

ОСВІТНІЙ ФАКТОР

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

Засновник громадська організація «Спілка освітян України»

Головний редактор, науковий консультант, доктор педагогічних наук
Вербицький В.В.

Літературний редактор, коректор
Цюнь С.О.

Редакційна колегія

Андрущенко В.П., доктор філософських наук, академік;
Безусько А.Г., кандидат біологічних наук, доцент;
Бех І.Д., академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор;
Бордюг Н.С., доктор педагогічних наук, доцент;
Драган О.А., методист в/к НЕНЦ;
Захарченко Г.І., перший заступник голови ГО «Спілка освітян України»;
Кацурак В.П., заступник директора з навчально-виховної роботи НЕНЦ;
Кириченко В.І., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Корнієнко А.В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Костенко С.О., доктор біологічних наук, доцент;
Лещенко М. П., доктор педагогічних наук, професор;
Мачуський В.В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Медведєва Т.В., кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник;
Педан Ю.Ф., директор Дніпропетровського обласного еколого-натуралістичного центру;
Петлицька В.П., методист НЕНЦ;
Первушевська І.О., Заслужений працівник освіти України;
Просіна О.В., кандидат педагогічних наук, доцент;
Сапіга Ю.С., директор БО «Грін Крос Україна»;
Семенченко Н.І., заступник голови ГО «Спілка освітян України»;
Середницька А.Д., начальник відділу позашкільної освіти, виховної роботи та захисту прав дитини Міністерства освіти і науки України;
Цюнь Л.О., методист в/к НЕНЦ;
Шкільна І.М., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Щепкін Є.Ю., методист НЕНЦ.

Журнал можна передплатити, придбати за адресою:
м. Київ-74, вул. Вишгородська, 19, НЕНЦ

Реєстраційне свідоцтво КВ №25077-15017Р від 23.12.2021

Підписний індекс 76964

Рукописи не рецензуються й не повертаються.
Деякі матеріали друкуються в порядку обговорення.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів.

Адреса редакції: 04074, м. Київ, вул. Вишгородська, 19, НЕНЦ
Тел./факс 430-0260. Тел. 430-0064, 430-2222
<https://nenc.gov.ua>, E-mail: nenc@nenc.gov.ua

Надруковано в ТОВ «НВП «Інтерсервіс».
Підготовлено до друку 11.04.2022

ЗМІСТ

Звернення до учасників Всеукраїнської науково-педагогічної конференції «Сучасні тенденції підвищення якості освіти».....	6
Вербицький Володимир	

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОЛОГО- НАТУРАЛІСТИЧНОГО ЦЕНТРУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ МОН УКРАЇНИ

Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у 2022-2023 н.р. Створення ефективного освітнього середовища у закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку (в умовах «обмежень» — часових, просторових, психологічних, ресурсних тощо	7
Доктрина збереження та розвитку закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, забезпечення права дітей на позашкільну освіту	15
Волонтерський рух серед юних натуралістів (методичні поради щодо організації волонтерської діяльності серед юних патріотів	27
Практичні рекомендації щодо виконання продуктової програми «Кролівництво – це вигідна і дуже цікава справа»	30
Поведінкові стратегії щодо збереження здоров'я, медико-біологічної та валеологічної реабілітації дітей та молоді в умовах воєнного стану.....	32
Всеукраїнський освітянський проект «Зелена лабораторія».....	43
Порадник юним бджолярам «Шляхи відновлення бджільництва в Україні».....	46
Методичні рекомендації щодо застосування біологічного захисту рослин в умовах НДЗД закладів позашкільної освіти.....	49
Методичні рекомендації щодо відзначення міжнародного дня захисту дітей	54
Інформаційна довідка щодо проведення дня довкілля та міжнародного дня землі в Україні	56
Інформаційна довідка щодо роботи закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку з тимчасово переселеними дітьми та їх батьками у Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Тернопільській, Чернівецькій, Хмельницькій областях	65
Підтримка людей на окупованих територіях «Крок назустріч	75
Інформаційна довідка щодо роботи учнівських лісництв закладів загальної середньої та позашкільної освіти України у весняний період 2022 року	76
Юннатівський продуктивний бум (порадник натуралістам щодо подолання продуктової кризи у воєнний стан	91
Новий підхід до кінології в закладах позашкільної освіти	93
ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА Формування сталих європейських екологічних цінностей вихованців у закладах позашкільної освіти Сумщини	96
Заярна Вікторія Сергіївна	
Медіазасоби формування екологічної компетентності здобувачів освіти на уроках хімії та біології	99
Кожокар Лілія	
Педагогічний менеджмент системи підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю.....	103
Лебедик Л.В.	

Концептуальні засади підвищення кваліфікації педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю.....	106
Стрельніков В.Ю.	
Робота з вирощування магнолій на Стрийській міській станції юних натуралістів	109
Кирилів Оксана Василівна	
Навчальна програма «хімія та життя» - вдосконалення освітніх та творчих можливостей гуртківців у повсякденному житті.....	111
Менафова Ю.В. Шубчинський В.Д.	
Координаційно-методичне забезпечення та інформаційно-методичний супровід екологічної освіти і еколого-натуралістичної творчості юннатів та учнів	114
Климчук Василь	
ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ	
Технологія інноваційної діяльності в управлінні сучасним позашкільним закладом на засадах ідей Василя Сухомлинського	119
Остапчук Валентина Адамівна	
Дослідно-експериментальна робота у позашкільному навчальному закладі	123
Богомолова Оксана Антонівна	
Застосування квест-технології як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів	126
Богомолова Оксана	
Діяльність закладів позашкільної освіти України в умовах війни: важливі вектори	129
Олена Литовченко	
Удосконалення методичного процесу в закладі позашкільної освіти.....	131
Корнієнко Анна Володимирівна	
Використання проєктних технологій при вивченні предметів STEAM на пряму в ЗПО.....	133
Сімченко Сергій Володимирович	
Цифровізація та перехід на сучасні навчальні ресурси важлива умова для розвитку освіти	137
Кравець Т.І.	
Розвиток soft-skills компетенцій педагогічних працівників закладу позашкільної освіти.....	140
Масютіна М.Е	
Підвищення якості дистанційної освіти під час війни	142
Герасимик-Чернова Тетяна Павлівна	
Розвиток навичок саморегуляції в умовах воєнного стану та практики зниження рівня тривожності учасників освітнього процесу Щербанівського ліцею	144
Гордієвський Дмитро Євгенович Драч Наталія Володимирівна	
Формування життєвих компетентностей на уроках трудового навчання.....	146
Данчук Наталія	
Організація освітньої діяльності закладу в умовах воєнного стану	149
Трегубова Людмила	
Методика використання інноваційних технологій у позашкільній роботі.....	151
Мисько Володимир Мисько Тетяна	
Використання мультимедійних технологій та STEM-навчання, як активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках біології	156
Дученко Аніта Петрівна	

Дистанційна робота закладу позашкільної освіти: творчий пошук, перезавантаження, експерименти	160
Воробей Володимир	
Впровадження інноваційних технологій у трудовому навчанні як основа формування технологічних компетентностей	162
Бурлуцька Олена	
Особливості організації освітнього процесу закладу позашкільної освіти в умовах дії воєнного стану	163
Сусяхіна Людмила	
Управління процесом позиціонування закладу освіти в системі партнерської взаємодії з громадськістю	166
Дмитрук Зоя Анатоліївна	
Підвищення ефективності навчально-виховного процесу шляхом упровадження інноваційних освітніх технологій.....	168
Ілаш Наталія	
Підвищення якості та результативності занять з хімії під час дистанційного навчання	169
Ткаченко Наталія Михайлівна	
Шкільний музей як дієвий засіб національно-патріотичного виховання учнівської молоді.....	172
Недря Т. В.	
Адаптація освітнього процесу до реалій сьогодення	173
Кульчицька Ольга	
ПЕРСПЕКТИВНИЙ ДОСВІД	
Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи у закладах позашкільної освіти	175
Сподарик С.О.	
Розвиток інформаційно-цифрової компетентності педагогів – основа реалізації інноваційних процесів у сучасній позашкільній освіті.....	177
Сьома Світлана Олексіївна	
Особливості використання електронних освітніх відеоресурсів (ЕОВ) у процесі підготовки майбутніх педагогів.....	180
Маєвська М.Р.	
Сторітелінг як інноваційна методика співпраці педагогів закладів дошкільної освіти з батьками вихованців	184
Реґо Ганна Іванівна	
Формування критичного мислення вихованців закладів позашкільної освіти як важливого soft skill в умовах реалізації концепції «Нова Українська Школа.....	186
Бойко Анна Едуардівна	
Позашкільна освіта: стан та перспективи розвитку	187
Мачуський Валерій Віталійович	
Проектна технологія навчання іноземних мов.....	191
Панасюк Юлія Володимирівна	
Інтеграція освіти і науки в позашкільному освітньому просторі	193
Майборода Інна Олександрівна	
Підготовка до ЗНО з української літератури в умовах електронного освітнього середовища	198
Кордонська Альона	
Комплексна дослідницька діяльність у Львівському ОЦЕНТУМ як інноваційний підхід для розвитку практичних навичок і креативності учнів з використанням можливостей STEM-лабораторії	200
Корнацька О.В. Бойко Л.Ф.	

Науково-технологічна революція та її вплив на виховний процес молодого покоління у контексті діяльності кафедри теорії і методики виховання РДГУ.....	201
Шульгач Марія Ігорівна Петренко Оксана Борисівна	
Підвищення кваліфікації педагогів як ключовий чинник підвищення якості освіти	203
Дубяга Андрій Золотар Олена	
Формування цифрових компетентностей здобувачів освіти Вишневої територіальної громади шляхом впровадження електронних сервісів у закладах середньої освіти.....	206
Жайворонок Лідія Володимирівна	
Навчальна програма «Енергоефективність і професія» - мотивація до особистої екоетичної професійної діяльності	208
Шубчинський В.Д. Менафова Ю.В.	
Якісна позашкільна освіта та професійна компетентність педагога в умовах нової української школи	212
Лазаркевич Лариса	
Напрями розвитку сучасної освіти в Україні	213
Пухтіцька Ольга	
Підвищення ефективності засвоєння знань з природничих дисциплін за рахунок кореляції навчальних планів школи та позашкілья	215
Шаповалова Тетяна	
Батьківські збори як особлива форма освітньої комунікації: сучасні аспекти	216
Гаврилюк Сергій Володимирович	
Сучасний вчитель.....	217
Гаврилюк Сергій Володимирович	
STEM-освіта – перспектива позашкілья (з досвіду упровадження Stem- та Steam- технологій у навчальний процес у Чернівецькому Оцентум	218
Кузьмінська В. В. Хлус Л. М.	
Практика проведення інтерактивних відеолекцій як форми навчання з використанням дистанційних технологій.....	222
Бірюкова Світлана Олександрівна	
Цифровий освітній простір	224
Горбатюк В.М.	
Модель випусника закладу позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку на основі компетентнісного підходу	226
Шелегеда Віталій	
РОЗРОБКИ ЗАНЯТЬ	
Літні творчі майданчики (літнє дозвілля дітей в реаліях воєнного часу.....	237
Гевко Галина	
Креативні тести, як один із видів дидактичного матеріалу, на уроках природничого циклу	240
Березовська Руслана Леонідівна	
Підвищення якості освіти молодших школярів методами АРТ-терапії	241
Сарамотіна Ірина Миколаївна	

ЗВЕРНЕННЯ ДО УЧАСНИКІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ»

Шановні учасники конференції!

Традиційно напередодні нового навчального року Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді спільно з Національною академією педагогічних наук України, Національною академією наук вищої освіти України, ГО «Спілка освітян України» проводить Всеукраїнську науково-педагогічну конференцію «Сучасні тенденції підвищення якості освіти». До участі у заході активно залучилися наукова спільнота, педагогічна громадськість, вчителство. Учасники конференції мають змогу ознайомитись з ефективними практиками якісної освіти з міждисциплінарним акцентом на розвиток ключових компетентностей учнівства та базових навичок для навчання впродовж життя, новими розробками науковців.

Попри умови введеного воєнного стану українська молодь прагне нових знань. Для продовження навчального процесу в умовах військових дій існує варіація форматів, які освітяни можуть розглядати у відповідності до кожної конкретної ситуації. Ключовою ідеєю міжнародної спільноти є імператив освіти в умовах війни. «Освіта є основоположним елементом розвитку та повної реалізації прав і свобод людини» – наголошено в Декларації про безпеку шкіл (2015). «Освітня система може допомогти захистити дітей та молодь від смерті, травм та експлуатації; пропонуючи чіткий розклад та

стабільність, вона може полегшити психологічний вплив збройного конфлікту та забезпечити доступ до інших життєво важливих послуг... Продовження освіти може забезпечити людей життєво важливою інформацією про здоров'я, а також рекомендаціями про конкретні ризики в суспільствах, що перебувають у стані збройного конфлікту» (Safe Schools Declaration, 2015).

Воєнні дії на території України, які крім людських жертв та руйнацій, призводять до знищення природних територій нашої країни. Біорізноманіття формує безпечне для життя і здоров'я людини навколишнє природне середовище, підтримує функціонування екосистем, зокрема кругообіг і очищення природних вод, збереження ґрунтів і стабільність клімату. Збереження біорізноманіття, турбота про нього — невід'ємна складова освітнього процесу. Заклади освіти мають стати осередками проведення локальних дій спільно з родиною, місцевими громадами із відтворення екологічного капіталу на безпечних територіях.

Освітнє й соціальне партнерство є однією з важливих передумов продуктивної діяльності Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді. Ми відкриті до співпраці. Тому запрошуємо педагогічні колективи до спільної реалізації освітніх ініціатив та екологічних проєктів.

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ

*директор Національного еколого-натуралістичного центру,
доктор педагогічних наук, професор*

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО ЦЕНТРУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ МОН УКРАЇНИ

Методичні рекомендації
щодо організації освітнього процесу у 2022–2023 н.р.

СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО НАПРЯМУ (в умовах «обмежень» — часових, просторових, психологічних, ресурсних тощо)

Збройна агресія росії зумовила припинення освітнього процесу в закладах позашкільної освіти окремих тимчасово окупованих регіонів нашої країни. За оперативними даними МОН України, станом на 11 квітня 2022 року частина закладів позашкільної освіти у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Київській, Харківській, Херсонській, Чернігівській, Миколаївській та Дніпропетровській областях припинили свою діяльність у зв'язку з бойовими діями або окупацією.

Не працюють заклади позашкільної освіти, які перебували або перебувають у зоні активних бойових дій у Київській та Донецькій областях. В результаті авіаударів та обстрілів ворожою технікою пошкоджено деякі заклади позашкільної освіти у Миколаївській, Чернігівській, Луганській, Харківській та Київській областях. Зазнала руйнувань частина закладів позашкільної освіти на підконтрольній Україні території в Донецькій області.

Водночас, із самого початку широкомасштабного вторгнення значна кількість закладів позашкільної освіти на підконтрольній території відчинили свої двері для біженців, надали прихисток і підтримку тисячам дорослих і дітей. Заклади позашкільної освіти продовжують активно працювати, організовуючи освітній процес, виховання, розвиток творчих здібностей дітей та молоді, забезпечуючи їх змістовне дозвілля та психологічну підтримку.

Тому сьогодні роль Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, як організаційного осередку позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку в Україні, набуває особливого значення. Це стосується як воєнного, так і післявоєнного періоду.

Залежно від безпекової ситуації освітній процес у закладах позашкільної освіти

здійснюється за дистанційною та змішаною формами навчання.

Перед закладами позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку поставлені такі завдання:

- застосовувати форми дистанційного навчання, проводити цікаві майстер-класи, фотопленери, віртуальні квести, аграрне дослідництво та екомоніторинг;
- продовжувати роботу відділень Природничої школи, віртуальні подорожі та екскурсії;
- створювати зоохостели та флорохостели для тварин і рослин при закладах позашкільної освіти;
- залучати дітей разом із батьками до роботи за доглядом домашніх тварин, які втратили своїх господарів під час воєнних дій. Час, проведений із рослинами та тваринами, відволікає дітей від пережитого;
- пропонувати дітям цікавий пізнавальний матеріал, перегляди навчальних фільмів із різноманітними дослідженнями;
- застосовувати корекційні заняття та тренінги (арт-терапія, театралізована арт-терапія, ігрова терапія тощо).

Відповідно до завдань, виникає необхідність внесення коректив в організацію освітнього середовища в закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку (далі — заклади) з метою адаптації до нових умов. Удосконалення потребує зміст освітнього процесу, його форми і методи, які мають бути спрямовані на адаптацію до нових умов.

Мають бути модернізовані структурні компоненти освітнього середовища закладів, як-от:

- оточення — навчальні приміщення, їх дизайн, розмір та просторова структура, умови для переміщення і розміщення дітей;
- людський фактор — добір здобувачів освіти, наповнення груп та вплив на соціальну

поведінку дітей, їх особливості й успішність, етнічні особливості, якість підготовки педагогів, статево-вікова структура контингенту вихованців;

– програми навчання — новаторський характер змісту програм навчання, технології навчання, стиль та методи навчання, форми навчальної діяльності, характер контролю.

Щодо навчально-методичного забезпечення.

З метою оновлення змісту навчальних програм із позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, реалізації Концепції Нової української школи, Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), Національний еколого-натуралістичний центр Міністерства освіти і науки України пропонує потенційним авторам долучитися до створення проєктів модельних навчальних програм із позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку для вікової категорії здобувачів освіти 10–12 років.

Модельна навчальна програма (МНП) – це документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання (набуття компетентностей) здобувачів освіти, зміст навчальної дисципліни (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності здобувачів освіти, рекомендований для використання в освітньому процесі у порядку, визначеному законодавством. Модельна навчальна програма з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку розробляється на основі надпредметного змісту Державного стандарту базової середньої освіти освітніх галузей: “Природнича освітня галузь”, частково “Технологічна освітня галузь” та “Соціальна і здоров’язбережувальна освітня галузь”; Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти); ґрунтується на ціннісних орієнтирах та цілях освіти в інтересах сталого розвитку; охоплює формування наскрізних в усіх ключових компетентностях умінь; передбачає реалізацію вимог до очікуваних результатів навчання; урахує наступність між циклами навчання, які пов’язані з віковими пізнавальними особливостями дітей 10–12 років; орієнтується на компетентнісний потенціал навчальної дисципліни, що визначає здатність кожної навчальної дисципліни формувати ключові компетентності через розвиток умінь, ставлень та базові знання.

Модельна навчальна програма визначає орієнтовну послідовність та окреслює

очікувані результати навчання здобувачів освіти. Тоді як навчальна програма конкретизує ці послідовності та результати й чітко їх визначає. Це, фактично, означає, що ми маємо віднайти шляхи, що дають змогу з модельної програми “проростити” чіткішу та зрозумілішу навчальну.

Модельна програма визначає зміст предмета чи інтегрованого курсу, що викладається, а також різновиди діяльності дітей. Навчальна ж програма описує це більш конкретно та детально.

Розроблені модельні навчальні програми стануть основою для створення нової навчальної та навчально-методичної літератури для дітей вікової категорії від 10 до 12 років.

Чинність навчальних програм з позашкільної освіти, визначається наказами МОН України.

https://drive.google.com/file/d/1jcSB7aoWLUQXd0wAloUuTPJoOz_aGkMs/view, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1119-20#Text>.

Відповідно до зазначених наказів чинними є навчальні програми: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/progr-2018.pdf>, <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/prog-2018.1.pdf>, https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/prog_Zvedenyuk.pdf, <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/programms.pdf>, <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/programms1.pdf>, <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/zbirka2021-1.pdf>. Перелік навчальних програм, які є чинними (додаток 1 до листа НЕНЦ).

Запровадження дослідницького підходу та проєктних технологій в освітньому процесі є основним інструментом формування екологічної компетентності здобувачів освіти. У ЮНЕСКО екологічне виховання визнане одним із найважливіших пріоритетів. НЕНЦ постійно приділяє значну увагу залученню молоді до екологічних проєктів, конкурсів, акцій. Через пізнавальні рубрики сайту Центру ми розповідаємо про важливість ощадливого використання води, енергії, відтворення лісів. У минулому році здобувачі освіти закладів позашкільної освіти долучились до масштабного екологічного проєкту «Зелена країна», ініційованого Президентом України Володимиром Зеленським.

Воєнні дії на території України, які крім людських жертв та руйнацій, призводять до знищення природних територій нашої країни. Горять степи, гинуть рослини і тварини, знищується рослинний покрив. Частина заповідного фонду нашої держави вже втрачено, і необхідно вжити термінових заходів для збереження територій, які ще залишаються. З початку широкомасштабного російського вторгнення Оперативний штаб при Державній екологічній інспекції України станом на 18 травня зафіксував 245 злочинів проти довкілля. Для збереження біорізноманіття в умовах воєнного стану підготовлено проєкт Постанови КМУ «Про затвердження Порядку створення охоронних зон для збереження біорізноманіття у лісах та Порядку створення охоронних зон для збереження об'єктів Червоної книги України» <https://mepr.gov.ua/news/39151.html>

Біорізноманіття формує безпечне для життя і здоров'я людини навколишнє природне середовище, підтримує функціонування екосистем, зокрема кругообіг і очищення природних вод, збереження ґрунтів і стабільність клімату. Збереження біорізноманіття, турбота про нього — невід'ємна складова освітнього процесу гуртків та творчих учнівських об'єднань. Заклади освіти мають стати осередками проведення локальних дій спільно з родиною, місцевими громадами із відтворення екологічного капіталу на безпечних територіях.

Окремої уваги потребує питання збереження агробіорізноманіття. Внаслідок обстрілу російських військових згорів єдиний в Україні генетичний банк рослин. Знищено тисячі зразків насіння, серед яких і унікальне, яке вже не вдасться відновити. Це всевітня колекція.

Створити колекції старовинних місцевих сортів плодкових культур та кращих сортів смородини української селекції, вивчити її сортове різноманіття мають змогу здобувачі освіти, опанувавши методикою науково-дослідницьких робіт з садівництва https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/13-01-2022_1.pdf, запропонованою Оленою Анатоліївною Кіщак, зав. селекційно-технологічним відділом, доктор с.-г. наук, член-кореспондент НААН України, e-mail: cherry0308@ukr.net

Склалася надзвичайно складна ситуація щодо збереження біологічного різноманіття

генетичних ресурсів сільськогосподарських тварин. Пошкоджено потужні племінні заводи у галузі молочного скотарства. Кафедра генетики, розведення та біотехнології тварин Національного університету біоресурсів і природокористування України запрошує долучитись до реалізації науково-освітнього проєкту «Генетична пам'ять годувальниці народу України». Умови проведення Проєкту розміщені в розділі «Шкільне наукове дослідництво» головної сторінки сайту НЕНЦ: <https://nenc.gov.ua/>. Координатор проєкту Світлана Олексіївна Костенко, доктор біологічних наук, професор svitlanakasijan@ukr.net.

На забезпечення стійкої продовольчої безпеки в умовах воєнного стану мають спрямовувати свою роботу гуртки аграрного профілю. Як організувати роботу, щоб задовольнити власні і потреби своєї родини продуктами харчування, про це надано відповідні рекомендації фахівців НЕНЦ https://nenc.gov.ua/?page_id=25350.

Організація освітнього процесу в ЗПО еколого-натуралістичного напрямку:

- освітня платформа. Заклад як осередок, що сьогодні об'єднує дітей та педагогів з різноманітних регіонів, може створювати можливості для спілкування з дітьми, зокрема організовуючи гурткову роботу, волонтерські проєкти тощо;

- насамперед варто надавати перевагу навчальним програмам, інтегрованим курсам, що мають релевантний в умовах війни контент, а також адаптувати програми, добираючи теми, цікаві та корисні дітям сьогодні;

- навчання має стати цікавим, потрібним, гнучким. Тобто, доповнювати, розширювати знання, отримані в школі, та задовольняти індивідуальні потреби і запити дитини;

- потрібно розробити перелік актуальних та цікавих напрямів (тем) для занять (наприклад – природа рідного краю, екомоніторинг, екологічна психологія, агрометеорологія) на стику міждисциплінарних зв'язків;

- серед освітніх технологій: дистанційна, змішана (очно-дистанційна), очна, заочна;

- онлайн-зустрічі з дітьми: майстер-класи, ігри (гейміфікація навчання), перегляд фільмів (візуалізація навчання) тощо;

- науково-популярні лекції, авторські курси від учених, митців (медійних людей);

- заняття мають проводитися з використанням сукупності традиційних (виставки,

конкурси, екскурсії, залучення батьків до освітнього процесу тощо) та інноваційних (виставки батьківських робіт, індивідуальні навчально-пізнавальні маршрути, майстер-класи батьків) форм виховання.

– технопарки, конкурси, ліга екологів (хіміків, генетиків, агрономів) тощо.

Важливо залучати до освітнього процесу практичного психолога. Спілкування з психологом індивідуально або ж групові заняття допоможуть дітям і педагогам подолати стрес, а вимушено переселеним – також адаптуватися до нового середовища та почуватися в ньому більш комфортно.

Також радимо активно співпрацювати з вчителями школи (вчителями-предметниками: біології, хімії, географії) та зі спонсорами. Приватні агрохолдинги, хімічні лабораторії та підприємства можуть бути зацікавлені в співпраці із закладами позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку – матеріальна база, доступ до потенційних робітників тощо.

Під час війни люди рятують свої життя, а потреба в якійсь освіті відходить на другий план. Але Україна знаходиться в стані війни вісім років, а в гарячій її стадії понад сто днів. Як би прикро та боляче не було це визнавати, ми маємо адаптуватися до навчання під час війни. Освітняни зараз мають виступити в ролі метафоричного ППО, яке захистить майбутнє, доступ до знань і можливість навчатися далі.

Продовження освітнього процесу стає власним фронтом і важливою місією для більшості освітян. Крім звичайних занять, саме знаходження дітей у колі друзів та одноліток і навіть віртуальне спілкування дасть їм розуміння того, що в їхньому житті залишилося місце чомусь сталому та звичному. І саме зараз наше завдання – допомогти дітям повернути, створити хоч невеликий простір безпеки. Багато хто з них досі перебуває у стані шоку. Ми не можемо припустити, що стане тригером для травматичних реакцій, тому наші уважність, емпатія, почуття такту та відчуття опори дуже важливі.

З 14 березня було оголошено відновлення освіти у низці відносно безпечних регіонів України. При цьому заклади отримали право самостійно обирати формат навчання – онлайн, офлайн чи змішана форма. Про своє рішення потрібно було повідомити військовій адміністрації. Переважна більшість ЗПО

обрали онлайн-навчання – це виправдано й через необхідність захистити дітей, і через розміщення в приміщеннях закладах освіти біженців. До навчання можуть приєднатись і внутрішньо переміщені школярі, хоча наразі у відновленні навчання існує багато прогалин та проблем.

Наразі важливо поінформувати якомога більшу кількість батьків і дітей про важливість продовжувати освітню діяльність, наскільки б важко психологічно це не було. Важливо пояснити, що прочитані книжки, дослідницька діяльність, опановані навички – це їхні маленькі кроки до успішного та щасливого майбутнього нашої країни. Кожна дитина зараз теж може допомогти виграти війну й відновити країну. Все, що для цього потрібно зробити, – навчатися. Користуватися можливістю відкритого доступу до позашкільної освіти, продовжувати розвивати свої таланти.

Міністерство освіти і науки радить педагогам проводити вдвічі менше занять, ніж у довоєнний час.

Решту часу варто присвятити роботі в асинхронному режимі:

- спілкуванню з дітьми у месенджерах;
- роботі з онлайн-ресурсами (телеграм-канал НЕНЦ, онлайн-платформа Природничої школи тощо);
- виконанню дітьми вправ та завдань, що передбачають психологічне розвантаження, техніки врегулювання емоційного стану тощо.

МОН України наголошує, що методи роботи із здобувачами освіти слід добирати відповідно до навчального предмета, віку дітей та їхніх інтересів. Педагогам радять надавати перевагу пошуковим та творчим методам роботи.

Наразі складно налагодити групову чи колективну форму роботи, тому бажано робити акцент на дискусійних та партнерських варіантах організації навчально-пізнавального процесу.

Під час проведення онлайн-занять бажано залучати дітей до активної роботи, висловлювання своїх ідей та пропозицій, надавати можливість їм спілкуватися між собою. Доцільним також буде проведення індивідуальних зустрічей з новоприбулими учнями з метою представлення закладу позашкільної освіти як ефективного та безпечного освітнього простору і/або створення стислих інформаційних листів аналогічного змісту.

В умовах воєнного часу особливістю дистанційного навчання є ймовірність під час онлайн-зустрічей ситуацій, коли вмикається сигнал повітряної тривоги.

У таких випадках МОН України рекомендує педагогам наступний алгоритм дій:

- спокійно повідомити учням, що оголошено сигнал повітряної тривоги, а тому треба припинити заняття;

- зацентувати увагу дітей на тому, що вони мають пройти в безпечне місце, встановлене їхніми родинами;

- попросити учнів вийти з конференції (якщо заняття проводиться онлайн в режимі реального часу);

- дочекатися, щоб усі учні вийшли з онлайн-конференції.

Якщо ми говоримо про відновлення освітнього процесу зараз, то це більше не про конкретні досягнення у вивченні навчальних дисциплін, а про психологічну підтримку дітей у складний час.

Зазначимо, про нюанси проведення дистанційного навчання в умовах війни має сповіщати місцева влада. Єдиних рекомендацій, як організувати освітній процес вже після повітряної тривоги – немає, адже у кожному регіоні України різна безпекова ситуація.

При цьому зараз навіть у відносно спокійних регіонах лунають сирени, тому навчатися онлайн у режимі реального часу не завжди можливо, адже діти повинні йти в укриття.

Які інструменти організації навчання за допомогою дистанційних технологій у позашкільній освіті варто використовувати?

Платформи для онлайн-взаємодії:

- Google Meet www.meet.google.com – відеозустрічі інтегровані з іншими онлайн-інструментами Google;

- Skype <https://education.skype.com> – відео та аудіодзвінки з функцією розмов, чатів і можливістю взаємодії;

- Zoom <https://zoom.us/download> – сервіс для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей. Для їх проведення потрібно створити обліковий запис. Безкоштовна версія програми дозволяє проводити відеоконференцію тривалістю 40 хвилин. Zoom можна використовувати для індивідуальних та групових занять. Користувачі можуть використовувати додаток як на комп'ютері, так і на планшеті чи смартфоні. До відеоконференції можна підключитися за посиланням або ідентифікатором конференції. Заняття

можна планувати заздалегідь, а також зробити посилання для постійних зустрічей у певний час;

- Loom www.loom.com – платформа для відео та аудіоконференцій, взаємодії, підтримки чатів і проведення вебінарів.

- Google Classroom <https://classroom.google.com> — це сервіс, що пов'язує

- Google Docs, Google Drive і Gmail, дозволяє організувати онлайн-навчання, використовуючи відео-, текстову та графічну інформацію. Педагог має змогу проводити тестування, контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання завдань, застосовувати різні форми оцінювання, коментувати й організувати ефективно спілкування в режимі реального часу. Основним елементом Google Classroom є групи. Завдяки сервісу для спілкування Hangouts забезпечена можливість миттєвого обміну повідомленнями в режимі реального часу, демонструвати екрани своїх гаджетів. Така трансляція автоматично публікуватиметься на YouTube-каналі, який необхідно створити. Також платформа дозволяє за допомогою Googleформ збирати відповіді здобувачів освіти і потім проводити автоматичне оцінювання результатів тестування.

- Moodle <https://moodle.org/> – безкоштовна відкрита система управління дистанційним навчанням. Дозволяє використовувати широкий набір інструментів для освітньої взаємодії. Зокрема, надає можливість подавати навчальний матеріал у різних форматах (текст, презентація, відеоматеріал, веб-сторінка; заняття як сукупність веб-сторінок з можливим проміжним виконанням тестових завдань); здійснювати тестування та опитування з використанням питань закритого і відкритого типів; здобувачі освіти можуть виконувати завдання з можливістю пересилати відповідні файли. Крім того, система має широкий спектр інструментів моніторингу навчальної діяльності. Moodle має у своєму інструментарії: форми надання завдань; завантаження файлів; журнал оцінювання; обмін повідомленнями; календар подій; новини та анонси; онлайн-тестування; інтегровану Вікіпедію.

Важливі завдання для сучасного педагога – це медіаграмотність, навички роботи з технологіями, креативність та, безперечно, бажання працювати. Бо саме від бажання залежить продуктивність роботи з дітьми на

відстані, баланс часу та розподіл завдань, впровадження нових ідей.

Звичайно, виконання домашніх завдань, які щоденно надходять в онлайн-режимі, вимагає самостійності, посидючості, відповідальності та витрат енергії, емоцій і часу. Тому керівники гуртків закладів позашкільної освіти мають за мету розвантажити дітей, зацікавити у новому форматі, дати можливість попрацювати творчо, при цьому не виходячи за межі освітнього процесу, – дотримуючись всіх вимог, планів, графіків.

Для позашкільця дистанційне навчання є інновацією, бо це не лише абсолютні зміни у подачі інформації, це і нововведення, які переносять усі попередні форми роботи педагога з дітьми в онлайн-режим. І тому від того, як саме педагог вибудує схему діяльності з дітьми (тотожно з планом та графіком роботи), залежить продуктивна робота колективу творчого об'єднання.

Не дивлячись на вимушений формат роботи, дистанційне навчання все ж має свої переваги:

- актуальність (період військового стану);
- гнучкість (можливість викладення матеріалу з урахуванням здібностей дітей);
- інтерактивність (активне спілкування педагога з дітьми у незвичному форматі посилює мотивацію до навчання, поліпшує засвоєння матеріалу, підвищує якість навчання за рахунок застосування сучасних засобів);
- можливість одночасного використання великого обсягу навчального матеріалу будь-якою кількістю вихованців;
- створення єдиного освітнього середовища (особливо актуально для групової форми навчання — проведення колективних дискусій, чатів); відсутність психологічних бар'єрів.

Дистанційне навчання, що здійснюється за допомогою цифрових технологій, має наступні форми занять:

1. чат-заняття (здійснюються з використанням чат-технологій, проводяться синхронно, тобто всі учасники мають одночасний доступ до чату);

2. веб-заняття – дистанційні заняття, конференції, семінари, ділові ігри, практикуми, проведені за допомогою засобів телекомунікацій та інших можливостей Інтернету.

Найдоступнішими і найлегшими засобами зв'язку з вихованцями гуртків та проведення онлайн-занять залишаються:

– месенджер (чат, групу, спільноту можна організувати на платформі Facebook);

– телеграм (створення групи для переписки та обміну файлами, голосові повідомлення);

– інстаграм (бесіда для переписки (фото не зберігається, лише створення скріншотів), запис голосових повідомлень та включення педагога у прямий ефір (в режимі онлайн діти можуть задавати запитання));

– вайбер (чат для переписки та обміну файлами, можливе підключення понад 20 осіб, але без відеозв'язку);

– Skype (можливість підключити в бесіду зі зв'язком хорошої якості до 30 осіб);

– YouTube-канал (можливість через посилання надавати доступ до відео-занять або ж поширювати вже змонтовані освітні ролики згідно з обраною темою).

Існує багато пропозицій для впровадження освітнього процесу. Найпоширенішими сьогодні вважаються такі платформи:

– платформи Kahoot, Quizzz, IDroo, Miro (допоможуть педагогам швидко підібрати чи розробити власні завдання для своїх вихованців на самостійне опрацювання);

– використання платформ для онлайн-конференцій, майстер-класів, відеоуроків (zoom.us, hangouts.google.com, www.webex.com);

– система ClassTime (безкоштовний сервіс, де педагог може використати 9 абсолютно різних і нестандартних типів запитань з можливістю надання доступу дітям);

– віртуальний клас ClassDojo (працює на ноутбуках, ПК, планшетах, смартфонах). Педагог, зареєструвавшись на платформі, додає вихованців та створює публікації, прикріплюючи фотографії, скріншоти, посилання на вебресурси, PDF-файли. Також перевагою платформи є можливість ставити запитання, коментувати. У кожного завдання є свій дедлайн.

– додаткові інструменти взаємодії з дітьми (classroom.google.com, padlet.com).

Педагогами НЕНЦ для учнівської молоді та педагогів створено два телеграм-канали «Дистанційка НЕНЦ» і «НЕНЦ МОН PRO», де розміщені цікаві заняття.

Важливою для закладів позашкільної освіти є робота, спрямована на: формування у дітей медіаграмотності, вміння грамотно та виважено споживати та поширювати інформацію; формування уявлень про безпеку

у віртуальному просторі, та засвоєння правил безпечного користування інтернетом і основних способів захисту; проведення систематичної роз'яснювальної та інформаційної роботи щодо мінної небезпеки, правил поведінки у разі виявлення небезпечних предметів; проведення заходів для педагогів щодо вивчення особливостей комунікації з дітьми під час війни, знайомств з методами психологічної допомоги та самопомоги в умовах війни, загальної обізнаності щодо вікової психології.

Підтвердженням дистанційної роботи педагога-позашкільника в умовах навчання під час військового стану в країні є дописи, публікації, пости в соціальних мережах з результатами роботи дітей (малюнки, тексти, власноруч виконані роботи з декоративно-прикладного мистецтва, відео, селфі тощо), а також публікації на освітніх платформах розробок занять, майстер-класів, сценаріїв, по можливості – відеозанять.

Різновікові групи сьогодні знову на часі.

Специфіка навчання учнів в умовах різновікової групи складна і багатогранна.

Науковці і практики сьогодні стверджують, що проблему індивідуалізації виховання найкраще розв'язувати у різновіковій групі. Доречні слова Софії Русової «... як немає в лісі однаковісіньких кущиків і дерев, так немає і двох однакових дітей, тож і виховання має бути різне...».

Наразі заклад позашкільної освіти має представляти собою своєрідну спільноту дітей та дорослих, яка характеризується цілеспрямованістю, різновіковим складом учасників освітнього процесу, автономністю існування, циклічністю функціонування, різноманітністю і свободою вибору діяльності, формальними і неформальними відносинами між дітьми і дорослими, можливістю дитини не залежати від стереотипу думки, яка притаманна оточуючим, можливістю виступати у новій соціальній ролі.

Важливою умовою організації роботи у різновіковій групі є створення предметно-розвивального простору. Предметно-розвивальний простір закладу позашкільної освіти організовується з урахуванням психолого-педагогічних вимог, який забезпечує розвиток, емоційне благополуччя дітей, відповідає їхнім інтересам і потребам.

Гурткове заняття з різновіковим складом здобувачів освіти — вид нестандартного

заняття, що надає можливість показати перспективу розвитку цієї проблеми, виховують прогностичне мислення, прилучають до колективної творчої діяльності. Наприклад, можна об'єднувати вихованців в одну групу і проводити заняття з «екологічної безпеки», «безпеки життєдіяльності», «кіберінформатики» тощо.

Практика виховання дітей у різновікових групах має багато позитивних рис. У процесі роботи з дітьми різного віку педагогу легше відійти від уніфікації й приділяти більше уваги індивідуально зорієнтованому вихованню, а опосередковано – через старших дітей – передавати молодшим набутий досвід міжособистісних взаємин, інформацію про норми та правила поведінки, валеологічні навички; розвивати розумово.

Інтегративний характер розвитку різновікової групи зміщує акценти з виховання й навчання на розвиток особистості. Педагог розвиває дітей, діти, зі свого боку, розвивають педагога, тому перед педагогом завжди стоїть завдання створювати доброзичливу атмосферу під час взаємодії, сприяти розвиткові дитячої спільноти, приділяти більше уваги комфортному стану вихованців, організації умов для налагодження в групі взаємодопомоги.

Ще одне важливе завдання для роботи у різновікових групах – організація взаємодії педагогів і батьків, спрямованої на активну участь родини в життєдіяльності дітей, спільне переживання всіх подій.

Практика створення різновікових груп свідчить про те, що успіх організації роботи залежить від тісної співпраці з батьками. Батьки – активні учасники різних заходів різновікової групи.

Важливою є здатність організовувати соціально-культурну, педагогічно-розвивальну, виховну, дозвілєву діяльність різновікових груп; застосовувати сучасні методи та технології для забезпечення якісної взаємодії, спілкування та соціального партнерства усіх суб'єктів освітнього простору: закладу позашкільної освіти, педагогів, сім'ї, громади (через проектну діяльність, волонтерство тощо).

Окреме питання – національно-патріотичне та військово-виховання учнівської молоді. Саме зараз, під час війни, в Україні відбувається сплеск патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, традицій та звичаїв українського народу.

Міністерство освіти і науки України зосереджує увагу на тому, що в умовах воєнної агресії російської федерації в Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України. Виданий наказ МОН від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>

Просимо передбачити у планах роботи закладів позашкільної освіти на 2022/2023 навчальний рік заходи щодо підвищення рівня національно-патріотичного виховання учасників освітнього процесу.

Звертаємо увагу, що педагогічний колектив НЕНЦ продовжує проведення у 2022/2023 навчальному році Всеукраїнської еколого-патріотичної гри «Паросток».

В умовах війни особливо актуальною є проблема професійного розвитку працівників закладів позашкільної освіти. В умовах кризи, що склалася в країні через агресію РФ, педагогічні працівники гостро потребують психолого-педагогічного супроводу для подолання сучасних викликів, що стоять перед освітянами. НЕНЦ пропонує освітянам низку психолого-педагогічних заходів, проведення яких планується в змішаному форматі. Це тренінгова діяльність, курси підвищення кваліфікації, профільні конференції, семінари. З 2023 року ми відновлюємо проведення циклу тренінгів з національно-патріотичного та військового виховання молоді.

ДОКТРИНА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО НАПРЯМУ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ДІТЕЙ НА ПОЗАШКІЛЬНУ ОСВІТУ

Загальні положення

Позашкільна освіта в Україні має унікальне значення у системі освіти. У закладах позашкільної освіти, в яких в основному і здобувається позашкільна освіта, створено потужне виховне середовище, в якому формується особистість дитини. Саме на рівні позашкільної освіти дитина не лише має змогу діяльнісно утвердити набуті знання й компетентності, але й якісно їх розвинути, задовольнити власні пізнавальні інтереси.

Збройна агресія росії зумовила припинення освітнього процесу в закладах позашкільної освіти окремих тимчасово окупованих регіонів нашої країни.

В результаті авіаударів та обстрілів ворожою технікою пошкоджено деякі заклади позашкільної освіти у Миколаївській, Запорізькій, Херсонській, Чернігівській, Луганській, Харківській та Київській областях (інформація постійно оновлюється на сайті МОН України).

Водночас, із самого початку широкомасштабного вторгнення значна кількість закладів позашкільної освіти на підконтрольній території відчинили свої двері для біженців, надали прихисток і підтримку тисячам дорослих і дітей. Заклади позашкільної освіти продовжують активно працювати, організовуючи освітній процес, виховання, розвиток творчих здібностей дітей та молоді, забезпечуючи їх змістовне дозвілля та психологічну підтримку.

Тому сьогодні роль Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, як організаційного осередку позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку в Україні, набуває особливого значення. Це стосується як воєнного, так і післявоєнного періоду.

В умовах військової агресії, педагогічний колектив НЕНЦ продовжує працювати над забезпечення позитивної динаміки розвитку Національного еколого-натуралістичного центру МОН України (далі – НЕНЦ) та ЗПО еколого-натуралістичного напрямку як відкритої педагогічної системи, яка спрямована на розвиток вихованців, адаптованих до вимог сучасного суспільства, забезпеченні

права дитини на розвиток і вільний вибір різних видів діяльності у вільний час.

НЕНЦ – найперший державний заклад позашкільної освіти, якому присвоєно звання «Національний» (Указ Президента України від 17 лютого 2001 року № 96).

Магістральними лініями розвитку закладу є:

- Створення єдиного освітнього простору з учнівською та студентською

- молоддю (в межах соціально-педагогічної концепції екологічної освіти «Сім'я – дошкільна установа – школа – позашкільний та вищий навчальні заклади»)

- Методичний контент. Налагодження співпраці з науковими установами як фундаменту для науково-дослідницької роботи з вихованцями.

- Навчання педагогічних працівників впродовж життя.

- Ресурсне забезпечення функціонування та розвитку НЕНЦ (матеріально-технічна база).

Наразі, перед педагогічним колективом НЕНЦ поставлені наступні завдання:

- підвищення якості та доступності позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку для кожної дитини;

- оновлення змісту позашкільної освіти еколого-натуралістичного

- напряму у відповідності з інтересами дітей, потребами сім'ї і суспільства;

- розвиток інфраструктури закладів позашкільної освіти еколого-

- натуралістичного напрямку, у тому числі за рахунок забезпечення інвестиційної привабливості;

- формування ефективної міжвідомчої системи управління розвитком позашкільної освіти;

- здійснення ресурсного забезпечення функціонування та розвитку всіх структурних підрозділів закладу, відпрацювання економічних моделей для ресурсного забезпечення закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, в тому числі і в межах державно-приватного партнерства;

– підготовка, підвищення кваліфікації й перепідготовка педагогів закладів позашкільної освіти з урахуванням нових підходів, організація екологічних семінарів і курсів;

– підвищення рівня професійної компетентності педагогів закладу;

– розвиток ресурсного (матеріально-технічного, кадрового, науково-методичного) забезпечення освітнього процесу;

– створення умов для участі сім'ї та громадськості в управлінні розвитком позашкільної освіти.

Основними заходами щодо реалізації завдань є:

– організація дистанційного, змішаного навчання;

– розробка програмно-методичного забезпечення з позашкільної освіти

еколого-натуралістичного напрямку нового покоління (програми, підручники, посібники, електронні засоби навчання), враховуючи сучасні умови;

– підвищення професійного рівня педагогів відповідно до сучасних вимог;

– збереження єдиного освітнього простору у взаємодії з різними рівнями освіти;

– розвиток міжвідомчої співпраці з метою забезпечення якісної еколого-натуралістичної освіти, необхідної для забезпечення конкурентоздатності молодих людей в умовах ринкової економіки;

– зміцнення матеріально-технічної бази, ресурсного забезпечення закладу;

– оптимізація мережі гуртків відповідно до запитів батьків, суспільства та інтересів вихованців;

– впровадження інноваційних педагогічних технологій та методик;

– застосування державно-громадської моделі управління закладом.

Реалізація даних завдань сприятиме:

– розширенню формату роботи закладів позашкільної освіти;

– збагаченню асортименту освітніх послуг позашкільної освіти;

– значна частина роботи закладів позашкільної освіти комп'ютеризується;

– за рахунок великої напрацьованої бази онлайн занять та консультацій автоматично розширяється та зростає аудиторія споживачів послуг позашкільної освіти. Заклади позашкільної освіти можуть тепер працювати онлайн з тими вихованцями, які раніше

не мали фізичної можливості відвідувати ці заклади (у зв'язку зі станом здоров'я, чи учні з сільської місцевості, або ВПО);

– перехід до онлайн-навчання у позашкільній освіті може стати каталізатором для створення більш ефективних освітніх технологій для набуття вихованцями м'яких навичок, таких як уміння працювати з інформацією, критичне мислення і адаптивність до змін, співпраця тощо, які будуть важливими для успіху в майбутньому;

– після завершення війни, можливе ефективне використання педагогами-позашкільниками сучасних інноваційних систем викладання – змішаного навчання (blended learning), коли поєднуються інтернет-можливості та традиційні підходи до навчання, та «перевернутого уроку» (flipped classroom), коли основне засвоєння нового матеріалу дітьми відбувається вдома, а під час занять в режимі реального часу відбувається вже практичне виконання завдань, вправ, проведення практичних досліджень, індивідуальні консультації педагога тощо. Методика передбачає створення викладачами свого авторського відео чи аудіо матеріалу, коротких роликів, адресованих учням при вивченні конкретної теми на занятті;

– використання елементів гейміфікації в позашкільному освітньому процесі, який підвищує зацікавленість учнів та їх мотивацію, сприятиме емоційній залученості та соціальній взаємодії між однолітками, активізує їх пізнавальну діяльність;

– заклади позашкільної освіти частково можуть перейти на самоокупність через певні обмеження у кількості людей які перебуватимуть у навчальних приміщеннях, формат надання платних онлайн освітніх послуг може увійти у постійну практику роботи закладів позашкільної освіти.

Але, не зважаючи на те, що формати дистанційного навчання, проведення заходів закладами позашкільної освіти є вимогою сьогодення, наявні певні ризики в організації освітнього процесу:

– далеко не усі заняття у позашкільній освіті можна проводити он-лайн з такою ж мірою ефективності;

– тривалий час позбавлення дітей (зокрема з особливими освітніми потребами) живого спілкування в колі однолітків, з педагогами (що підтримують їхній розвиток та самореалізацію у обраному напрямі) може

мати негативні наслідки для їхнього соціального розвитку;

- постає питання соціального захисту педагогічних працівників, збереження кадрового потенціалу позашкільної освіти; належного фінансування, збереження матеріально-технічної бази, що є вкрай важливим для організації освітнього процесу;

- вихованці втрачають мотивацію до позашкільної освіти в дистанційному режимі, оскільки в умовах війсьвої агресії росії вони пів дня виконують шкільну програму на онлайн-уроках, а потім виконують домашні завдання, іноді теж за комп'ютером;

- відсутність забезпечення рівного доступу до позашкільної освіти, так звана цифрова нерівність, оскільки не у всіх удома є доступ до техніки та мережі, значна частина родин залишилися взагалі без майна, неоднакові можливості батьків допомагати з навчанням та загальна непідготовленість до дистанційної освіти всіх учасників освітнього процесу;

- в умовах соціального дистанціювання педагоги витрачають значно більше часу на підготовку до проведення навчальних занять. Адже заняття в дистанційному режимі відрізняється від заняття наживо, тут звичні методи і прийоми працюють інакше і тому педагоги мають швидко оволодіти інструментами, які допоможуть організувати дітей, мотивувати їх, знайти відповідні способи організації зворотного зв'язку з вихованцями. Тому постає необхідність вдосконалити методіку організації освітнього процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання задля підвищення якості онлайн-навчання вихованців;

- не всі напрями позашкільної освіти можуть повноцінно перейти на навчання у дистанційному режимі, оскільки багато гуртків, секцій та інших дитячих творчих об'єднань потребують проведення занять саме у закладі позашкільної освіти, який має необхідне навчально-методичне забезпечення та обладнання;

- діти різного віку потребують різних підходів до організації онлайн-навчання, тому організація освітнього процесу для молодших школярів потребує адаптації методики викладання та зменшення обсягу початкових матеріалів відповідно до вікових можливостей дітей (легше відволікаються, швидко втомлюються, потребують допомоги дорослого);

- в дистанційному режимі заклади позашкільної освіти не можуть повноцінно забезпечити заняття дітям дошкільного віку. Адже за рекомендаціями Американської академії педіатрії встановлений ліміт перебування дитини в он-лайн середовищі – 1 година в день (не має значення, чи це мультимедіа чи розвивальна гра);

- відсутність спеціальних заходів для дітей із особливими освітніми потребами створює неможливість їх повноцінної соціалізації заходами позашкільної освіти, яка відіграє важливу роль у їх розвитку та професійній орієнтації;

- сьогодні велика кількість освітніх хабів та культурних просторів виклали у відкритий доступ, безкоштовно, багато своїх курсів, онлайн уроків у

зв'язку з чим конкурентоспроможність закладів позашкільної освіти знизилась. Тепер закладам позашкільної освіти необхідно створювати нові освітні продукти та пропозиції, які в свою чергу зможуть конкурувати на освітньому ринку;

- значна частина методичних напрацювань перейде у формат онлайн занять, онлайн консультацій;

- може зменшитись педагогічний персонал, через неспроможність пристосуватися до нового формату роботи закладу.

Магістральна лінія

«Створення єдиного освітнього простору з учнівською та студентською молоддю на засадах соціально-педагогічної концепції екологічної освіти «Сім'я – заклад дошкільної освіти – заклад загальної середньої освіти – позашкільний та вищий заклад освіти)»

Позашкільна освіта в НЕНЦ здійснюється за такими напрямками: еколого-природоохоронний, дослідно-експериментальний, художньо-естетичний, реабілітаційно-оздоровчий. На базі закладу організована робота творчих учнівських об'єднань екологічного, біологічного, сільськогосподарського профілів, що здійснюється за трьома рівнями: початковим, основним, вищим.

НЕНЦ організовує роботу понад 5394 тис. творчих учнівських об'єднань, якими охоплено 84940 вихованців, учнів, слухачів за аграрним, еколого-біологічним, хімічним профілями, які працюють на базі обласних, районних та міських еколого-натуралістичних центрів

(станцій юних натуралістів). У 41 гуртку та творчих учнівських об'єднаннях НЕНЦ у 2021/2022 н.р займаються близько 450 вихованців.

Для учнівської та студентської молоді НЕНЦ у 2021 році проведено 71 організаційно-масовий захід (очного-заочного типу). Охоплення дітей та учнівської молоді становить понад 350 580 осіб на рік.

НЕНЦ є засновником та організатором щорічних різноманітних всеукраїнських конкурсів, акцій, експедицій, зокрема: Всеукраїнського конкурсу винахідницьких і раціоналізаторських проєктів екологонатуралістичного напрямку, Всеукраїнського конкурсу «Юний селекціонер і генетик», Всеукраїнського конкурсу досягнень юних зоологів і тваринників, Всеукраїнського чемпіонату з інформаційних технологій «Екософт», Всеукраїнського форуму учнівської та студентської молоді «Дотик природи», Всеукраїнського зльоту учнівських виробничих бригад, трудових аграрних об'єднань закладів загальної середньої та позашкільної освіти, Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв закладів загальної середньої та позашкільної освіти, Всеукраїнського конкурсу «Земля – наш спільний дім», Всеукраїнського конкурсу дослідницько-експериментальних робіт із природознавства «Юний дослідник», Всеукраїнського юнацького фестивалю «В об'єктиві натураліста»; Всеукраїнського дитячого фестивалю «Україна сад», Всеукраїнського конкурсу з квітництва та ландшафтного дизайну «Квітуца

Україна», Всеукраїнського конкурсу з флористики та фітодизайну, III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України (відділення екології та аграрних наук); III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України (відділення хімії та біології), Всеукраїнських турнірів юних натуралістів та хіміків, Всеукраїнської літньої Стартап Школи «StartChemist», Всеукраїнського форуму юних екологів; Всеукраїнського форуму учнівських трудових об'єднань, Всеукраїнського екологічного хакатону для учнівської молоді

«X - REALITY - ECOLOGICALHACK», Всеукраїнського юннатівського природоохоронного руху «Зелена естафета», Всеукраїнської інтернет-олімпіади «Крок до

знань», Міжнародного пленеру з лозоплетіння тощо. Для вирішення завдань допрофільної підготовки, соціальної інтеграції та професійного самовизначення учнів на базі НЕНЦ продовжувала роботу Природнича школа учнівської молоді. Навчання у Школі здійснюється у наукових відділеннях за напрямками: природничий (із секціями біології, хімії); декоративно-прикладний (із секціями народних ремесел, флористики та фітодизайну тощо).

Систематично залучається молодь до участі в трудових, природоохоронних акціях, а саме: акціях, присвячених Міжнародному Дню Землі, Дню Довкілля в Україні та Міжнародному дню лісівництва по висадці на ділянці хвойних і декоративних культур зразкового типу лісових культур та екзотичних порід в лісорозсаднику дендропарку, а також по закладанню та впорядкуванню Всеукраїнського саду лікарських рослин, екологічна акція «Чиста планета – чиста хата»; Всеукраїнська природоохоронна акція «Збережемо українські степи», «Парад квітів біля школи», «Кролик», «Посади сад», «Дослідницький марафон», «Майбутнє лісу у твоїх руках», «Ехо Перемоги», «Годівничка», «Діти за гуманне відношення до тварин», «Птах року» тощо.

Реалізовані значущі проєкти у сфері патріотичного виховання здобувачів освіти: Всеукраїнська дитячо-юнацька еколого-патріотична гра «Паросток»; Всеукраїнський фестиваль патріотичних дій; Всеукраїнський юннатівський природоохоронний рух «Зелена естафета»; Всеукраїнський заочний конкурс робіт юних фотоаматорів «Моя країна – Україна!»; Всеукраїнський екологічний конкурс «Мала річка моєї батьківщини»; Всеукраїнський фестиваль «Україна – сад».

В умовах воєнної агресії російської федерації в Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України. Виданий наказ МОН від

06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втрапив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>

Педагогічний колектив НЕНЦ продовжує проведення у 2022/2023 навчальному році Всеукраїнської еколого-патріотичної гри «Паросток», Всеукраїнського фестивалю патріотичних дій.

З метою інтеграції національної освіти в європейський та світовий освітні простори Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді щороку розвивається міжнародна співпраця. На національному рівні це здійснюється через участь юнатів України у фіналах різноманітних міжнародних конкурсів: Міжнародного конкурсу екологічних проєктів з енергоефективності «Енергія і середовище», Всесвітнього конкурсу науково-технічної творчості молоді Intel ISEF, Міжнародної Олімпіади Проєктів I-SWEEEP (до 2018 р.), Міжнародного конкурсу INFORMATRIX, Міжнародного конкурсу INESPO, олімпіади екологічних проєктів INEPOEuroasia, Білоруського конкурсу науково-біологічних робіт учнів загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів (до 2021 р.), Міжнародної програми Gloub тощо.

До найбільш вагомих досягнень НЕНЦ у 2021 році належать перемоги на Міжнародних конкурсах: Міжнародний конкурс Regeneron International Science and Engineering Fair (Regeneron ISEF), Міжнародний конкурс шкільних проєктів з екологічних питань «GENIUS Olympiad», Міжнародний конкурс комп'ютерних проєктів «Infomatrix», XXV Білоруська конференція учнів. Переможцями стали 29 здобувачів освіти. На рахунку української команди: 1 – Гран-прі, 5 – золотих медалей, 9 – срібних медалей, 8 – бронзових медалей, 6 – спеціальних відзнак (IV місце).

У структурі НЕНЦ влітку для учнівської молоді функціонує Всеукраїнська школа передового досвіду. З метою формування громадянської позиції в галузі збереження довкілля щорічно на базі школи проводиться збір лідерів Всеукраїнської дитячої спілки «Дитячий

екологічний парламент» та юнатівських секцій охорони природи, Всеукраїнська літня Стартап Школа «StartChemist» тощо.

В рамках соціального партнерства НЕНЦ спільно із компанією Syngenta в Україні у 2017 року відкрили для учнівської молоді «Агроклас» – модернізований навчальний клас, оснащений необхідним технічним та лабораторним обладнанням для проведення занять агрономічного напрямку серед вихованців закладів загальної середньої та позашкільної освіти.

Основні напрями роботи «Агрокласу» включають підготовку учнів до практичної та експериментально-дослідницької роботи в галузі сільського господарства й ознайомлення з сучасними технологіями вирощування сільськогосподарських культур. У агрокласі проводяться заняття з екології та агроєкології, практичні та лабораторні заняття для учнів аграрного відділення Природничої школи учнівської молоді, а також навчальні практики студентів аграрних і педагогічних вищих закладів освіти України.

З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами на базі НЕНЦ організована творчих учнівських об'єднань. Тобто, одним із освітніх завдань Центру є соціальна адаптація та інклюзія дітей з особливими освітніми потребами шляхом інклюзивного навчання в умовах закладу позашкільної освіти.

З метою розвитку дистанційної освіти на сайті НЕНЦ створено віртуальний проєкт – мобільна еколого-біологічна освіта. Даний проєкт пропонує учням, педагогам і всім бажаним пройти онлайн-курси з біології та екології.

Також, відкрито електронний ресурс навчально-інформаційного призначення «Е-аудиторіум». Цей ресурс спрямований на впровадження нових форм соціальної взаємодії педагогів, вихованців та їхніх батьків на основі оперативного доступу до практично усіх даних, що можуть бути корисними для усіх учасників навчального процесу. Окрім загальної інформації освітній процес, електронний ресурс «Е-аудиторіум» містить важливі елементи інтерактивного навчання, що стимулюють дітей до самостійної роботи

А для молодших школярів на сайті НЕНЦ створено Віртуальний Університет початкової еколого-натуралістичної освіти.

Допрофільна підготовка і профільне навчання, формування допрофесійної компетентності учнівської молоді здійснюється через організацію роботи: Природничої школи учнівської молоді; наукове товариство учнів «Ерудит»; Позашкільний природничий ліцей, Всеукраїнська літня Стартап Школа «StartChemist», STEM-освіта з агробіологічного профілю дослідницькі практики, Юнатівській академії органічного землеробства і пермакультури (спільний освітній проєкт Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України, Агробіологічного факультету НУБіП України, ГО «Клуб органічного землеробства», Громадської спілки «Пермакультура в Україні», Клубу Природного Землеробства і Здорового Способу Життя «Земледар»).

Запровадження дослідницького підходу та проєктних технологій в освітньому процесі є основним інструментом формування екологічної компетентності здобувачів освіти. У ЮНЕСКО екологічне виховання визнане одним із найважливіших пріоритетів. НЕНЦ постійно приділяє значну увагу залученню молоді до екологічних проєктів, конкурсів, акцій. Через пізнавальні рубрики сайту Центру ми розповідаємо про важливість ощадливого використання води, енергії, відтворення лісів. У минулому році здобувачі освіти закладів позашкільної освіти долучились до масштабного екологічного проєкту «Зелена країна», ініційованого Президентом України Володимиром Зеленським.

Воєнні дії на території України, які крім людських жертв та руйнацій, призводять до знищення природних територій нашої країни. Горять степи, гинуть рослини і тварини, знищується рослинний покрив. Частина заповідного фонду нашої держави вже втрачено, і необхідно вжити термінових заходів для збереження територій, які ще залишаються. З початку широкомасштабного російського вторгнення Оперативний штаб при Державній екологічній інспекції України станом на 18 травня зафіксував 245 злочинів проти довкілля. Для збереження біорізноманіття в умовах воєнного стану підготовлено проєкт Постанови КМУ «Про затвердження Порядку створення охоронних зон для збереження біорізноманіття у лісах та Порядку створення охоронних зон для збереження об'єктів Червоної книги України» <https://mepr.gov.ua/news/39151.html>

Біорізноманіття формує безпечне для життя і здоров'я людини навколишнє природне середовище, підтримує функціонування екосистем, зокрема кругообіг і очищення природних вод, збереження ґрунтів і стабільність клімату. Збереження біорізноманіття, турбота про нього — невід'ємна складова освітнього процесу гуртків та творчих учнівських об'єднань. Заклади освіти мають стати осередками проведення локальних дій спільно з родиною, місцевими громадами із відтворення екологічного капіталу на безпечних територіях.

Окремої уваги потребує питання збереження агробіорізноманіття. Внаслідок обстрілу російських військових згорів єдиний в Україні генетичний банк рослин. Знищено тисячі зразків насіння, серед яких і унікальне, яке вже не вдасться відновити. Це всесвітня колекція.

Створити колекції старовинних місцевих сортів плодкових культур та кращих сортів смородини української селекції, вивчити її сортове різноманіття мають змогу здобувачі освіти, опанувавши методикою науково-дослідницьких робіт з садівництва https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/13-01-2022_1.pdf, запропонованою Оленою Анатоліївною Кіщак, зав. селекційно-технологічним відділом, доктор с.-г. наук, член-кореспондент НААН України, e-mail: cherry0308@ukr.net

Склалася надзвичайно складна ситуація щодо збереження біологічного різноманіття генетичних ресурсів сільськогосподарських тварин. Пошкоджено потужні племінні заводи у галузі молочного скотарства. Кафедра генетики, розведення і біотехнології тварин Національного університету біоресурсів і природокористування України запрошує долучитись до реалізації науково-освітнього проєкту «Генетична пам'ять годувальниці народу України». Умови проведення Проєкту розміщені в розділі «Шкільне наукове дослідництво» головної сторінки сайту НЕНЦ: <https://nenc.gov.ua/>. Координатор проєкту Світлана Олексіївна Костенко, доктор біологічних наук, професор svitlanakasijan@ukr.net.

На забезпечення стійкої продовольчої безпеки в умовах воєнного стану мають спрямовувати свою роботу гуртки аграрного профілю. Як організувати роботу, щоб задовольнити власні і потреби своєї родини продуктами харчування, про це надано відповідні

рекомендації фахівців НЕНЦ https://nenc.gov.ua/?page_id=25350.

В умовах сьогодення перед закладами позашкільної освіти еколого– натуралістичного напрямку Міністерством науки і освіти України (лист № 1/4142–22 від 14 квітня 2022 року «Про організацію роботи закладів позашкільної освіти») поставлені такі завдання:

- застосовувати форми дистанційного навчання, проводити цікаві майстер-класи, фотопленери, віртуальні квести, аграрне дослідництво та екомоніторинг;

- продовжувати роботу відділень Природничої школи, віртуальні подорожі та екскурсії;

- створювати зоохостели та флорохостели для тварин і рослин при закладах позашкільної освіти;

- залучати дітей разом із батьками до роботи за доглядом домашніх тварин, які втратили своїх господарів під час воєнних дій. Час, проведений із рослинами та тваринами, відволікає дітей від пережитого;

- пропонувати дітям цікавий пізнавальний матеріал, перегляди навчальних фільмів із різноманітними дослідженнями;

- застосовувати корекційні заняття та тренінги (арт-терапія, театралізована арт-терапія, ігрова терапія тощо).

Відповідно до завдань, виникає необхідність внесення коректив в

організацію освітнього середовища в закладах позашкільної освіти еколого– натуралістичного напрямку з метою адаптації до нових умов.

Удосконалення потребує зміст освітнього процесу, його форми і методи, які мають бути спрямовані на адаптацію до нових умов. Тому:

- ЗПО – це осередок, що сьогодні об'єднує дітей та педагогів з різноманітних регіонів, і може створювати можливості для спілкування з дітьми, зокрема організовуючи гурткову роботу, волонтерські проєкти тощо;

- перевага навчальним програмам, інтегрованим курсам, що мають релевантний в умовах війни контент, а також адаптація діючих програм, добираючи теми, цікаві та корисні дітям сьогодні;

- навчання має стати цікавим, потрібним, гнучким. Тобто, доповнювати, розширювати

знання, отримані в школі, та задовольняти індивідуальні потреби і запити дитини;

- серед освітніх технологій: дистанційна, змішана (очно-дистанційна), очна, заочна;

- психологічна підтримка.

МОН України наголошує, що методи роботи із здобувачами освіти слід

добирати відповідно до навчального предмету, віку дітей та їхніх інтересів. Педагогам радять надавати перевагу пошуковим та творчим методам роботи.

Магістральна лінія

«Методичний контент. Налагодження співпраці з науковими установами як основи для науково-дослідницької роботи з вихованцями»

Методична робота закладу спрямована на розробку нового змісту еколого-натуралістичної освіти, на вдосконалення діяльності педагогів, підвищення їх професійної майстерності і включає в себе:

- підготовку педагогічного колективу до усвідомлення необхідності змін та впровадження нововведень;

- програмно-методичне забезпечення стратегічних напрямів діяльності закладу;

- розробку навчально-методичних матеріалів: програм, положень, методичних рекомендацій щодо проведення семінарів, засідань педрад, діяльності творчих груп, організації освітнього процесу тощо;

- створення проєктів спільної діяльності закладу та закладів загальної середньої освіти;

- створення інформаційного банку навчально-методичної літератури з позашкільної освіти.

Протягом 2021 року педагогічними працівниками підготовлено 75 інформаційно-аналітичних матеріалів.

З метою оновлення змісту навчальних програм із позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, реалізації Концепції Нової української школи, Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), Національний еколого-натуралістичний центр Міністерства освіти і науки України пропонує потенційним авторам долучитися до створення проєктів модельних навчальних програм із позашкільної освіти еколого– натуралістичного напрямку для вікової категорії здобувачів освіти 10–12 років.

Педагогічний колектив НЕНЦ працює над розробленням наступних модельних програм: «Квітникарство» та «Прикладна ботаніка».

Модельна навчальна програма (МНП) – це документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання (набуття компетентностей) здобувачів освіти, зміст навчальної дисципліни (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності здобувачів освіти, рекомендований для використання в освітньому процесі у порядку, визначеному законодавством. Модельна навчальна програма з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку розробляється на основі надпредметного змісту Державного стандарту базової середньої освіти освітніх галузей: “Природнича освітня галузь”, частково “Технологічна освітня галузь” та “Соціальна і здоров’язбережувальна освітня галузь”; Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти); ґрунтується на ціннісних орієнтирах та цілях освіти в інтересах сталого розвитку; охоплює формування наскрізних в усіх ключових компетентностях умінь; передбачає реалізацію вимог до очікуваних результатів навчання; урахує наступність між циклами навчання, які пов’язані з віковими пізнавальними особливостями дітей 10–12 років; орієнтується на компетентнісний потенціал навчальної дисципліни, що визначає здатність кожної навчальної дисципліни формувати ключові компетентності через розвиток умінь, ставлень та базові знання.

Модельна навчальна програма визначає орієнтовну послідовність та окреслює очікувані результати навчання здобувачів освіти. Тоді як навчальна програма конкретизує ці послідовності та результати й чітко їх визначає. Це, фактично, означає, що ми маємо віднайти шляхи, що дають змогу з модельної програми побудувати чіткішу навчальну.

Модельна програма визначає зміст предмета чи інтегрованого курсу, що викладається, а також різновиди діяльності дітей. Навчальна ж програма описує це більш конкретно та детально.

Розроблені модельні навчальні програми стануть основою для створення нової навчальної та навчально-методичної літератури для дітей вікової категорії від 10 до 12 років.

Розроблення програми для організації факультативних занять на базі закладів загальної

середньої освіти. Програми розраховані на 17 годин. Розроблені навчальні програми: факультативного курсу «Біорізноманіття: стан, загрози, шляхи збереження» для учнів 10–11 класу (автор Безусько А.Г.), факультативного курсу «Агроекологія» для учнів 8 класу (автор Бень Н.В.), екологічного курсу «Екологічна безпека» для учнів 9 класу (автори: Козленко В.П., Петлицька В.П.). Ці навчальні програми проходять апробацію на базі закладу загальної середньої освіти Спеціалізованої школи №2 з поглибленим вивченням предметів природничого циклу Подільського району м. Києва.

Педагогічний колектив НЕНЦ систематично працює над розробкою прогресивних методичних матеріалів, нормативних документів, навчальних програм й посібників в галузі позашкільної еколого-біологічної освіти.

З метою впровадження результатів наукових досліджень проблем позашкільної освіти, наукового супроводу і реалізації методичних ініціатив у позашкільній освіті України НЕНЦ спільно з Інститутом проблем виховання НАПН України заснував Науково-дослідний віртуальний інститут позашкільної освіти. Основою діяльності Інституту є сучасні інформаційно– телекомунікаційні технології, що дозволяють взаємодіяти на відстані, без прямого, особистого контакту.

Для учнівської молоді та педагогів створено два телеграм-канали «Дистанційка НЕНЦ» і «НЕНЦ МОН PRO», де розміщені цікаві заняття.

З метою оновлення змісту позашкільної еколого-біологічної освіти щорічно проводяться фахові конкурси: конкурс навчально-методичних матеріалів та віртуальних ресурсів з еколого-натуралістичної освіти; відкритий рейтинг якості позашкільної освіти «Золота когорта позашкільників-2021»; позашкільні педагогічні читання-виставка видавничої продукції з екологонатуралістичного напрямку тощо

Запорукою реалізації освітніх ініціатив НЕНЦ є популяризація діяльності закладу в засобах масової інформації, на сторінках журналу «Паросток», на шпальтах газети «Юний натураліст», у щорічному збірнику «Новації позашкільної освіти», науково-методичному віснику «Позашкільна освіта» (який видається двічі на рік), у щомісячному електронному виданні «Інформаційний бюлетень НЕНЦ».

Таким чином, методична робота в НЕНЦ та закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку має бути спрямована на підвищення кваліфікації та професійної майстерності педагогічних працівників, розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу, досягнення і підтримку високої якості освітнього процесу. Вона має ґрунтуватися на сучасних досягненнях психолого-педагогічної науки з урахуванням досвіду діяльності педагогів і конкретного аналізу результатів освітнього процесу.

Магістральна лінія

«Навчання педагогічних працівників впродовж життя»

НЕНЦ має всі необхідні умови для проведення координаційно-методичних заходів для різних категорій працівників освіти: семінарів, курсів підвищення кваліфікації, круглих столів, науково-практичних конференцій, симпозіумів тощо. Так, у 2021 році заклад провів 15 методичних заходів для педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю, якими охоплено понад 1300 педагогічних працівників закладів позашкільної, загальної середньої, дошкільної та вищої

освіти, методистів інститутів післядипломної педагогічної освіти та методичних кабінетів. Серед методичних заходів: конференції (3), форуми (3), семінари-практикуми (5), онлайн-наради (3), тренінги (1).

Практикою підтверджена ефективність тренінгів з моніторингу навколишнього природного середовища щодо формування екологічних компетентностей педагогів.

Педагогічний колектив НЕНЦ систематично працює над розробкою прогресивних методичних матеріалів, нормативних документів, навчальних програм й посібників в галузі позашкільної еколого-біологічної освіти.

З метою впровадження результатів наукових досліджень проблем позашкільної освіти, наукового супроводу і реалізації методичних ініціатив у позашкільній освіті України НЕНЦ спільно з Інститутом проблем виховання НАПН України заснував Науково-дослідний віртуальний інститут позашкільної освіти. Основою діяльності Інституту є сучасні інформаційно-телекомунікаційні технології, що дозволяють взаємодіяти на відстані, без прямого, особистого контакту.

Вже біля двадцяти років НЕНЦ проводить курси підвищення кваліфікації педагогічних кадрів закладів позашкільної освіти з використанням дистанційної форми навчання для різних категорій педагогічних працівників (ліцензія: Серія АЕ №270777, наказ МОН України від 01.07. 2013 №2494л.).

Інноваційну складову змісту навчальних програм допомагає реалізувати кафедра позашкільної і позакласної роботи НЕНЦ.

Починаючи з 2021 року започатковано проведення Школи виховника Всеукраїнського виховного консорціуму Національного еколого-натуралістичного центру МОН України та Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України. У 2021 році долучились 34 слухачі.

В умовах війни особливо актуальною є проблема професійного розвитку працівників закладів позашкільної освіти. В умовах кризи, що склалася в країні через агресію РФ, педагогічні працівники гостро потребують психолого-педагогічного супроводу для подолання сучасних викликів, що стоять перед освітянами. НЕНЦ пропонує освітянам низку психолого-педагогічних заходів, проведення яких планується в змішаному форматі. Це тренінгова діяльність, курси підвищення кваліфікації, профільні конференції, семінари. З 2023 року ми плануємо проведення циклу тренінгів з еколого-патріотичного та військового виховання молоді.

В умовах сьогодення ЗПО еколого-натуралістичного профілю повинні стати освітніми центрами для створення навчального середовища для людей різного віку (здобуття додаткових компетентностей, розширення знань, просвітницька робота тощо). Це може бути озеленення, ландшафтний дизайн, бджолярство, народні промисли тощо.

Магістральна лінія

«Ресурсне забезпечення функціонування та розвитку НЕНЦ»

Відповідно до Статуту, затвердженого Міністерством освіти і науки України, Центр працює за 12 напрямками:

1. еколого-природоохоронний;
2. дослідницько-експериментальний;
3. бібліотечно-бібліографічний;
4. реабілітаційно-оздоровчий;
5. туристсько-краєзнавчий;
6. декоративно-прикладний;

7. допрофесійної підготовки;
8. методичний; видавничої діяльності;
9. підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних працівників позашкільних та інших навчальних закладів, установ, організацій;
10. підготовка фахівців відповідних освітніх кваліфікацій;
11. здійснення комплексу науково-дослідних робіт у галузі еколого-натуралістичної та природоохоронної діяльності;
12. здійснення міжнародних зв'язків.

Для реалізації вищезгаданих напрямів НЕНЦ має необхідну матеріальну базу: сільськогосподарський, зоолого-тваринницький та квітково-декоративний комплекси, дендропарк "Юннатський", Народний музей хліба, Всеукраїнський профільний табір оздоровлення та відпочинку "Юннат", їдальня. Помологічна колекція Центру нараховує понад 500 сортів плодових та кісточкових культур, ампелографічна – 200 сортів винограду, колекція квітково-декоративних рослин відкритого ґрунту – 620, закритого – 180 видів. У тваринницькому комплексі вирощуються 45 порід кролів та 100 порід сільськогосподарської птиці. У навчальній тематичній експозиції аквакомпексу – понад 100 видів акваріумних риб та рептилій, 120 видів водних рослин.

Родзинкою НЕНЦ є дендрологічний парк «Юннатський» (загальна площа – 13,7 га). Територія парку є частиною парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Березовий гай». У березні 2006 року територія НЕНЦ отримала статус дендрологічного парку місцевого значення «Юннатський».

На території НЕНЦ розташована навчально-дослідна земельна ділянка, яка займає площу 2 га та складається з відділків: квітково-декоративних рослин, плодово-ягідних культур, лікарських рослин, ботаніко-рослинницький, колекційний та зоолого-тваринницький. Усі відділки використовуються у відповідності до Положення про навчально-дослідну земельну ділянку загальноосвітніх шкіл та позашкільних навчальних закладів, затвердженого наказом МОН України від 01.11.1995 р. № 307.

Кількість та стан наявних приміщень відповідає вимогам державних санітарних правил і норм, що регламентують порядок проведення освітньої діяльності й дозволяють реалізовувати завдання позашкільної освіти.

Відповідно до функціональної структури закладу освітня діяльність здійснюється у 34 кабінетах, лабораторіях, 2 комп'ютерних класах, бібліотеці, Музеї хліба, агрокласі, лабораторії «Шкільний сад», «агроробот».

На базі Всеукраїнського профільного оздоровчого табору «Юннат» систематично проводиться зимове та літнє оздоровлення переможців всеукраїнських конкурсів, акцій, операцій.

Колектив закладу працює над здійсненням ресурсного забезпечення функціонування та розвитку всіх структурних підрозділів НЕНЦ, відпрацювання економічних моделей для ресурсного забезпечення закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, в тому числі і в межах державно-приватного партнерства.

Чого ми хочемо досягти?

Основними результатами розвитку закладу будуть системні позитивні зміни в його діяльності, зокрема:

- створення на всеукраїнському рівні ресурсного центру розвитку позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку із розвиненою інфраструктурою, сучасним обладнанням, професійними кадрами;
- створення умов для інноваційного розвитку ЗПО з урахуванням соціально-економічного, культурного потенціалу, суспільних викликів і потреб учасників освітнього процесу щодо якості еколого-натуралістичної освіти;
- сприяння підвищенню конкурентоспроможності закладу шляхом підвищення якості соціально-освітніх послуг, організаційно-координаційної і науково-методичної роботи; оновлення матеріально-технічної бази закладу;
- створення системи підвищення професійної компетентності педагогів із новітніх форм, технологій організації освітнього процесу, оволодіння основами педагогічного менеджменту, що дозволяє більшості педагогів працювати на рівні педагога-менеджера;
- становлення компетентісно спрямованого освітнього процесу у єдності змістових, технологічних, особистісних, управлінських параметрів;
- оптимізація мережі творчих об'єднань відповідно потреб споживачів, суспільства;
- створення ефективної виховної системи, розбудова єдиного виховного простору;

– забезпечення підтримки єдиного інформаційного простору позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку;

– зайняття закладом провідного місця у ринковій ніші надання освітніх послуг у сфері позашкільної еколого-натуралістичної освіти;

– створення умов для консолідації зусиль зацікавлених державних структур, громадських організацій, бізнес-спільноти, розвиткові позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку.

У 2022–2023 навчальному році НЕНЦ запроваджує нові освітні проекти та рекомендує долучитися закладам позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку:

«Барнахус-клас НЕНЦ»

«Барнахус-клас НЕНЦ» проект, який направлений на надання допомоги дітям:

– відносно яких є припущення або упевненість в тому, що вони стали жертвою насильницьких злочинів (проти життя і здоров'я), незаконного позбавлення особистої волі, незаконного примусу, незаконних погроз, домагань і інших злочинів (проти свободи і миру);

– які вимушено покинули свої домівки та мігрували.

Завдання Барнахус-клас НЕНЦ: надати дітям та підліткам, які зазнали різних видів жорстокого поводження і злочинів, належної психологічної підтримки засобами еколого-натуралістичної діяльності (використовуючи терапію контактного зоопарку, Школи народних ремесел, проєктна діяльність тощо); запобігти психологічному виснаженню дітей в умовах тривалої травматизації, спричиненої війною в Україні.

Кімната моралі НЕНЦ

Моральний розвиток дитини не менш важливий, ніж фізичний та психічний.

Метою даного проєкту є формування національної свідомості;

патріотизму; формування в учнів почуття гідності, гордості за свою Батьківщину, вірності України; виховання любові до розбудови національної державності та забезпечення участі молоді в практичних справах розбудови нашої держави засобами еколого-натуралістичної творчості.

Кімната моралі НЕНЦ буде організована на базі Школи народних ремесел НЕНЦ.

«Зелена лабораторія»

Проєкт розрахований на заклади загальної середньої освіти, заклади

позашкільної освіти. не конкретну тему

Перенести навчання з аудиторії в природні умови, на подвір'я закладу освіти – не нова ідея. Дослідники давно говорять про те, що перебування на свіжому повітрі позитивно впливає на самопочуття дітей, покращує їхнє фізичне та психічне здоров'я, підвищує рівень залученості до навчання та уваги. На таких заняттях головне не вивчити конкретну тему з підручника, а навички, які діти зможуть опанувати завдяки цьому заняттю: що вони повинні знати та вміти після такого уроку?

Переваги навчання на свіжому повітрі

Усе ще не впевнені, чи гарна це ідея? Утім, світовий досвід говорить нам дещо інше: таке навчання має вагомні переваги, які варто врахувати.

– Підвищення рівня успішності учнів (діти позитивно ставляться до такого формату занять, а отже охоче їх відвідують і з більшим інтересом сприймають навчальний матеріал).

– Ефективність особистісного розвитку (учні відчують себе більш незалежними, а отже стають впевнішими у собі та власних силах).

– Покращення самопочуття (діти постійно дихають свіжим повітрям, активно рухаються на перервах, а це, як відомо, сприяє покращенню фізичного здоров'я та зменшує рівень стресу).

– Покращення поведінки (зміна оточення покращує настрій та часто позитивно впливає на поведінку дітей).

– Єднання з природою (сучасні діти не так часто безпосередньо взаємодіють із живою природою, тому уроки на свіжому повітрі можуть стати справжньою знахідкою).

Практичний досвід (деякі речі простіше пояснити на прикладі живої природи, ніж намагатися описувати).

– Звичайно ранній досвід із природою відіграє важливу роль у розвитку проєкологічної поведінки, зокрема через плекання емоційних зв'язків із довкіллям.

– Досвід перебування на природі може допомагати освіті через збільшення

здатності до концентрації, зменшення рівня стресу, зростання самодисципліни, інтересу та насолоди від навчання, а також покращення загального фізичного стану (fitness).

Де можна проводити заняття?

Як базу для проведення занять в зеленій лабораторії ми радимо

використовувати шкільні подвір'я, стадіони та парки неподалік як альтернативу класній кімнаті. Якщо школа – в сільській місцевості і поруч є ліс, ставок, річка — тоді місця вистачить усім класам. Вчителям міських шкіл варто взяти до уваги парки, сквери чи ботанічні сади в пішій доступності від школи. І звичайно матеріально-технічна база ЗПО еколого-натуралістичного напрямку (екологічна стежка, навчально-дослідна земельна ділянка, теплиця, зоологічна ферма, куточок живої природи, зимовий сад тощо).

«Он-лайн екоабетка»

Як пояснити дітям, що необхідно сортувати сміття, які наслідки від

забруднення Світового океану пластиківими виробами? Як розказати молоді, що від пластикових виробів уже давно потрібно відмовитися? Як прищепити дітям любов і почуття відповідальності за планету Земля та виховати свідоме, щасливе, щире покоління змін? Відповіді на ці питання можна отримати в екоабетці.

«Он-лайн екоабетка» розміщена на YouTube-каналі НЕНЦ. Двічі на тиждень педагоги НЕНЦ, відомі екологи розкривають питання екології в цікавій і доступній формі.

«Кібер-екопростір для дітей»

Український контент сьогодні має особливе значення. Коли через війну

наші діти вирвані зі звичайного життя, онлайн навчання та спілкування з однолітками дарує їм шматочок звичного та мирного життя.

Використання сучасних цифрових технологій в освітньому процесі закладів позашкільної освіти – це потужний стимул, що дозволяє формувати в дітей необхідні знання та пізнавальні прийоми, а також розвивати мотивацію до навчальної діяльності.

У закладах позашкільної освіти цифрові технології тісно поєднуються з проєктними. Саме проєктна діяльність є одним із найрезультативніших видів учнівської діяльності, у процесі якої відбувається розвиток пізнавальних навичок, вміння орієнтуватися

в потоці інформації, самостійно конструювати свої знання, удосконалювати навички роботи з електронними комунікаціями, розвивати творчі здібності, формувати практичні знання і вміння, перевіряти отримані знання на практиці, робити висновки, шукати найоптимальніші шляхи вирішення різних питань, самостійно приймати рішення

З цією метою НЕНЦ започатковує новий проєкт «ЕкоYouTube-канал». «ЕкоYouTube-канал» – це безпечний простір для дітей, на якому діти можуть розміщувати відео з цікавими розповідями про природничі науки, обговорювати свої проєкти тощо.

Учасники можуть вести окремо свої блоги, де розповідати цікаво про науку, результати своїх дослідів чи експериментів.

Навчальна програма «Довкілля і війна» (дана програма розрахована для організації факультативних занять на базі закладів загальної середньої освіти. Програми розрахована на 17 та 35 год.).

Повномасштабне вторгнення росії до України з 24 лютого вже завдало та продовжує завдавати величезної шкоди людям та інфраструктурі населених пунктів, де тривають бойові дії. Але війна впливає і на дику природу.

За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, за попередніми підрахунками, станом на 1 березня 2022 року агресор веде бойові дії на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 12406,6 кв.км, що становить близько третини площі природно-заповідного фонду України.

Після війни ми будемо пожинати плоди бойових дій — руйнування екосистем, забруднення ґрунтів, хімічне забруднення від обстрілів і ракет, зменшення біорізноманіття, зростання кількості шкідників у лісах, наслідки від пожеж на промислових об'єктах.

Шляхи вирішення даних питань розкриває зміст вищезгаданої програми.

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ СЕРЕД ЮНИХ НАТУРАЛІСТІВ (МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЕРЕД ЮНИХ ПАТРІОТІВ)

Волонтерський рух – це добровільна діяльність волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, котрі перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

Поряд із дорослими українцями-патріотами, які з початком війни підтримують українську армію, не відстають і діти-волонтери.

Дитячий волонтерський рух ґрунтується на таких засадах як добровільність та добротинність; гуманність та гідність. Мета волонтерського руху – прищеплення у дітей загальнолюдських цінностей: доброти, співчуття, поваги, толерантності, готовності прийти на допомогу; сприяння у вирішенні термінових проблемних ситуацій щодо психологічної та моральної допомоги хворим дітям та людям похилого віку; допомога ветеранам війни; вирішення екологічних проблем та допомога тваринам у скрутний час.

Важливий фактор – об'єднання роботи дітей спільно з їх батьками, родичами, братами, сестрами, вчителями, вихователями. Спільність має фактор реабілітаційний в умовах війни. Одна родина, сім'я, одне бажання працювати на мир, на злагоду, на перемогу спільно. Це мають бути створені певні об'єднання «Родинна школа волонтерів» або «Юні госпіталь'єри». Головне бажання педагогів, батьків, дітей, об'єднатись і працювати за своїм планом – бажань на спільну благодійну справу.

Виникає потреба сформуванню у молоді активну життєву позицію, лідерські якості, підготувати її до демократичного управління суспільством.

Адже, слово «волонтер» з латинського перекладається як «доброволець», у сфері соціальної, гуманітарної, екологічної допомоги. Юннати – волонтери різних поколінь залучаються з метою захисту довкілля в контексті сталого розвитку держави, допомога друзям, воїнам, сусідам, допомога домашнім тваринам. Наразі працівники закладів позашкільної освіти еколого– натуралістичного напрямку спільно зі здобувачами освіти та їх батьками постійно плетуть захисні сітки для воєнної техніки ЗСУ та створюють волонтерські штаби, організовують зоохостели та фітохостели на базі своїх закладів, міні

притулки для загублених тварин, розробляють нові екологічні

проекти щодо захисту нашої країни, приймають участь у посадці плодкових садів, захисних лісосмуг, уквітчують парки, сквери, висаджують квітники, уквітчуючи всі регіони України.

Завдання юннатів-волонтерів є оволодіння життєвими навичками щодо зміцнення власного фізичного, психічного, духовного здоров'я, формування в учнів і батьків екологічно-доцільної поведінки, відповідальності за власне життя, за життя і здоров'я оточуючих, оволодіння навичками безпечної поведінки в надзвичайних ситуаціях та надання допомоги нужденним.

Великий внесок у цю важливу справу волонтерської роботи має зробити творча молодь, яку необхідно завчасно готувати до творчої (волонтерської) справи з урахуванням обставин воєнного і повоєнного стану. Необхідно задіяти всі наявні і досі незадіяні можливості еколого-натуралістичних закладів позашкільної освіти України, які мають потужну матеріально-технічну базу: навчально-дослідні земельні ділянки, плодкові сади, плодово-ягідні розсадки, дитячі ботанічні сади, пасіки, кролеферми, учнівські ферми, теплиці, парники, що складають пристойний ресурс для виробництва сільськогосподарської продукції.

Треба зазначити, що контингент дітей, здатних до волонтерської діяльності в умовах воєнного та повоєнного стану потребує великої уваги і допомоги з боку педагогів та психологів. Все це має бути вивчене, проаналізоване, і на цій основі знайдені адекватні форми та методи практичної допомоги за умов забезпечення педагогами всебічного розвитку молоді.

Головна мета психологів, екологів, соціологів, педагогів, вихователів – визначити головні орієнтири та шляхи перебудови позашкільної діяльності в напрямі розвитку творчої особистості. Піклування про дітей і підлітків, які потерпають від наслідків війни та інших негативних факторів. На цій основі визначаються шляхи волонтерської діяльності в умовах позашкільної навчально-виховної роботи.

Прикладом може бути створення нових форм роботи з дітьми та їх батьками. А саме:

- Об'єднання «Родинна школа волонтерів»

– Гурток «Юних госпітальєрів»

– Клуб «Юннатів-волонтерів»

Кінцевий результат волонтерської роботи:

Виховання компетентної особистості готової брати на себе відповідальність і опікуватись тими хто потребує допомоги.	Володіти собою, розумітися з іншими, ділитися душевним теплом.
Алгоритм поведінки в надзвичайних ситуаціях, що загрожують безпеці громадянина і суспільства.	Захист, порятунок, допомога
Виховання екологічно-свідомої особистості	Екологічно-доцільна поведінка. Покращення стану довкілля. Практичні дії.
Виховання толерантності до оточуючих. В чому полягає милосердя.	Допомога дітям-сиротам.
Зустріч з ветеранами, виступ перед ними.	Виготовлення плакатів, листівок,
Сміття в місті. Як можна покращити ситуацію.	Акції в школі, закладі, мікрорайоні. Практичні дії «За чисте довкілля».
Правила позитивного спілкування.	Зустріч з ветеранами, дітьми сиротами.
Значення води в природі та житті людини.	Акція «Економимо воду».
Проблеми навколишнього середовища.	Робота на пришкольній території, навчально-дослідних ділянках. Благоустрій.
Підготовка волонтерів для проведення акцій.	Практична робота: посадити, виростити сад, ліс, квітник.
Сімейна реабілітація.	Спілкування через народне мистецтво. Майстер-класи з декоративно-прикладного мистецтва.
Мистецтво спілкуватись.	Подарунок в сім'ю.
Створення нових об'єднань для сім'ї.	«Родинна школа волонтерів».
Підготовка до дня захисника вітчизни.	Виготовлення листівок, подарунків захисникам вітчизни.
Права дитини. Конвенція про права дитини.	Випуск газети, інформаційних повідомлень.
«Доброта рятує світ»	Допомога особам з вадами здоров'я, особам з інвалідністю.
Екологія рослинного світу	Акція «Замість ялинки – зимовий букет».
«Хвороби брудних рук вдома і в школі»	Підготовка волонтерів до акції «Чисті руки»
Екологічний проект «Подаруй життя планеті»	Закладка нових алей, альтанок, клумб.

Трудова акція «Турбота тобі, рідна моя Україно!».	Практична природоохоронна робота. Закладка шкілок, розсадників, благоустрій території.
Загальнонаціональний флешмоб «Сади для перемоги»	Посадка саду, підрізка дерев та кущів, благоустрій території.
Вирощування картоплі на опалому листі	Висадка картоплі
Теплі грядки Розума.	Виробництво овочів, грибів, вітамінної продукції, зелених конвеєрів.
«Шкільний сад» «Юннатівський сад» «Скарбниця здоров'я»	Вирощування фруктів, лікарської сировини.
Кролівництво в умовах закладу освіти «Бджільництво» «Перепільництво»	Виробництво м'ясної продукції. Готова продукція для споживання.

Залучення дітей до спільної національної справи додає особистої (особистісної) впевненості, формує патріотичні почуття, дозволяє відчувати себе справжнім українцем!

По можливості залучайте дітей до волонтерської допомоги, спрямованої на підсилення України і кожного українця.

Все для України, все для перемоги, все для найкращого майбутнього!

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ ПРОДУКТОВОЇ ПРОГРАМИ «КРОЛІВНИЦТВО – ЦЕ ВИГІДНА І ДУЖЕ ЦІКАВА СПРАВА»

Сьогодні, в цей складний час дедалі більше людей цікавиться і повертається до сільського господарства, зокрема тваринництва. Одним з найкращих видів тварин для утримання у домашньому господарстві є кролі. Кролі – найбільш скороспілі, плодючі, невибагливі до годівлі сільськогосподарські тварини, від яких одержують цінне дієтичне м'ясо і хутрову сировину при незначних витратах праці й кормів на одиницю продукції. Хороша самка за рік дає 5–6 окролів – 40–50 кроленят, які в 5–6 місяців здатні давати потомство. М'ясна продуктивність кролиці становить 100 кг м'яса і більше.

Їх можна утримувати не тільки в сільській місцевості, а й у передмісті досить великих міст, а також в садово-городніх товариствах і зоологічних куточках закладів загальної середньої та позашкільної освіти, завдяки чому можна долучати до цієї цікавої справи учнів і вихованців гуртків.

Для утримання кролі не вимагають простих приміщень, великих обсягів кормів, багато часу і значних фізичних сил для догляду. Щоб отримувати стабільний прибуток, необхідно правильно організувати таке господарство.

Характеристика кормів та їх використання у годівлі кролів Джерелом живлення сільськогосподарських тварин є корми рослинного походження. Вони містять всі поживні і біологічно активні речовини, необхідні для підтримання життєвих процесів в організмі. Їм можна згодовувати майже всі зелені корми, коренеплоди і бульбоплоди, сіно, мінеральні речовини, відходи садівництва і городництва.

Зелені корми мають особливо важливе значення в годівлі кролів. Вони містять протеїни, клітковину, вітаміни і мікроелементи. У зв'язку з цим годівля зеленими кормами сприяє опірності організму проти захворювань, кращому розвитку молодняка, позитивно позначається на відтворній здатності самок і самців. Кращими із зелених кормів є люцерна, конюшина, кульбаба, лопух, злакові трави, осот, які згодовують кролям у період бутонізації та цвітіння. При згодовуванні кролям дикорослих трав треба стежити, щоб не було отруйних рослин: чемериці отруйної,

жовтецю, хвоща, звіробою, чистотілу, блекоти, дурману та інших, які можуть викликати захворювання і навіть смерть тварин.

Годівля кролів зеленими кормами потребує дотримання таких правил:

- весною зелені корми до складу раціону вводять поступово;

- при значній кількості зелених кормів кролям слід давати сіно;

- не можна згодовувати мокрий або зігрітий зелений корм.

Грубі корми відіграють важливу роль у травленні кролів. Вони містять багато клітковини і забезпечують достатній для нормальної фізіологічної діяльності тракту об'єм раціону.

Саме завдяки поїданню грубих кормів у кролів загострюються різці, що сприяє кращій підготовці кормів до перетравлення. В добовому раціоні грубі корми повинні становити 25–35%. До них відносять сіно, солому, гілковий корм.

Для годівлі кролів краще використовувати сіно сіяних і дикорослих трав. Найпоживніше сіно бобових трав: люцерни, еспарцету, мінеральних речовин. Взимку можна давати кролям як вітамінний, так і специфічний для гризунів корм – гілки сосни, ялини, верби, берези, клена, липи, акації та інших дерев. При появі проносу можна згодовувати кролям гілки дуба і вільхи, які містять в'язучі речовини.

Соковиті корми. З цієї групи кормів у годівлі кролів можна використовувати кормові буряки, моркву, картоплю, баштанні, капусту. Це можна пояснити тим, що в них міститься велика кількість вітамінів, поживні речовини цих кормів легко засвоюються організмом, сприяють підвищенню молочності самок. Не можна забувати, що в цих кормах мало протеїну, жиру і мінеральних речовин. Тому для забезпечення високої продуктивності кролів їх потрібно згодовувати у комплексі з концентрованими і грубими кормами.

Концентровані корми треба використовувати для збалансування раціону за окремими поживними речовинами і за загальною поживністю вони не перевищують 20–30%. Із злакових культур кролям краще давати кукурудзу, ячмінь, жито та овес. Ці корми

краще згодовувати подрібненими, особливо молодняку, який не подрібнене зерно погано перетравлює.

При організації годівлі треба пам'ятати, що не тільки недогодовування, а й перегодовування тварин негативно позначається на деяких важливих господарських корисних ознаках. Наприклад, ожирілі самки і самці погано паруються, тому від них часто не одержують приплоду. Тому треба дотримуватися науково обґрунтованого раціону для годівлі кролів. Це сприяє значному підвищенню продуктивності кролівництва.

В організмі кролів протягом дня витрачається значна кількість води: з молоком лактуючої самки (200 г), з екскрементами, через шкіру (30 г за годину на сонці), із слиною тощо. Потреба у воді забезпечується за рахунок безпосередньо випитої та тієї, що знаходиться у кормах. Споживання води залежить перед усім від складу раціону. Коли згодовують кролям сухі корми, то кількість води треба збільшувати, а при годівлі соковитими кормами давати менше води.

Через тривалу відсутність води у кролів порушуються функції органів травлення, вони втрачають живу масу і гинуть. Саме тому треба поїти кролів чистою водою кожного день.

Годування кролів у період спокою, підготовчий і парувальний період має свої особливості. Період спокою у кролів буває взимку і триває 2–3 місяці. У цей період важливо зберегти нормальну вгодованість кролів, у раціоні повинні переважати сіно, коренеплоди, бульплоди, силос і концкорми.

Якщо кролі мають низьку вгодованість, то треба збільшувати періоди годівлі на 15–20%. За 20 днів до початку парування треба не допускати схуднення або ожиріння самців і самок, бо це дуже негативно позначається на їх відтворювальній здатності. У період парування самцям не слід давати кормів, багатих на клітковину, й бажано обмежити годівлю тих, що сприяють ожирінню (картопля, ячмінь, кукурудза). Їм корисно згодовувати овес, висівки, макуху.

Лактуючим самкам треба забезпечувати високу молочність. Згодовувати зерно злакових культур, взимку — коренеплоди, високоякісне сіно, а влітку — траву. Щоб забезпечити кролематок мінеральними речовинами їм треба давати кухонну сіль, а якщо не вистачає вітамінів –

риб'ячий жир.

Кроленят необхідно вилучати у 30–45 денному віці.

Найвідповідальніший період у годівлі молодняка 20–30 днів після відлучення.

Нові корми в раціон молодняка треба вводити поступово, протягом 5 – 7 днів.

Взимку кроленятам згодовують сіно, моркву, подрібнене зерно. Влітку кращими кормами для кролів є трава конюшини, люцерни. З 2–2,5 місячного віку кроленят треба поступово привчати до кормів для дорослих кролів.

Кролики чутливі до багатьох інфекційних та неінфекційних хвороб. Найбільш розповсюджені серед інфекційних захворювань: міксоматоз, геморагічна хвороба, інфекційний стоматит, кокцидіоз тощо. Для того, щоб знизити ризик розвитку інфекційних захворювань і зберегти кроликів на всьому протязі їх життя необхідно проводити вакцинацію і профілактичну обробку проти розповсюджених захворювань.

Вакцинацію проти геморагічної хвороби і міксоматозу треба проводити навесні, до появи комарів, які разносять цих збудників. Проти кокцидіозу раз у 3 місяці необхідно поїти для профілактики Байкоksom або Салікоksom дозування 1см³ на літр води.

Бажаємо всім успіху в розведенні і вирощуванні кролів!

ПОВЕДІНКОВІ СТРАТЕГІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я, МЕДИКО-БІОЛОГІЧНОЇ ТА ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Опинившись в умовах бойових дій, важливо дотримуватися правил безпеки, щоб захистити себе та своїх близьких

Статистика свідчить про те що, саме неправильні дії та паніка, під час військових дій, є основною причиною численних жертв у подібних ситуаціях. Кращий спосіб врятуватися – це уникнути загрози заздалегідь. Якщо навколо, стрімко розгортаються бойові дії, дуже важливо не перебувати в місцях, де ризик виявитися випадковою жертвою найбільш великий. У збройному конфлікті, в першу чергу, наносяться удари по ключовим об'єктам супротивника, критично важливим інфраструктурам, а водночас й по мирних мешканцях, що перебувають поблизу цих об'єктів.

Шляхи збереження здоров'я в умовах війни

Що робити під час повітряної тривоги, обстрілів, комендантської години

В Україні діє воєнний стан та тривають бойові дії, тож кожен українець повинен знати основні правила поведінки та дій в таких умовах.

Повітряна тривога

Якщо ви почули гудки сирен, переривчасті гудки підприємств або звуки гучномовця, що тривають протягом декількох хвилин, це означає попереджувальний сигнал «Увага всім».

Увімкніть телебачення або радіо. Інформація звучатиме через офіційні канали протягом 5 хвилин після звучання сирен.

Зосередьтесь, прослухайте повідомлення та виконуйте почуті інструкції. Залишайте теле- і радіоканали увімкненими. З них може надходити подальша інформація.

Зазвичай під час тривоги на офіційних каналах звучить інформація від місцевої влади про повітряну тривогу, під час якої треба взяти запас харчів, води та прямувати до найближчого укриття.

Повідомте про почуте сусідам чи знайомим, за необхідності надайте їм допомогу.

У разі виникнення надзвичайної ситуації телефонуйте 101.

В Україні працює мобільний застосунок «повітряна тривога», який сповіщає про небезпеку у конкретному регіоні. Його

можна завантажити у Google Play Market та AppStore.

Розверніться ногами у сторону пострілів та прикрийте голову руками. Коли почнуться постріли, закривайте долонями вуха та відкривайте рот – це врятує від контузії, убереже від баротравми.

Чекайте щонайменше 5 хвилин в укритті, допоки стрілянина не вщухне.

Інформація про правила поведінки під час обстрілу

На вулиці

Якщо ви почули свист снаряда (він схожий більше на шерех), а через 2–3 секунди – вибух, відразу падайте на землю. Не панікуйте: вже те, що ви чуєте сам звук польоту, означає, що снаряд пролетів досить далеко від вас, а ті секунди перед вибухом лише підтвердили досить безпечну відстань. Однак завжди є ймовірність, що наступний снаряд полетить ближче до вас, тому швидко й уважно озирніться навколо: де можна сховатися надійніше.

Якщо є якийсь виступ, канава, будь-який інший виступ або поглиблення в землі – скористайтесь цим природним захистом. Якщо поруч є якась бетонна конструкція – потрібно лягти поруч із нею.

Приймати лежачу позицію необхідно для того, щоб знизити шанс влучення осколків. Осколки летять вгору й по дотичній. Якщо людина стоїть – більше ймовірності опинитися в них на шляху, ніж у положенні лежачи.

У транспорті

Якщо перші вибухи застали вас у дорозі в автомобілі: негайно зупиняйте машину і швидко шукайте укриття. Не розраховуйте, що на авто ви зможете швидко втекти від обстрілу: ви ніколи не знаєте, у який бік перенесеться вогонь, і чи не почнеться далі обстріл, скажімо, з мінометів. Крім того, бензобак вашого авто додає ризику.

У разі, якщо обстріл застав вас у маршрутному таксі, тролейбусі або трамваї – слід вимагати негайно зупинити транспорт, відбігти від дороги в протилежний від обстрілу бік у напрямку «від будівель і споруд» і лягти на землю. Озирніться й очима пошукайте більш надійне укриття неподалік. Перебігати або відповзати слід короткими

швидкими кидками відразу після наступного вибуху.

Вдома:

Обирайте місце в кутку та недалеко від виходу, щоб миттєво залишити будинок у разі влучення снаряду. Ховайтесь у підвалі або іншому заглибленому укритті, між несучими стінами.

Ніколи не підходьте до снарядів, мін, бомб та інших боєприпасів, що не розірвалися – це смертельно небезпечно!

Правила поведінки в зоні бойових дій

У кризових умовах проти вас діятимуть численні фактори, зокрема емоції. Тому пам'ятайте, що в критичний момент необхідно бути зібраними й сфокусованими, не реагувати на можливі провокації. Від цього залежатиме ваша безпека.

Радимо дослухатися таких порад:

➤ Завжди носіть із собою документ, що посвідчує особу. Гроші й документи тримайте в різних місцях: так у вас буде більше шансів їх зберегти.

➤ Тримайте в кишені одягу записи про групу крові й про можливі проблеми зі здоров'ям (алергію на медичні препарати, хронічні захворювання тощо).

➤ Намагайтеся якнайменше перебувати поза житлом і роботою без важливої причини, уникайте місць скупчення людей.

➤ За можливості уникайте демонстрації патріотичної атрибутики: це може спровокувати агресора.

➤ Пам'ятайте, де розташовані найближчі від оселі, роботи чи місць, які ви часто відвідуєте, сховища та укриття.

У жодному разі:

➤ Не повідомляйте про свої плани людям із сумнівною репутацією та малознайомим.

➤ Не сперечайтесь з незнайомими людьми, щоб уникнути можливих провокацій.

➤ Уникайте колон техніки й не стійте біля військових машин.

➤ Не фотографуйте й не знімайте відео в присутності людей у військовій формі. Не намагайтеся зафіксувати їхні дії.

➤ Не спостерігайте за ходом військових дій, ховайтесь одразу, як почувете постріли.

➤ Не носіть із собою зброї, не показуйте військовим нічого, що навіть за формою може нагадувати зброю.

➤ Не підбирайте покинутої зброї або боєприпасів.

➤ Не торкайтеся вибухонебезпечних або просто невідомих чужих речей, бо звичайні побутові предмети можуть бути заміновані. Натомість негайно повідомте про них територіальні органи ДСНС та МВС за телефонами 101 та 102.

➤ Не носіть армійської форми, камуфльованого одягу чи одягу з шевронами. Надавайте перевагу одягу темних кольорів, що не привертає уваги. Уникайте будь-яких символів, адже вони можуть викликати непередбачувану реакцію.

Більшість міських жителів по всій країні тепер чудово знають, де ховатися від авіа- та ракетних ударів і що потрібно брати з собою, але незважаючи на таку підкованість, багатьох продовжують накривати емоції та паніка у місцях укриттів.

Зараз узагальнимо, які об'єкти підходять для укриття, а які ні.

Не підходять для укриття:

Під'їзди будь-яких будівель, навіть невеликі прибудовані споруди. Від багатопверхових / багатоквартирних будинків взагалі слід відбігти хоча б метрів на 30–50, бо є великий ризик опинитися під масивними завалами. Захаращення підвалів таких будівель тягне ризик моментального пожежі або задимленості.

Різна техніка (не можна ховатися, скажімо, під вантажівкою або під автобусом);

Зовні під стінами сучасних будівель. Нинішні бетонні «коробки» не мають ні найменшого запасу міцності й легко розсипаються (або «складаються») не тільки від прямого влучення, але навіть від сильної вибухової хвилі: є великий ризик зсувів і завалів.

Не можна ховатися під стінами офісів і магазинів: від вибухової хвилі зверху буде падати багато скла; це не менш небезпечно, ніж металеві осколки снарядів.

Іноді люди інстинктивно ховаються серед будь-яких штабелів, у місцях, закладених контейнерами, заставлених ящиками, будматеріалами тощо (діє підсвідомий рефлекс: сховатися так, щоб не бачити нічого). Ця помилка небезпечна тим, що навколо вас можуть бути легкозаймисті предмети й речовини: виникає ризик опинитися серед раптової пожежі.

Часом люди зі страху стрибають у річку, у ставок, фонтан і т. д. Вибух бомби або снаряда у воді, навіть на значній відстані, дуже

небезпечні через сильний гідроудар, що може призвести до важкої контузії.

Підходять для укриття:

- спеціально обладнані бомбосховища. Від звичайного підвалу це бомбосховище відрізняється товстим надійним перекриттям над головою, системою вентиляції й наявністю двох (і більше) виходів на поверхню
  - підземні переходи;
  - метро (ідеально підходить);
  - канава, траншея або яма;
  - широкі труби водостоку під дорогою (не варто лізти занадто глибоко, максимум на 3–4 метри);
  - вздовж високого бордюру або фундаменту паркана;
  - дуже глибокі підвали під капітальними будинками старої забудови (бажано, щоб він мав 2 виходи);
  - підземне овочесховище, силосна яма і т. п.;
  - оглядова яма відкритого (на повітрі) гаража або СТО;
  - каналізаційні труби поруч із вашим будинком, це дуже добрий сховок (але чи вистачить у вас сил швидко відкрити важкий люк? Важливо також, щоб це була саме каналізація або водопостачання – у жодному разі не газова магістраль!);
  - ями-«воронки», що залишилися від попередніх обстрілів або авіанальотів.

У гіршому разі – коли в полі зору немає укриття, куди можна перебігти одним швидким кидком – просто лягайте на землю й лежіть, закривши голову руками. Переважна більшість снарядів і бомб розриваються у верхньому шарі ґрунту або асфальту, тому осколки в момент вибуху розлітаються на висоті не менше ніж 30–50 см над поверхнею.

Отже, загальне правило: укриття має бути хоч мінімально поглибленим і, разом із тим, має перебувати подалі від споруд, які можуть обрушитися зверху у разі прямого влучення або спалаху. Ідеальний захист дає траншея або канава (подібна окопу) завглибшки 1–2 метри, на відкритому місці.

Сховавшись в укриття, лягайте й обхопіть голову руками. Відкрийте рот – це вбереже від контузії у разі близького розриву снаряда або бомби.

Не панікуйте. Займіть свою психіку чимось. Можна рахувати вибухи: знайте, що максимум після 100-го вибуху обстріл точно закінчиться. Можна подумки рахувати

хвилини. По-перше, це відволікає. По-друге, так ви зможете орієнтуватися в ситуації: артилерійський обстріл не триває вічно, максимум двадцять хвилин; авіаналіт – значно менше. У наш час не буває довгих бомбардувань, великі групи бомбардувальників не застосовуються.

Що можна, а що не можна робити в бомбосховищах, як зберігати здоровий глузд, допомогти собі та оточуючим легше пережити важкі моменти війни.

Опинившись у сховищі, чи підвальних приміщеннях, треба пам'ятати про базові правила поведінки.

Правило перше. В укриття потрібно приходити із запасом їжі на два дні та з необхідними речами, які не займуть багато місця. Якщо ви з твариною, подбайте і про неї. Можна брати із собою легкі підстилки, невеликі подушки чи туристичні килимки.

Правило друге. Тримайтеся завжди разом. Проте дітей, людей похилого віку та хворих радять розміщувати окремо або ближче до повітроводів.

Правило третє. Заповнений людьми притулок потрібно при можливості прибирати щодня і обов'язково обробляти дезінфікуючими засобами.

Правило четверте. У сховищі не можна курити і шуміти, запалювати без дозволу газові лампи, свічки. Не можна без дозволу пересувати предмети. Якщо лежачих місць замало, потрібно організувати графік відпочинку.

Правило п'яте. Не піднімати паніку та не розмовляти на політичні та релігійні теми. Не провокувати скандали та сварки. Якщо є діти, намагатися розмовляти та підтримувати їх. Якщо є можливість, ділитися їжею та предметами першої потреби.

Правило шосте. Якщо до притулку зайшли підозрілі люди, у них треба попросити документи, у воєнний час допустимий і обшук. Головне робити це спокійно та без паніки.

Правило сьоме. Виходити з укриття після інформації про те, що навколо безпечно або якщо у самому укритті стало небезпечно (пожежа, підвищена концентрація шкідливих газів, закінчується повітря).

Якщо у людини клаустрофобія?

Якщо у вас виник напад клаустрофобії, постарайтеся розслабитися та контролювати дихання, не допускаючи переривчастих

вдихів. Виберіть деталь інтер'єру та сконцентруйтеся на ній

В укритті заздалегідь слід подбати про місце для сидіння чи лежання, ізольоване від холодного бетону чи металу. Бажано не спиратися спиною на холодний бетон і не лягати на підлогу без утеплення, не знімати взуття.

Бажано подбати про запас чистої питної води. Не вживати брудну та погано очищену воду – вона може стати джерелом кишкових інфекцій. Якщо у доступі лише не очищена вода, її слід прокип'ятити.

Дбайте про чистоту рук. Використовуйте санітаїзери у разі неможливості мити руки. Крем дозволить захисту шкіру від пересихання та утворення тріщин, які можуть стати воротами для інфекцій.

Ретельно перевіряйте термін придатності харчових продуктів. Першими треба спожити продукти, що мають короткий термін зберігання. Відмовтеся від вживання прострочених продуктів, харчів, пакування яких пошкоджено, та таких, що мають ознаки цвілі та псування. Тривалий термін зберігання мають такі продукти:

- Хлібці та сухе печиво без начинки
- М'ясні, рибні та овочеві консерви
- Горіхи, насіння, сухофрукти
- Шоколад, злакові батончики
- Рослинні олії

Для маленьких дітей варто заpastись зерновими продуктами швидкого приготування, а за можливості – готовими овочевими чи м'ясними пюре, які споживаються без підігріву та обробки.

В разі появи симптомів харчового отруєння – нудоти, блювання, появи діареї – рекомендовано отримати медичну консультацію та пити багато рідини.

Намагайтесь дотримуватись дистанції від людей, що мають ознаки захворювання, і використовуйте захисну маску якщо самі маєте ознаки хвороби. Адже попри відсутність інформації в новинах, гострі респіраторні захворювання, а саме грип та COVID-19, не зникли

Що не можна робити у бомбосховищах

Не варто переміщатися без потреби і шуміти. Іноді через тривогу дуже складно всидіти на одному місці. Переживання за своє життя та життя близьких, які перебувають з вами, хвилювання за тих, хто міг

залишитися зовні, часто відсутність зв'язку із зовнішнім світом та гучні звуки зовні – все це дуже вимотує нервову систему. Саме тому, у такий момент найкраще постаратися сісти на одному місці та стежити за диханням. Не варто ходити взад-вперед у місці укриття, адже таким чином ви створюватимете зайву напругу, як для себе, так і для людей, які знаходяться разом з вами. Займіть максимально зручне положення і слухайте свій організм. Якщо ви перебуваєте у притулку з дітьми, заспокойте їх, почитайте казку або розкажіть щось цікаве, щоб вони не галасували і не бігали, а були у спокої поруч із вами.

Не взаємодійте зі службовими приміщеннями чи обладнанням. Найчастіше укриттями стають підвали житлових будинків, де знаходяться труби, приміщення для робітників і т.д. Якщо в метро працівники підземки відразу зупинять вас, піди ви кудись не туди, то в простих підвалах цього нема кому зробити. Тому не варто нічого чіпати, не крутити, не відламувати, не клацати і т.д. – так ви можете спровокувати поломки, через які поставите під загрозу не тільки справність комунікацій будинку, але й життя тих, хто перебуває з вами в укритті.

Ніякого вогню чи диму. У підвалах чи інших сховищах часто буває холодно, особливо якщо доводиться сидіти там ніч чи довше. Але варто пам'ятати, що розводити вогонь у погано провітрюваному приміщенні – дуже, дуже погана витівка. Також під час нервування багато курців хочуть звернутися до своїх "союзників" сигарет – але це, як ви розумієте, теж абсолютно нерозумне рішення. Нікому з ваших сусідів по укриттю точно не сподобається їдкий дим від вашої нікотинової палички. А якщо ви не палите самі, але побачили того, хто порушує правила та підпалює цигарку, можете вимагати від людини негайно припинити ці дії. Також не радимо брати в укриття легкозаймисті предмети, такі як дезодоранти та інші побутові аерозолі, перцеві балончики тощо.

Чим можна зайнятися у бомбосховищі

Зіграти у настільні ігри. Звичайно, настільки це не найнеобхідніше у вашій тривожній валізці, але якщо є можливість, то захопити з собою дрібницю для розваги – непогана ідея. Так ви зможете потоваришувати з тими, хто чекає на закінчення повітряної

тривоги у вашому укритті, трохи розслабитися і відволіктися.

Помалювати або почати писати мемуари. Може здатися, що це дурниці, але творчість завжди допомагала людям переживати найнепростіші моменти. Напевно, багато хто в школі складав вірші про нерозділене кохання, а хтось точно захоплювався малюванням на полях своїх зошитів у клітинку. Хоч ми цього не просили, але ми стали учасниками дуже важливих подій, а історія пишеться людьми, які є її свідками. Отже, саме час дати вихід своєму внутрішньому митцю.

Вигадати собі мрію та спланувати її втілення. Багато психологів сходяться на думці, що складні періоди в житті, відчай, паніку та страх людям легше переживати, коли вони знають, чому вони це роблять. Тобто, коли у вас є кінцева мета, через яку вам доводиться переживати страждання, вам легше впоратися з тим, що відбувається. Саме тому, як би парадоксально це не було, можна дозволити собі помріяти про щось світле або навіть визначити мету, якої ви хочете досягти, коли все закінчиться. Пам'ятайте, що у світі хаосу, єдине місце, де ви можете навести лад – це ваші думки. Нехай це мало в порівнянні з величезним світом, але це все для вас.

Після закінчення обстрілу (бомбардування):

Не поспішайте покидати укриття. Можливі поодинокі постріли. Залишаючи місце укриття, не поспішайте розслаблятися.

Добираючись до безпечного місця, обов'язково дивіться під ноги. Не підіймайте з землі жодних незнайомих вам предметів. У жодному разі не розбирайте самотужки завали від ракет, чекайте фахівців з аварійно-рятувальної служби, телефонуйте 102.

Що робити, якщо потрапили під завал будинку

Покличте на допомогу та повідомте, де ви перебуваєте і що з вами сталося.

Спокійно чекайте, поки розберуть завал.

Якщо вас ніхто не чує:

Спробуйте вивільнити руки та ноги.

Оцініть навколишню ситуацію, за можливістю обережно розберіть завал. Намагайтеся не зачепити те, на чому все тримається.

Якщо невпевнені в своїх силах, терпляче кличте на допомогу.

Якщо є можливість, скористайтеся телефоном, стукайте по трубах, батареях опалення.

Якщо ніхто не чує, спробуйте розбирати завал.

Звільнившись, огляньте себе, за можливістю надайте собі першу медичну допомогу.

У разі неможливості покинути будівлю, потрібно подати сигнал будь-якими способами.

В очікуванні допомоги намагайтесь уникнути переохолодження.

Якщо потрібна допомога – телефонуйте на лінію 102.

Хімічна небезпека

В умовах війни та бомбардування режимних об'єктів та об'єктів інфраструктури може трапитися хімічна аварія. Важливо розуміти алгоритм дій у разі надзвичайної ситуації.

Про це інформує Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України.

Хімічна аварія – це порушення технологічних процесів на виробництві, пошкодження трубопроводів, місткостей, сховищ, транспортних засобів при здійсненні перевезень і т.п., що призводять до викиду або протоки аварійно-хімічно небезпечних речовин (АХНР) в атмосферу в кількостях, що становлять небезпеку масового ураження людей та тварин.

Важливо слідувати вказівкам місцевої влади та ДСНС. Тож одразу ж після оголошення тривоги внаслідок надзвичайної ситуації відкрийте офіційні повідомлення установ та виконуйте те, що вказано в їхніх алгоритмах.

Як зрозуміти, що ви потрапили під вплив небезпечних речовин?

Хімічні сполуки можуть подразнювати очі, слизові оболонки, шкіру та дихальні шляхи. У людини може виникати утруднення дихання, кашель, виділення мокротиння, іноді і з домішками крові, нежить, відчуття сухості в горлі, осиплість голосу, нежить, носова кровотеча, біль у грудях.

При подразненні слизової оболонки очей серед симптомів почервоніння, запалення, набряклість, помутніння рогівки, ураження райдужної оболонки очей. При гострих отруєннях головний біль, запаморочення, загальна слабкість.

Хімічне забруднення також може ускладнити хронічні захворювання легень, такі як астма та емфізема.

При отруєнні хлором у людини може спостерігатися різкий біль у грудях, різь в очах, сльозотеча, задишка, сухий кашель, блювання, порушення координації рухів та поява бульбашок на шкірі.

При отруєнні аміаком серцебиття та пульс у людини прискорюються, можливі судоми, ядуха, різь в очах, сльозотеча, нежить, кашель, почервоніння і свербіж шкіри.

Як захиститися від впливу небезпечних речовин?

Якщо існує небезпека отруєння АХНР, вам необхідно швидко вийти з району зараження поперек повітряного потоку (вітру). У разі ураження аміаком спуститися на нижні поверхи будівлі, у разі ураження хлором – піднятися на верхні.

Використовуйте протигази всіх типів, за їх відсутності – ватно-марлеві пов'язки, змочені водою або 2–5% розчинами питної соди (при ураженні хлором), оцтової або лимонної кислоти (при ураженні аміаком).

В приміщеннях:

- провести герметизацію приміщення: щільно закрити вікна і двері, димоходи, вентиляційні люки;

- вхідні двері «зашторити», використовуючи будь-яку щільну тканину;

- заклеїти щілини у вікнах і стиках рам плівкою, лейкопластиром;

- при появі запаху використовувати засоби захисту органів дихання – можна використати ватно-марлеву пов'язку змочену 2%-м розчином питної соди. Поза приміщенням:

- при необхідності (наявність запаху) захистити органи дихання засобами індивідуального захисту;

- не перебувати в понижених ділянках місцевості – долинах, ярах тощо;

- не перебувати довго в підвалах і в напівпідвальних приміщеннях;

- намагатись знаходитись на підвищеннях;

- слідкувати за напрямком вітру.

При ускладнені ситуації (при зміні напрямку вітру) визначити маршрут виходу із зони потенційної хімічної небезпеки (виходити в сторону, перпендикулярну напрямку вітру) та якнайшвидше покинути цю зону.

При сприятливій зміні вітру після виходу із зони забруднення або отриманні сигналу про закінчення хімічної небезпеки:

- відкрити вікна і двері, провітрити приміщення;

- змінити верхній одяг;

- прийняти душ або вимити відкриті частини тіла з милом;

- виключити будь-які фізичні навантаження.

Харчі (овочі та фрукти) промити слабким (2%) мильно-содовим розчином.

Перша медична допомога при хімічній небезпеці При ураженні хлором:

Постраждалого необхідно негайно вивести на свіже повітря, щільніше вкрити і дати подихати парами води або аерозолем 0,5% розчину питної соди протягом 15 хвилин. Не дозволяйте потерпілому пересуватися самотійно.

Транспортувати постраждалого можна лише лежачи. У разі необхідності – зробити штучне дихання способом «рот в рот».

Основним засобом боротьби з хлором є вода.

При ураженні аміаком:

Постраждалого слід негайно винести на свіже повітря.

Транспортувати потерпілого необхідно лежачи. Забезпечити тепло та спокій, дати зволожений кисень.

Радіаційна аварія

Найперше правило – слухайте вказівки влади, ДСНС та інших установ, які координуватимуть на місцях.

В умовах війни важливо розуміти алгоритм дій у разі різних надзвичайних ситуацій. Одна з таких – радіаційна аварія.

Радіаційна аварія – це порушення правил безпечної експлуатації ядерно-енергетичної установки, обладнання або пристрою, при якому відбувся вихід радіоактивних продуктів або іонізуючого випромінювання за межі їх безпечної експлуатації, що призводить до опромінення населення та забруднення навколишнього середовища. Основними факторами ураження таких аварій є радіаційний вплив та радіоактивне забруднення. Аварії можуть супроводжуватися вибухами та пожежами.

Через радіаційний вплив у людини можуть бути порушені життєві функції різних органів (органи кровотворення, нервової системи, шлунково-кишкового тракту тощо) та може розвиватися променева хвороба під впливом іонізуючого випромінювання.

Як діяти при оповіщенні про радіаційну аварію

Якщо у вашій місцевості трапиться радіаційна надзвичайна ситуація, вам необхідно

залишатися в приміщенні або негайно зайти до нього, якщо ви перебуваєте на вулиці. Це найбезпечніша дія, яку ви можете зробити.

Зайдіть в укриття, підвал або в середину будівлі. Радіоактивний матеріал осідає на зовнішній стороні будівель, тому найкраще триматися якомога далі від стін і даху будівлі.

Заберіть всередину домашніх тварин.

Закрийте та заблокуйте всі вікна та двері в приміщенні, не підходьте до них без нагальної потреби.

Зробіть кількадекільні запас води у герметичних місткостях. Продукти загорніть у плівки і покладіть у холодильник або шафу.

Підготуйте маску, респіратор або ватно-марлеву пов'язку для захисту органів дихання.

Слідкуйте за повідомленнями від рятувальників ДСНС, поліції, місцевої влади.

Як діяти, якщо вам необхідно вийти з укриття?

Виходьте лише у разі нагальної потреби. Користуйтеся респіратором, одягніть плащ та гумові чоботи й рукавички.

Не роздягайтеся на вулиці, не сідайте на землю, не купайтеся у відкритих водоймах, не збирайте гриби або лісові ягоди.

Після повернення додому зніміть верхній шар одягу. Так ви позбудетеся до 90% радіоактивного матеріалу. Робіть це обережно, аби не розтрусити радіоактивний пил. Помістіть одяг у пластиковий пакет або герметичний контейнер і тримайте його трохи далі від людей і домашніх тварин.

Помийтесь. Якщо така можливість є, прийміть душ з милом, голову помийте шампунем. Не використовуйте кондиціонери для волосся, оскільки вони можуть закріпити радіоактивний матеріал на вашому волоссі. Не тріть і не подряпайте шкіру, аби радіоактивний матеріал не потрапив у відкриті рани.

Якщо можливості прийняти душ немає, вимийте з милом під проточною водою руки, обличчя та відкриті частини вашого тіла. Якщо доступу до води немає, скористайтеся вологими серветками, вологою тканиною. Зверніть особливу увагу на ваші руки й обличчя протріть повіки, вії, вуха.

Одягніть чистий одяг.

Як безпечно харчуватися та пити воду?

Вживайте воду лише з перевірених джерел. Допоки рятувальники чи влада не повідомляють про безпеку водопровідної води,

доти лише вода в пляшках залишатиметься не забрудненою. Упаковування захищає рідину всередині від радіоактивних речовин.

Кип'ятіння водопровідної води не позбавляє від радіоактивних речовин. Тож майте запас води у пляшках чи інших герметичних контейнерах. Напої у холодильнику теж безпечні для вживання.

Вода в інших місткостях у вашому домі, таких як унітаз або водонагрівач, не буде містити радіоактивних речовин. Водопровідну або колодязну воду можна використовувати для миття себе та упакування їжі і води.

Навіть якщо водопровідна вода забруднена, ви все одно можете використовувати її для знезараження. Будь-який радіоактивний матеріал, який потрапляє в поверхневі або підземні води, буде розбавлятися водою до дуже низького рівня і буде безпечним для миття шкіри, волосся та одягу.

Безпечною є їжа з герметичних контейнерів (консерви, банки, пляшки, коробки тощо). Також безпечною є їжа, яка зберігалася у холодильнику або морозильній камері.

Перед відкриттям протріть харчові контейнери вологою тканиною або чистим рушником. Перед використанням протріть кухонне приладдя вологою тканиною або чистим рушником. Використану тканину чи рушник покладіть у поліетиленовий пакет або герметичний контейнер і залиште у недоступному місці, трохи далі від людей і тварин.

Реабілітація після ядерної аварії

При отриманні вказівок проведіть йодну профілактику, приймаючи протягом 7 днів по одній таблетці (0,125 г) йодистого калію, а для дітей віком до 2-х років – частина таблетки (0,04 г). За відсутності йодистого калію використовуйте йодистий розчин: три-п'ять крапель 5% розчину йоду на склянку води, дітям до 2-х років – 1–2 краплі.

Війна змусила багатьох із нас пережити стрес, спричинений психічними травмами, зіткнутися з депресією або посттравматичним стресовим розладом, відчути травматичний досвід переїздів та довготривалих поїздок у чужі міста та країни. Подібні ситуації мають негативні наслідки для психічного та фізичного здоров'я.

Навіщо фізична активність?

Через переживання та труднощі, вплив фізичної активності на стан здоров'я часто може бути недооцінений. Однак дослідження

показують, що в умовах стресу саме адекватна фізична активність може запобігти або відстрочити початок багатьох захворювань, а також може надати терапевтичну допомогу людям з хронічними захворюваннями, які отримують лікування.

Фізичне здоров'я під час війни перебуває під особливою загрозою, а можливість отримання кваліфікованої медичної допомоги може бути обмежена. Тож підтримка фізичного здоров'я нині є першочерговим завданням. Ось кілька дієвих порад для цього:

Крок 1. Дбайте про ментальне здоров'я

Для цього радимо споживати інформацію дозовано та лише з офіційних джерел, робити щоденну домашню рутину, планувати подальше життя, дотримуючись правила маленьких кроків. Якщо відчуваєте потребу у психологічній допомозі – не соромтесь звернутись до психолога. До речі, “Гаряча лінія” Міністерства охорони здоров'я за номером 0 800 211 444 пропонує кваліфіковану безкоштовну допомогу психологів. Вона працює з 9 ранку до 6 вечора в робочі дні та з десятою до п'ятої у вихідні.

Крок 2. Якщо не можете почати з себе – почніть з допомоги іншим

Наприклад, допоможіть рідним або знайомим, які є поруч з вами. Дізнайтесь, чи потрібна їм медична допомога та яка. З'ясуйте де і як вони можуть отримати необхідну медичну допомогу і як змінились правила її надання під час воєнних дій. Для детальної інформації можна телефонувати до контакт-центру НСЗУ за номером 16–77. Також при потребі допоможіть старшим рідним отримати “Доступні ліки” за електронним рецептом.

Крок 3. Отримайте консультацію сімейного лікаря щодо здорового харчування та фізичної активності та дотримуйтесь цих рекомендацій

Шлях до здорового життя починається з простих речей – з руханки з ранку, з перегляду щоденного раціону щодо більш корисних продуктів. Зверніться до сімейного лікаря за рекомендаціями щодо здорового способу життя – це входить до переліку безоплатних послуг первинної медичної допомоги. Дотримуйтесь його порад – і зовсім скоро ви відчуєте, що з'явилось набагато більше сил.

Якщо ви або ваш лікар переїхали, ви можете звернутись до нього за допомогою

телефону, месенджерів, пошти. Або – відвідати фахівця у найближчому закладі первинної медичної допомоги. Укласти для цього нову декларацію не потрібно.

Крок 4. Слідкуйте за важливими показниками здоров'я

Під час тривалого стресу хронічні захворювання загострюються. Проте в стресі людина гірше відчуває свої фізичні потреби, тому зміни може навіть не помічати. Тому нагадуємо про необхідність регулярно вимірювати тиск тим, хто має проблеми з серцево-судинною системою, контролювати цукор людям із діабетом. Якщо потрібних для цього засобів немає, зверніться до сімейного лікаря.

Крок 5. Приймайте “Доступні ліки”, призначені лікарем, безперервно

Національна служба здоров'я дбає, щоб медичні послуги були доступними для українців незалежно від їхнього місцезнаходження. Якщо ви переїхали у більш безпечне місце, ви можете попросити вашого лікаря виписати електронний рецепт на “Доступні ліки” телефоном.

Крім того, рецепт може виписати лікар найближчого закладу первинної медичної допомоги. Якщо доступу до електронної медичної системи немає – він зможе виписати паперовий рецепт.

Крок 6. Не відкладайте візит – відвідайте лікарів, які вам потрібні

Якщо ви у безпеці, подбайте про медичні процедури, які мали зробити до війни і відклали через воєнні дії. Якщо до війни була потреба в певних обстеженнях – візьміть направлення та пройдіть їх. Якщо вже маєте направлення до вузького спеціаліста або на дослідження, зателефонуйте в контакт-центр НСЗУ, щоб дізнатись адресу найближчого закладу, який має ресурси та де працює потрібний фахівець.

Якщо потрібна планова медична операція – візьміть направлення у лікуючого лікаря та дізнайтесь в контакт-центрі НСЗУ перелік закладів, які проводять потрібні операції під час воєнного стану.

Пам'ятайте, програма медичних гарантій працює в Україні попри війну. Ви можете отримати безоплатну якісну медичну допомогу, коли цього потребуєте. (Джерело: <https://tsn.ua/zdorovya/yak-zberigati-zdorovya-pid-chas-voyennih-diy-chek-list-2050996.html>)

За можливості, необхідно подбати про необхідні щеплення для дитини та себе. Особливо актуальні сьогодні щеплення проти правця, оскільки в разі отримання травми існує ризик її забруднення та розвитку цього тяжкого захворювання. Дорослим необхідно оновлювати це щеплення кожні десять років. Якщо ви не робили цього, за можливості, зверніться до найближчого пункту первинної медичної допомоги або проконсультуйтеся зі своїм сімейним лікарем.

Під час війни люди відчують напругу, тривогу та депресію. І бажано навчитись опанувати свої страхи, знизити рівень стресу.

За словами керівниці громадської організації «Асоціація професійного розвитку практичних психологів та психотерапевтів в Україні» Руслани Мороз, наукові дослідження свідчать про те, що більшість людей може самостійно, навіть без спеціальних професійних втручань кризових психологів слідкувати за тим, щоб бути в певному психоемоційному стані рівноваги, відновлювати свою саморегуляцію.

«Перш за все ми знаємо, що на наш психоемоційний стан впливають негативні новини. І якщо слідкувати за обсягом вживання цих новин, і знати вже межу за якою втрачається контроль, то треба ці новини дізнаватися в мінімальному обсязі», — каже Руслана Мороз.

За словами практикуючої психологині Тетяни Іванової, необхідно пам'ятати про психологічну гігієну.

По-перше, обов'язково маємо дозувати новини, тому що їх багато і звідусіль, зараз вони не надто приємні. Якщо постійно спостерігається негативний фон, наша психіка дуже швидко дестабілізується і привести її до адекватного стану важко. Тобто зранку можна почитати, побачити новини, трохи вдень, перед сном не читати новини. Дотримуйтеся офіційних повідомлень щодо повітряної тривоги, перебувайте в укриттях. Але більше, ніж пів години-година сумарно на добу в інформаційному просторі не перебувайте.

По-друге, не забуваємо про обов'язкові побутові справи. Паніка вмикається тоді, коли ми абсолютно не займаємося тим, до чого звикли. Тому перемикайтеся на ті справи, які робили до війни. Якщо ви маєте можливість працювати, намагайтеся працювати.

Зрозуміло, що може бути не той емоційний фон, щоб повністю поринути в роботу, але намагайтеся виконувати свої функціональні обов'язки.

По-третє, якщо ви перебуваєте поруч із людьми зі слабкою психікою, із дітьми, які не можуть ще керувати своїми емоціями, то, як би вам не було страшно, переповнювала злість чи агресія, намагайтеся керувати своїми емоціями.

Намагайтеся розслаблятися через заняття хобі, те що зараз доступне: малювання, коли немає світломаскувального режиму, співи, прослуховування музики, фізичні вправи, зарядка, гімнастика, перегляд фільмів ваших улюблених жанрів. Це розвантажує нервову систему. Також читайте книги. Намагайтеся спілкуватися з рідними не тільки на тему війни і обміну новинами, але й на нейтральні теми, обговорюйте плани на найближче майбутнє.

Кризові психологи, які зараз працюють на війні, для зменшення рівня тривожності радять.

Поверніся до рутини. Займайся звичними справами: чисти зуби, мий посуд, прибирай оселю, працюй, якщо є робота. Якщо важко сфокусуватися, напиши список справ на ранок, обід та вечір на аркуші паперу і просто постарайся слідувати ньому.

Не читай новини в режимі нон-стоп: це лише посилює стрес. Заходити на ресурси новин потрібно не частіше ніж раз на годину: швидше ситуація не зміниться. А якщо станеться щось важливе, про це все одно повідомлять у чатах, дзвінках чи розкажуть сусіди.

До речі, познайомся з сусідами, якщо ви ще не познайомилися. Діяти разом легше психологічно.

Не відмовляй собі у задоволеннях навіть під час війни. І не відчувай провину за те, що дозволяєш собі щось приємне. Це додасть сил рухатися далі і, можливо, допомогти ще комусь. А це вже дуже багато.

Роби те, що тобі допомагає, навіть якщо комусь це здається дивним чи неправильним. Хтось пропускає все через емоції, тому впоратися з тяжким стресом йому допомагає перегляд фільмів чи музика. Когось тримає віра. Хтось знімає стрес через спорт чи активні дії. Усі засоби підходять. Не засуджуй себе та інших за те, як хтось бореться зі стресом.

Якщо хочеш приєднатися до захисту країни, але воювати не вмієш – допоможи армії та тим, хто бере участь у активному спротиві чи забезпечує інфраструктуру. Відправ гроші на армію, купи та передай продукти, допоможи знайомим пенсіонерам, які залишилися без підтримки, купи квиток до зоопарку, навіть якщо туди не підеш, переведи гроші притулку для тварин, відправ повідомлення підтримки знайомому військовому. Будь-яка, навіть найменша допомога, послужить спільній справі – перемогти та відбудувати все краще, ніж було.

Як допомогти людині при панічній атаці або в шоківому стані

Якщо людина знаходиться в шоківому стані після бомбардування або у неї трапилася панічна атака, можеш зробити наступне:

– якщо є можливість, вивести людину на свіже повітря. Якщо ні, посадити або покласти та дати попити води;

– підтримувати тілесний контакт – взяти за руку або обійняти, якщо це хтось із близьких. Фізичний контакт – базова, але дуже важлива річ, яка допомагає відчути присутність у реальності через тіло;

– після фізичного контакту переходити до розмов. Запитати, що людина бачить навколо себе, чи бачить вона Вас. Запитати, наприклад, чи в окулярах Ви або якого кольору на куртка. Це поверне людину в реальність;

– весь цей час тримати свій тон під контролем, говори спокійно, щоб не здалося, що Ви теж у паніці. Намагатися дихати разом із постраждалим та переводити дихання на живіт;

– використовуй техніку дихання квадратом. Можна дихати разом із «підопічним»:

1. Повільно вдихнути на 1–2–3–4.

2. Пауза 1–2–3–4.

3. Видихнути на 1–2–3–4.

4. Пауза 1–2–3–4.

При цьому малювати очима квадрат.

А чого точно не можна робити, коли хтось панікує, то це говорити «контролюй себе», «заспокойся», «візьми себе в руки».. Краще сказати: «я тут, я з тобою, я нікуди не піду, дихай».

Шляхи реабілітації дітей та учнівської молоді (під час війни)

Війна, на жаль, продовжується, але загальноосвітні та позашкільні заклади освіти поволі повертаються до дистанційного

навчання. Багато українських вчителів наразі проводять уроки не формально, а так, щоб відволікти дітей від жахливих подій.

І саме зараз наше завдання – допомогти дітям повернути, створити хоч невеликий простір безпеки. Багато хто з них досі перебуває у стані шоку. Ми не можемо припустити, що стане тригером для травматичних реакцій, тому наші уважність, емпатія, почуття такту та відчуття опори дуже важливі, – говорить дитячий психолог Світлана Ройз.

Вона дає вчителям поради, як створити для дітей безпечний простір і зберегти свої сили, щоб їх вистачило на все.

1. Турбуйтеся про себе і намагайтеся зекономити ресурс. У вас мають бути сили витримувати погляд дитини, наповнений болем, відповідати на її запитання, витримати реакцію, щоб послабити її занепокоєння

Завдання дорослого, вчителя – створити безпечний простір, у якому б дитина відчула, що ви поруч з нею. Ідеться про простір із чітко структурованими правилами та межами контакту.

2. Якщо ви не маєте досвіду роботи з емоційним реагуванням на почуття та емоції, залучайте до співпраці психолога.

3. Не використовуйте в іграх чи під час занять образи літаків, ракет тощо. Це може травмувати дітей, які перебували під обстрілами та пережили бомбардування. Краще спиратися на образи дому, веселки, землі, води.

Навіть образ неба для багатьох з дітлахів – це джерело небезпеки. Пам'ятайте про це, плануючи заняття з учнями.

4. Якщо в роботі плануєте використовувати кубики, пам'ятайте, що конструкції з них можуть руйнуватися. А це може нагадати дітям про зруйнований будинок. Якщо діти самі обирають таку гру, то це їм допомагає.

Будьте уважними до звуків, не використовуйте гучні, різкі, схожі на сирену.

5. Не пропонуйте дітям жодних образів військової техніки. Це приймається лише тоді, коли вони самі хочуть це намалювати, виліпити чи обговорити.

6. Натомість працюйте над образами сили та стійкості й частіше просіть дитину намалювати, зобразити те, що є її силою.

Пам'ятайте, що ми маємо дати дітям стабільність у теперішній реальності, відволікати їх і розважати цікавими фактами,

захопливими розповідями. Усі розмови з дітьми про війну – додаткове травмування. Зважайте на це.

Для дитини, яка пережила втрату, втратила близьких або будинок, абсолютно неприпустимі слова на кшталт “час лікує”, “у всьому є й хороший бік”, “подивися, який тут є хороший варіант для тебе”. Ці слова неетичні й некоректні. (Світлана Ройз).

Під час організації освітнього процесу радимо:

- у першу чергу варто віддавати перевагу навчальним програмам, інтегрованим курсам, що мають релевантний в умовах війни контент, а також адаптувати програми, добираючи теми, цікаві та корисні дітям сьогодні;

- навчання має стати цікавим, потрібним, гнучким. Тобто, доповнювати, розширювати знання отримані в школі та задовольняти індивідуальні потреби та запити дитини;

- серед освітніх технологій: дистанційна (очно-дистанційна), очна, заочна.

- створювати віртуальні класи, індивідуальну освітню траєкторію для кожного учня. Учні можуть відстежувати свої навчальні досягнення і надавати зворотний зв'язок;

- онлайн-зустрічі з дітьми: майстер-класи, ігри (гейміфікація навчання), перегляд фільмів (візуалізація навчання) тощо;

- науково-популярні лекції, авторські курси від учених, митців (медійних людей);

- спілкування дітей між собою допоможе їм відволіктися від трагічних подій, а дітям-переселенцям дасть можливість легше адаптуватися до нових умов життя, доєднатися до спільноти, поспілкуватися;

- заняття мають проводитися з використанням сукупності традиційних (учнівські виставки, конкурси, екскурсії, залучення батьків до навчально-виховного процесу тощо) та інноваційних (виставки батьківських робіт, індивідуальні навчально-виховні маршрути, майстер-класи батьків) форм виховання.

- технопарк, конкурси, ліга екологів (хіміків, генетиків, агрономів) початківців.

Важливо залучати до освітнього процесу дитячого психолога. Спілкування з психологом індивідуально або ж групові заняття допоможуть дітям і педагогам подолати стрес, а вимушено переселеним – також адаптуватися до нового середовища та почуватися в ньому більш комфортно.

Використовувати техніки, які через

творчість дозволяють пройти психологічну реабілітацію. Наприклад, методика expressive sandwork – під час якої дитина ліпить з піску і взаємодіє з фігурками. Оскільки дорослі не підказують і не задають тему, через роботу дитини можна побачити її приховані страхи та тривоги. Використовувати методики кризової психології, що зменшують паніку у дітей, технік заземлення. Наприклад, під час паніки треба зробити щось, щоб нагадати, де ти знаходишся і що відбувається (порахувати предмети поруч, пригадати улюблений запах, знайти зелені предмети, тощо).

Психологи радять не забороняти дітям гратися у війну. Часто батьки цього не розуміють і уникають, але так дитина дає собі раду з емоціями. При цьому гра – не завжди бойові дії

Кілька порад для батьків, як підтримати себе:

- думайте про майбутнє, не про минуле. Мрійте, плануйте, обговорюйте зі значущими для вас людьми, що ви зробите найпершим після встановлення миру. Такі роздуми і розмови надихають і стабілізують;

- позбавтеся від почуття провини. Не звинувачуйте себе в тому, що сталося, або в тому, що ви щось зробили не так. Ви зробили все, що могли на той момент. Крапка;

- намагайтеся їсти і спати. Якщо харчування є, їжте, а не намагайтеся нагодувати тільки дитину. Намагайтеся спати, коли це можливо. Ваш фізичний стан – гарантія безпеки вашої дитини;

- просіть про допомогу. Якщо ви потребуєте допомоги або підтримки, попросіть про неї. Звертайтеся за допомогою – не соромно;

- говоріть про свої емоції. Спілкуйтеся з дорогими для вас людьми, говорите про свої емоції і переживання. Телефонуйте рідним. Просте “як ти?” здатне надихнути і вас, і того, кому ви телефонуєте.

Якщо відчуваєте потребу – зателефонуйте на гарячу лінію підтримки, поспілкуйтеся з професіоналами, щоб максимально забезпечити свою емоційну стабільність в цей непростий час (джерело: Освітній центр Верховної Ради України).

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ОСВІТЯНСЬКИЙ ПРОЄКТ «ЗЕЛЕНА ЛАБОРАТОРІЯ»

Вступ:

Дані наукових досліджень сходяться на тому, що різноманітний досвід із природою має прямий причинно-наслідковий зв'язок із кращим навчанням, розвитком та психологічним станом дітей. Доведено, що учні в класах із зеленими краєвидами краще виконують тести на концентрацію, ніж учні з вікнами на «забудову». Навіть природний краєвид із вікна класу систематично знижує як пульс, так і рівень стресу, про який говорять самі учні – порівняно з учнями класів, де вікна виходять на забудований простір.

Учні, які один раз на тиждень навчалися серед лісу, мали здоровіші денні ритми гормону кортизолу, ніж контрольна група, яка навчалась у приміщенні.

Дослідження також показали покращення уваги серед учнів під час та після навчальних поїздок на природу.

Покращення самодисципліни під час контактів із природою експериментально доведено як у дорослих, так і в дітей (такі дослідження проводилися в Чикаго та в Барселоні, а також в експериментальних, довготривалих і масштабних міждисциплінарних дослідженнях).

Позитивний вплив на самодисципліну продемонстровано як серед «нейротипових» дітей, так і серед дітей із синдромом дефіциту уваги та дітей, що мають проблеми з навчанням.

Збільшується здатність дітей до «відтермінування задоволення». Зокрема, це стосується навчання, що включає контакт із тваринами (наприклад, очікування своєї черги погладити коня, в одному з досліджень). Тривалий контакт із природою знижує «гіперактивність» під час навчання та допомагає дітям контролювати свої імпульси.

Покращується загальний стан здоров'я. Час, проведений надворі, безпосередньо пов'язаний з більшим рівнем фізичної активності дітей та кращим загальним станом. Доведено, що зменшення часу сидіння та краща кардіореспіраторна фізична форма пов'язані з суто академічною успішністю.

Природа дає кращий контекст для навчання

Як формальне (школа), так і неформальне навчання у «зелених класах» дарує більше відчуття спокою.

Дітям у природних середовищах легше як уникати конфліктів, ухиляючись від них, так і виявляти кращий самоконтроль.

Схоже, що природне середовище буде тепліші стосунки, більш схильні до співпраці.

І нарешті, проведення часу на природі, схоже, сприяє формуванню екологічної свідомості, яка зберігається в дорослому віці.

Обґрунтування:

Сучасна позашкільна освіта взаємопов'язана із загальною середньою освітою в рамках Концепції реалізації державної освітньої політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» від 13 грудня 2017 р. № 903-р через: впровадження компетентнісного підходу до навчання в позашкільній освіті та формування наскрізних умінь та навичок, необхідних у XXI столітті; оптимізацію комунікації між закладами загальної середньої та позашкільної освіти, іншими суб'єктами освітньої діяльності в сфері позашкільної освіти; інтеграцію освітніх процесів та освітніх програм у закладах загальної середньої та позашкільної освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності в сфері позашкільної освіти незалежно від організаційно-правової форми та форми власності; наскрізний процес виховання, який формує ціннісні ставлення і судження, що слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії у суспільстві.

За останні роки відбувається оптимізація мережі закладів позашкільної освіти шляхом злиття, об'єднання невеликих профільних центрів. Найбільш вразливими в ситуації скорочення закладів позашкільної освіти стають діти з малонаселених пунктів, яким за умов відсутності закладу позашкільної освіти органи місцевої влади не пропонують альтернативних варіантів здобуття позашкільної освіти.

Вирішити питання щодо забезпечення умов на здобуття позашкільної освіти можна різними шляхами, зокрема: створювати нові заклади позашкільної освіти через організацію філій; організовувати роботу гуртків на базі закладів загальної середньої освіти; керуючись Законом України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014 р., залучати на договірній

основі заклади позашкільної освіти, що розташовані на території інших громад.

У зв'язку з цим Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України пропонує закладам загальної середньої та позашкільної освіти долучитися до Всеукраїнського освітянського проекту «Зелена лабораторія».

Проект «Зелена лабораторія» впроваджується з метою формування екологічної культури і світогляду засобами формальної та неформальної освіти. Основна ідея проекту — екологічна освіта як інструмент соціалізації здобувача освіти, його адаптації до життя в урбанізованому середовищі.

НЕНЦ має позитивний досвід реалізації подібних проектів у співпраці із закладами загальної середньої освіти, а саме: «Школа в природі», «Шкільний сад» (інформація про проекти розміщена на сайті закладу: <https://nenc.gov.ua/>).

Актуальність:

Дані наукових досліджень із багатьох галузей сходяться на тому, що різноманітний досвід спілкування з природою має прямий причинно-наслідковий зв'язок із кращим навчанням, розвитком та психологічним станом дітей.

Розв'язання екологічних проблем першочергово залежить від рівня екологічної культури населення. Одним із шляхів виховання нового ціннісного ставлення до природи, розвитку світоглядної свідомості людини є створення в Україні мережі «Зелених лабораторій».

Перенести навчання з класу на вулицю — не нова ідея. Дослідники давно говорять про те, що перебування на свіжому повітрі позитивно впливає на самопочуття дітей, покращує їхнє фізичне та психічне здоров'я; підвищує рівень залученості до навчання та уваги. На таких заняттях головне не вивчити конкретну тему з підручника, а навички, які діти зможуть опанувати завдяки цьому заняттю: що вони повинні знати та вміти після такого заняття?

Учні позитивно ставляться до такого формату занять, а отже охоче їх відвідують і з більшим інтересом сприймають навчальний матеріал.

Історична інформація: формат open-air classroom народився у минулому столітті під час епідемії туберкульозу. Перша школа такого типу була створена у Німеччині

у 1904 році, а згодом ідея поширилася країнами Європи, Америки та Австралії.

Місія «Зеленої лабораторії»: розвивати індивідуальний потенціал кожного здобувача освіти і виховувати освічене, талановите, ініціативне, відповідальне покоління — новий формат майбутніх лідерів і професіоналів, готових до змін і викликів сучасного світу.

Учасники проекту:

Проект розрахований на заклади загальної середньої освіти, заклади позашкільної освіти.

Де можна проводити заняття?

Як базу для проведення занять в зеленій лабораторії ми радимо використовувати шкільні подвір'я, стадіони та парки неподалік як альтернативу класній кімнаті. Якщо школа — в сільській місцевості і поруч є ліс, ставок, річка — тоді місця вистачить усім класам. Вчителям міських шкіл варто взяти до уваги парки, сквери чи ботанічні сади в пішій доступності від школи. І звичайно матеріально-технічна база ЗПО еколого-натуралістичного профілю (екологічна стежка, навчально-дослідна земельна ділянка, теплиця, зоологічна ферма, куточок живої природи, кліматотрон тощо).

Переваги навчання на свіжому повітрі:

— Підвищення рівня успішності учнів (діти позитивно ставляться до такого формату занять, а отже охоче їх відвідують і з більшим інтересом сприймають навчальний матеріал).

— Ефективність особистісного розвитку (учні відчують себе більш незалежними, а отже стають впевнішими у собі та власних силах).

— Покращення самопочуття (діти постійно дихають свіжим повітрям, активно рухаються на перервах, а це, як відомо, сприяє покращенню фізичного здоров'я та зменшує рівень стресу).

— Покращення поведінки (зміна оточення покращує настрій та часто позитивно впливає на поведінку дітей).

— Єднання з природою (сучасні діти не так часто безпосередньо взаємодіють із живою природою, тому уроки на свіжому повітрі можуть стати справжньою знахідкою).

— Практичний досвід (деякі речі простіше пояснити на прикладі живої природи, ніж намагатися описувати).

— Звичайно ранній досвід із природою відіграє важливу роль у розвитку екологічної поведінки.

– Досвід перебування на природі може допомагати освіті через збільшення здатності до концентрації, зменшення рівня стресу, зростання самодисципліни, інтересу та насолоди від навчання, а також покращення загального фізичного стану.

Організація освітнього процесу у «Зеленій лабораторії»:

Пандемія та військовий стан диктує нам нові правила життя та навчання. Та й взагалі, навчання не обов'язково означає сидіння за столами кілька годин поспіль. Саме тому Міністерство освіти і науки України радить вчителям використовувати шкільні подвір'я, стадіони та парки неподалік як альтернативу класній кімнаті.

Open-air уроки справді потребують ретельного планування і підготовки. Перш ніж провести заняття надворі вчителю бажано:

➤ Вивчити околиці школи. Якщо школа має власне просторе подвір'я – це ідеальні передумови для навчання просто неба: складіть з колегами розклад, хто і коли використовуватиме різні куточки пришкільної території для уроків. Якщо школа — в сільській місцевості і поруч є ліс, ставок, річка — тоді місця вистачить усім класам. Якщо школа знаходиться в досить урбанізованому місці, тоді бажано використовувати базу закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю (за взаємною згодою). Довідка: Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді із закладами загальної середньої освіти організовує освітній проєкт «Школа в природі».

➤ Повідомити батьків ваших учнів про рекомендації МОН щодо уроків на свіжому повітрі та ваші конкретні плани на тиждень: родини мають подбати про відповідний одяг для занять просто неба, додатковий перекус та воду для дітей, а також маленький санітайзер для рук у кишені кожного учня. Будьте готові заспокоїти батьків щодо погоди: у школах Європи діти виходять на прогулянки та заняття на дворі навіть у дощ. Загалом «погодне правило» там дозволяє open air уроки будь-коли, за винятком трьох випадків: гроза, торнадо і температура повітря, нижча за –20. Усе решта – питання відповідного одягу.

➤ Підготувати урок просто неба, тримаючи у фокусі своєї уваги не конкретну тему з підручника, а навички, які діти зможуть опанувати завдяки цьому заняттю: що вони

повинні знати та вміти після такого заняття?

➤ Попередити дітей про те, що наступного разу ви будете навчатися надворі – вони мають знати, де відбуватиметься заняття, скільки часу воно триватиме та які матеріали знадобляться.

Як організувати навчальний процес в «Зеленій лабораторії»?

1. Сформулювати правила поведінки на свіжому повітрі.

2. Провести попереднє анкетування учнів, аби визначити їхні очікування від такого формату навчання.

3. Створити порядок проведення кожного заняття.

4. Пояснити учням, чому навчання у такому форматі важливе.

Заняття в лабораторії за змістом можуть бути не лише академічними, але і розважального характеру, як то пікнік, активний відпочинок, ігрові заняття тощо. Такі заняття формують екологічну поведінку впродовж життя.

ПОРАДНИК ЮНИМ БДЖОЛЯРАМ «ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ БДЖІЛЬНИЦТВА В УКРАЇНІ»

На жаль, цієї весни багато бджіл не побачили свого господаря. Через військову агресію РФ значна частина пасічників вимушено покинули свої домівки. В регіонах, де ідуть активні бойові дії або тимчасова окупація, багато пасік залишились без догляду. Вимушені переселенці залишають пасіку, а створити пасіку на новому місці коштує «не дешево». За оцінками компанії «Знатний мед» в поточному році кількість бджолярів в Україні може зменшитись на 40%. Також експерти цієї компанії нагадали, що після Другої світової війни на території України кількість бджолярів зменшилась на 90 % та на відновлення цієї галузі знадобилось ціле десятиліття. Позитивною є новина, що в регіонах, які постачають бджоломаток та бджолопакети, майже відсутні бойові дії. Це насамперед Закарпатська та Полтавська області.

Протягом останніх років в Україні значно підвищився інтерес до такої традиційно шанованої галузі господарства, як бджільництво. Це пов'язано як зі складною економічною ситуацією в країні, так і з виходом України на міжнародний ринок як одного з найбільших світових виробників меду. У січні – жовтні 2021 року експорт меду з України склав 40,9 тисяч тонн, за аналогічний період-2020 року він сягнув рекордної цифри – понад 80 тисяч тонн. Бджіл можна утримувати на всій території України і при належній організації це заняття буде давати значний прибуток. Але, якщо взятись за цю діяльність без любові до бджоли і достатньої базової підготовки, результат може бути негативним. Адже пасічництво, як і будь-яка практична діяльність, потребує значних первинних фінансових вливань.

Спілка пасічників України спільно з Національним еколого-натуралістичним центром рекомендує залучити учнівську молодь та їх сім'ї до активного і грамотного підходу до цієї благородної справи.

Про роль бджіл та пасічництва як у природних так і у антропогенних (підвищення урожайності квіткових рослин на 30–50%) біоценозах знають всі. Ще з біблейських часів відомо: загинуть на Землі бджоли, загинуть і люди.

Крім запилення переважної більшості квіткових культур, медоносні бджоли виробляють багато цінних харчових та лікувальних продуктів – мед, пергу, маточне та трутневе молочко, прополіс, бджолину отруту, віск та ряд специфічних оздоровлюючих та лікувальних препаратів на основі продуктів пасічництва – настоянки підмору, воскової молі, суміші продуктів бджільництва з настоянками трав та інші препарати, які використовують у нетрадиційній медицині.

В останнє десятиріччя саме в Україні запропоновано значну кількість оригінальних лікувально-оздоровчих методик, пов'язаних з бджолами (інгаляції вуликовим повітрям, спання на вуликах та у пірамідах з рамок тощо) та розроблено ряд сертифікованих препаратів на основі продуктів бджільництва.

До військової агресії в Україні за попередніми підрахунками загальна кількість бджолосімей складала близько 4 млн. – більше 90% з них є приватною власністю і певна кількість бджолярів має невеликий стаж пасічництва.

ОСНОВНІ ПРАВИЛА ДОГЛЯДУ ЗА БДЖОЛАМИ

Для догляду бджолиних сімей пасічник одягає білий халат та пасічницьку маску або пасічницький костюм. Руки і одяг мають бути завжди чистими. Слід пам'ятати, що бджоли не виносять запаху поту, цибулі, часнику, парфумерії, бензину, гасу, формаліну, спирту та інших різких запахів.

Рамки з гніздами беруть двома руками за плечики та виймають плавно, не допускаючи різких рухів. Рамки з бджолами тримають над вуликом завжди у вертикальному положенні та повертають для огляду з двох боків. Це необхідно, щоб при огляді матка не впала з рамки (стільника) в траву.

Бджіл без нагальної необхідності намагаються не оглядати пізно ввечері та в несприятливу погоду (дощ, вітер тощо). В таких ситуаціях бажано використовувати палатку для огляду бджіл та працювати з димарем, щоб запобігти нападу.

Поточні огляди слід робити не частіше, ніж раз в 7–10 днів. Часті розбирання гнізда порушують нормальний ритм життєдіяльності сім'ї. Дуже важливо правильно

користуватись димарем. Дратує бджіл гарячий дим та надмірна його кількість. В останньому випадку матка також може впасти з рамки.

При відбиранні рамок з гнізда користуються переносним пасічницьким ящиком.

Розміри льотків регулюють відповідно до сезону, сили сім'ї та взятку. Вулики завжди утримують в чистоті.

Щоб відшукати в гнізді матку, слід уважно оглядати кожен рамок, особливо звертають увагу на рамки з посівом, саме на них найчастіше і знаходиться матка.

Якщо вжалила бджола, треба видалити жало, терти вжалене місце не слід, бо це призводить до поширення отрути на більші ділянки шкіри. Для зменшення (пригнічення) болю варто вжалене місце натерти петрушкою чи мелісою, змазати розчином соди, настоянкою календули, перцевої м'яти тощо, або хоча б змити водою, в активний сезон найкраще знімає біль та набряк трутневий гомогенат.

ЩО ТРЕБА ЗНАТИ ПРО ВУЛИК ПАСІЧНИКУ–ПОЧАТКІВЦЮ

Особливості будови вулика мають відповідати біологічним особливостям бджолосім'ї і технологічним умовам виробництва бджолопродукції. Він має бути просторим для нарощування й утримання в ньому сильної сім'ї бджіл, надійно захищати їх від холоду восени, взимку й весною та від підвищеної температури влітку, бути простим за конструкцією, зручним у роботі, легким і недорогим, пристосованим до перевезень, придатним для ізоляції в ньому бджіл влітку під час можливих обробок ентомофільних рослин отрутохімікатами.

У світі є тисячі конструкцій вуликів, але яким би не був вулик за типом і як би не стояли рамки в гнізді, слід враховувати біологічні особливості медоносної бджоли та дотримуватись певних розмірів стільників. Всі вулики поділяють на два основних типи: вертикальні, гнізда яких розширюються (чи скорочуються) вгору, і горизонтальні – вбік. До перших належать двокорпусні та багатокорпусні, до других – лежаки. Є вулики й комбінованого типу (наприклад, лежаки з магазинами).

Пасічники вважають, що більш технологічні на промислових пасіках (зручніші при перевезенні та при зимівлі в зимівниках, використанні малої механізації тощо) вертикальні

вулики. Крім того, вони загалом більше відповідають біологічним особливостям медоносної бджоли. Недоліком всіх вертикальних вуликів є те, що вони потребують засобів малої механізації. Незручні ці вулики також для утримання маток – поміниць або запасних маток. Окрім того, багатокорпусні вулики (три і більше корпусів) нестійкі, особливо під час перевезення чи за сильних вітрів, їх потрібно фіксувати.

Утримання бджіл у вуликах-лежаках має свої переваги: так, в лежаках простіше проводити огляд бджолосімей, зробити відводок поряд з материнською сім'єю, знайти матку, легше відкачати мед і підготувати бджіл до зимівлі. Водночас лежаки громіздкі і з ними важко доводиться при перевезенні. Але при належному догляді високої продуктивності бджіл можна досягти і при утриманні їх у вуликах-лежаках.

В більшості районів України найчастіше використовують багатокорпусні вулики (2–4 корпуси по 10 рамок у кожному, на рамку 435 x 300мм чи 435 x 230 мм, або комбіновані – нижній корпус на стандартну рамку, а далі – на магазинні), двокорпусні (в корпусах по 12 рамок 435 x 300 мм) і лежаки: звичайний двадцяти рамковий на рамку 435 x 300 мм (вулик Дадана-Блатта) і такий же за розміром український (вулик Корабльова), але на обернену рамку, що має ширину 300, висоту 435 мм. Крім того, відстань між боковими планками рамок і стінками вулика має бути не менше 7–8 мм. Надрамковий простір у корпусних вуликах та лежаках з магазинами має бути 8–10 мм.

В деяких районах Карпат набув поширення так званий карпатський вулик на звичайну рамку (435 X 300 мм). В ньому вдало поєднуються позитивні якості вуликів-лежаків з вертикальними. Він являє собою звичайний вулик-лежак на 20 рамок з суцільною перегородкою посередині. Зимують в ньому дві сім'ї. Влітку зверху ставлять такий же корпус.

Зручнішими в роботі з бджолами є вулики, однойменні частини яких взаємозамінюються. Зручні також вулики де є можливість забезпечити інтенсивну вентиляцію гнізд, а також з пристроями для скріплення окремих корпусів. Крім того, вулик має бути міцним, легким, простим та економічним у виготовленні.

Вулики традиційно виготовляють з природних матеріалів: деревини хвойних і м'яких листяних порід, очерету, соломи, пресованої стружки тощо. В останні десятиріччя почали використовувати також пінопласт та змішані матеріали (наприклад, пінопласт, обшитий фанерою).

В Україні фермери досить часто застосовують різноманітні хімікати для захисту врожаю від шкідників, хвороб та бур'янів чи прискорення дозрівання певних культур (в тому числі нектароносних), тому в ряді випадків виникає потреба в ізолюванні бджіл на кілька днів у вуликах. Але останні часто бувають не пристосованими до цього і бджоли в них під час ізоляції страждають!

ОЗЕЛЕНЕННЯ ТЕРИТОРІЇ ПАСІК

Садиба пасіки повинна знаходитись по можливості в центрі медоносних угідь. Проте пасіку не слід розміщувати в промислових садах, де досить часто застосовують хімічні заходи боротьби з шкідниками і хворобами рослин, а також поряд з тваринницькими фермами.

Площа землі під пасічну садибу визначається розміром пасіки. Виходять при цьому з таких розрахунків, що на одну бджолину сім'ю потрібно 30–40 м² площі. Ділянка, вибрана для розміщення пасіки, повинна бути недалеко від невеликої водойми, мати під'їзні дороги.

Оскільки медоносні бджоли еволюціонували в Лісостеповій і Лісовій географічних зонах, їм потрібні добре захищені від вітру місця, прохолода, чисте повітря. Пасічний точок має бути захищений від вітрів північного та північно-східного напрямів.

При відсутності природного захисту необхідно створювати навколо пасічної садиби вітрозахисні смуги. З цією метою висаджують 2–3 ряди медоносних дерев та 4–5 рядів високих кущів.

Одним з найкращих медоносів для озеленення пасік вважаються клени (ясенелистий, платанолистий, гостролистий, польовий, явір), акація біла, липа, гледичія, бархат амурський, катальпа та такі кущові породи, як ліщина, верби: козяча, пурпурова та інші, карагана або жовта акація, сніжноягідник, барбарис звичайний, клокичка периста, смородина золотиста, обліпіха, лох вузьколистий тощо. Саме їх бажано висаджувати для озеленення пасічної садиби. Крім того, для кращої орієнтації бджіл і захисту в спеку на території висаджують плодові дерева

та кущі, але з таким розрахунком, щоб вони не заважали рухові транспорту по пасіці. Для озеленення пасіки можна також використати трав'янисті пізні медоноси: сільфію пронизанолисту, золотушник звичайний та канадський, головатень, топінамбур та ін.

Дуже важливо, щоб біля садиби знаходились ранньовесняні та пізньоосінні медоноси. Останні сприятимуть нарощуванню бджіл на зиму.

Обсадження пасіки живою зеленою огорожею сприятиме також захисту садиби від худоби. Для створення живої огорожі можна використовувати лох вузьколистий, обліпіху крушиноподібну, гледичію, держидерево звичайне, бирючину звичайну, акацію жовту.

Щоб закріпити поверхню ґрунту, площу засівають багаторічною травою. Для цього можна висівати різні види конюшини, лядвенець рогатий, люцерну, еспарцет, астрагал. Газони на пасіці завжди повинні бути низькими, тому їх періодично підкошують.

НАУКА СТВЕРДЖУЄ

Було встановлено, що восковиділення у бджіл збільшується пропорційно кількості корму, який отримує бджолосім'я щодоби. При цьому 1 кг бджіл за сприятливих умов здатний виробити 0,5 кг воску.

В середній за силою сім'ї протягом сезону виводиться біля 150 тис. бджіл (15 кг). Якби всі ці покоління жили в умовах постійного максимального взятку, за сезон така сім'я виробила б 7,5 кг воску або не менше 50 стандартних стільників (вага воску в стільнику 120–150 г). Цю величину і вважають теоретичним восковидільним потенціалом, який на практиці реалізувати неможливо, оскільки навіть за сприятливих умов природного медозбору лише частина з цих поколінь живе в період максимальних медозборів. Відомий практичний рекорд виробництва воску складає 3,6 кг на сім'ю, тобто майже половину від теоретично розрахованого.

Крім нектару для інтенсивного восковиділення необхідне постійне надходження пилку, адже до складу воску входять білки і його утворення призводить до падіння кількості білків в організмі бджіл.

Максимальну кількість воску вуликові бджоли виробляють при одночасному виготовуванні розплоду.

ПРАКТИКА СВІДЧИТЬ

Загодівля бджолосімей перед зимівлею – суттєвий і часто необхідний захід в практиці

пасічництва. Для цього використовують різноманітні годівниці дерев'яні, скляні та пластмасові. Але в останні десятиріччя багато пасічників не возять з собою стаціонарні годівниці при перевезенні (тим більше, що зараз досить часто медозбір затягується) перейшли на використання підручних матеріалів і годують бджіл, використовуючи порожні пластмасові пляшки чи навіть поліетиленові пакети.

Годівниці з пластмасових пляшок виготовляють або зрізуючи верхню конусну частину і вставляючи в неї поплавка та ставлять у вулик за заставну дошку, або в цілу пляшку наливають сироп чи медову сити та роблять шилом кілька маленьких повздовжніх отворів (щоб сироп не витікав, а капав) та кладуть на гніздо у міжрамковий простір. При повторному використанні цих пляшок, отвори перед заповненням заклеюють скотчем чи заліплюють воском.

Годівниці з поліетиленових пакетів – одноразовий варіант загодівлі. В стандартний пакет (краще брати по два) наливають таку кількість сиропу, щоб його можна було щільно зав'язати, а потім кладуть пакет з сиропом на гніздо, попередньо проколовши шилом 2–3 отвори. З таких «годівниць» бджоли забирають сироп повністю, розгризаючи пакети.

Таким чином, бджільництво в Україні займається не тільки отриманням меду, але і продажем воску, пилку, маточного молочка, бджолої отрути і навіть бджолої підмору. Приносить дохід пасіка з двох-трьох вуликів, що стоять на дідівській ділянці. Саме там, спостерігаючи, з яким захопленням дідусь доглядає за бджолами, молоді люди розуміють, що це заняття може приносити не тільки задоволення, але і стабільний прибуток.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ БІОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ РОСЛИН В УМОВАХ НДЗД ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Біологічним методом захисту рослин — використання міжвидових і внутрішньовидових відносин у біоценозі та біологічних особливостей його видів рослин для знищення, контролю чисельності та шкодочинності організмів, які пошкоджують культурні рослини.

Біологічний захист рослин — фундаментально-прикладна галузь знань, предметом досліджень якої є біологічні агенти та біорегулятори — природні та генетично змінені організми та їхні генні продукти.

До агентів біометоду належать:

- хижаків, паразитів й ентомопатогени — проти шкідників;
- рослиноїдні тварини та фітопатогени — проти бур'янів рослин;
- антагоністичні мікроорганізми, їхні метаболіти та індуктори — стійкість рослин проти хвороб рослин.

Суть біологічного захисту рослин полягає у використанні проти шкідливих організмів їхніх природних ворогів (хижаки, паразити, гербіфаги) і продуктів їхньої життєдіяльності (антибіотики, гормони, феромони тощо).

Головна мета біологічного захисту рослин — отримання високоякісної (екологічно

безпечної) продукції за умови збереження біологічного різноманіття біоценозів.

Біологічний захист рослин є альтернативою хімічного методу. За допомогою біологічного методу досягається мета захистити рослини від шкідників, хвороб та бур'янів. Застосування цього методу з кожним днем стає все більше актуальним. Практична зацікавленість біологічним методом зумовлена тим, що він безпечний для людини і теплокровних тварин. Агенти біологічного захисту не забруднюють навколишнє середовище, проявляють високу селективність, зручні для масового виробництва та мають невичерпні ресурси для цього. Ось чому у екологічно розвинених країнах біологічний захист рослин є екологічно безпечною і пріоритетною формою в довготривалих програмах боротьби зі шкідливими організмами.

Застосування біологічного методу захисту рослин є актуальним і одним із важливих інструментів переходу до органічного та екологічного землеробства України. Сам біологічний метод захисту рослин ґрунтується на використанні живих організмів проти шкідників, збудників хвороб і бур'янів.

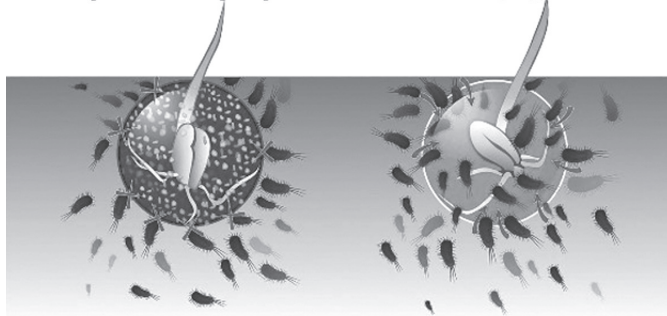
Аграрії багатьох країн світу давно усвідомили, спробували і відчули на практиці користь застосування органічного землеробства: воно скорочує витрати на виробництво екологічної продукції, сприяє збереженню навколишнього середовища, природного біорізноманіття, відтворює природну родючість ґрунтів. У світі екологічно чиста, власне органічна продукція є дорожчою, ніж виготовлена за сучасними технологіями.

Три принципи біологічного захисту рослин. Найявність хвороб, шкідників або бур'янів у посівах не відразу призводить до втрат. Тільки коли очікувана втрата перевищує витрати на її попередження, використання засобів захисту рослин виправдане. Можна застосовувати хімічні препарати, а можна зробити крок у бік нових агротехнологій і вибрати екологічний метод захисту.

Хімічні методи можна зводити до мінімуму, використавши біологічний і механічний захист. Безліч фірм пропонують засоби захисту рослин з однією і тією ж діючою речовиною, тільки під різними назвами і з різними цінами, що робить ринок непрозорим.

Використання біопрепаратів

Хімічний протруйник

Біологічні методи захисту рослин:

Використання спеціально вирошчених корисних комах, які борються зі шкідниками на посівах (наприклад, трихограма проти кукурудзяного метелика);

Внесення у водному розчині корисних бактерій і грибів, які борються із хворобами і шкідниками;

Використання феромонів (залучають речовини), репелентів (відлякують речовини) та інгібіторів для регулювання чисельності шкідників.

Отже, назвемо основні принципи біологічного захисту рослин.

1. Доцільність

Порахувавши хворі рослини, можна визначити, чи доцільно застосовувати фунгіциди, та зрозуміти ступінь ураження хворобою.

Економічна ступінь шкодочинності показує ту ступінь ураження культур, при якій втрати і витрати на боротьбу однакові. Тому при екологічному захисті рослин мова йде не про знищення шкідників і хвороб, а про регуляцію їх чисельності. Це означає, що метою біологічного захисту рослин є утримування кількості фітопатогенів нижче економічного ступеня шкодочинності.

2. Екологічність

Хімічні препарати, які використовують для захисту рослин, можуть бути токсичними для людей, риб або бджіл, можуть довго не виводитися з рослини чи ґрунту, викликати резистентність у патогенів. З екологічних міркувань варто використовувати препарати, які легко розкладаються, і віддавати перевагу біологічному захисту. Біопрепарати — екологічно безпечні, вони не викликають резистентності у фітопатогенів і мають широкий спектр біологічної активності (стимуляція росту, антистрес, формування природного імунітету рослин, що дозволяє зменшити норму внесення хімічних препаратів або не застосовувати їх зовсім).

3. Профілактика

У деяких хвороб типові ознаки з'являються тільки тоді, коли оптимальний час для боротьби з нею вже пройшов (наприклад, церкоспорельоз у пшениці) і використовувати хімічні фунгіциди пізно. Температура, вологість повітря, тривалість і кількість опадів дозволяють хворобі стрімко поширюватися в короткий час (фітофтороз). Такі випадки потребують профілактичних обробок. А для профілактики біологічні препарати підходять ідеально. Ціна на них не велика, а спектр дії широкий. А найголовніше — біопрепарати зміцнюють імунітет рослин, створюють оптимальний фітосанітарний стан ґрунту, нормалізують його мікрофлору.

Що стосується обробки насіння, то хімічні протруйники призводять до знищення мікрофлори як самої зернівки, так і ґрунту навколо, тобто рослина знаходиться у біологічному вакуумі.

Коли дія фунгіциду закінчується, вакуум заповнюється перш за все патогенами. Обробка насіння біологічними препаратами такого вакууму не створює! Спочатку навколо зернівки, а потім і ризосфера рослини заповнюється корисною мікрофлорою, яка дасть відмінний старт для росту і розвитку здорової рослини.

Сьогодні у світовій практиці вирощування рослин використання біологічного захисту рослин є одним із тих, які найбільш швидко розвиваються. Законодавство багатьох країн світу обмежує або й зовсім забороняє масове застосування хімічних препаратів у сільському господарстві.

Розглянемо загальні характеристики захисту рослин.

Захист посівів – це комплекс інструментів, продуктів і стратегій, які використовуються для захисту рослин від шкідників, хвороб культур, вірусів, бур'янів і інших шкідливих чинників. Вони можуть мати руйнівні результати, значно скорочуючи або навіть знищуючи майбутні посіви. Фермери та вчені всього світу постійно працюють над заходами контролю, щоб виключити небажаний вплив. І експерти прийшли до єдиної думки, що захист рослин набагато ефективніше лікування. На щастя, останні розробки в сучасному сільському господарстві пропонують різні рішення.

Правильний підхід до захисту рослин має велике значення, оскільки він дозволяє фермерам підвищити врожайність і скоротити втрати.

За даними Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН, якщо фермери припинять застосовувати методи захисту рослин, вони негайно втратять близько 40 відсотків врожаю через шкідників і хвороб рослин.

EOS CropMonitoring – потужний інструмент для досягнення стійкого рослинництва. Це сприяє поширенню агроекологічних знань і практики для розвитку стійкої системи землеробства. Такий підхід запобігає негативні фактори, тим самим знижуючи потенційні витрати, необхідні в разі прояву проблеми. Отже, які основні методи захисту рослин і запобігання загрозам врожаю?

Основні методи захисту рослин

Агротехнічні методи

Формування найбільш сприятливих умов зростання для культур і пригнічення росту бур'янів є основною задачею агротехнічного методу захисту рослин. Вчасне прибирання урожаю і ліквідація останку після збору стримує поширення шкідників і паразитів. Для захисту сільськогосподарських рослин в процесі збору та збереження посівного матеріалу його потрібно відфільтрувати від насіння бур'янів і шкідників, що

розвиваються всередині нього (зернівка горохова, люцернова і конюшинова товсто-ніжка). Крім того його слід вичистити від сажкових мішечків, ріжків і кам'яної сажки ячменю).

З метою захисту культур необхідно втримувати оптимальні терміни та норми висіву насіння. Врожай потрібно збирати вчасно і результативно. З метою захисту рослин необхідно стежити за правильністю схову та застосування гною. Перед годуванням концентрований корм необхідно подрібнити. Бур'яни слід косити в місцях їх неконтрольованого зростання до і під час цвітіння. Зазвичай це узбіччя дороги, края поля, лісу.

Механічні методи

Як впливає з назви, цей метод захисту сільськогосподарських культур передбачає застосування різних пасток і інших механічних засобів боротьби з шкідниками. Наприклад, це пастки для мишей або клейові кільця на стеблах культур. Або навіть збірка вручну і винищення комах.

Фізичні методи

До фізичних методів захисту рослин від шкідників і хвороб належать різні варіанти впливу на шкідливі рослини або організми ультразвуком, радіаційною енергією, електромагнітними полями, нагріванням або заморозкою. Наприклад, для знищення курної сажки пшениці і ячменю їх насіння занурюють у воду високої температури (48–50°). Навпаки, для знищення квасолевою і горохової зернівок потрібно застосовувати низькі температури, до мінус одинадцяти градусів).

Біологічні методи

Існує безліч організмів в навколишньому середовищі, які так чи інакше паразитують на інших. Ця група методів захисту сільськогосподарських культур передбачає пошук природних ворогів шкідників культур. Птахів застосовують для захисту від гусениць. Трихограмма застосовується для захисту від молі. Цікавим напрямом є розведення культур на порожніх полях, які є кормовою базою для місцевих ентомофагів. Інакше кажучи збереження природного середовища мешкання ентомофагів, поруч з якими сіють врожай. Для захисту рослин від комах можна користуватися бактеріями. Потрапляючи в організм комахи, спорові бактерії проростають і спричиняють погибель зараженого господаря.

На сьогодні є декілька напрямів біологічних методів захисту сільськогосподарських культур від хвороб:

➤ Застосування в сівозміні культур, що пригноблюють процес росту і розвитку бур'янів.

➤ Застосування спеціалізованих фітофагів з метою захисту культур. Личинки березковогощитинника залюбки пожирають листя в'юнка польового, осоту польового і осоту. Для захисту рослин від амброзії застосовуються личинки слоника несправжнього, які розвиваються на її насінні, живляться чоловічими суцвіттями. Дорослі особини харчуються пилком цієї рослини. Гусениці амброзіїв'ювки і амброзіїв'ювкового листоїду ефективні проти цієї ж рослини. Гірчична нематода і личинки вічкової галиці сильно вражають гірчак.

➤ Віруси і мікроорганізми можуть застосовуватися для боротьби з низкою рослин. Приміром гірчачова іржа спричиняє затримку росту гірчака. Іржа осоту рожевого може призвести до відмирання до 80% його пагонів осоту ще до цвітіння.

➤ Грибок *Fusarium orobanche* застосовується для знищення вовчка звичайного і слугує таким чином для захисту рослин.

➤ Відособленою галуззю захисту сільськогосподарських рослин є застосування біогенних засобів. Це або результат життєдіяльності якоїсь групи мікроорганізмів, або препарат на базі живих мікроорганізмів.

➤ Дикі качки охоче їдять зернівки проса рисовидного (рисовий паразит) на полях після збирання врожаю, тим самим вичищаючи площі від цього бур'яну.

Хімічні методи

Це використання різних засобів захисту рослин для сповільнення росту і розвитку різних культур. Ні один з препаратів сьогодні не дає 100% гарантії ліквідації бур'янів і повинен застосовуватися в поєднанні з іншими методами для підсилення захисту рослин від шкідників і хвороб. Крім того, кожен епізод використання препаратів з метою захисту культур повинен бути обґрунтований, щоб оминати забруднення природи. Навіть при розпилуванні засобів захисту рослин в мінімальних дозах на певній ділянці, рухаючись разом з водою в ґрунті, вони можуть створювати токсичні концентрації у водних об'єктах, потрапляти в організми гризунів і хижаків, які ними

живляться.

Інтегрований метод

Інтегрований метод захисту сільськогосподарських рослин дає в результаті гармонійне поєднання всього перерахованого. Його використання можливе тільки при регулярному моніторингу поля та всіх його параметрів. Важливо розуміти, що кінцевою ціллю польової обробки є не знищення 100% шкідливих об'єктів, а регулювання пропорції корисних і шкідливих об'єктів. Критерієм цього є так званий поріг шкідливості, при якому шкоди врожаю переважають витрати на їх запобігання. Вираховується в кількості шкідників на 1 м². У тому випадку, коли вартість всіх видів обробок буде коштувати менше, ніж втрата врожаю без цих обробок, їх можна вважати раціональними для захисту рослин.

Популярні способи захисту рослин

Для захисту рослин від шкідників і хвороб необхідно уважно стежити за полями для виявлення потенційних проблем з рослинністю. Це завдання тепер покладено на системи штучного інтелекту, які збирають і аналізують великі обсяги даних і надають інформацію про поточний стан землі. Родюча земля принесе здорові культури, які менше схильні до впливу шкідників і хвороб. Вона працює як імунна система людини (захист).

Сівозміна – потужний інструмент захисту рослин

Сівозміна має велике значення в боротьбі з шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур. Цей фактор знижує фітосанітарний потенціал в 2–6 разів в порівнянні з його рівнем у багаторічних культур. В цьому випадку зникають специфічні бур'яни, хвороби, шкідники. Кукурудза відрізняється стабільною самосумісністю і може вирощуватися протягом 4–5 років на одній ділянці. А ось горох, цукрові буряки, пшениця, ячмінь, овес, жито, вика негативно реагують навіть на один повторний посів і, навпаки, при правильному внесення в сівозміну дадуть підвищений урожай.

Серед інструментів захисту рослин, сівозміна є пріоритетною умовою поліпшення ґрунту, посівів і навколишнього середовища.

Лікування захворювань рослин

Існує широкий спектр заходів захисту рослин від хвороб:

- використання хімікатів;
- посадка стійких до хвороб сортів;

- введення карантину для заражених культур;
- постійний моніторинг і прогноз стану культур;
- термічна обробка культур;
- сівозміна;
- глибока оранка.

Багато вірусних хвороб культур передаються комахами; тому боротьба з комахами безпосередньо пов'язана з боротьбою з хворобами.

Біометод захищає насіння та рослини від хвороб і шкідників:

- підвищує стійкість рослин до фітопатогенів;
- поліпшує живлення рослин та підвищує врожайність;
- стимулює ріст і розвиток рослин біологічно активними сполуками;
- знижує втрати сільськогосподарської продукції від хвороб і шкідників під час зберігання і транспортування;
- поліпшує структуру і родючість ґрунтів;
- підвищує екологічну стійкість агроценозів;
- поліпшує екологічний стан навколишнього природного середовища та здоров'я населення.

За призначенням біологічні препарати розділяють на наступні групи:

- біологічні фунгіциди – це препарати живих організмів, продукти їх життєдіяльності, що використовуються для захисту рослин від хвороб в період вегетації, що спричиняються грибними та бактеріальними збудниками. Біологічні фунгіциди володіють значним діапазоном дії, в тому числі зі збудниками пліснявиння насіння, корневих гнилей, снігової плісняви, борошнистої роси, бурої іржі, фітофторозу, альтернаріозу, фузаріозу, фомозу, кокомікозу, бактеріозів;
- біологічні інсектициди та акарициди – це вузькоспеціалізовані мікроорганізми і продуковані ними специфічні біотоксини направленої дії, призначені для боротьби з імаго і личинками шкідливих комах, кліщів і комарів (ефективно борються з колорадським жуком, капустяною совкою, вогнівкою, яблуневою плодожеркою, лучним метеликом, американським білим метеликом, яблуневою і плодовою міллю, павутинними кліщами та іншими). Ці препарати безпечні для бджіл;
- біологічні інокулянти – біологічні

препарати, що використовують живі культури корисних для рослин мікроорганізмів для зміцнення здоров'я культури. Їх використовують для передпосівного обробітку насіння бобових, технічних, просапних, зернових культур;

➤ біологічні деструктори рослинних решток – сприяють пришвидшенню розкладання рослинних решток у ґрунті, пригніченню патогенної мікрофлори та оздоровленню ґрунту. Це специфічні ґрунтові мікроорганізми, які, разом з синтезованими ними біологічно-активними речовинами, застосовуються для забезпечення культури доступними формами азоту, фосфору та калію, а також стимуляції їх росту і розвитку, збільшенню урожайності та покращенню якості продукції.

Таким чином, біологічний метод захисту рослин базується на використанні живих організмів, продуктів їх життєдіяльності та біологічно активних речовин, (зоофагів, ентомопатогенних мікроорганізмів, гербіфагів, антибіотиків, феромонів, ювеноїдів), що регулюють розвиток та розмноження шкідливих організмів. Головна його мета – отримання високоякісної екологічно безпечної продукції. Адже, агенти біологічного захисту не забруднюють навколишнє середовище, проявляють високу селективність, зручні для масового виробництва та мають невичерпні ресурси.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВІДЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДНЯ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ

Цього року відзначення Міжнародного дня захисту дітей в Україні відбувається в особливих умовах, пов'язаних з широкомасштабною агресією росії. Воно вимушено відбуватися без святкових заходів... Найбільше свято на сьогодні там, де не лунають вибухи, де не звучать звуки сирен, де діти не біжать у бомбосховища, де поруч з ними їхні батьки і рідні.

Найбажанішим музичним твором є твір Джона Кейджа (John Cage)

«4'33», коли в час музичної тиші можна насолодитись реальною тишею, оцінити її значення і подумки подякувати полеглим за неї.

Війна поділила дітей за місцем перебування: внутрішньо переміщені діти, які живуть на території без активних бойових дій; діти на тимчасово окупованих територіях; діти, які з батьками знаходяться за кордоном. Їх об'єднує одне – вони діти України і повинні бути єдиними в помислах, діях, мріях і бажаннях, як частинки чілдрен – оркестра:

- на території без активних бойових дій спільно з внутрішньо переміщеними підтримувати армію своїми повсякденними справами;

- за кордоном – пропагувати своє – українське і навчатись чужому;

- на тимчасово окупованих територіях – засуджувати зрадництво підтримувати зв'язок з ровесниками, засуджувати війну, пропагувати українське.

Рішення про відзначення Міжнародного дня захисту дітей «International Day for Protection of Children» саме першого червня прийняла Міжнародна демократична федерація жінок у листопаді 1949 року. Перший Міжнародний день захисту дітей було відзначено ще в 1950 році. ООН підтримала ініціативу федерації та оголосила захист прав, здоров'я і життя дитини одним із пріоритетів у своїй діяльності.

У Міжнародного дня дітей є свій офіційний символ – прапор. На зеленому полотні, який символізує зростання та гармонію, навколо знаку Землі розміщені фігурки – червона, жовта, синя, біла і чорна. Ці людські фігурки символізують різноманітність і терпимість. Знак Землі, розміщений в центрі, – це символ нашого загального дому.

20 листопада 1989 року Генеральною асамблеєю ООН була прийнята Конвенція про права дитини, яка вважається світовою конституцією для дітей. Україна ратифікувала конвенцію 27 вересня 1991 року, й відтоді цей документ є частиною національного законодавства.

Зокрема в Конвенції про права дитини передбачено, що кожна дитина має право на:

- особисте життя та захист від посягань на нього, право на захист від усіх форм фізичного та психологічного насильства, право на відпочинок і дозвілля;

- захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може нести небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в здобутті дитиною освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку.

- захист від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, захист від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень, захист дитини від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини, захист від катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки чи покарання.

Сьогодні – це не лише свято, а й нагадування суспільству про необхідність захищати права малечі, прагнути, щоб усі діти росли щасливими, в майбутньому стали хорошими батьками і громадянами своєї країни.

Для відзначення в умовах воєнного стану Міжнародного дня захисту дітей пропонуємо провести Місток єднання у формі челенджів.

Місток єднання

«Ми – надія твоя, Україно!»

Челендж (англ. Challenge) – жанр інтернет-роликів, в яких виконується завдання на відеокамеру і розміщується в мережі, а потім пропонується повторити завдання своєму знайомому або необмеженому колу користувачів. Саме слово челендж зазвичай перекладається як «виклик» у контексті словосполучення «кинути виклик». Інші значення – «змагання» і / або «суперечка», а іноді – «складна перешкода» або «завдання, яке потребує виконання (Вікіпедія).

Сходинка «Патріотична»

Челендж «Хай буде мирним небо»

Зніми відео до 1 хвилини зі зверненням до ровесників, воїнів, політиків і ін. із закликом до миру.

Розмісти відео у Facebook або Instagram із хештегом #хай_буде_мирним_небо

Передайте естафету 3 друзям, позначивши їх у дописі

Фаворитів обирають шляхом голосування в інтернеті та за кількістю лайків.

Сходинка «Творча»

Челендж «Дитинства яскрава мить»

Змонтуй коротке відео (до 30 сек.), на якому відображено слайди селфі та цікаві світлини дитинства у віці 3–5 років.

Назви локацію, де народився і де зараз проживаєш.

Розкажи про що мрієш.

Запроси друзів та знайомих долучитися до челенджу та зроби теги їх у дописі.

Викладай відео у Facebook та Instagram. Обов'язково додавай хештег #дитинства_яскрава_мить і один із назвою свого міста (наприклад, #івано_франківськ).

Малюнки «Малюємо наше майбутнє»

Намалюй малюнок на тему (написана вище)

Зроби одне фото себе із малюнком.

Виклади світлину у мережі, познач її хештегом #малюємо_наше_майбутнє.

Зроби теги 4 друзів і знайомих у мережах. 5.Заражаємося творчістю та надією на швидку Перемогу!

Еко-сходинка

Челендж «Тваринки – мої друзі»

Челендж #тваринки_мої_друзі організовується для власників домашніх улюбленців. Усе, що потрібно — викласти цікаву світлину з вашою тваринкою у соцмережі та передати естафету друзям та знайомим.

Челендж «Квітуй, Україно!»

Знімай селфі-відео (1 хв.) з локації, яку ти створив (квітник, бордюр тощо).

Назви створену локацію, покажи її та розкажи, які рослини ти там висадив.

Викладай відео у соціальних мережах і зроби репост сторінки. Обов'язково додавай хештег #квітуй_Україно і один на вибір із назвою свого міста.

Залишай свій допис до дати (визначають організатори) і роби його публічним, щоб організатори могли побачити відео.

Челендж «Моя рідна домівка»

Діти різного віку готують невеличкі відео (до 1,5 хв.) у формі слайд-шоу про мальовничі місця, природні пам'ятки, річку та інші цікаві місцини краю, в якому проживають та просувають відео стандартно у формі челенджу.

Така робота виховує у підростаючого покоління любов до своєї домівки та всієї України. Це підтвердження того, що люди не байдужі до природи, до місця, де вони живуть, до світу, який їх оточує. Збереження пам'яті про місце, де ти народився та виріс, про добрі справи, які робив разом із однолітками та наставниками на користь природи, допомагає виростити у майбутньому справжнім патріотом рідної землі, дбайливо ставитися до багатств нашої мальовничої України.

Relax –сходинка

Спорт-челендж «До Перемоги»

Зніми відео з виконанням фізичної вправи та словами підтримки для наших Захисників та Захисниць. Викладай відео (до 1хв.) у соцмережі та зроби теги друзів та знайомих.

Разом до Перемоги!

Рекомендовані челенджі:

➤ Запропонувати допомогу, кому вона потрібна.

➤ Зробити комплімент незнайомцю.

➤ Зробити подарунок другу чи знайомому.

➤ Подаруй комплімент людині, в якої був важкий день.

➤ Кожен день записувати 10 ідей.

➤ Місця на Україні, які ви хочете відвідати після війни.

➤ Документальні фільми про природу, які ви подивилися.

➤ Які місця можна відвідати у вашому місті не витрачаючи грошей.

➤ Як покращити настрій прямо зараз.

➤ Історичні особи, з якими ви би хотіли поговорити.

➤ Слова підтримки захисникам та захисницям України.

➤ Тримаймо СТРІЙ на своїх ланках роботи!

ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ДНЯ ДОВКІЛЛЯ ТА МІЖНАРОДНОГО ДНЯ ЗЕМЛІ В УКРАЇН

Від людської діяльності сьогодні залежить доля нашої планети. День довкілля відзначається в Україні згідно з указом Президента з 1998 року щорічно у третю суботу квітня.

Цього дня проводяться заходи, спрямовані на поліпшення стану навколишнього середовища, очищення водних джерел, озеленення, збереження та примноження природної спадщини, формування екологічної свідомості та патріотизму, прагнення берегти рідну природу і країну.

У цей день охочі мають нагоду виконувати практичні заходи з благоустрою та озеленення населених пунктів, впорядкування природоохоронних об'єктів та територій. Громадський обов'язок кожного – пам'ятати і всіляко сприяти оздоровленню природи, що нас оточує!

Цьогоріч у квітні Міністерство освіти і науки України спільно з Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді, на період дії воєнного стану в Україні, запросило працівників закладів позашкільної освіти, здобувачів освіти та їх батьків долучитися до загальнонаціональної трудової акції «Турбота тобі, рідна моя Україно!».

Акція проводиться з метою залучення до практичної природоохоронної роботи, здобуття знань, навичок у галузі сільського і лісового господарства та формування у юних громадян почуття соціальної відповідальності.

Акція проводиться на добровільних засадах і є відкритою для всіх.

Основні завдання акції:

закладання плодкових садів, шкілок, розсадників у закладах освіти, на присадибних ділянках;

створення зелених насаджень в населених пунктах та навколо них, закладання шкілок, лісорозсадників у закладах освіти, лісництвах, на навчально-дослідних земельних та присадибних ділянках;

благоустрій території, закладка та створення на території закладу освіти газонів, квітників, розаріїв та клумб різних типів.

З метою відзначення Міжнародного Дня Землі, НЕНЦ запросив всю юннатівську родину (від малечі до ветерана), учнівську та студентську молодь, педагогічних працівників закладів освіти долучитися до загальнодержавної програми Президента України

«Зелена країна» та уквітчати нашу рідну Україну.

Працівники Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді 22 та 26 квітня в рамках екологічного проекту «Подаруй життя планеті!» ініціює посадку жасминової альтанки та калинової алеї на території дендропарку «Юннатський» і передає екочелендж закладам позашкільної освіти!

У березні-квітні 2022 року в закладах освіти Волинської області проведено ряд заходів, спрямованих на поліпшення стану навколишнього середовища.

Педагоги та вихованці Волинського обласного еколого-натуралістичного центру Волинської обласної ради провели:

– обласний екологічний диктант;

- разом з вимушено переселеними людьми та їхніми дітьми долучилися

до національного флешмобу «Сади для Перемоги»;

- в рамках дослідницького проекту «Вирощування картоплі в опалому листі! « висадили картоплю із додаванням органічного добрива Біочар Ideale.

На території Центру була проведена екологічна толока, під час якої обкопані та підживлені дерева у фруктовому саду, здійснена обрізка дерев та кущів у дендропарку, проведений благоустрій території, прибрано від зимового сміття клумби та алеї, висаджено декоративні рослини. У акції взяли активну участь діти-переселенці та їхні батьки.

Вихованці В'язівненського, Четвертянського, Нуйнівського, Ратнівського, Скулинського, Чаруківського Замшанівського шкільних лісництв, юннати Волинського обласного еколого-натуралістичного центру Волинської обласної ради, прибирали лісові узбіччя вздовж автомобільних доріг, прибережні території річок, проводили екологічні толоки., впорядковували сади, озеленювали шкільні території.

Гуртківці Чаруківського ліцею Городищенської сільської ради прибрали фруктовий сад біля ліцею, насаджень павловнії повстяної, на клумбах висадили біля 100 кущів гіацинтів, нарцисів, ірисів та висіяли чорнобривці на площі 20 м². На території, закладеного восени дендропарку, висадили 10 конусоподібних туй.

Вихованці Рудниківського шкільного лісництва Колківської селищної ради, спільно із тимчасово переселеними мешканцями, прибрали території навколо місцевого санаторію та прилеглих доріг.

«Ліси перемоги» – це символ нашої незламності та беззаперечної поваги до кожного, хто боронить Україну. У День Довкілля, на Волині стартував онлайн-марафон із висадження дерев на честь захисників та захисниць України. Попри те, що наразі забронено відвідування лісів, юннати області під пильним керівництвом досвідчених спеціалістів-лісівників, висаджували саджанці сосни, ялини, ялівця та дуба звичайного. Загалом було висаджено близько 45 тисяч дерев на різних локаціях області та задіяно 35 шкільних лісництв.

З метою вивчення ранньоквітучих рослин планується проведення екскурсій для юннатів екоцентру та дітей переселенців, екоквестів, майстер-класів «Переможна Весна», челенджів щодо необхідності збереження навколишнього природного середовища, флори та фауни, серед якої ми перебуваємо щодня.

Загалом у днях довкілля взяли участь здобувачі освіти та їхні батьки, педагоги із 330 закладів загальної середньої освіти, 13 – позашкільної, 130 – дошкільної освіти 30 територіальних громад Луцького, Ковельського, Камінь-Каширського, Володимир-Волинського районів.

Всього в області висаджено близько 50 тисяч дерев та кущів, впорядковано 33 шкільні сади, здійснено благоустрій територій закладів освіти.

Всі ці заходи – лише частинка зі зробленого колективами. І дуже маленька вдячність Природі, яка так потребує нашого бережного ставлення та користування.

Педагогами Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді до Всесвітнього дня Землі проведено наступні заходи:

- 8 квітня – природоохоронну акцію з прибирання території екоцентру спільно із переселенцями – працівниками Харківського державного агротехнологічного університету. Учасники акції прибрали від опалого листя дендрарій, впорядкували квітники і рабатки, висадили саджанці павлонії. Про акцію дитячою екологічною відеостудією „Дивосвіт” було виготовлено телерепортаж „Суботник

Єднання Ужгорода з Харковом”, який можна переглянути в ютубі за посиланням:

- <https://www.youtube.com/watch?v=XOEQ-QJTQjYU>

- 12–14 квітня – заняття з юннатами та дітьми переселенцями до Дня екологічних знань в ЗОЕНЦ, ЗОШ № 19 і у Закарпатській обласній бібліотеці для дітей та юнацтва.

- 15 квітня – екскурсію з метою вивчення ранньовесняної флори для юннатів екоцентру та дітей переселенців в с. Дубриничі Ужгородського району. Також учасники екскурсії відвідали Дубриницький ліцей, де ознайомилися із екологічними проектами, „ZeroWaste School Ukraine”, та „Екошкола” в яких беруть участь учні закладу, зокрема, й роботою хімічної лабораторії з дослідження стану питної води тощо.

- 15 квітня – юннати разом з юними переселенцями приєдналися до загальноміського весняного прибирання. Діти разом зі своїми педагогами Курак Ю. С та Катрич І.С. очищали від сміття територію Чорних озер поблизу екоцентру.

- 21 квітня заплановано проведення екологічного челенджу «Разом задля здоров'я Землі», під час якого відбудеться чергова толока з прибирання й благоустрою території ЗОЕНЦ юннатами й дітьми переселенцями; посадка символічного дерева у дендропарку, проведення екоквесту та конкурсу малюнку на асфальті.

Воловецька філія Закарпатського екоцентру „Арніка” провели благоустрій подвір'я та прилеглої території: обкопали дерева та кущі, упорядковували квітник, посадили дерева (15 саджанців сосни), здійснили весняну обрізку сакур та магнолії.

Планується провести заходи, спрямовані на формування екологічної свідомості дітей: тематичні розмальовки до Всесвітнього дня Землі, конкурс малюнків, демонстрація інформаційно-пізнавальних відеороликів, проведення бесіди, вікторини та інтерактивної гри, яка демонструє зв'язок усіх елементів навколишнього середовища з людиною.

Буштинський еколого-натуралістичний центр учнівської молоді до Дня екологічних знань в Україні підготовлено виступ гуртківців „Ми вивчаємо та оберігаємо природу”.

Також заплановано проведення наступних заходів:

- 16 квітня – суботники на територіях освітніх закладів до Дня довкілля;

- Посадка молодих саджанців на території екоцентру до Всесвітнього дня Землі;

- Виступ гуртківців „Земля – наш рідний дім” до Дня Землі.

У еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді Виноградівської міської ради до Дня Землі заплановано провести наступні заходи:

- конкурс малюнків на асфальті „Мій дім – моя Земля”;

- акцію до Дня Землі з висаджування саджанців декоративних рослин „Зелений паросток майбутнього”;

- конкурс на кращий плакат „Земля-Матінка у нас єдина, збережи її, Людино!”;

- майстер-клас „Квітуча Земля”;

- проведення екологічного квесту „Здорова природа – здорові ми!”;

- проведення заняття-мандрівки „Земля і мир”.

Працівники комунального закладу «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради взяли участь в акції «За чисте довкілля». На території закладу освіти було висаджено саджанці туї західної Тедді, самшиту, спіреї, лавровишні і тамариксу. Всі саджанці вирощені юннатами разом з педагогічними працівниками Станції юних натуралістів. Проведено обрізку дерев та їх підбілювання у садку, обкопано та удобрено 100 саджанців фруктових дерев (груші, яблуні, черешні та вишні), які були висаджені минулого року.

Тепличний комплекс комунального закладу «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради використовується для вирощування рослин, які висаджуються як на території закладу, так і на територіях закладів освіти об'єднаних територіальних громад Рівненщини.

Нинішня весна – особлива, наказом голови Рівненської обласної військової адміністрації Віталія КОВАЛЯ, підписаним 23 березня 2022 року, заборонено цивільним відвідувати лісові масиви, але юні лісівники області свою трудову діяльність змогли перенести на присадибні ділянки, в теплиці, територію сіл та шкільні подвір'я.

До акції «Майбутнє лісу в твоїх руках» долучилися керівники та вихованці учнівських лісництв області. Юні лісівники активно включились в акцію «Ліси перемоги», на присадибних ділянках провели живцювання самшиту, у шкільці живцювали Вербу Матсудана

(Salixmatsudana) та Плакучу або вавилонську (Salixbabylonica), залучивши до цієї роботи однолітків – вимушено переміщених осіб.

Навчальною базою для членів учнівських лісництв є шкільки, де вирощують саджанці ялівцю, сосни звичайної, самшиту, модрини європейської, ялини європейської, дугласії зеленої, що дає можливість зберегти цінний генетичний фонд лісів.

Вже за традицією з нагоди Дня Довкілля та Дня Землі протягом квітня вихованці і педагоги КЗ ЛОР «Львівський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» організують заходи, спрямовані на поліпшення стану навколишнього середовища, очищення водних джерел, створення зелених насаджень, благоустрій населених пунктів та прилеглих до них територій, проводять пропагандистську діяльність, закликають кожного з нас побороти в собі байдужість, задуматися – що можна зробити для вирішення екологічних проблем регіону, як покращити стан довкілля.

У межах програми Президента України «Зелена країна» з ініціативи Львівської обласної військової адміністрації, Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства і ГО «Добро.Дій» в області пройшла масова акція з висадки дерев «Ліс перемоги». Долучилися до обласної акції з висадки лісів «Ліс Перемоги» і педагогічний та учнівський колективи ЛОЦЕНТУМ.

Відтворення лісу – це відповідальна та важка праця. А правильна посадка – це запорука високої приживлюваності лісових насаджень, це сотні гектарів нових молодих лісів!

Вихованці гуртка «Юні лісівники», який працює на базі Труханівського ЗЗСО I-III ступенів Сколівської міської ради Стрийського району під керівництвом лісівників ДП «Сколівське лісове господарство» висаджували дерева в урочищі села Труханів. Юні лісівники старанно, з любов'ю вкладали кожен саджанець, створюючи своєю працею ліси майбутнього. Проводили юні лісівники і пропагандистську природоохоронну роботу серед односельців, закликаючи бути дбайливими та відповідальними у лісі, шанувати природу та працю інших!

Активно долучилися до посадки дерев вихованці гуртка «Основи біології» при Івано-Франківському ЗЗСО I –III ст. ім. Івана Франка Івано-Франківської селищної ради

Яворівського району. Спільно із працівниками лісового господарства, керівником гуртка та батьками висадили на території Лелехівського лісництва саджанці бука європейського на площі 0,5 га.

Щоб виростити хороший ліс чи провести озеленення населених пунктів необхідно мати відповідний асортимент лісових і декоративних порід дерев та кущів. Долучилися до вирощування посадкового матеріалу юннати гуртка «Юні охоронці природи» КЗ ЛОР «ЛОЦЕНТУМ», який працює при Крушельницькому ЗЗСО I-II ст. Сколівської міської ради Стрийського району.

Юні охоронці природи у розсаднику Крушельницького лісництва заживцювали такі породи як ялівець, кипарисовик, туя західна (різних форм), тис ягідний та ін., адже зелене живцювання – найбільш простий, економічний і ефективний спосіб розмноження, особливо якщо необхідно розмножити швидко і багато.

Озеленили пришкільну територію закладу освіти вихованці гуртка «Юні охоронці природи» КЗ ЛОР «ЛОЦЕНТУМ», який працює при СЗШ № 3 м. Трускавця. Школярі висадили сосну карпатську, ялину, кущі калини, ранньоквітучі рослини.

Юннати ЛОЦЕНТУМ (гурток «Юні охоронці природи» при філії Бірченська ЗОШ I-II ст. опорного Великолюбінського ЗЗСО I-III ступенів Великолюбінської селищної ради Львівського району) впорядкували могилу бійцям за волю України у с. Бірче.

Впродовж квітня педагоги та вихованці КЗ ЛОР «Львівський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» проводили благоустрій та озеленення території закладу. Долучилися до корисних справ і батьки з дітьми, які через війну змушені були покинути свої рідні домівки та переїхали на Львівщину. На території Центру було посаджено «Дерево перемоги» – тюльпанове дерево, три кущі рододендрона Хірзутума та азалію ґрунтопокривну. Через роки висаджені рослини зачаровуватимуть своєю красою відвідувачів, працівників і гостей закладу та стануть символічним нагадуванням про героїчний період в історії нашої держави!

В межах відзначення Всесвітнього Дня Землі до оздоровлення довкілля долучився педагогічний та учнівський колективи Станції юних натуралістів

м. Стрия. Працівники закладу та вихованці впорядкували газони, клумби, створили нові рабатки, прибрали прибережну смугу вздовж річки Стрий, провели щеплення сакури, верби плакучої. На території парку міськСЮН юннати спільно з наставниками висадили молоді дерева туї (вересеву, західну Бабант та західну смарагд), саджанці Кельрейтерії, райської яблуні; кущі кампсису, вейгели, калини, будлеї, білого бузку, кизильника, виткої та чайної троянд.

Не залишився осторонь корисних природоохоронних справ колектив центру еколого-натуралістичного учнівської молоді м. Червоноград. Вихованці спільно з педагогами висадили кущі гібіскуса, самшиту та кизилу біля місцевої церкви св. Юрія, прибрали міський парк, території закладів освіти, на базі яких працюють творчі учнівські об'єднання Центру.

З метою поширення практичної природоохоронної роботи в закладах загальної середньої та позашкільної освіти, залучення учнівської молоді до заходів щодо поліпшення стану довкілля **Вінницькою обласною станцією юних натуралістів** проведена організаційна робота, щодо проведення акції «День Землі».

У Акції брали участь 109 закладів загальної середньої, 8 – позашкільної, 27 – дошкільної освіти, з 19 територіальних громад Вінницького, Хмельницького, Жмеринського, Гайсинського, Могилів-Подільського, Тульчинського районів.

У ході природоохоронних Акцій педагогічними колективами закладів освіти проведено заходи, спрямовані на поліпшення стану довкілля, збереження природоохоронних територій, заповідних об'єктів, здійснення екологічного виховання та формування в юних громадян почуття соціальної відповідальності, небайдужості, прагнення до активних дій з упорядкування та оздоровлення довкілля. Учасниками визначено зони особливої уваги, об'єкти, що потребують благоустрою, очищення від сміття. У кожному населеному пункті благоустроєні території шкіл, вулиць сіл, двори, висаджено понад 5 тисяч дерев та кущів, повапновано стовбури дерев та бордюри, впорядковано 125 навчально-пізнавальних екологічних стежин.

Проведено онлайн-конференції «За екологію довкілля і душі», онлайн акції «За чистоту Землі, красу і вроду», «Сортуй та

переробляй». Найактивнішими учасниками Всеукраїнської акції «Створюємо ліси разом», яка стартувала 21 березня, були вихованці Сумівського та Флоринського учнівських лісництв.

Гурток «Юні садівники» Вінницької обласної станції юних натуралістів долучився до традиційної міжнародної природоохоронної акції День Землі. В рамках акції вихованці гуртка «Юні садівники» (керівник Мигун П.П.):

- продовжили роботу за проектом «Сад життя» на території КЗ «Вінницький обласний медичний центр реабілітації дітей» – висадили 56 яблунь (сорти: Голден Делішес, Гарант, Розелла, Джонаголд Декоста, Ренет Симиренко, Арріво) , 12 кущів смородини чорної сорту Ювілейна Копаня та 6 кущів йошти; поряд з тим провели обрізку, кронування та раніше висаджених дерев саду;

- разом із військовослужбовцями заклали «Сад Перемоги» на території КЗ «Вінницький ліцей № 29», до якого увійшли 18 яблунь (Гарант, Розелла, Джонаголд Декоста, Ренет Симиренко, Арріво), 4 груші (Ноябрська, Вільямс літній, Талгарська красуня), 2 вишні сорту Великоплідна, 5 абрикосів (сорти Торонто, Ананасний);

- продовжили роботу у розсаднику НДЗД Вінницької обласної СЮН: в рамках проекту садівничого ревайлдингу «Вітамінна скарбниця» розмножено (поживцьовано) ділянку смородини чорної сорту Ювілейна Копаня; проведено штучне вегетативне розмноження (щеплення) підщеп абрикосів сорту Торонто (12 шт) і Ананасний (11 шт) та підщеп сливи сорту Стенлей (16 шт), Скороплідна (6 шт) та Ренклод (14 шт);

- проведено обрізку плодового «Юннатівського саду» та плодкових насаджень «Алеї Небесної Сотні»;

- завідуючим відділом біології було проведено майстер-класи по обрізці зерняткових та кісточкових плодкових дерев.

До Міжнародного дня Землі в Брацлавському НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 – гімназія» Брацлавської селищної ради Тульчинського району проведено години спілкування на тему: «Земля – наш дім» на яких обговорено шляхи вирішення екологічних проблем селища, а саме сортування сміття, енергозбереження, збереження природних ресурсів, створено стінний проект «Обіцянка Землі». Гімназисти

5–7 класів долучилися до онлайн Уроку з екології та кліматичних змін «Планета – мій дім».

Педагогічними колективами закладів освіти області впорядковано, очищено від сміття більше 180 сільських парків і скверів, алей, територій біля пам'ятників.

Під час проведення операції «Чисті прибережні смуги – чисті плеса та джерела» та конкурсу «Джерело» впорядковано 258 джерел, розчищено від сміття береги річок та ставків (182 км).

Трудова акція до Дня Землі на **Хмельниччині** проводиться з метою об'єднання людей планети для захисту навколишнього природного середовища, привернення уваги до екологічних проблем нашої планети.

В рамках цієї акції в Шепетівському міському центрі еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді проведено просвітницькі та природоохоронні заходи, спрямовані на формування екологічної культури молоді.

Так, дистанційно проведено екологічний майстер-клас «Чиста планета» з виготовлення сувенірів та виробів побутового призначення з вторинної сировини (пластикові пляшки та CD-диски). До майстер-класу близько 30 вихованців.

Підготовлено просвітницьку акцію «Твій дім – планета Земля» – вихованцями гуртка юні кінологи разом з чотирилапими вихованцями підготовлені відеоролики просвітницького характеру про необхідність створення зелених насаджень, прибирання сміття, економії енергоресурсів.

На території дендрологічного парку «Шепетівський» організовані трудові десанти з прибирання та впорядкування території, висаджування дерев, закладено розсадник декоративних дерев і кущів. Також до акції долучились вихованці гуртків та висадили плодови і декоративні дерева у себе вдома.

Також підготовлена віртуальна екскурсія у дендрологічному парку, яка розміщена на сторінці закладу у мережі Facebook.

Вихованцями гуртка «За гуманне ставлення до рослин» запущено в соціальній мережі Facebook екологічний онлайн-журнал, в якому висвітлюються екологічні проблеми України та шляхи їх вирішення.

Також працівники закладу долучились до підтримки вимушених переселенців, які тимчасово проживають у Шепетівці. Для

них проводяться пізнавальні екскурсії у виставкових залах, музеях закладу, на території дендрологічного парку «Шепетівський». Також діти разом з батьками мають можливість виготовити різноманітні сувеніри та обереги з природного матеріалу на згадку.

Педагоги-натуралісти Кам'янець-Подільського позашкільного навчально-виховного об'єднання організували проведення екскурсії «Екологічна стежка», акцію для гуртківців «Чисте подвір'я – чисте довкілля», зліт «Екологічної варті», де обговорили питання зникнення рідкісних, ранньоквітучих рослин занесених до Червоної книги, вікторину «Відгадай дерево», відбувся конкурс малюнків вихованців гуртків на тему: «Мій дім, моя Земля»; упорядковано дендропарк у відділі ЕНЦУМ; проводять спостереження за флорою і фауною нашої місцевості.

Хмельницькі натуралісти провели трудові заходи з насадження кущів, квітів, впорядкували територію закладу. Провели конкурс малюнків «Земля наш спільний дім», онлайн лекції по збереженню первоцвітів, дикорослих лікарських рослин, віртуальні екскурсії по природоохоронних територіях області.

КУ ДМР «Центр позашкільної освіти» до Всесвітнього дня Землі запланували проведення тижня з 18.04.-22.04.2022р., де були проведені:

- Вікторина «Що ми знаємо про Землю?»
- Конкурс малюнків «Майбутнє планети у наших руках!»
- Екологічний конкурс «Заглянь до природи рідного краю»
- Біологічний квест «Чарівна флора планети Земля»
- Екологічна гра «Сортувати – це просто!»
- Брейн-ринг «Земля у нас одна»
- Рольова гра «Обіцянки Матінці-Землі»
- Майстер-клас «Квітуча Земля»
- Акція «Три добрих справи для довкілля»
- Екскурсія-спостереження «Стежинками рідного краю»

Відповідно до плану заходів КЗПО «Обласний еколого-натуралістичний центр» Житомирської обласної ради започатковує обласну акцію «Квітни, рідна Україно!» (до Всесвітнього дня Землі). Метою акції є формування екологічної культури особистості, звернення уваги дітей, педагогів, громадськості до проблем збереження довкілля, розвиток почуття відповідальності за майбутнє країни, виховання прагнення до

гармонії, людяності, доброти. До участі в акції запрошуються учні та учнівські колективи закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної), позашкільної та вищої освіти області, внутрішньо переміщені особи та усі бажаючі учні, вихованці, студенти України.

На виконання спільного рішення педагогічного колективу центру та юннатів до Всесвітнього Дня Землі та у рамках всеукраїнської кампанії «Сад Перемоги» в КЗПО «Обласний еколого-натуралістичний центр» Житомирської обласної ради буде організовано на площі, яка відведена під ягідник, висадку нових плодово-ягідних культур під назвою «Вклад юнната Житомирщини в Перемогу». Урожай смородини, малини, суниці, лохини, вирощений та зібраний юннатами буде передано для військових, які перебувають на лікуванні у Житомирському військовому шпиталі.

З метою залучення закладів освіти Тернопільської області до практичної природоохоронної роботи, формування в юних громадян почуття соціальної відповідальності освітні заклади взяли участь:

I. Інформаційно-просвітницька робота:

1. Підготовлено та проведено:

- Тематичні бесіди;
- Онлайн-зустрічі з державними та громадськими природоохоронними організаціями;
- Виставка малюнків «Природа очима дітей»;
- Обласні конкурси («Образ природи», «Зоологічна галерея», «Першоцвіти Тернопілля», «Моя маленька Батьківщина», «Квітуча Україна», «Годівничка», «Зліт юних натуралістів», «День зустрічі птахів».)

II. Практична природоохоронна робота:

- Оновлено Релаксаційну стежку здоров'я;
- Реконструйовано діючий дитячий дендропарк;
- Закладено горіхоплідний сад (волоський горіх та фундук);
- Проводиться посадка лісу (спільно із лісівниками).

Щорічно 22 квітня педагогічний колектив і вихованці Чернівецького ОЦЕНТУМ традиційно є ініціаторами, організаторами та активними учасниками фестивалів, ековиставок, марафонів і зльотів присвячених відзначенню Дня Землі. Цього року організовано

низку інформаційно-просвітницьких заходів, які відбуваються впродовж квітня під гаслом «Екологія. Чистота. Безпека», а саме 22-го, на відзначення Всесвітнього Дня Землі в Центрі проводиться квест та конкурс тематичних плакатів і малюнків на асфальті для вихованців та дітей — тимчасових переселенців.

Весна 2022 року є особливою – це воєнна весна. Кожний її день присвячений збереженню і відновленню землі української, благоустрою наших населених пунктів, примноженню природних багатств і, на цих практичних природоохоронних заходах, виховання надії українського народу – підростаючого покоління. Це є центральною метою загальнонаціональної трудової акції «Турбота тобі, рідна моя Україно!», Чернівецької обласної кампанії «За чисте довкілля», Українського Дня навколишнього середовища (Дня довкілля) та інших, залучення до яких дітей та учнів є найкращим, показовим відзначенням Дня Землі!

Педагогічний колектив і вихованці Чернівецького ОЦЕНТУМ, за підтримки Департаменту освіти і науки ЧОВА, ініціювали проведення на теренах Буковини акцію «Сади Перемоги» для закладів освіти краю, закликаючи учнів та вихованців, їх батьків, педагогів, посадити Сад Перемоги у себе у дворі, на балконі, на навчально-дослідницькій земельній ділянці, на пустирі біля школи. Долучитись до реалізації акції «Сад Перемоги» на території Чернівецького ОЦЕНТУМ запропонували також внутрішньо переміщеним особам.

Юннати Центру розпочали посадки на початку квітня, висіявши, під керівництвом фахівців ботанічного саду Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, насіння магнолій в ящики, наймолодші – вихованці творчого об'єднання раннього розвитку «Пізнайко» заклали «садочок цитрусових», вихованці гуртків та творчих об'єднань, учні молодших класів посадили на підвіконнях кімнатні огірки, а в контейнерах куточка «садової терапії» – куцики суниць. У квітниках планують посіяти кріп і петрушку, а на грядках навчально-дослідної земельної ділянки – висадити овочі.

Кожний клаптик нашої території стане частинкою «Саду Перемоги»!

14 квітня, на 50-й день війни, на території КЗ ЧОЦЕНТУМ вихованці та педагоги

закладу, представники Департаменту освіти і науки, волонтери, переселенці з територій, що перебували під окупацією ворога, вшанували подвиг, масовий героїзм та стійкість громадян 10 міст-героїв України, висадивши алею колониовидних туй під символічною назвою «Алея МІСТ-ГЕРОІВ». Кожне посаджене деревце є символом міста, якому присвоєно почесне звання «Місто-Герой»: Буча, Ірпінь, Гостомель, Миколаїв, Охтирка, Волноваха, Маріуполь, Харків, Херсон, Чернігів. Посадковий матеріал безкоштовно наданий Державним підприємством «Сокирянський лісгосп» за підтримки обласного управління лісового та мисливського господарства.

Учасники акції «Алея МІСТ-ГЕРОІВ» разом з юннатами висадили також саджанці яблунь, волоського горіха, гінго дволопатевого, спірей, гібіскусів та інших декоративних рослин. Посадковий матеріал наші гості-однорідці придбали за власні кошти, а сіянці гінго дбайливо виростили вихованці гуртка «Юні квітникарі» Чернівецького ОЦЕНТУМ, що працює на базі ботанічного саду ЧНУ імені Юрія Федьковича.

Висаджена алея уже стала для учасників частинкою серця, пам'яті, проявом глибокої скорботи та любові до тих, хто боровся і загинув як герой за Україну і її перемогу. Ці «зелені свічечки» своїм корінням закріпляться в землі, а загиблі – в нашій пам'яті, нагадуючи підростаючому поколінню історію незламної України.

Хід події висвітлювали засоби масової інформації області. Сюжет транслювався на телеканалах «Чернівецький промінь», «Рада», «Інтер», в марафоні «єдині новини».

Окрім вище зазначеного, в рамках обласної кампанії «За чисте довкілля», яка проводиться з 10 по 20 квітня з метою забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населених пунктів Чернівецької області:

- впорядкована територія дендрарію закладу;
- оформлені клумби й рабатки;
- закладено розсадник декоративних кущів;
- оновлено дизайн рокарію;
- висаджені декоративно-квітучі багаторічники (гладіолуси, жоржини, хризантеми тощо).

На відзначення Українського Дня навколишнього середовища (Дня довкілля) 16 квітня 2022 р. вихованці закладу під час

занять живцювали маточники рослин для зовнішнього та внутрішнього озеленення, висаджували квітково-декоративні рослини у відкритий ґрунт. Разом з батьками впорядковували прибудинкові території, палісадники, сквери за місцем проживання, висаджували дерева й кущі.

В цей день колектив КЗ «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді», за підтримки працівників лісової галузі, провів очисні роботи на навчально-дослідницькій земельній ділянці. Знесені аварійні дерева, проведена часткова обрізка старого саду.

Упродовж квітня юннати Центру (зокрема вихованці секцій виїзної очно-заочної біологічної школи) беруть активну участь у Всеукраїнській акції «Чисті береги». Впорядковують прибережні місця відпочинку водойм Буковини, джерела питної води, очищають береги від сміття, проводять агітаційну роботу щодо необхідності охорони водних ресурсів та охорони довкілля.

Івано-Франківський обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді. Масові природоохоронні заходи з нагоди Міжнародного Дня Землі та Всесвітнього Дня Довкілля проводяться з метою покращення екологічної ситуації, виховання у школярів дбайливого ставлення до довкілля, активізації трудової діяльності учнівської молоді, покращення зовнішнього озеленення закладів освіти. Традиційно заходи до Міжнародного Дня Землі проводяться щороку 22 квітня, а до Всесвітнього Дня Довкілля – 5 червня.

Зкладам загальної середньої та позашкільної освіти для організації та проведення масових природоохоронних акцій рекомендуємо:

- ознайомити учнівську молодь з історією виникнення традицій відзначення Міжнародного Дня Землі та Всесвітнього Дня охорони Довкілля в країнах світу;
- провести ряд заходів з благоустрою, впорядкування, прибирання та озеленення території, під час яких насаджувати нові дерева, кущі, квіти;
- залучити до проведення заходів виступи агітбригад, екотеатрів з метою організації агітаційної еколого-просвітницької роботи;
- перевірити стан пришкільних ділянок: організувати поповнення видового складу

рослин шляхом залучення спонсорів чи взаємного обміну між закладами освіти;

- виготовити своїми руками та встановити нові шпаківні, синичники, дуплянки;
- закласти плодові сади; лісорозсадники, шкілки;
- результати участі в Акціях висвітлювати у засобах масової інформації;
- суворо дотримуватись режиму навантажень та відпочинку, правил користування садово-городнім інвентарем, колючо-ріжучими предметами та інструментами.

З метою закріплення отриманих практичних знань та вмінь пропонуємо проведення вікторин, екобумерангів тощо.

Спільними діями ми можемо не лише зробити наші подвір'я, вулиці чистішими, але й власним прикладом показати, що підтримувати чистоту і дбати про навколишнє природне середовище повинен кожен.

До «Дня Землі» в Івано-Франківській міській дитячій екологічній станції проведено тематичні заняття, присвячені екологічним проблемам планети. Провели толоку по посадці квітів та дерев (висадили багаторічники та 7 смерек) та прибиранню території МДЕС. Облаштували стежку відчуттів, аромостежку, виноградник. Обрізали та розчистили кущі в дендрарію МДЕС.

З березня вихованці ведуть спостереження за температурою ґрунту на НДЗД міської дитячої екологічної станції в рамках програми «Globe». Ці дані температури ґрунту ми використовуємо, щоб передбачити, коли садити культури на НДЗД.

Також підключилися до компанії «Earth Day Air Temperature Data Challenge» в рамках програми «Globe». Це глобальний конкурс даних про температуру повітря. Провели візуалізацію даних про температуру повітря в кількох навчальних закладах Європи, які розміщені з нами на одній е глобальний конкурс даних про температуру повітря. Провели візуалізацію даних про температуру повітря в кількох навчальних закладах Європи, які розміщені з нами на одній довготі та широті і зробили ряд порівнянь та висновків. Робота надіслана на святкування Дня Землі Globe 22 квітня.

З 22 квітня розпочали працювати по кампанії «GLOBE Student Research Campaign Intensive Observation Period Has Begun – Focus on Land Cover», а саме проводити вимірювання рослинного покриву на двох об'єктах на території МДЕС.

Обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді до «Дня Землі» та «Дня Довкілля» провели толоку по впорядкуванню території, дендрарію, саду. Висадили 4 – ялинки, 5 – сосен, 3 – тиси ягідних. Заклали на шкільці ялівець горизонтальний (20 штук). Продовжується проєкт «Гриби –грибочки» висіяно міцелій: ерінге, шаїтаке, опеньок, глив.

Вихованці гуртка «Юні аграрії» (керівник гуртка: Кисляк Н.Ю.) долучилися до Дня Довкілля – провели толоку з прибирання біля Молотківського ліцею.

Гуртківці «Учнівське лісництво» (керівник гуртка: Монастирецька Н.) провели толоку «Чисте довкілля здорове майбутнє».

Вихованці гуртка «Учнівське лісництво» (керівник гуртка: Ясько Г.) на базі Дзвиняцького ліцею провели висадку дерев.

Вихованці гуртка «Юний бджоляр», «Плакаємо сад» та «Учнівське лісництво» (керівник гуртка: Мельник Н.М.) провели толоку біля Марківського ліцею.

Богородчанським Центром позашкільної роботи 15 квітня 2022 року проведено:

- заходи з благоустрою, впорядкування, прибирання та озеленення території закладів, на базі яких працюють гуртки ЦПО. Велика увага приділялась прибиранню прибережних смуг, територій навчальних закладів, пам'ятних знаків. Так, силами юних любителів природи приведено в належний стан окремі території с. Підгіря, С. Жураки, с. Старуня, смт. Богородчани, територія відділу освіти та алея Небесної сотні;

- з метою організації агітаційної еколого-просвітницької роботи вихованцями середньої вікової групи проведено виховні заходи «Від екології довкілля – до екології душі», «Час сортувати сміття», «Екологічна варта на сторожі» гуртківцями молодшої вікової групи;

- з метою закріплення отриманих практичних знань та вмінь організуються онлайн-заняття, екологічні вікторини, квести.

Центр позашкільної освіти Надвірнянської міської ради долучився до прибирання територій міста в рамках акції «Весняна толока на Надвірнянщині». Було проведено благоустроїв на прибудинковій території закладу, прибрано біля облаштованого джерела, що знаходиться в парку імені Івана Франка. По всій території парку зібрано сміття та прибрано полумані гілки. А також зібрано сміття

біля міського озера в зоні відпочинку міста. До акції долучилися працівники закладу, волонтери з числа внутрішньо переселених осіб та діти, що займаються в гуртках. Міською владою надано транспорт для вивезення сміття.

Працівники Яблунівського ЦДТ 14 квітня організували та провели весняну толоку, в якій створили прибраний простір для відпочинку, привели до ладу парк, прибрали сміття та листя, облагородили пам'ятник загиблим воїнам II світової війни, посадили 8 дерев, пофарбували огорожу 58 м та відмовилися від користування автотранспортом 22 квітня.

ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА ЩОДО РОБОТИ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО НАПРЯМУ З ТИМЧАСОВО ПЕРЕСЕЛЕНИМИ ДІТЬМИ ТА ЇХ БАТЬКАМИ У ВІННИЦЬКІЙ, ВОЛИНСЬКІЙ, ЗАКАРПАТСЬКІЙ, ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ, ЛЬВІВСЬКІЙ, РІВНЕНСЬКІЙ, ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ, ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ, ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

Заклади позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку під час воєнного стану організовують і проводять освітній процес за змішаною формою навчання. Позашкільники активно впроваджують нові форми навчання і виховання як зі своїми вихованцями, так і з дітьми, які евакуйовані з районів проведення бойових дій.

Свої заняття педагоги адаптують до умов сьогодення, пропонують вихованцям майстер-класи, вікторини, віртуальні подорожі, мультимедійні презентаційні месседжі, пізнавальні фільми, екскурсії, здійснення спільної проєктної та дослідницької діяльності, а також участь у спільних природоохоронних акціях, таких як посадка плодкових та декоративних дерев і кущів, очищення берегів водойм та зелених зон від сміття, проведення фенологічних, наразі, весняних спостережень за довкіллям, виконання посильних для дітей практичних заходів з благоустрою своїх закладів та прилеглих територій.

Педагоги-позашкільники, спілкуючись між собою засобами зв'язку, через огляд сайтів, у групах у електронній мережі, обмінюються досвідом, пропонують і організовують активну роботу з вихованцями, створюючи навчальні робочі групи й програми через онлайн-зустрічі, соціальні спільноти Вайбер, онлайн платформу ZOOM та MEET.

Зважаючи на брак можливості належних комунікацій, не простий психо-емоційний стан в еколого-натуралістичних центрах, станціях юних натуралістів організовуються надзвичайно важливі, особливо для тимчасово переселених дітей, психолого-емоційні тематичні заняття, різнопланові тренінги. Особливо вагомими для релаксації є профілактика зменшення наслідків стресів на базах кутків живої природи, де діти переселенців, спілкуючись із їх мешканцями проходять психологічну реабілітацію, навчаються розрізняти тваринок за зовнішніми ознаками, розміром, забарвленням та звичками, спостерігають за поведінкою, годують нових улюбленців. Педагоги відзначають, що проводячи свій час з рослинами і тваринами, не

тільки діти, а й їх батьки відволікаються від пережитого, хоч на трішки вгамовують страх, забувають про жахіття війни.

Так, щодня, починаючи з 21.03.2022 року педагогами **Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді (ЗОЕНЦ)** проводиться навчально-виховна робота із дітьми віком від 5 до 17 років вимушено переселених осіб із Харківської, Київської, Чернігівської, Сумської, Вінницької, Запорізької, Миколаївської, Житомирської, Донецької областей. Заняття проводяться на базі творчих лабораторій закладу: в кутку живої природи, пташнику, дендропарку, навчально-декоративній водоймі, в «Зелених класах», у відєостудії «Дивосвіт», а також в Закарпатській обласній бібліотеці для дітей та юнацтва, природничо-гуманітарному коледжі, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», закладах загальної середньої освіти м. Ужгород № 2, 6, 11, 19. Проводиться робота з переселенцями і педагогами ЗОЕНЦ та філій, які працюють в області, зокрема, в Приборжавському закладі культури «Баді-Хаб», Центрі надання культурних послуг с. Колочава, Білківського ЗЗСО I – III ступенів, Кіреській ЗОШ I ступеня Хустського району, в приміщеннях, у яких тимчасово проживають родини переселенців.

Заняття вже проведено з наступних тем:

- «Ліси – багатство нашої держави»;
- «Вивчаємо першоцвіти екоцентру»;
- «Збережемо первоцвіти Закарпаття!»;
- Бережи природу, і вона подарує тобі здоров'я! В цьому переконалися діти переселенців на занятті в Ужгородському Підзамковому парку;
- «Весна на Закарпатті»;
- «Рослини навесні. Ранньоквітучі рослини»;
- «Рослини весни» з проведенням майстер класу з виготовлення вітальної листівки «Весняна квіточка рідній матусі»

– Знайомство через об'єктив.

До Всесвітнього дня водних ресурсів:

- «Якщо є магія на цій планеті, вона міститься у воді»;

– Практична акція із очищення берегів річки Ріка;

До Міжнародного дня птахів:

- «Птахи юннатівського дендропарку»;
- «Птахи приносять на крилах весну» із майстер-класом з виготовлення аплікації;
- «Птахи Ужгородського замку». Захід проведено спільно із Закарпатським обласним краєзнавчим музеєм ім. Т. Легоцького. Про захід вихованцями відеостудії «Дивосвіт» виготовлено телерепортаж, який виставлено в ютубі за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=Phx8X3A42zM>

Вагоме місце в роботі з молоддю в ЗОЕНЦ й надалі посідає національно-патріотичне виховання, реалізуючи яке, проводяться наступні заходи:

– Флешмоб «Віримо у перемогу України». Флешмоб дітей Закарпаття у Воловецькій філії ЗОЕНЦ «Арніка». Посилання в ютубі: <https://www.youtube.com/watch?v=9WlvnDwZftA>

Заняття «Перлини Срібної Землі»; майстер-клас з «Виготовлення янголів-оберегів для воїнів Збройних сил України»;

майстер-класи з «Виготовлення писанки-зернівки».

До Всесвітнього дня здоров'я проведено: Бесіду з практичними елементами «Корисна і шкідлива їжа»;

«Веселі юннатівські старти»;

Квест «Ми – за здоровий спосіб життя!».

Педагоги ЗОЕНЦ разом з дітьми переселенців, які проживають безпосередньо в закладі постійно проводять заняття у кутку живої природи та доглядають за тваринками. Про позитивну роль цих занять вказано вище.

Для юннатів та дітей вимушених переселенців із Харківського державного біотехнологічного університету проведено екскурсію у лікувально-оздоровчий заклад «Малятко» Ужгородського району. Тут діти ознайомилися із мешканцями тваринного комплексу – кіньми, особливостями їх утримання. Під час екскурсії спостерігали за весняними явищами в природі. Так діти отримали психологічну підтримку методом іпотерапії.

8 квітня 2022 року працівники ЗОЕНЦ разом з вимушеними переселенцями із Харкова взяли активну участь в акції з благоустрою території та посадці дерев. Спільно прибрали дендропарк екоцентру, посадили два саджанці павловнії,

впорядковували рокарій, альпійські гірки та квітники. Телерепортаж з акції виставлено в ютубі та на сайті ЗОЕНЦ за посиланням <https://zoenc-edukit.uz.ua/>; <https://www.youtube.com/watch?v=XOEQQJTQjYU>

На сайті та на сторінці «ЗОЕНЦ інформ» у фейсбук, а також у вайбергрупі «Позашкілля МОН» розміщується вся інформація про освітню роботу ЗОЕНЦ з вимушеними переселенцями.

Також педагоги долучаються до волонтерського руху: допомагають плести захисні сітки, готувати й розносити їжу тощо.

Значна навчально-виховна робота проводиться і у Воловецькій філії ЗОЕНЦ – «Арніці». Тут цілодобово проживають переселенці з Ніжинського центру соціально-психологічної реабілітації дітей (СПРД) та Центру соціально- психологічної реабілітації дітей Служби у справах дітей Чернігівської обласної військової адміністрації (с. Хмільниця Чернігівського району).

Педагогами та практичним психологом філії разом з працівниками центрів СПРД організовано змістовний відпочинок.

Найбільше для дітей проводяться творчі заняття: малювання, ліплення, виготовлення аплікацій. Великий заряд бадьорості та енергії діти отримують під час рухливих, в тому числі екологічних ігор та оздоровчих руханок.

Для ознайомлення з нашим чудовим краєм, його давніми звичаями та унікальною архітектурою для дітей проведено відео-мандрівку «Подорож мальовничим Закарпаттям».

Міжнародний день птахів – екологічне свято, яке відзначається щорічно 1 квітня. Про наших пернатих друзів, їх важливу роль в природі та житті людини діти дізналися під час виховної бесіди.

До Міжнародного дня дитячої книги вихованці активно взяли участь у вікторинах та конкурсах на казкову тематику та з цікавістю передивлялися всім знайомі з дитинства мультфільми.

До Всесвітнього дня здоров'я з метою виховання у дітей бережливого ставлення до здоров'я як найвищої цінності життя для вихованців проведено квест під назвою «Подорож стежинами здоров'я». Також діти подивились повчальну презентацію про здоровий спосіб життя та негативний вплив шкідливих звичок на здоров'я людини.

Цікавою була екскурсія у бункер в селі Верхня Грабівниця Мукачівського району – унікальну оборонну споруду з часів Другої світової війни, яка вже стала родзинкою нашого краю.

Практичним психологом філії проводяться різноманітні корекційні заняття та тренінги, різні види групових корекційно-відновлювальних робіт (терапія малюнком, театралізована арт-терапія, ігрова терапія тощо). Терапія малюнком проводиться з дітьми від дошкільнят до 12–15 років і включає малювання, ліплення з пластиліну.

Значну роль у підтримці дітей також відіграють волонтери, які часто відвідують дітей та весело разом з ними проводять час.

Педагоги ЗОЕНЦ залучають до освітнього процесу понад 230 дітей.

У еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді Виноградівської міської ради Закарпатської області з дітками переселенців різних куточків нашої України проведені різні цікаві заняття, майстер-класи, практичні роботи у куточку живої природи, інтелектуально-розважальні ігри та природоохоронні заняття про рослини і тварин нашого краю.

Родзинкою в «Країні Юннатії» для дітей переселенців став всіма улюблений куточок живої природи, де діти залюбки проводять час.

Виноградівський край багатий на розмаїття перших весняних квітів, які занесені до Червоної книги України. Саме з цією метою проведені заняття-подорожі та майстер-класи на природоохоронну тематику «Збережемо первоцвіти!».

Керівники гуртків еколого-натуралістичного центру учнівської молоді теж проводять заняття за межами міста.

Так, у Великокопанській загальноосвітній школі Виноградівської міської ради з дітками-переселенцями проведено заняття-тренінг з елементами арт-терапії «Мої мрії». Дітки мали можливість висловити свої мрії на «веселій хмаринці», а також ознайомитись з деякими мешканцями кутка живої природи, які навідалися до них. Всі присутні отримали позитивні емоції та хороший настрій.

З дітками-переселенцями Великокопанської загальноосвітньої школи проведений майстер-клас з виготовлення патріотичних стрічок аксесуарів «З Україною в серці».

Педагогами Буштинського еколого-натуралістичного центру Закарпатської області на базі Буштинського ОЗЗСО I –III ст. проведено наступні заходи із дітьми вимушено переміщених осіб:

- екологічні ігри «Сортування сміття», «Вгадай тварину»;

- заняття з розвитку творчих та інтелектуальних здібностей, фантазії, логіки, просторового мислення та уяви;

- заняття – ознайомлення з первоцвітами;

- заняття – ознайомлення з перлітними птахами в рамках Міжнародного дня птахів;

- складання пазлів на природничу тематику;

- конкурс малюнку на асфальті «Ми за Україну».

Волинський обласний еколого-натуралістичний центр Волинської обласної ради

Педагоги центру організують активну роботу з вихованцями, створюючи навчальні робочі групи через онлайн-зустрічі, соціальні спільноти Вайбер, онлайн платформу ZOOM та MEET. Свої заняття педагоги адаптують до умов сьогодення, пропонуючи вихованцям мультимедійні презентаційні меседжі, майстер-класи, перегляди пізнавальних фільмів, здійснення спільної проектної та дослідницької діяльності. Зважаючи на брак комунікацій та важкий психо-емоційний стан психологічною службою Центру організовано цикл психо-емоційних тренінгів для дітей.

Педагоги ВОЕНЦ не залишають без уваги дітей з тимчасово переселених територій. Для них організують різноманітні майстер-класи із виготовлення виробів власними руками, екскурсії, екологічні ігри, фіто вітальні, відеотеки.

Всього на теренах Волинської області функціонують 45 Центрив для осіб постраждалих від воєнної агресії, де проживає понад 600 дітей різного віку. Педагоги ВОЕНЦ залучають до освітнього процесу понад 320 дітей.

Комунальний заклад «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради

З 14 березня 2022 року в закладі розпочали роботу 54 гуртки в онлайн форматі. Розклад щотижня оновлюється на сайті установи та в соціальних мережах <http://rivneosun.com.ua/normativn-dokumenti/rozklad-pravila-priiomu/rozklad-distanc-inih-zanjat-2022.html>

Теми занять гуртків відповідають календарно-тематичному плануванню, згідно із затвердженими навчальними програмами еколого-натуралістичного напрямку. Значна частина занять гуртків «Юні лісівники», «Природа і ми», «Юні валеологи», «Юні дослідники біорізноманіття», «Основи експериментальної мікробіології», «Основи біології: онлайн підготовка до ЗНО», «Людина і довкілля», «Світ навколо мене», «Екологічний дизайн», «Основи флористики і фітодизайну», «Основи квітництва», «Декоративно-ужиткове мистецтво» та інші супроводжувалася підготовленими презентаціями відповідної тематики. Враховуючи специфіку закладу освіти, навчальні програми гуртків включають практичну роботу на навчально-дослідних земельних ділянках, теплицях, живому куточку, екскурсії. Керівники гуртків під час онлайн занять демонструють як можна організувати практичну роботу, яка була запланована, гуртківцям в домашніх умовах. Наприклад, як правильно пересаджувати кімнатні рослини, висівати насіння квіткових та овочевих культур, доглядати за домашніми улюбленцями. Педагоги проводять майстер класи з виготовлення аплікацій з паперу, виробів з природного матеріалу, малювання, проводять екскурсії по території закладу, в тепличному комплексі та живому куточку.

До онлайн занять гуртків долучилося близько 1000 дітей не тільки тих, які відвідували заняття в мирний час, а й діти внутрішньо переміщених осіб, і ті, хто виявив бажання навчатися онлайн з різних регіонів України та інших країн, адже багато дітей виїхало за кордон. Для тих, хто не має можливості підключатися на онлайн заняття, педагогами закладу розроблені навчальні матеріали для самостійного опрацювання. Інформаційні матеріали розміщені на Google Диску

https://drive.google.com/drive/folders/1OYBnOlz534MJHyzlCoamg8fi2_SXbHuw, де створено спеціальний розділ, кожен гурток має свою папку, в якій керівники гуртків розміщують матеріали відповідно до календарно-тематичного планування (інформаційні повідомлення, презентації, записи відео майстер-класів, рекомендації з проведення практичних робіт тощо). Посилання на цей розділ розміщено на офіційному сайті установи та на сторінці у соціальній

мережі «Фейсбук».

Керівниками гуртків Івано-Франківського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, які працюють на базі закладів загальної середньої освіти у 22 територіальних громадах області запропоновано дітям із сімей тимчасових переселенців, які почали навчатись дистанційно у цих школах, долучитись до занять у гуртках. 15 дітей виявили бажання і зараз навчаються у гуртках «Юні аграрії», «Юні виноградарі», «Юні орнітологи», «Плекаємо сад», «Юний бджоляр», «Лісові рейнджери». Заняття відбуваються в дистанційному режимі на платформах Googleclass та Googlemeet.

Окрім того, керівники гуртків запустили серію онлайн майстер-класів і тематичних зустрічей згідно своїх профілів гуртків на фейсбук. Основна ціль – дати змогу дітям місцевим та переселенцям відволіктися від подій сьогодення, зняти психологічне навантаження, впоратись з хвилюванням, переключити увагу і дізнатися щось нове та корисне.

Зокрема:

- до Шевченкових днів керівники гуртків разом зі своїми вихованцями створили 6 мотиваційних відеороликів;

- взяли участь у національно-патріотичних виховних заходах «Діти України за мир», «Мир в Україні» (13 відеороликів);

- вихованці гуртків «Юні орнітологи», «Юні садівники» приєдналися до заходів з нагоди відзначення Міжнародного дня мігруючих птахів. Взяли участь в онлайн-вікторині «Птахи України», виготовили нові шпаківні, дуплянки та інші «пташині будиночки», радо зустрічаючи пернатих гостей у своїх садках;

- керівники гуртків разом з вихованцями періодично проводять онлайн майстер класи для своїх ровесників з інших областей відповідно до своїх профілів гуртків («Цибулинове дерево», «Виготовлення кокедам», «Обрізання груші», «Обрізка яблуні»);

- в рамках національного флешмобу «Сади для перемоги» вихованці гуртків створюють відео, де показують і розказують як вирощують овочі на своїх клумбах, грядках та прибудинкових ділянках.

В ОЕНЦУМ у воєнний час відкрився Зоохостел та Флорхостел. У Живий

куточок беремо на перетримку, чи на постійне місце утримання гризунів (хом'яків, декоративних кроликів та щурів, шиншил, морських свинок і ін.), птахів (папуг, канарок і ін.). В Живому куточку ОЕНЦУМ забезпечені всі умови, що відповідають біологічним, видовим та індивідуальним особливостям тварин. У Флоракостелі можна залишити на тимчасовий період, або на постійно кімнатні рослини.

Педагогами закладу створені різноманітні тематичні віртуальні екскурсії: «В живому куточку ОЕНЦУМ», «По екологічних стежках ОЕНЦУМ», «Водний світ Живого куточка ОЕНЦУМ», «Ліс – одвічна симфонія душі», «Найдивовижніші місця України», «Збережемо Карпати, вони неповторні» та ін.

Окрім того, на платформі фейсбук діти з інших областей мають можливість взяти участь у віртуальних екскурсіях «В живому куточку ОЕНЦУМ», «По екологічних стежках ОЕНЦУМ», «Водний світ Живого куточка ОЕНЦУМ», «Ліс – одвічна симфонія душі», «Найдивовижніші місця України», «Збережемо Карпати, вони неповторні» та ін. Всю роботу висвітлюємо на сторінці Фейсбук, у вайбер групах «Позашкілля МОН», «Центр ОЕНЦУМ» та ін.

Керівниками учнівських лісництв області, таких як Ланчинське, Пістинське, Шевченківське, Росільнянське залучено до участі у обласному етапі Всеукраїнської акції «Ліси для нащадків» 9 дітей з сімей переселенців.

Зважаючи на вимушену зміну місць проживання дітей чи можливі обмеження у використанні комп'ютерної техніки, педагогами Івано-Франківської міської дитячої екологічної станції започатковано роботу у Telegram-каналі, який доступний у користуванні смартфонами, що особливо зручно для вихованців і їх батьків. Telegram-канал під назвою «Дистанційка МДЕС», що активний за покликанням: https://t.me/ecology_mdес як своєрідна освітня платформа пропонує цікаві дистанційні заняття за різними напрямками гурткової еколого-натуралістичної роботи: з біології, екології, зоології, агрономії, квітництва, дендрології, садівництва.

До каналу доєдналися не тільки гуртківці МДЕС, але й 9 учнів, що тимчасово переїхали й долучились до освітнього простору

Івано-Франківщини.

За період воєнного стану МДЕС відвідали 22 внутрішньо переміщених дітей та батьків. Для них проведені цікаві екскурсії в тепличному комплексі та кутку живої природи. З 18.04.22 р. по 22.04.22 р. планується проведення майстер-класів з розпису писанок, крашанок, шкрябанок тощо для дітей, які вимушено змінили своє місце проживання.

З метою формування у здобувачів освіти почуття патріотизму, національної свідомості глибокого розуміння історії власного народу, його самобутності у період воєнного стану Центр позашкільної освіти Богородчанської селищної ради Івано-Франківської області організував проведення онлайн майстер-класів для дітей з числа внутрішньо переміщених сімей різнопрофільних гуртків. В період з 21 березня проведено майстер – клас з вивчення англійської мови, в процесі якого учасники мали можливість познайомитись між собою, провести гру з віртуальним онлайн – кубиком, виконати декілька цікавих вправ тестової форми. Під час проведення майстер – класу з малювання декоративного соняшника в техніці «крапкування» учасники проявили творчі здібності, креативність, застосували набуті знання про рослини-символи нашої держави. 1 квітня 2022 року працівники Центру позашкільної освіти провели майстер-клас з батьками внутрішньо переміщених осіб по виготовленню писанок нашої місцевості, ознайомили їх з цікавими техніками виконання, застосували різні техніки фарбування писанок, крашанок з національною та регіональною символікою.

Плануємо і надалі застосовувати цікаві форми роботи з дітьми та батьками з числа внутрішньо переміщених осіб.

В Центрі позашкільної освіти Надвірнянської територіальної громади з 2 березня 2022 року організовано роботу для дітей, які вимушено покинули свої домівки. Для таких діток гуртки працюють у формі очного навчання.

На заняттях займаються дітки віком від чотирьох до тринадцяти років. Щоденно заняття відвідують від 15 до 30 дітей. Діти вивчали свійських і диких птахів та тварини, весняні квіти, комахи, акваріумні риби.

Під час занять відповідно до тем діти

виготовляли такі поробки: зайчики, ведмедики, сови, ластівки, тюльпани, кульбабки, гіацинти і інші квіти, собачок, котиків, каченят, метеликів, голубів миру та ін., а також листівки для воїнів. Між заняттями гуртків керівники хореографічних гуртків проводять музичні рухливі розважальні хвилини. Діти люблять гратися в куточку живої природи, де спостерігають за рибками та хом'ячками.

В той час, коли діти займаються на заняттях, їх батьки плетуть маскувальні сітки в приміщенні закладу.

Крім цього щотижня проводяться масові заходи з дітьми, які вимушено покинули свої домівки. Зокрема:

1. Веснянки на Благовіщення, виконують Оксана Кудляк, Марія Рудяк, Ганна Мудра.

2. Гаївка «Кривий танець».

3. «Весна і війна» – Наталія Ільєнко, поетеса із Полтави.

4. Розвага «Дикі кози».

4. Майстер клас з розмальовування пряників.

5. Конкурси, розваги .

6. Пісня «Мій край», виконує Ганна Мудра, артистка Київського академічного театру українського фольклору «Берегиня»; – хореографія – діти із внутрішньо переміщених сімей.

Проведення заходу «Вже, дівчата, весна воскресла».

Майстер-класи:

- виготовлення літака «Нова мрія»;
- аксесуар для волосся «Метелик»;
- брелок – оберіг «З Україною в серці».
- для старшокласників – гра на гітарі,
- для молодших школярів – «Серце – пташка»,
- для середнього шкільного віку – брелок «Лялька – мотанка».
- Текстильна брошка в етностилі,
- «Голуб миру»,
- прикраси на олівці,
- «Українське серце»,
- «Солодкий букет»,
- Гра-знайомство «Відкриваємо серце один одному».

У Яблунівському центрі дитячої творчості проведено та планується на квітень проведення таких заходів з дітьми вимушених переселенців:

Дата	Назва заходу
15.03	Творча зустріч «Ознайомлююся – пізнаю – вивчаю!»
18.03	Майстер-клас «Догляд за кімнатними рослинами»
22.03	Пішохідна мандрівка рідним краєм.
25.03	Еколого-мистецький конкурс «Друзі лісу»
29.03	Онлайн-вікторина « Птахи – символи»
01.04	Творча робота «Весняна квітка»
08.04	Флешмоб «Родись українцем!»
12.04	Виготовлення та прикрашання першоцвітів з соленого тіста.
15.04	Творча робота «Вчимось писати писанки»
19.04	Перегляд мультимедійних презентацій «А вже весна-красна!»
22.04	Упорядкування прибережних смуг р. Лючка. Малювання на свіжому повітрі.
26.04	Ведення гаївок біля церкви.
29.04	Організація «Зеленого класу» і «Школи в природі».

У Городенківському центрі дитячої творчості у гуртках «Флористика», «Юні флористи», «Природа – джерело творчості» займається по вівторкам та четвергам з 15.00 до 17.00 28 дітей з сімей тимчасово переселених. Особливо цікаво дітям створювати картини з насіння, робити композиції з природних матеріалів, вирощувати розсаду овочевих рослин.

З часу введення воєнного стану в Україні на території Тернопільської області кількість тимчасово переселених осіб складає понад 30 тис. Багато з них дітей дошкільного та шкільного віку. **Тернопільський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді** надає освітні послуги тимчасово переміщеним особам, зокрема:

1. Освітні послуги:

- Учнівська молодь має змогу займатись в профільних гуртках закладу

позашкільної освіти як у дистанційній так і в змішаній формі роботи. Всього охоплено 205 школярів.

- На базі закладу позашкільної освіти щоденно працюють тематичні майстер-класи для дітей 1–4 класів.

- У вихідні дні (субота, неділя) працює профільна майстерня по розпису писанок «Христос Воскрес – Воскресне Україна», яку відвідують як школярі, так і їх батьки. Всього 110 осіб.

- Функціонує релаксаційно-екологічна стежка «Здоров'я» для зняття стресу та психологічного розвантаження. Всього 150 школярів та їх батьків.

- Запропоновані віртуальні екскурсії для учнівської молоді «Пам'ятки природи Тернопілля».

2. Суспільно-корисна робота:

- Організовано «Фітоготель» для рослин, жителі яких тимчасово покинули свої домівки.

- Педагоги та вихованці закладу позашкільної освіти беруть участь у плетенні захисних сіток.

- У закладі позашкільної освіти організовано тимчасове поселення для переміщених осіб.

- Педагоги та вихованці виготовляють обереги для українських воїнів (листівки, малюнки, листи тощо).

- Проводиться догляд могил загиблих українських воїнів.

Педагоги **Чернівецького ОЦЕНТУМ** залучають внутрішньо переміщених осіб різного віку до гурткової роботи еколого-натуралістичного напрямку, зокрема в об'єднаннях: «Природа, фантазія, творчість», «Любителі домашніх тварин», «Екологічна майстерня», «Планета Еко» та інших. Особлива увага надається дошкільнятам, які охоче відвідують заняття Творчого об'єднання для дошкільників «Пізнайко». Гурткова робота проводиться як згідно розкладу, так і в зручний для дітей час. Для проведення занять використовується база закладу та приміщення волонтерських центрів міста.

Щоденно для відвідувачів організовуються тематичні екскурсії територією, садочком запахів, стежиною відчуттів, дендрарієм та контактним зоомайданчиком пам'яті Василя Аксенина Чернівецького обласного центру еколого-натуралістичної

творчості учнівської молоді, під час яких діти разом з батьками отримують позитивні емоції від спілкування з тваринами та споглядання природи. Налагоджена співпраця з волонтерською службою допомоги в надзвичайних ситуаціях «Одне серце» у проведенні спільних заходів для підлітків з числа внутрішньо переміщених осіб.

На базі закладу, Чернівецького політехнічного фахового коледжу, благодійної організації «Карітас», дитячого центру «Гарбузик» і інших закладів, проводяться майстер-класи для дітей та їх батьків: «Виготовлення поробок з природних матеріалів», «Подаруй тепло свого серця воїну» (виготовлення патріотичних символів); «Весняний настрій» (використання техніки декупаж), «Великодні сувеніри» та інші.

Діти з інших регіонів України разом з юннатами долучились до патріотичної акції «Діти Буковини за мирну Україну», в результаті якої, були створені малюнки, що відображали дитячі мрії про перемогу, мирне небо, щасливе дитинство, які волонтери передали військовим ЗСУ.

У квітні КЗ «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» ініціював в області участь в проведенні всеукраїнської компанії «Сади Перемоги», яка спрямована на ефективне використання всіх доступних земельних ділянок (у дворі, на балконі, на навчально-дослідницькій земельній ділянці, на пустирі біля школи) для вирощування продуктів харчування та декоративних рослин. Вихованцями, під керівництвом фахівців ботанічного саду Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, уже висіяно насіння магнолій; маленькі юннати творчого об'єднання «Пізнайко» заклали «садочок цитрусових» для вирощування на підвіконні лимонів, апельсинів, мандаринів та лайма; чуть старші — посадили на підвіконні кімнатні огірки, а в контейнерах «садової терапії» – кущики суниць. В усіх посадках приймали участь і гості міста.

Педагогічний колектив Чернівецького ОЦЕНТУМ приділяє велику увагу безпеці та психологічному благополуччю дітей і дорослих, які тимчасово втратили житло та важко переживають події війни на території України. Практичний психолог, Заслонкіна О.П., веде педагогіко-психологічний

супровід дітей в закладі, постійно розміщує довідкову інформацію, відеопоради на сторінках у фейсбук-групі закладу, в особистому блозі, щодо стабілізації психологічного стану всієї сім'ї (способи самопідтримки, дихальні, тілесні вправи, техніки для самопомоги). З тимчасово внутрішньо переміщеними дітьми, які приходять до закладу, проводяться арт-терапевтичні заняття та ресурсні зустрічі з метою розвантаження та підтримки, надається кризова психологічна допомога. У невимушеній атмосфері творчості діти мають можливість стабілізувати свій стан, відновити емоційні сили. Батьки отримують ресурсну підтримку.

У зв'язку із військовими діями в Україні у **Львівській області** перебуває велика кількість тимчасово переміщених осіб, серед яких багато дітей. Більшість з них сьогодні перебуває під впливом стресу, який може негативно вплинути на поведінку дитини, здоров'я, взаємини з оточенням. Тому педагоги **КЗ ЛОР «Львівський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»** з метою надання допомоги та можливостей для активного проведення дозвілля для дітей та батьків, яких війна змусила покинути свої домівки і які сьогодні тимчасово перебувають у Львові, розробили та проводять ряд освітніх заходів.

В Центрі започатковано проєкт «Контактний зоокуточок «Дружній до дітей», який працює на базі постійно діючої еколого-освітньої виставки «Планета ЗОО», мешканцями якої є понад 90 видів та порід різноманітних екзотичних та декоративних тварин. Серед них:

- пітон королівський, полоз маїсовий, сіналойські молочні змії, черепахи суходільні і червоновухі, гекон леопардовий, морські свинки гладкошерстні та абіссінські, африканські голчасті миші, дегу американський (чилійська білка), піщанки туркменські, тощо;

- папуги (австралійські хвилясті, ожереловий, корела (німфа), нерозлучники, олександрійський); діамантові горлиці, зеброві і японські амадини, канарки, тощо;

- павуки-птахоїди, таргани кубинський і мадагаскарський, хатні цвіркуни, австралійський, в'єтнамський та індійський паличники;

- качки (індійські бігунки, мандаринки, огар, мускусні); кури (брами, сібрайт, голлошиї, мільфлер, пухові); фазани (золотий, мисливський, срібний, королівський); гуси, цесарки, декоративні голуби, домашні і декоративні кролі;

- 24 види і породи акваріумних рибок і 11 видів акваріумних рослин.

Контактний зоокуточок «Дружній до дітей» – це дивовижне місце, де можна доторкнутися до справжнього світу живої природи. Тут діти можуть погодувати тваринок, знайти для себе цікавого «співрозмовника», зробити чудові світлини, отримати море позитивних емоцій від спілкування з мешканцями зоокуточка, а також розширити свій кругозір, дізнатися багато цікавих фактів з життя цих тварин.

Для дітей тактильне спілкування особливо важливе та корисне, адже вони вчаться відповідально, дбайливо, з повагою та з любов'ю відноситися до тварин, долають свої страхи та розвивають допитливість. Сповнені захоплення очі, радісні усмішки – ось такою є реакція дітей на спілкування з домашніми та екзотичними тваринками контактного зоокуточка.

До послуг дітей і СТЕМ-лабораторія КЗ ЛОР «ЛОЦЕНТУМ», де діти дошкільного віку та школярі можуть відчути себе юними дослідниками-початківцями. Учні за допомогою нітратоміру визначають вміст нітратів у овочах та фруктах, замірюють рівень радіації. Знайомлячись з принципом дії яблучного годинника на фруктовій батареї, переконаються, що яблучний сік є електролітом і проводить електричний струм. Рухомі моделі «Сонячна система» та «Телурій» допомагають дітям споглядати за рухом планет, а «Підземний дослідник» дає можливість спостерігати за розвитком і ростом рослин; використовуючи мобільну метеостанцію вимірюють атмосферний тиск; із захопленням розглядають колекції «Гриби», «Насіння і плоди»; «Гірські породи та мінерали» тощо.

Для дітей вимушених переселенців з Донецької та Луганської областей, які проживають на базі Львівської загальноосвітньої санаторної школи №1 педагоги ЛОЦЕНТУМ провели заняття «Перші провісники весни», розповіли дітям про перші весняні квіти, необхідність їх охорони. Для кращого засвоєння матеріалу педагога

використали різноманітний роздатковий матеріал: малюнки та фото первоцвітів, Червону книгу України. А на завершення заняття діти спільно з педагогами робили весняні квіти з гофрованого паперу, які можуть стати альтернативою маленьким букетам з перших провісників весни. Наприкінці всі учасники заходу мали можливість розповісти про первоцвіти своєї місцевості та обмінятися враженнями про заняття.

Для дітей із Лисичанська, які проживають у Притулку для дітей Служби у справах дітей Львівської ОДА, педагоги ЛОЦЕНТУМ організували заняття гуртків екологічного напрямку. Діти знайомляться з таємницями рослинного і тваринного світу, дізнаються про звичаї та обряди українського народу.

Долучився до роботи з дітьми, тимчасово переміщених на Львівщину (з Чернігова, Харкова, Києва, Ніжина, Київської та Запорізької областей), і педагогічний колектив Червоноградського еколого-натуралістичного центру.

Організовано роботу трьох груп дітей відповідно до вікових категорій. Заняття розпочали з 17 березня в очній формі навчання у приміщенні Центру та в ЗДО № 9, 10, 16. Заняття педагоги проводять спільно з вчителем української мови. Крім цього заняття з дітьми проходять і за індивідуальною формою навчання із залученням батьків. Це дуже позитивно впливає на спільну роботу.

Для дітей керівники гуртків провели дидактичні ігри: «Давайте харчуватись правильно», «Ми за здоровий спосіб життя», бесіду «Що ти знаєш про нашу історію?», провела виховний захід «Любіть Україну», організували круглий стіл на тему «Розмовляймо українською»; провели брейн-ринг «Що ти знаєш про свою мову?», «Моя Україна понад усе». Цінність занять полягає у тому, що пізнаємо Україну разом.

Керівники гуртків під час занять намагаються розвивати у дітей спостережливість, допитливість, цікавість, вміння бачити взаємозв'язки у природі, що у свою чергу сприяє зародженню у серці кожної дитини «добринок», від яких світ стає кращим.

Кредо педагогів ЛОЦЕНТУМ – «З любов'ю до України! До мови! До екології природи! До екології душі».

На Хмельниччині з дітьми вимушених переселенців проводиться наступне:

Педагоги-натуралісти м. Кам'янця-Подільського проводять навчально-пізнавальні екскурсії в міні-зоопарк міського ПНВО, залучають дітей до участі у заходах челенджу «Місячник здоров'я», проведення відео вікторини на кращого природознавця «Відгадай дерево за листям» та стартапі «Виклик для всіх – можливості для кожного» до проекту «Город на підвіконні». Проведено квест «В здоровому тілі – здоровий дух».

З гуртківцями й участю дітей-переселенців педагоги закладу підготували національно-патріотичне відео про любов до рідної Батьківщини «З Україною в серці!» (<https://kr-pnvo.pp.ua/z-ukrainoiu-v-sertsii/>).

Аналогічне тематичне відео підготовлено натуралістами Хмельницького ОЕНЦУМ «Ми – діти твої Україно! Наша сила єдності». (<http://hoencum.km.ua/>).

Також комплекти літератури на природничо-краєзнавчу і національно-патріотичну тематику юннатами і педагогами-натуралістами передано для поранених воїнів у місцевий госпіталь.

Для дітей, які вимушено переїхали з зони бойових дій на Шепетівщину, в Шепетівському міському ЦЕНТУМ організовано:

- тематичні екскурсії в музеях, куточках живої природи, дендрологічному парку;
- реабілітаційні заняття з аніматерапії для емоційного розвантаження;
- майстер-класи з виготовлення сувенірів та оберегів з природного матеріалу;
- створено умови для проведення занять практичним психологом з переселенцями (за запитом).

В КУ ДМР «Центр позашкільної освіти» Дунаєвецької міської ТГ

Хмельницької області проведено наступне:

№п.п.	Форма роботи	Кіль-ть уч.
05.03	Перегляд мультфільмів. Екскурсія в музей – лабораторію ЦПО. Солодкий стіл	60

06.03	Перегляд мультфільмів. Екскурсія в музей – лабораторію ЦПО. Солодкий стіл	48
12.03	Перегляд мультфільмів. Екскурсія в музей – лабораторію ЦПО. Солодкий стіл	45
13.03	Перегляд мультфільмів. Екскурсія в Галерею дитячої творчості. Солодкий стіл	30
19.03	Перегляд мультфільмів. Екскурсія в музей – лабораторію ЦПО. Солодкий стіл	43
20.03	Перегляд мультфільмів. Екскурсія в музей – лабораторію ЦПО. Солодкий стіл	46
26.03	Перегляд мультфільмів. Екскурсія в Галерею дитячої творчості. Солодкий стіл	36
27.03	Перегляд мультфільмів. Екскурсія в Галерею дитячої творчості. Солодкий стіл	42
02.04	Майстер – клас з виготовлення «Янголів-охоронців». Перегляд мультфільмів. Солодкий стіл	54
03.04	Майстер – клас з виготовлення «Птаха Миру». Перегляд мультфільмів. Солодкий стіл	48
05.04.	Зустріч з психологом.	12
04.04	Робота волонтера з дітьми . (Вдосконалюємо знання і вміння англійської)	20
08.04	Зустріч з місцевою письменницею Наталією Мазур	34
	Всього залучено дітей:	518

Корпорація директорів, Позашкілля МОН, що надає можливість бажаючим «скачувати» матеріал, який зацікавив педагога, використовувати у своїй діяльності та поширювати його іншим колегам.

Кожен із згаданих закладів висвітлює та пропонує свою роботу (здобутки) в електронних мережах, Facebook, YouTube, на своїх сайтах, направляє в НЕНЦ у групи:

ПІДТРИМКА ЛЮДЕЙ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ «КРОК НАЗУСТРІЧ»

Єднання українців під час війни заслуговує окремої уваги. Люди згуртувалися, допомагають чим можуть, підтримують морально. Патріотизм набуває зараз особливого значення. Жовто-блакитні прапори майорять вздовж вулиці, автобусні зупинки свіжопофарбовані у національні. Під час війни патріотизм набуває особливого значення. Захід та Центр України прихистили багато людей з гарячих точок. Зі сльозами на очах переселенці розповідають свої історії. Бажання і мрії у всіх однакові!

Найбільше болить за дітей, адже їх психіка вразлива. Чимало з тих, які стали учасниками бойових дій, потребують підтримки і лікування фахівців. Підлітки волонтерять, вірять у світле майбутнє і у збройні сили України. Одні тільки малюнки дітей, що отримують бійці, чого вартують. Адже нашим захисникам дуже важлива не тільки матеріальна, а й моральна підтримка! Але дуже багато людей залишаються в окупації! І їм зараз необхідна підтримка!

Усі слова, молитви, віра – зараз набувають не аби якої сили! Україна – у серці! Мир на нашій землі!

Війна поділила дітей за місцем перебування: внутрішньо переміщені діти, які живуть на території без активних бойових дій; діти на тимчасово окупованих територіях; діти, які з батьками знаходяться за кордоном. Їх об'єднує одне – вони діти України і повинні бути єдиними в помислах, діях, мріях і бажаннях, як частинки цілдрен – оркестра:

➤ на території без активних бойових дій спільно з внутрішньо переміщеними підтримувати армію своїми повсякденними справами;

➤ за кордоном – пропагувати своє – українське і навчатись чужому;

➤ на тимчасово окупованих територіях – засуджувати зрадництво підтримувати зв'язок з ровесниками, засуджувати війну, пропагувати українське.

Життя може стати кращим, коли кожен з нас особисто стане добрішим, люди знайдуть спільну мову, будуть прагнути до єдиної мети і коли сумісними зусиллями досягнуть її. Адже з цього все повинно і починатися, бо одна посмішка, один добрий

погляд – і людина поряд з вами буде зовсім іншою думки про оточуючий світ.

І не треба боятися починати з самого себе, бо бути в кращих починаннях прикладом – це гідно і почесно для кожної людини. І як би там не було, треба пам'ятати, що змінити світ на краще зможемо лише ми з вами – гідні члени сучасного суспільства, гідні діти України.

Саме тому, Міністерство освіти і науки України, ГО «Спілка освітян України», Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді пропонує об'єднатися у низці заходів «Крок назустріч» для підтримки людей та дітей, що залишаються на окупованих територіях Херсонщини, Запоріжжя, Донеччини та Луганщини і провести ряд челенджів.

Челендж «Хай буде мирним небо»

Зняти відео до 1 хвилини зі зверненням до воїнів, політиків і ін. із закликом до миру.

Розмістити відео у Facebook або Instagram із хештегом #хай_буде_мирним_небо

Передати естафету 3 друзям, позначивши їх у дописі. Челендж «Моя рідна домівка».

Діти різного віку готують невеличкі відео (до 1,5 хв.) у формі слайд-шоу про мальовничі місця, природні пам'ятки, річку та інші цікаві місцини краю, в якому проживають та просують відео стандартно у формі челенджу.

Розмістити відео у соц.мережах із хештегом #моя_рідна_домівка.

Челендж «Тримаймося»

В котрийсь із днів одягнутися в одяг в національних кольорах, сфотографуватися і виставити у соціальних мережах із хештегом #тримайтесярідні

Челендж «Вишитий рушник єднає»

Це має бути рушник, до якого долучиться кожна область, щоб відшити шматочок.

Готову роботу продати і кошти перерахувати на ЗСУ, щоб якнайшвидше звільнили окуповані території. Обов'язково робити фото процесу вишивання і виставляти у соц. мережах з різними хештегами окупованих міст, щоб ці міста постійно були на слуху, наприклад, #Маріуполь #Херсон #Волноваха і т.д. І кожен раз нове місто.

ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА ЩОДО РОБОТИ УЧНІВСЬКИХ ЛІСНИЦТВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У ВЕСНЯНИЙ ПЕРІОД 2022 РОКУ

Ліс – наше з вами багатство, символ краси й добробуту. Так, само, як і парки та сквери, ліс – зелені легені населених пунктів, зони відпочинку людей, а крім того, ще й дім тварин, птахів, справжній дивосвіт життя. Незважаючи на складний час для нашої держави, дбати про збереження лісу – наш святий обов'язок: необхідно запобігати неупорядкованому та неефективному використанню його багатств, витоптуванню рослин, руйнації лісових екосистем, місць живлення та розмноження тварин, виникненню пожеж. Усе це – постійна турбота не лише працівників лісового господарства, а також вихованців учнівських лісництв.

Виховання бережливого ставлення до стану лісів, збереження і збагачення ресурсів живої і неживої природи, стало в наші дні одним з важливих аспектів екологічного виховання учнівської та студентської молоді.

Лісівники **Вінниччини** небайдужі до того, хто прийме від них природоохоронну естафету і чи зможуть їхні діти чи онуки не лише зберегти створені ліси, а й примножити їх. Така готовність виховується не словами, справами, безпосередньою участю дітей у природоохоронній діяльності зокрема, у заходах по створенню та збереженню лісів.

У Вінницькій області на 2022 рік налічується 50 учнівських лісництв. Якщо проаналізувати ситуацію з 2006 року, то спостерігається досить позитивна тенденція, кількість шкільних лісництв збільшилась з 22 до 50.

З ініціативи Державного агентства лісових ресурсів України 21 березня в Міжнародний день лісів стартувала Всеукраїнська акція «Створюємо ліси разом» на виконання програми Президента України «Зелена країна». Проведення акції співпало з подією, яку відзначають всі лісівники України: 100 річчям з дня народження Байтали В.Д. Лісівники Вінниччини беруть пам'ять про земляка – лісівника, Міністра лісового господарства. З нагоди 100-річчя від дня народження Байтали В.Д. у ДП «Жмеринський лісгосп» відкрито пам'ятний знак з меморіальною дошкою, випущено книгу

«Вінниччина – батьківщина Міністра Байтали» проведено акцію «100 дубів – до 100-річчя Байтали». Вдячність і пам'ять про

відомого земляка наш обов'язок!. В акції «100 дубів – до сторіччя Байтали» взяли участь директор ДП «Жмеринський лісгосп» Бендера П.В., головний лісівничий, директор школи, педагогічний та учнівський колективи Пеньківського ЗЗСОІ-III ступенів, староста села, учнівське лісництво імені Байтали.

Вже майже 2 місяці в Україні триває повномасштабна війна. Болить усій країні й найголовніша рана – смерті невинних дітей. Нещодавно у селі Красносілка Бершадської ТГ Гайсинського району неподалік ЗДО

«Ромашка» заклали сквер пам'яті дітям, які загинули під час російської агресії проти України. Працівники дитячого садочка разом з односельцями і юними лісівниками висадили 200 кущів і дерев. Саме таку цифру загиблих дітей нині повідомляють офіційні джерела. Для реалізації цієї ініціативи долучилося чимало небайдужих. Неподалік дитсадка провели розчистку та вирівнювання захаращеної території площею майже 25 соток, викорчували чагарники і старі дерева. За посадковим матеріалом звернулися до ДП «Гайсинський лісгосп». Лісівники надали консультацію про те, які дерева та кущі краще посадити у цій місцевості, як за ними доглядати. Висадили клен, липу, модрину, тую, самшит, барбарис, та інші рослини. Згодом біля новоствореного скверу планують встановити пам'ятну дошку. Посадити дерева у пам'ять про жертви війни – це спосіб віддати шану та залишити у спадок для майбутніх поколінь згадку про тих, хто заплатив за нашу перемогу власним життям.

У весняний період учнівськими лісництвами виконано таку роботу:

- учні долучились до проектів «Первоцвіт», «Віримо. Діємо!»;
- проведено агітаційну роботу та виготовлено агітаційні листівки
- «Збережи Первоцвіти», «Ні – штучним квітам»;
- екологічні рейди «Чисті узбіччя»;
- сприяли природному відновленню лісу;
- провели висаджування саджанців на території сіл та пришкольних територій; (висаджено 130 сосонок і ялин, 168 ялин, 143 туї, 285 саджанців самшиту, 95 форзицій, 210 спірей);

- трудові десанти «Посади дерево»;
- робота у розсадниках учнівських лісництв;
- розвішування на деревах шпаківень (всього близько 3000 штук);
- охорона та розселення рудих лісових мурашок;
- догляд за ново посадженими саджанцями;
- операція «Розчисти джерело»;
- екологічне свято «День Землі»;
- бесіди «Причини виникнення лісових пожеж, їх попередження»;
- «Гасіння пожежі. Правила поведінки під час пожежі»;
- практичні заняття «Визначення пожежо-небезпечних лісових ділянок».

Лісівники Вінниччини разом із своїми підшефними учнівськими лісництвами садять нові ліси на землях, які передають громади під заліснення. Держлісгоспи Вінницького обласного управління лісового та мисливського господарства спільно з юними помічниками завершили весняну лісокультурну кампанію, під час якої створено 730 га лісів, з них 20га – це нові ліси. Останнє на сьогодні – одне із найважливіших завдань лісівників Вінниччини. Адже тільки таким способом можна підвищити лісистість нашого краю від 13,8% до 15% і більше. Період воєнного стану обмежив роботу в лісостані області, але природа вимагає уваги.

Найактивнішими учнівськими лісництвами у весняний період є такі:

«Юні друзі лісу» Сумівського ЗЗСО I-II ступенів, Флоринського ЗЗСО I-III ступенів Бершадської ТГ Гайсинського району, Білківського ЗЗСО I-III ступенів Іллінецької міської ради, Крижопільського ЗЗСО I-III ступенів Гайсинського району, Кирнасівська ЗШ I-II ступенів Тульчинського району, Грижинецької ЗШ I-II ступенів Гніванської ТГ Вінницького району, учнівське лісництво імені Байтали Пеньківського ЗЗСО I-III ступенів Жмеринського району.

Все буде ліс! Все буде Україна!

Лісистість **Дніпропетровщини** в порівнянні з іншими областями України дуже низька – складає біля 5% площі області. Більше 80% лісів регіону – це штучні насадження. Тому організувати різнопланову роботу учнівських лісництв в умовах недостатньої кількості лісів досить непросто.

Але, не дивлячись на це, педагоги закладів освіти області роблять все можливе для організації цієї діяльності, що дозволяє формувати справжніх природолюбів, дбайливих господарів лісу.

На початку 2022 року в Дніпропетровській області функціонувало 12 учнівських лісництв, за якими було закріплено понад 1500 га площі земельних ділянок, а саме:

1. Обухівське учнівське лісництво комунального позашкільного навчального закладу «Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Обухівської селищної ради Дніпровського району;

2. Учніське лісництво комунального закладу «Булахівська гімназія» Межиріцької сільської ради Павлоградського району;

3. Учніське лісництво комунального закладу позашкільної освіти

4. «Центр творчості дітей та юнацтва «Сузір'я» Вербківської сільської ради (базовий заклад-комунальний заклад освіти «Кочерезький навчально-виховний комплекс «Кочерезька загальноосвітня школа I-III ступенів – дитячий садок» Вербківської сільської ради);

5. Учніське лісництво комунального закладу «Середня загальноосвітня школи № 25» Кам'янської міської ради;

6. Учніське лісництво комунального закладу «Середня загальноосвітня школи №28» Кам'янської міської ради;

– Учніське лісництво комунального закладу «Павлоградська середня загальноосвітня школа №12» Павлоградської міської ради;

– Учніське лісництво «Шафран» філії КЗО «ОЕНЦДУМ» «Шафран» (базовий заклад ОКЗ «Могилівська загальноосвітня школа I-III ступенів ім. І.М.Шишканя» Могилівської сільської ради); Учніське лісництво комунального закладу «Великомихайлівська загальноосвітня школа I-III ступенів» Великомихайлівської сільської ради Синельниківського району;

– Учніське лісництво комунального закладу «Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів №12» Криворізької міської ради;

– Учніське лісництво комунального закладу «Міський еколого-натуралістичний центр дітей та учнівської молоді» Марганецької міської ради;

– Учніське лісництво комунального закладу «Богданівський лицей» Богданівської сільської ради Павлоградського району;

– Учнівське лісництво комунального закладу «Любимівський ліцей» Любимівської сільської ради Дніпровського району.

В учнівських лісництвах отримували знання по основам лісознавства і навчалися сучасним технологіям вирощування лісових культур біля 700 учнів.

Багато корисних справ проводиться юними лісівниками: вирощування саджанців та догляд за ними; заготівля насіння деревних та чагарникових порід, догляд за тваринами і птахами взимку; виготовлення годівничок для птахів, пропагандистська діяльність серед населення тощо.

На жаль, в мовах воєнного стану, в зв'язку з введенням дистанційного режиму роботи в закладах освіти майже всі учнівські лісництва Дніпропетровської області тимчасово призупинили свою діяльність.

Свою практичну роботу протягом весняного періоду 2022 року підтвердило тільки Обухівське учнівське лісництво комунального позашкільного навчального закладу «Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Обухівської селищної ради Дніпровського району, в якому навчаються і працюють 80 учнів. За ними закріплено на території ДП «Обухівське лісництво» 6 га землі, що розташовані на території 29 кварталу.

Навесні 2022 року юні лісівники разом з працівниками лісництва доглядали за двома шкільними відділеннями сосни звичайної на території лісництва загальною площею 0,025 га, також допомогли у догляді лісорозсадника сосни звичайної, площею 0,025 га (22,4 тис. шт. сіянців).

Також посадили 30 шт. сіянців сосни кримської на території ЦЕНТУМ. В рамках роботи лісництва учні разом з педагогами також виготовили 6 шпаківень та дуплянку.

В рамках акції «День зустрічі птахів» для юних лісівників педагоги провели майстер-клас по виготовленню дуплянки.

Не дивлячись на складну ситуацію, лісівники із задоволенням працюють зі своїми юними помічниками з учнівського лісництва. Адаптуючись до сучасних умов, для учнів вони сьогодні проводять он-лайн та офлайн екскурсії, консультації по науково-дослідницькій діяльності, а також постійну консультативну роботу по участі у всеукраїнських та обласних акціях та конкурсах. Наприклад, ще в грудні членами лісництва було підготовлено

та направлено дослідницьку роботу по дослідженню видового складу дендропарку на обласний етап конкурсу «Парки-легені міст і сіл», та робота в дендропарку продовжується.

Зараз ведуться спостереження за деревами в рамках Всеукраїнського он-лайн конкурсу «Фенологічні спостереження за деревами. Весна» в рамках міжнародної науково-освітньої програми GLOBE в номінації «Фенологічна галерея».

Взимку, юними лісівниками проведено акцію по допомозі нашим пернатим друзям «Допоможемо птахам перезимувати!». Під час проведення акції дітьми були виготовлені та розвішані 10 годівничок на території школи і біля своїх домівок, протягом всієї зими велася підгодівля птахів.

На початку весни юні лісівники розвішали 5 шпаківень, та дуплянку. З лютого почалась робота по пошуку та вивченню первоцвітів. Зібрані матеріали були використані для створення он-лайн екскурсії «В країні

«Первоцвітів», яка була опублікована у відкритому доступі у соціальній мережі.

Також для юннатів, членів лісництва, була організована і проведена екскурсія до деревообробного цеху в Обухівському лісництві.

Сьогодні у Волинській області нараховується 56 учнівських лісництв, що охоплюють близько 2000 учнів.

Волинський обласний еколого-натуралістичний центр Волинської обласної ради спільно з управлінням лісового та мисливського господарства координує в області роботу шкільних лісництв, згідно підписаного Меморандуму про співпрацю і соціальне партнерство. Їх кількість постійно збільшується, що вимагає від нас особливої уваги у наданні методичної допомоги, організації роботи раніше створених і нових учнівських об'єднань, починаючи від програмного забезпечення, оформлення документації, до розробки тематики дослідницьких робіт і надання допомоги в організації освітнього процесу.

Основною метою діяльності учнівських лісництв є допрофесійна підготовка та професійне самовизначення учнівської молоді, що здійснюється за напрямками:

- навчально-виховна робота;
- експериментальна й дослідницька діяльність;
- виробнича практика;

-організація змістовного дозвілля.

Серед кращих, слід відмітити роботу учнівських лісництв: Городоцького, Прилісненської ТГ (керівник Терещенко Ніна Михайлівна); Замшанівського, Забродівської ТГ (керівник Курилюк Інна Петрівна); Нуйнівського, Сошичненської ТГ (керівник Бензерук Оксана Юріївна); В'язівненського, Любешівської ТГ (керівник Петрик Наталія Іванівна); Маневицького (керівник Медведюк Ольга Миколаївна); Ратнівського (керівник Філіпчук Людмила Павлівна); Колківського (керівник Калуш Наталія Віталіївна) та інші. На базах закладів освіти та лісогосподарських підприємств області обладнано навчальні кабінети для створення оптимальних умов щодо проведення навчальних та практичних занять із лісівничої справи, організації дослідницької роботи, здійснення допрофесійної підготовки юних лісівників, залучення їх до участі у Всеукраїнських конкурсах, акціях, операціях.

Однією із форм роботи шкільних лісництв є діяльність Малої лісової академії, створеної при Волинському обласному еколого-натуралістичному центрі Волинської обласної ради. Враховуючи військовий стан, заняття проходять щотижня в онлайн-режимі за участю освітян, екологів, лісівників, природолюбів.

Відділом екології постійно оновлюється методичне забезпечення та надається безперервна консультативна допомога для керівників шкільних лісництв, проводяться лекційні та практичні онлайн-заняття, онлайн-конференції, семінари, форуми, екологічні флешмоби.

У весняний період учнівські лісництва:

- висаджували дерева;
- брали участь в акціях «Годівничка», «Первоцвіти», «Посади своє дерево», «Зелена весна», «Подаруй солдату Великдень»
- проводили фенологічні спостереження за фазами розвитку фруктових дерев;
- брали участь у конкурсах: «Святково-обрядовий хліб Великодня», «АРТ-Трамплін», «Міжнародний екологічний конкурс», конкурс проектів екологічного спрямування у Сполучених Штатах Америки, у всеукраїнській акції «День Землі»;
- організували та проводили флешмоби «Зелена країна»;
- займались науково-дослідницькою роботою.

До Всісвітнього дня лісу 21 березня 2022 року, у рамках Малої лісової академії, була проведена наукова лекція «Ліси Волині. Стан та проблеми Волинського лісу», а також проведено флешмоб «Ліси перемоги».

Вихованці В'язівненського, Четвертнянського, Нуйнівського, Ратнівського, Скулинського, Чаруківського Замшанівського шкільних лісництв, юннати Волинського обласного еколого-натуралістичного центру Волинської обласної ради, до Всісвітнього дня Землі прибирали лісові узбіччя вздовж автомобільних доріг, прибережні території річок, проводили екологічні толоки., впорядковували сади, озеленювали шкільні території.

Гуртківці Чаруківського учнівського лісництва Городищенської сільської ради прибрали фруктовий сад біля ліцею, насадження павловнії повстяної, на клумбах висадили біля 100 кущів гіацинтів, нарцисів, ірисів та висіяли чорнобривці на площі 20 м². На території, закладеного восени дендропарку, висадили 10 конусоподібних туй.

Вихованці Рудниківського шкільного лісництва Колківської селищної ради, спільно із тимчасово переселеними мешканцями, прибрали території навколо місцевого санаторію та прилеглих доріг. Попри те, що наразі заборонено відвідування лісів, юннати області під пильним керівництвом досвідчених спеціалістів-лісівників, висаджували саджанці сосни, ялини, ялівця та дуба звичайного. Загалом було висаджено близько 45 тисяч дерев на різних локаціях області та задіяно 35 шкільних лісництв.

На **Житомирщині** Міжнародний день лісів лісівники традиційно відзначають садінням лісу.

Станом на сьогодні в державних лісогосподарських підприємствах області уже висаджено 101,5 га лісу.

Лісівники області виконують програму Президента України «Зелена країна» та планують цього року створити 6300 гектарів лісу – це майже 36 мільйонів саджанців дерев.

Лісівники докладають усіх зусиль, аби заплановане виконати.

У всіх лісогосподарських підприємствах, де це є можливим, з огляду на небезпеку бойових дій, лісівники садять сьогодні лісові культури.

Голова Житомирської обласної військової адміністрації Віталій Бунечко також долучився

до відновлення лісу в одному з держлісгоспів. По закінченню роботи він звернувся до всіх учасників заходу: «Впевнений, що саме такі звичні, мирні справи якнайкраще свідчать про непереможність народу України. Адже кожен сіянець дубу, модрина, липи, які сьогодні пустили коріння у землю українського Полісся буде зростати протягом наступних 50–120 років. Ми дбаємо про майбутнє нашого краю та нашої Держави. Про розвиток галузей, про майбутніх майстрів, які будуть обробляти цю деревину, висаджену під час війни. І я не заздрю жодному загарбнику, який наважиться ступити до нашого лісу, – наголосив він. – Слава Україні! Героям Слава!»

У Баранівському держлісгоспі до садіння лісу долучилися всі штатні працівники лісництва, транспортного та лісопереробного цеху. На допомогу чоловікам прийшли і члени їх сімей, дружини і навіть діти, які є членами Баранівського шкільного лісництва «Паросток».

Коростишівські працівники держлісгоспу, разом з членами Харитонівського шкільного лісництва, йдучи на лісові ділянки взяли з собою державну символіку.

На Овруччині всі посаджені сьогодні дерева присвячують загиблим землякам...

В Бердичівському держлісгоспі при висаджуванні лісових культур додають калину — український символ пролитої крові...

18 березня 2022 року у Левківському держлісгоспі при висаджуванні лісових культур разом з лісівниками працювали вчителі Левківської гімназії та учні, члени шкільного лісництва зі своїм керівником Остапчук С.Ю. Юні лісівники висадили саджанці сосни, дуба і берези на прощі 1,1 га.

Начальник Житомирського ОУЛМГ Віктор Сахнюк подякував всім за допомогу і звернувся до присутніх зі словами «Сьогодні ми всі мусимо максимально об'єднати наші зусилля заради спільної мети — вистояти і перемогти».

Як і в минулому році, лісові господарства садитимуть культури на ділянках, пошкоджених пожежами, є в цьогорічних планах лісівників і майже 200 гектарів лісорозведення.

Підготовку ґрунту під садіння лісівники частково провели ще восени. В теплицях і розсадниках лісівники області виростили достаньо садивного матеріалу для проведення лісокультурної кампанії. Наявність в лісових господарствах сіянців із закритою

кореневою системою дозволить подовжити терміни садіння в часовому проміжку.

Кожного року в квітні місяці проходить наймасштабніше прибирання країни. Проведення щорічної Всеукраїнської акції «За чисте довілля» стало доброю традицією, що відображає активну життєву позицію і прагнення не на словах, а на ділі дбати при благоустрій та чистоту навколишнього середовища.

Не винятком став і нинішній рік. Незважаючи на вкрай складну воєнну ситуацію в країні, небайдужі люди проводять низку заходів з благоустрою, покращення санітарного стану довілля та озеленення населених пунктів.

Відповідно до розпорядження міського голови Коростеня від 11.04.2022р.№101, 14–15 квітня було проведено День благоустрою територій населених пунктів Коростенської міської територіальної громади.

Працівники Державного підприємства «Коростенське лісомисливське господарство» активно долучились до проведення цієї акції.

Так, були прибрані садиби всіх лісництв підприємства, проведено озеленення територій цих підрозділів, ліквідована значна кількість несанкціонованих сміттєзвалищ в лісових масивах та обабіч доріг.

Взагалі весняний період – дуже відповідальна гаряча пора для лісівників, а сааме – створення нових лісових насаджень.

Весною цього року працівниками держлісгоспу вже посаджено 270 га нових лісових насаджень. Значну допомогу лісівникам надали члени шкільних лісництв.

У цей нелегкий час українці, як ніколи, доводять, що вміють єднатися, тому, що у єдності наша сила.

У ДП «Словечанський лісгосп» весняна лісокультурна кампанія, яка розпочалася в березні, продовжується згідно із запланованими обсягами. На території підприємства вже висаджено 1 млн 434 тис. штук сіянців молодих дерев на площі 239 га.

При настанні сприятливої весняної погоди прийшов час попрацювати на подвір'ї Городницького лісгоспу. Тому дружнім колективом долучилися до квітневої толоки та зробили територію держлісгоспу охайнішою та чистішою. Члени Городницького шкільного лісництва допомогли лісівникам: разом повигрібали торішнє листя, прибрали сміття біля території лісгоспу, обрізали

дерева, підстригли кущі, побілили дерева. Тепер самшити, катальпи, ялини, ялівці та туї виглядають ще привабливішими! Садіння молодих дерев під час війни – це особливий вид довіри Збройним Силам України.

У Івано-Франківській області 16 учнівських лісництв працюють на лісових масивах площею 124,2 га. лісу.

На закріплених площах лісу 240 членів учнівських лісництв виконують практичну лісогосподарську, природоохоронну, дослідницьку та просвітницьку роботу.

Учнівські лісництва функціонують у таких лісистих територіальних громадах області: У Дзвиняцькій ТГ – 2 учнівські лісництва: Дзвиняцьке – 15 здобувачів освіти (керівник Ясько Г.М.), закріплена площа лісу 7,9 га. та Росільнянське – 15 здобувачів освіти (керівник Демків М.Д.) , закріплена площа лісу 8,6 га. У Болахівській ТГ – Козаківське – 15 здобувачів освіти (керівник Іванів М.Ю.) закріплена площа лісу 9 га. У Вигодській ТГ – Шевченківське – 15 здобувачів освіти (керівник Тисяк Г.М.) закріплена площа лісу 8,5 га. У Делятинській ТГ – Білоославське – 15 здобувачів (керівник Дячук О.В.). закріплена площа лісу 7,8 га. У Косівській МГ – Пістинське – 15 здобувачів освіти (керівник Федорчук Т.М.) закріплена площа лісу 8,2 га. У Ланчинській ТГ – Ланчинське – 15 здобувачів освіти (керівник Голіней Л.В.). закріплена площа лісу 8,8 га. У Новицькій ТГ – Підмихайлівське – 15 здобувачів освіти (керівник Андріїв М.В.) закріплена площа лісу 5,9 га. У Печеніжинській ТГ – Сопівське – 15 здобувачів освіти (керівник П'ятковська Л.І.) закріплена площа лісу 7,5 га. У Поляницькій ТГ – Бистрицьке – 15 здобувачів освіти (керівник Тимошук Н.Р.) закріплена площа лісу 6,8 га. У Солотвинській ТГ – 5 учнівських лісництв: Гутівське (керівник Паневник Л.В.) закріплена площа лісу 6,5 га., Манявське (керівник Монастирецька Н.Р.) закріплена площа лісу 7,2 га., Порогівське (керівник. Фуфалько М.В.) закріплена площа лісу 7,9 га., Підгірське (керівник Дидич Л.В.) закріплена площа лісу 6,7 га. та Солотвинське (керівник Неспак О.М.) закріплена площа лісу 8,1 га. Разом 75 здобувачів освіти. У Яблунівській ТГ – Яблунівське – 15 здобувачів освіти (керівник Шевчук Г.Г.). закріплена площа лісу 5,9 га.

Налагоджена тісна співпраця з державними лісовими підприємствами за сприяння

Івано-Франківського обласного управління лісового та мисливського господарства (т.в.о. нач. Ярошик О.В.).

У весняний період 2022 року відповідно до розділів Всеукраїнської акції школярів та учнівської молоді «Ліси для нащадків» члени учнівських лісництв області долучилися до практичної лісогосподарської та природоохоронної роботи у шкільках та розсадниках, закладених у 13 освітніх закладах. Крім того, по можливості садили ліс на не зайнятих площах разом з представниками лісогосподарських підприємств. До посадок лісу було залучено 200 переселенців.

У зв'язку з несприятливими погодними умовами, садили лісові культури тільки у Коломийському (Сопівське учнівське лісництво, керівник П'ятковська Л.І.), Калуському (Підмихайлівське учнівське лісництво, керівник Андріїв М.В.) лісогосподарських підприємствах та Галицькому Національному Природному Парку. До лісових посадок були залучені 30 членів учнівських лісництв. На площі 3 га. посадили модрина, ялину європейську та дуба звичайного. Посадки лісових культур будуть продовжені при сприятливих умовах. Остаточна інформація буде вкінці місяця.

Станом на 20.04.2022 року на території **Київської області** створено і працює 13 учнівських лісництв, до складу яких входять близько 300 вихованців.

У зв'язку із військовим станом в Україні, відповідно до рішення Київської обласної військової адміністрації від 12.02.2020 №67 «Про заборону відвідування населенням лісів і в'їзду до них транспортних засобів та іншої самохідної техніки у період високої пожежної небезпеки» немає можливості проводити роботу на території лісових господарств.

Натомість освітня діяльність з вихованнями учнівських лісництв здійснюється в дистанційній або змішаній формі.

Виховання бережливого ставлення до стану лісів, збереження і збагачення ресурсів живої і неживої природи – головні завдання над якими працюють 31 учнівське лісництво **Кіровоградщини**.

У весняний період 2022 року учнівські лісництва Кіровоградщини продовжили початковий процес, під час якого поглиблювали теоретичні знання вихованців та проводили дослідницьку роботу з основ лісознавства.

Освітній процес гуртків «Юні лісівники» здійснюється з використанням елементів дистанційних технологій. Робота проводиться через створені Viber-групи, Telegram, Facebook сторінки, блоги, відеоконференції та відеозустрічі в Zoom та Google Meet. А також юні лісівники активно долучаються до цікавих заходів, флешмобів, челенджів, ігрової діяльності, екскурсій, проектної діяльності.

Лідером по проведеній роботі є учнівське лісництво «Юні лісівники» комунального закладу «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» який діє на базі Комунального закладу «Компаніївське навчально-виховне об'єднання» Компаніївської селищної ради.

21 березня, у Всесвітній день лісу, юні лісівники під час відеозустрічі обговорили питання важливості лісу, його значення (екологічне, економічне та соціальне) для людини та тваринного світу, а також спланували можливість долучитися до Всеукраїнських акцій «Створюємо ліси разом», «Посади своє дерево». Під час відеозустрічі працівники Компаніївського лісництва ознайомили вихованців з планами лісгоспу щодо лісокультурних заходів з посадки лісу, які саме культури і їх кількість буде висаджено за сприятливих умов цієї весни, а також презентували правила посадки дерев та рекомендації щодо догляду за молодими саджанцями.

На початку квітня юні лісівники провели акцію «Чисте довкілля», під час якої прибирали вулиці свого селища від сміття, та в рамках Всеукраїнських акцій «Створюємо ліси разом» та «Посади дерево» здійснили озеленення території навчального закладу ялівцем козачим, самшитом горизонтальним та вічнозеленим.

Весна 2022 року – це складний період для вихованців учнівських лісництв. За розпорядженням начальника Кіровоградської обласної військової адміністрації у період воєнного стану на території Кіровоградщини відвідування лісів та в'їзд до них населенню заборонено, крім представників, які забезпечують оборону держави, національну безпеку, охорону правопорядку та виконують лісогосподарські заходи. Та юні лісівники роблять багато добрих справ. Так, вихованці гуртка «Юні лісівники» Підлісненської філії комунального закладу «Олександрівський ліцей №2» організують і проводять природоохоронні заходи в online форматі: конкурс

малюнка «Війна очима дітей»; «Прикрась власне подвір'я – збережи екологію»; «Посади дерево миру»; «Ми за чисте довкілля»; «Освітлення вимикаємо — ресурси планети зберігаємо». Приймаючи участь у вищезазначених заходах вихованці висаджують зелені насадження, висівають квіти, прибирають власні подвір'я.

З 11 по 16 квітня 2022 року юні лісівники Кіровоградщини долучилися до природоохоронних заходів приурочених Дню довкілля, організаторами яких є комунальний заклад «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» спільно з Департаментом екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації. Заходи проходили в online форматі.

Слід зазначити, що юні лісівники Кіровоградської області навесні провели масову агітаційну роботу з приводу пожеж в лісі: розповсюджували листівки «Не пали сухостій! Не губи життя!». Також юні лісівники не забували дбати про пернатих друзів, адже підготовуючий період ще не завершено, і прохолодна погода ще шкодить птахам. Тож, друзі пернатих постійно підготовували птахів, щедро насипаючи корм у домашні годівнички. У Всесвітній день птахів були проведені виховні бесіди «Птахи: різноманітність, роль у природі, значення в житті людини», «Птахи – наші друзі», «Птахи нашої місцевості».

Юні лісівники Кіровоградщини активно долучилися до Мистецького марафону «Віримо у Перемогу! – діти України – рідній країні!», який проводить Кіровоградський обласний центр дитячої та юнацької творчості. Діти, за допомогою різноманітних жанрів мистецтва, прагнуть підтримати Збройні сили України, наших захисників і всіх, хто наближає момент ПЕРЕМОГИ! На Львівщині понад 800 школярів закладів загальної середньої та позашкільної освіти є учасниками 46 учнівських лісництв та ланок, за якими закріплено близько 4 тисяч га лісових насаджень держлісфонду.

У рамках Програми Президента України «Зелена країна» з ініціативи Львівської обласної військової адміністрації, Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства і ГО «Добро.Дій.» в області пройшла акція з висадки дерев «Ліс Перемоги». До масової акції долучилися

понад 700 осіб, серед яких члени учнівських лісництв і родини вимушено переміщених осіб із дітьми. Було відтворено 352 га лісів та висаджено понад 2 млн дерев.

Члени учнівського лісництва при ДП «Бродівський лісгосп» спільно з лісівниками на території ДП «Бродівський лісгосп» висадили 41 тис. молодих саджанців на площі 8 га. На ділянці Берлинського лісництва висадили 7 тис. сіянців сосни звичайної. Члени учнівського лісництва «Паросток» Бродівської ОЗЗСО I-III ступенів № 4 на території закладу висадили алею туй.

Юні лісівники спільно з працівниками господарства ДП «Дрогобицьке лісове господарство» на ділянках Раневецького та Бориславського лісництв висадили близько 5 тис. сіянців ялиці білої та дуба звичайного, озеленили м. Дрогобич саджанцями туї західної «Смарагд» в кількості 30 шт.

Члени учнівських лісництв спільно з працівниками Надлісництва Бібрка ДП «Львівське лісове господарство», місцевими мешканцями висадили саджанці дуба, липи горіха, квітучі кущі дейції, керії, спіреї, жасмину, форзиції в парку м. Бібрка та озеленили територію школи імені Уляни Кравченко.

Школярі спільно з лісівниками у Явірському лісництві Надлісництва

«Турка» заклали новий ліс (3000 штук дворічних сіянців ялиці білої та 1500 модрини європейської) на ділянці колишнього сінокошу площею 1,0 га.

Члени учнівського лісництва НПП «Сколівські Бескиди» висадили хвойні і листяні породи у Сколівському, Приполонинному, Крушельницькому лісництвах на площі 3,6 га. В урочищі «Павлів потік», улюбленому місці відпочинку сколівчан, вздовж пішохідних доріжок сівоного поля висадили 200 кущів лаванди, озеленили клумби в м. Сколе на вул. Гірка.

Юні лісівники Сколівської академічної гімназії під керівництвом вчителя біології Мельниченко Н.О. провели живцювання тисячі декоративних деревних та чагарникових порід (ялівець, кипарисовик, туя західна різних форм та ін.), спільно з дорослими висадили 4,5 тисяч сіянців дуба, ялиці, модрини у кварталі 12 в урочищі «Чорна гора».

Шкільний «Ліс Перемоги» заклали члени Труханівського учнівського лісництва (багаторазові переможці обласних і всеукраїнських конкурсів учнівських лісництв) на

пасовищі площею 0,2 га, яке довгий час не використовувалося за призначенням, висадивши 500 саджанців модрини європейської Юні лісівники за ініціативи керівника учнівського лісництва Ольги Хомин, під керівництвом лісівників Труханівського лісництва та працівників відділу лісового господарства ДП «Сколівське лісове господарство» заклали алею із 300 штук саджанців ялини європейської та ялиці білої.

Школярі Соснівської ЗОШ I – III ступенів № 14 Червоноградського району, члени учнівського лісництва, яке створене при Соснівському лісництві ДП «Жовківський лісгосп» (призери фінального етапу Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв, III місце, жовтень 2021 рік, м. Київ) та школярі Шклівського ЗЗСО I-III ступенів ім. Мар'яна Корчака при ДП «Рава-Руське ЛГ» висадили понад 15 000 дерев.

Активно долучилися до посадки дерев вихованці гуртка «Основи біології» при Івано-Франківському ЗЗСО I –III ступенів ім. І. Франка Івано-Франківської селищної ради Яворівського району. Спільно із працівниками лісового господарства, керівником гуртка та батьками висадили на території Лелехівського лісництва саджанці бука європейського на площі 0,5 га.

Кожне посажене дерево – це, без перебільшення, цінний вклад у зелену скарбницю, дарунок майбутнім поколінням, нагадування про нескореність та героїчну боротьбу за свободу і незалежність України. Перемога буде!

Слава Україні!

Основна діяльність та співпраця у різних форматах закладів освіти

Одещини з лісництвами області сьогодні ведеться в рамках акції

«Створюємо ліси разом», що є складовою програми Президента України

«Зелена країна», яка передбачає висадку одного мільярда дерев до кінця 2024 та збільшення площ лісів на 1 мільйон гектарів за найближчі 10 років. На превеликий жаль, в умовах воєнного стану, що введено на території країни, практична діяльність за цим напрямом значно скорочена.

На території Одеської області не ведуться активні бойові дії. Але, не дивлячись на це, основним напрямом роботи учнівських лісництв на весні 2022 року є науково-дослідницька робота та практична робота на територіях закладів освіти та громад.

В Слюсарівському ЗЗСО діє шкільне лісництво «Юні лісоводи», учасники якого разом з учнями закладу готують посадковий матеріал з зібраного в осені насіння дерев лісових культур. Восени, було висаджено 50 дерев в центрі села, догляд за якими ведеться на весні 2022 року.

З метою підвищення екологічного виховання соціально активної молоді та залучення підлітків до діяльності в лісовій галузі, два шкільних лісництва – Великодолинського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів – гімназія» Овідіопольського району та Олександрівського закладу загальної середньої освіти Чорноморської міської ради Одеського району співпрацюють з ДП «Одеське лісове господарство».

Члени шкільних лісництв систематично беруть участь у природоохоронних акціях «Посади своє дерево». Кожен юнат висаджує своє дерево, доглядає за ним, ділиться своїми враженнями. Спільно з шкільним лісництвом «Краяни» Новопетрівської філії Миколаївської ліцею Миколаївської селищної ради Березівського району у 2021 році велася співпраця з Великомихайлівським лісгоспом щодо виготовлення годівничок, їх розміщення на території лісгосподарства та заготівлі кормів для птахів у зимовий час. Цю роботу було продовжено у весняний період.

В цілому, у зв'язку з доволі низькими температурними показниками на весні 22 року, більш ніж 600 учнів та вихованців закладів освіти області разом з представниками учнівських лісництв продовжили підгодівлю птахів. Також, понад 200 дуплянок та штучних гнізд було виготовлено та розвішано на територіях закладів освіти, громад, та відправлено для розміщення в лісосмугах області.

З вихованців будинку творчості Окнянської селищної ради сформоване учнівське лісництво «Дивосвіт», що існує понад 10 років. Його учасники залучаються до виконання робіт по садінню та висіванню лісу, догляду за лісонасінневими плантаціями, вирощуванню садивного матеріалу, озелененню населених пунктів Окнянської селищної ради, заліснення ярів і балок, створенню позахисних лісових смуг та захисних лісових насаджень на берегах річок і ставків, виявленню та охороні рідкісних рослин, заготівлі лікарських

рослин, грибів, заготівлі насіння деревних і чагарникових порід, розселенню та охороні мурашників, створенню екологічних стежок та робота на них, проведенню фенологічних спостережень, здійсненню науково-дослідницької діяльності.

Крім практичної роботи, проводяться науково – дослідні за наступними темами:

Облік лікарської сировини на закріпленій території за учнівським лісництвом;

Облік та прогноз хвороби сіянців сосни звичайної в розсаднику лісництва;

Вивчення екологічного стану пришкільної території;

Формування декоративних насаджень та створення весняно– осіннього пейзажу на пришкільній території та території парку Молодіжний;

Вирощування вічнозелених декоративних рослин шляхом літнього живцювання (ялина блакитна, туя, самшит).

Члени учнівського шкільного лісництва «Веселка» ліцею № 1 Березівської міської ради на весні 2022 року продовжили роботу над проектом «Квітуча школа – квітуча Україна», який було розпочато у 20/21 навчальному році. Етапом весняного періоду 22 року стало упорядкування та догляд за рослинами, що було висаджено протягом осіннього періоду біля школи. Серед яких близько 150 саджанців дерев (клен, береза, катальпа, акація, черемха); 60 кущів (бузок, самшит); упорядковано 1,5 га пришкільної садиби, де висаджено багаторічники: ірис, айстри багаторічні, тюльпани, нарциси. На території школи доглядають за саджанцями дуба червоного, берези, кленів. Учні закладів освіти Любашівської селищної ради 06 квітня 2022 року приєдналися до висадження саджанців сосни кримської та акації білої в районі населеного пункту Мала Василівка, що було організовано і проведено співробітниками Подільської райвійськової адміністрації, лісничими структурних підрозділів Троїцького лісництва Ананьївського лісгоспу.

У межах реалізації програми Президента «Зелена країна» працівники Полтавського обласного управління лісового та мисливського господарства висадили близько 5000 тисяч саджанців дерев поблизу Полтави.

Лісники зробили корисну справу не лише задля покращення стану нашого довкілля,

а й створили молоді ліси для наших нащадків, які будуть жити у мирній та квітучій Україні.

Керівники шкільних лісництв Полтавської області також долучилися до програми Президента.

Керівники шкільного лісництва «Фотосинтез» разом з колегами з Полтавського ліцею імені А.С. Макаренка Полтавської обласної ради висадили 0,3 га соснового лісу в Чалівському лісництві. Працюють над темою «Аналіз лісових насаджень Чалівського лісництва засобами геоінформаційних систем та ДВВ (дистанційного) зонування землі». В рамках щорічного місцевого конкурсу з озеленення «Шкільне подвір'я – зона комфорту, краси і безпеки» висадили 15 саджанців декоративних дерев та кущів на території ліцею.

Педагогічний колектив Котелевського опорного закладу загальної середньої освіти № 4 I-III ступенів Котелевської селищної ради висадили близько 30 кущів троянд на території школи, проводить озеленення класних кімнат.

Педагоги Великокручанської загальноосвітньої школи I-III ступенів Пирятинської міської ради Полтавської області провели благоустрій території школи та посадили 6 декоративних хвойних кущів.

На території опорного закладу загальної середньої освіти «Комишнянський ліцей Комишнянської селищної ради» вчителі висадили 6 саджанців ялини звичайної.

Опорний заклад «Лютенський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів імені Героя Радянського Союзу М.Л. Величая Лютенської сільської ради» долучився до виготовлення 30 шпаківень, які були розвішені на території Лютенського лісництва, були висаджені 100 декоративних та плодкових дерев та кущів.

Педагоги Худоліївського закладу загальної середньої освіти Оболонської сільської ради Полтавської області виготовили 14 шпаківень, 3 з них розвісили на території селища, а решту передали в лісництво. До дня Довкілля було висаджено 120 дерев на території лісництва, 35 кущів ліщини лісової висадили на території села Худоліївка.

У зв'язку з військовим станом здобувачі освіти не долучаються до вищезгаданих робіт. Лісівники Рівненщини не байдужі до того, хто прийме від них природоохоронну

естафету і чи зможуть вони не лише зберегти створені ліси, а й примножити їх.

Нинішня весна – особлива, наказом голови Рівненської обласної військової адміністрації Віталія КОВАЛЯ, підписаним 23 березня 2022 року, заборонено цивільним відвідувати лісові масиви, але юні лісівники області свою трудову діяльність змогли перенести на присадибні ділянки, в теплиці, територію сіл та шкільні подвір'я.

Члени учнівського лісництва «Вікова діброва» навчально-виховного комплексу «Оженинська загальноосвітня школа I-III ступенів (ліцей) – дошкільний навчальний заклад» ім. Т.Г. Шевченка Острозької міської ради Рівненського району (керівник СОРОЧУК Світлана) активно включились в акцію «Ліси перемоги». Вони на присадибних ділянках провели живцювання самшиту, щоб потім висадити на території села.

Веgetативне розмноження деревних рослин – один із видів весняних робіт, час, коли йде швидкий ріст молодих пагонів, найкращий для успішного укорінення зелених і напівдерев'янистих живців. Юні лісівники у шкільці живцювали Вербу Матсудана (*Salix matsudana*) та Плакучу або вавилонську (*Salix babylonica*), залучивши до цієї роботи однолітків – вимушено переміщених осіб, доглядали за липовою алеєю. Також працюють над поповненням експонатів кімнати шкільного музею лісівників, виготовляють колекції насіння лісових культур. На території школи висадили 10 дерев туї колоновидної, 30 – сосни звичайної.

У рамках виконання екологічної ініціативи Президента «Зелена країна», члени учнівського лісництва «Діброва» Вовковиївського ліцею Демидівської селищної ради Дубенського району (керівник ЧАНДИК Людмила) на території села висадили саджанці: дуба звичайного та червоного, ялини звичайної, ясена.

Навчальною базою для членів учнівського лісництва «Сосновий бір» Клесівської загальноосвітньої школи I-II ступенів Клесівської селищної ради Сарненського району (керівник ВОЙТКО Тетяна) є шкілька, де вирощують саджанці ялівцю, сосни звичайної, самшиту, та теплиця, в якій з насіння вирощують модрина європейську (*Larix decidua* Mill.), ялину європейську (*Picea abies* (L.) Karst.) та дугласію зелену (*Pseudotsuga taxifolia* Britt.), що дає можливість, зберегти цінний генетичний фонд.

Учнівське лісництво «Волонтери Полісся» Висоцької загальноосвітньої школи I-III ступенів Висоцької сільської ради Сарненського району (керівник ГАНЬКО Наталія) заклали посівне відділення площею 0,01 га та шкільку із декоративних порід для озеленення.

Заслугує на увагу робота учнівського лісництва «Паросток» Рокитнівського ліцею № 2 Рокитнівської селищної ради Сарненського району (керівник ЛІХАЧОВА Ірина). Під час весняної лісокультурної кампанії вихованці висадили 120 саджанців деревних порід, а саме дуба звичайного, горіха чорного, груші звичайної, модрина європейської. Проводили роботи з живцювання деревно-чагарникових порід в тепличному відділенні.

У рамках акції «Майбутнє лісу — в твоїх руках» за участю громадськості та учнівського лісництва «Костянтинівське» Костянтинівської гімназії Сарненської міської ради Сарненського району (керівник КОРЕЧКО Лідія), висаджено такі породи дерев як дуб черешчатий та модрина європейська. Ця акція стала гарною традицією весняного спілкування юних лісівників з громадськістю.

Всеукраїнський конкурс «День зустрічі птахів» популярний серед школярів та юнаків Рівненщини, які активно долучаються до його проведення.

Вони виготовили різноманітні оригінальні та креативні шпаківні, дуплянки, штучні гнізда та розвісили їх у шкільних садах, місцевих парках та скверах.

Розвитку дендрологічного напрямку роботи в закладах загальної середньої та позашкільної освіти області у великій мірі сприяє Всеукраїнська акція «Зелений паросток майбутнього», операція «Лісам, паркам, скверам — бути чистими».

Щорічно у всіх учнівських лісництвах проводиться конкурс «Первоцвіти просять захисту», акції — посадки дерев, озеленення шкільних територій, в школах серед учнів 1–4 класів проходить конкурс малюнків, а для учнів 5–8 класів — творів на тему «Людина і ліс».

Виконуючи таку важливу природоохоронну та дослідницьку роботу в галузі лісового господарства, спілкуючись з природою, відчуваючи і себе частиною природи, в учнівській молоді зароджується почуття причетності і відповідальності

за екологічний стан лісової флори і фауни і виникає бажання оволодіти фахом лісознавця, щоб зробити і свій внесок у розбудову України.

Тернопільські лісівники працюють в умовах воєнного стану та своєю працею підтримують економіку нашої країни.

Вихованці учнівських лісництв Тернопільщини не стоять осторонь, а вносять свою посильну допомогу в збільшенні лісових насаджень.

Так, члени учнівського лісництва ОЗ «Збаразька ЗОШ I-III ст. №1» Збаразької міської ради Тернопільського району (керівник Павлик Леся Володимирівна) взяли участь у Всеукраїнській акції «Створюємо ліси разом», яка проходить на виконання Програми президента України «Зелена країна». У кварталі 77, виділ 8, на площі 0.16 га протягом жовтня 2021 – квітня 2022 року посадили плантацію ялинок в кількості 720 штук, а на території своєї школи юні лісівники разом з працівниками Збаразького лісництва висадили 80 дерев і кущів. Вихованці Конюхівського учнівського лісництва (керівник Проців Наталія Ярославівна) є активними учасниками акції «Майбутнє лісу у твоїх руках». Вони допомогли висадити 4000 дубів звичайних методом «Шпигування жолудя» на площі 2.4 га в урочищі «Дубина» та сіяли сосни звичайної біля хутора Сеньківа (1400 дерев) у Бережанському лісомисливському господарстві «Конюхівське лісництво».

6 квітня 2022 року у Стіжоцькому лісництві ДП «Кременецьке лісове господарство» лісничий Василь Волинський разом з вихованцями учнівського лісництва та працівниками апарату контори лісгоспу провели посадку лісових культур сосни звичайної на площі 0,6 га у кварталі 4, виділ 12, ділянка 3 на зрубках 2022 року.

Відповідно до розпорядження Тернопільської обласної військової адміністрації від 04.04.2022 р № 175/01/02–01 проведено всеукраїнську акцію «За чисте довкілля». Мета заходу – поліпшення стану навколишнього природного середовища, догляд та збереження зелених насаджень, прибирання територій від сміття, очищення русел річок, покращення естетичного вигляду та санітарних умов прибудинкових територій і об'єктів масового перебування та відпочинку населення.

Члени Сосулівського учнівського лісництва Чортківського району разом із своїм наставником Погріщук Оксаною Карлівною долучилися до цього заходу – прибрали територію школи та шкільного саду, де висадили молоді плодіві дерева.

Юні лісівники Калагарівської гімназії Гримайлівської селищної ради Чортківського району (керівник учнівського лісництва, керівник гуртка

«Юні лісівники» Тернопільського обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді Цимбаліста Анастасія Омелянівна), які працюють на базі заповідника «Медобори» провели:

інформаційну бесіду про поширення та важливість збереження першоцвітів на території Тернопільської області;

– виставку малюнків «Збережи першоцвіти свого краю»;

– віртуальну екскурсію річкою Збруч;

– конкурс малюнків «Птахи-символи України»;

– бесіду «Година Землі», розглянули важливість збереження природних ресурсів. У 2022 році в Україні Година Землі присвячена старовіковим лісам;

– взяли участь у природоохоронній акції «Збережи першоцвіти» (віртуальна екскурсія лісом, збір фотоматеріалів для подальшої роботи гуртківців, виготовлення та презентація роботи у вигляді відеороликів).

Нам небайдужий стан довкілля! Адже тільки від нас залежить, в якому природному середовищі ми проведемо наше завтра.

Ми впевнені, що посаджені дерева, через десяток років перетворяться у молодий ліс, який буде приносити користь мирній нашій Україні.

Разом – ми сильні!

Станом на 01.03.2022 в закладах загальної середньої, позашкільної освіти Сумської області працює 14 учнівських лісництв, до роботи в яких залучено 522 учнів. За ними закріплено 600 га лісових і лісопаркових насаджень, як географічно розташовані у межах Білопільської, Лебединської, Конотопської, Роменської, Сумської, Свеської, Тростянецької об'єднаних територіальних громад.

З початком активних бойових дій в області робота учнівських лісництв здійснювалася у дистанційному форматі. Проводилися теоретичні та практичні заняття за навчальними

програмами лісівничого профілю; природоохоронні конкурси, фоточеленджі, акції у соціальних мережах:

«Збережи первоцвіти», «Добра справа для тварин», «В об'єктиві натураліста», «Година Землі» тощо.

Вихованці учнівських лісництв активно долучаються до участі у патріотичних благодійних заходах, волонтерських ініціатив «Я наближаю Перемогу», «Обереги для воїнів ЗСУ», «Добрий вчинок».

До весняної лісокультурної кампанії Всеукраїнської акції Держлісагенства «Створюємо ліси разом» (у рамках програми Президента «Зелена країна») долучалися педагоги закладів позашкільної освіти. На Сумщині площа висадженого лісу складає 763,2 га, з яких 743,1 – це лісовідновлення, 20,1 га – ліси, які створені на нових землях.

Закріплена за учнівськими лісництвами матеріально-технічна база збережена, але зазнали руйнувань кабінет учнівського лісництва закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 2 Тростянецької міської ради у ДП «Тростянецьке лісове господарство» та приміщення Краснотростянецької лісової науково-дослідної станції, на базі якої здійснювалося наукове керівництво дослідницької роботи вихованців лісництва.

З урахуванням безпекових вимог щодо забезпечення життєдіяльності юні лісівники разом з працівниками базових лісгоспів планують здійснювати вивчення та охорону природних об'єктів, проведення фенологічних та метеорологічних спостережень, дослідницької та практичної діяльності у шкільках, розсадниках базових лісогосподарських підприємств; робота на закріплених ділянках лісу тимчасово призупинена.

Учнівське лісництво «Дубок» комунального закладу позашкільної освіти «Голопристанський міський Центр дитячої та юнацької творчості» Голопристанської міської ради Херсонської області створено 16 вересня 2016 року на базі державного підприємства «Голопристанське лісомисливське господарство». Куратором призначено лісівничого Голопристанського лісництва Миколу КОВАЛЕНКА. Юним лісівникам в приміщенні контори ЛМГ виділений кабінет для занять.

Більше п'яти років юні лісівники беруть активну участь у житті лісогосподарського підприємства: допомагають у проведенні

лісокультурних, лісозахисних, біотехнічних заходів і здобувають перемоги на міському, обласному та Всеукраїнському рівнях.

Найбільше задоволення вихованці отримують від насадження лісових культур у весняний період, беручи участь в акціях Державного агентства лісових ресурсів України «Майбутнє лісу в твоїх руках», «Створюємо ліси разом» та День довілля.

Насадження лісових культур на Нижньодніпровських пісках зазвичай починається в так звані «лютневі вікна» за сприятливих погодних умов. Кардашинське лісництво, маючи власний садивний матеріал дворічні сіянці сосни кримської, розпочало весняну лісокультурну кампанію 18 лютого. Наші шефи Голопристанське лісництво мало вийти на підготовлені площі 25 лютого. Нажаль 24 лютого розпочалася війна та на території України був ведений воєнний стан тому роботу щодо відновлення лісів було припинено. Із запланованих 250 га до початку воєнних дій було посаджено лише 20 га лісу.

На даний час заняття учнівського лісництва проводяться за формами дистанційного навчання.

10 квітня, не зважаючи на воєнний стан, вихованці учнівського лісництва «Дубок», які проживають неподалік лісомисливського господарства разом з батьками вирішили посадити дерева та кущі в зеленому насадженні вздовж траси Гола Пристань – Скадовськ. В цьому насадженні, яке відділяє трасу та житлові будинки працівників лісгоспу, багато старих та хворих дерев. Тому посажені на прогалинах клени, шовковиці, зізіфуси та кущики калини змінять зовнішній вигляд місцевості.

16 квітня на День довілля вихованці учнівського лісництва «Дубок» прибирили спортивний майданчик, який розташований по вулиці М.С. Яковенка (вулиця названа на честь першого директора Голопристанського лісгоспу, заслужений лісівник України). Цей майданчик був побудований лісівниками в кінці 80-х років минулого століття.

Діяльність учнівських лісництв Хмельницької області здійснюється за такими напрямками: охорона лісу; відновлення лісових ресурсів; раціональне використання лісу; дослідницько-експериментальна робота, проведення фенологічних спостережень.

В області працюють 44 учнівських лісництв в яких працюють 1055 вихованців. Мережа

учнівських лісництв Хмельницької області додається (Таблиця).

З метою організації освітнього процесу в усіх учнівських лісництвах запроваджено навчальні програми з основ лісового господарства з грифом МОНУ, створено й обладнано кабінети та куточки охорони природи та лісової справи для проведення теоретичних та практичних занять. Зміцнення матеріально-технічної бази діяльності учнівських лісництв сприяють управління лісового господарства, лісгоспи.

Робота учнівських лісництв Хмельниччини в період воєнного стану на

01.04 2022. Основними видами діяльності учнівських об'єднань юних лісівників є:

- збір насіння та плодів деревних порід та кущів (акація, дуб, ясень, липа, глід, калина, шипшина та ін.); допомога лісгоспам свого регіону в посадці дерев, висіванні насіння рослин, догляду за деревами (агротехнічні заходи, обрізка дерев, боротьба з шкідниками та хворобами);

- пропаганда охорони лісових запасів та біорізноманіття;

- накопичення професійних знань з дендрології, сучасних технологій вирощування лісових культур, використання екологічно обґрунтованих технологій для подальшого професійного самовизначення (навчання в середніх та вищих навчальних закладах за спеціалізацією «Лісова справа»);

- проведення трудових акцій (посадка дерев, розвішування годівниць для птахів, підгодівля птахів лісонасаджень, сезонні роботи по прибиранню територій та ін.).

Члени учнівських творчих об'єднань лісівників-дендрологів зосереджують свою практичну роботу на вирішенні проблеми озеленення територій.

Для успішної організації навчально-виховної та практичної роботи з членами учнівських лісництв позашкільними закладами використовуються дендропарки.

В багатьох загальноосвітніх навчальних закладах області також функціонують сучасні шкільні дендрарії. Під час розробки видового складу шкільного дендрарію особливу увагу було приділено деревам, кущам, які вивчаються у курсі біології та географії, їх видовій різноманітності, а також методам розмноження.

Навчально-виховний процес дендрологічного напрямку реалізується через

он-лайн заняття гуртків та практичних робіт. Теоретичні заняття в об'єднаннях даного профілю проводяться, в основному, керівниками гуртків, вчителями біології, трудового навчання. До проведення практичних занять залучаються спеціалісти лісового господарства, а також використовується досвід учнів, набутий на уроках математики, інформатики, суспільствознавства.

Навчальні заклади тісно співпрацюють з місцевими держлісгоспами, уклавши угоди про співпрацю.

Дендрологічний напрям є одним з пріоритетних у роботі позашкільних навчальних закладів. При позашкільних закладах функціонують профільні гуртки «Лісівники-дендрологи» та «Лісівники». В процесі навчання в учнівських об'єднаннях учні не лише набувають теоретичних знань та практичних навичок, а й здійснюють дослідницьку роботу.

Зразкове учнівське лісництво «Пліщинське» працює згідно плану підготовки до проведення на Хмельниччині у 2022 році Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв:

- проводяться он-лайн заняття,
- поповнено клас учнівського лісництва спеціальною літературою, роздавальним і дидактичним матеріалом (фотоальбоми, теми наукових робіт, сценарії проведення всеукраїнських та обласних заходів),
- здійснено ремонт класу учнівського лісництва, замінено меблі (повністю),
- проведено формування крон деревних і кущових видів рослин (обрізка),
- замовлено стенди та аншлаги на лісівничу тематику,
- проведено моніторинг розарію з метою його доповнення,
- виконуються роботи по розширенню території дендропарку (планування та розбивка доріжок, визначення рослин для їх формування, зносяться старі дерева тощо),
- продовжуються наукові дослідження по вивченню фізико-механічних властивостей деревини клена-явора.

Черкаський обласний Центр роботи з обдарованими дітьми спільно з Черкаським обласним управлінням лісового та мисливського господарства з метою широкого залучення учнівської молоді до науково-дослідної діяльності, сприяння виховання свідомого ставлення до охорони природи, використання та відтворення лісових ресурсів,

розгортання дослідно-експериментальної роботи в галузі лісового господарства, підтримки і поліпшення трудового виховання та вибору майбутньої професії працюють в напрямку розширення мережі учнівських лісництв.

На початок 2022 року на території **Черкаської** області працює 13 шкільних лісництв, роботою яких охоплено більше 200 дітей.

Кожного року в березні КЗ «Черкаський обласний центр роботи з обдарованими дітьми Черкаської обласної ради» проводиться обласний етап Всеукраїнського конкурсу шкільних лісництв, в якому завжди беруть участь всі функціонуючі шкільні лісництва.

Учні шкільних лісництв завжди є активними учасниками обласних, всеукраїнських конкурсів, акцій. Тісна співпраця з лісовими господарствами області забезпечує учнівську молодь формою для кожного учасника шкільного лісництва, посадковим матеріалом та зеленими класами для школи.

Виготовляють школярі шпаківні, синичники та совушники, які розміщують у місцевих лісових масивах, у яких заселяються птахи. Щорічно юні лісівники долучаються до збору лісового насіння, яке збирають, аби виростити посадковий матеріал та навесні наступного року заліснити заплановані ділянки.

У рамках Тижня лісу лісівники області проводять ряд просвітницьких заходів для підростаючого покоління, з метою привернення уваги до лісового господарства та діяльності лісівників. Проводять відкриті заняття на свіжому повітрі, екскурсії по екологічних стежках, які створені у багатьох лісових господарствах. Вихованці шкільних лісництв щороку долучаються до різноманітних лісівничих акцій, вчать берегти та примножувати ліси рідного краю, тож в майбутньому стануть гідною заміною нинішньому поколінню працівників лісового господарства.

В Україні вже майже 2 місяці триває війна. Проте лісівники, представники однієї з найбільш мирних професій, попри все виконують своє головне завдання – висадку лісів. І щиро сподіваються, що всі лісокультурні щорічні плани вдасться втілити в життя. Активними помічниками є вихованці шкільних лісництв. Дітей навчають як правильно заготовляти насіння, вирощувати сіянці, як висаджувати і доглядати ліс.

Першими до роботи стали працівники Золотоніського лісгоспу, де переважають піщані ґрунти. Цьогоріч тут планують провести лісовідновлення на площі 42 гектари, 26 з яких засадять сіянцями деревних та чагарникових порід. Звичайно, зараз висаджують ліс там, де це безпечно. А після Перемоги молоді деревця зростатимуть по всій Україні!

Попри воєнний стан в державі, лісівники Черкащини роблять усе необхідне, щоб лісокультурні завдання в рамках програми Президента #Зелена країна вдалося втілити в життя. На сьогодні наші лісівники вже висадили майже 400 гектарів культур по всій області, а це – понад 2,5 млн сіянців. Погода якнайкраще сприяє. Лісівники вже створили понад 120 гектарів лісових культур. Крім того, здійснено доповнення минулорічних лісових культур на площі 143 га. Тільки за березень 2022 року висаджено біля 800 тисяч сіянців деревних порід.

Цьогоріч у держлісгоспах Черкащини заплановано відтворення лісів на площі понад 820 гектарів, з них 695 га – лісовідновлення, 26,5 га – лісорозведення, 98,8 га – сприяння природному поновленню.

Для цьогорічної лісокультурної кампанії у лісових розсадниках було висіяно понад 20 деревних та чагарникових порід – вирощено 8,8 млн шт. сіянців. Найбільше – сіянців сосни звичайної (5 млн), дуба звичайного (2,5 млн), горіха чорного та грецького (305 тис.). Окрім того, лісівники Черкащини висаджуватимуть сіянці сосни кримської (53 тис.), робінії звичайної (46 тис.), модрини (37 тис.), липи (22 тис.), кленів (11 тис.), гледичії (9,5 тис.), ялини (6,7 тис.), черешні (5,6 тис.), груші (1,5 тис.), берези (1,31 тис.) та ін. Для посіву у лісові розсадники та на ділянки заготовлено 78 тонн лісового насіння. Для забезпечення максимальної приживлюваності сіянців у держлісгоспах використовують вологонакопичувачі, висаджують сіянці із закритою кореневою системою, використовують гербіциди при підготовці ґрунту, створюють лісові культури механізовано.

Новим лісам бути, і ворог цьому не завадить. Віримо, що вже скоро вони зростатимуть під мирним українським небом! Тримаймо стрій!

На початок 2021–2022 року в Чернівецькій області діяло 11 учнівських лісництв. На сьогодні, через агресію росії і воєнну мобілізацію

керівників цих трудових об'єднань тимчасово призупинили активну діяльність 2 учнівських лісництв.

Але, не дивлячись на корективи, які внесла війна цієї весни, лісівники Буковини продовжують виконувати свої першочергові завдання. І серед основних їх завдань – примноження зелених насаджень краю. Вірними помічниками у цій важливій справі фахівцям лісових господарств є школярі, зокрема вихованці учнівських лісництв, які завжди охоче беруть участь в усіх практичних акціях.

11 квітня, в рамках Програми Президента України «Зелена країна» у Державному підприємстві «Сокирянське лісове господарство», як і по всій Україні, відбулася акція «Створюємо ліси разом». Традиційно до цієї акції долучилися вихованці Романковецького учнівського лісництва Сокирянської ТГ. В цей день юні лісівники разом з дорослими висадили 2147 сіянців дуба звичайного із закритою кореневою системою на площі 0,6 га. До цього учні висаджували дерева із відкритою кореневою системою. При їх допомозі було посаджено 9 га нових лісів. Висаджено 250 тис. дерев. За свою працю юні лісівники отримали подяки і подарунки від Державного підприємства

«Сокирянське лісове господарство».

Активну участь у створенні нових лісових насаджень взяли участь вихованці Чудейського учнівського лісництва Чудейської ТГ. Юнати разом з лісниками Верхньопетрівецького лісництва Чернівецького держлісгоспу в урочищі «Косося» на площі 1,2 гектара висадили вирощені в Оршовецькому лісорозсаднику в касетах із закритою кореневою системою 6757 сіянців дуба звичайного та ялиці. Серед тих, хто садив дерева, було майже двадцять народних депутатів, депутати обласної ради, працівники Чернівецького обласного управління лісового та мисливського господарства, а також переселенці з Миколаївщини, Київщини, Чернігівщини. Про важливість посадки нових лісів навіть в теперішніх умовах учасникам акції наголосив голова Комітету Верховної ради з питань екологічної політики та природокористування Олег Бондаренко. По завершенні акції найактивніші учасники були нагороджені подяками та пам'ятними сувенірами, які вирізьбили з дерева народні умільці.

У Герцаївському лісництві Чернівецького держлісгоспу спільними зусиллями

працівників обласного управління, лісгоспу, лісництва, громадськості та юних лісівників до Міжнародного дня лісу висаджено 4760 сіянців дуба звичайного на площі 1 га.

16 квітня вихованці Горошовецького УЛ Юрковецької ТГ посадили на території школи 15 туй та 5 гібіскусів, а також 200 модрин у розсаднику місцевого лісництва. Наразі посадки тривають.

Юні лісівники Полянського УЛ «Лісова казка» Клішковецької ТГ 13 квітня заклали

алею липи серцелистої на території села та висадили гібіскуси у шкільному дендрарії. 14 квітня юннати висадили саджанці дуба звичайного на площі 0,5 га.

Висаджені цієї весни деревця стали свого роду символом того, що життя триває, і у всіх нас і наших дітей та онуків є майбутнє. Прекрасне і життєдайне...

ЮНАТІВСЬКИЙ ПРОДУКТОВИЙ БУМ (ПОРАДНИК НАТУРАЛІСТАМ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ПРОДУКТОВОЇ КРИЗИ У ВОЄННИЙ СТАН)

В Україні, у зв'язку із введенням воєнного стану відбуваються кардинальні зміни в усіх галузях життя суспільства: політичній, соціальній, економічній. За цих умов держава переходить до моделі інноваційного розвитку, здійснюється перехід до ринкових відносин, з'являються нові галузі виробництва, впроваджуються прогресивні технології, а за цим, реформування світогляду людей, критеріїв оцінки життя для подальшого його забезпечення.

Саме в такому напрямі скоординували свою діяльність колективи обласних еколого-натуралістичних центрів, станцій юних натуралістів під керівництвом Міністерства освіти і науки України і Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України, які генерують нові ідеї, приймають нестандартні рішення для вирішення нагальних питань виробництва продуктів харчування в частині позитивних рішень продоволючої програми України.

Продуктивною, для вирішення питань, є співпраця позашкільних закладів еколого-натуралістичного напрямку з територіальними громадами регіонів, яка затверджується складанням протоколів намірів. Заклади позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку ефективно співпрацюють з закладами загальної середньої освіти у проведенні спільних заходів біологічного, екологічного та аграрного змісту в позашкільній та позакласній роботі. Так, Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України з метою виявлення та розвитку творчих здібностей та інтересу до науково-дослідної, пошукової, експериментальної та практичної діяльності учнівської молоді щороку проводить Всеукраїнську олімпіаду

випускного шкільного дослідництва (учнівських дослідницьких проєктів).

Еколого-натуралістичні центри України мають потужну матеріально-технічну базу: навчально-дослідні земельні ділянки, плододові сади, плодово-ягідні розсадники, дитячі ботанічні сади, пасіки, кролеферми, учнівські ферми, теплиці, парники, що складає пристойний ресурс для виробництва сільськогосподарської продукції.

Учнівські навчально-дослідні земельні ділянки закладів освіти сьогодні розглядаються як пріоритетні платформи експериментально-дослідницької, профорієнтаційної та суспільно-корисної роботи, оволодіння практичними уміннями і навичками з основ аграрного виробництва. У складі НДЗД функціонують відділи овочевої сівозміни, польової сівозміни, селекційно-генетична, колекційна ділянка декоративних рослин, рослин-радіопротекторної та антиоксидантної дії.

Переважна більшість освітніх закладів, переглянувши Положення про навчально-дослідні земельні ділянки, адаптували їх роботу до умов воєнного і повоєнного стану.

Запровадження інноваційних технологій органічного землеробства передбачили в НЕНЦ, Сумській, Волинській, Вінницькій, Тернопільській, Рівненській областях з використанням агробіологічних технологій дослідництва сортовивчення та інтродукції сільськогосподарських культур.

Почин Волинської області «Кожному закладу освіти «Теплі грядки Розума» користується попитом в державі.

Знаково організують роботу навчально-дослідних земельних ділянок

Дніпропетровська, Житомирська, Полтавська області, робота яких поставлена на планову основу.

Рекомендовано закладам освіти проведення реконструкції ротаційних сівозмін польових, овочевих та кормових культур на високопродуктивні перспективні районовані сорти.

Прийнято рішення провести облік та реорганізацію наявних об'єктів захищеного ґрунту (тепличних господарств, парників) спрямувавши їх роботу на виробництво розсадного матеріалу, овочів, грибів, вітамінної продукції, зелених конвеєрів.

Ефективною є участь учнівської молоді в проєкті «Шкільний сад». Мета проєкту – створення мережі виробничих інкубаторів для розвитку сучасного сільськогосподарського підприємництва, професійного та соціального зростання молоді в сільських спільнотах.

Планується запровадження досвіту Вінницької обласної станції юних натуралістів з реконструкції колекційних ділянок лікарської сировини у довгостроковий проєкт «Скарбниця здоров'я», що передбачає планове сезонне виробництво лікарської сировини, круглорічна поставка фіточаїв.

Ініціатива офісу Президента України щодо участі всіх верств населення у Всеукраїнській акції «Сади для Перемоги» підтриманий всіма колективами еколого-натуралістичних центрів і станцій юних натуралістів України. Зкладами проводиться широка агітаційна робота з цього приводу по всіх формах електронного зв'язку, в групах для плідного використання кожного клаптика землі задля спільної перемоги.

Закладання ягідників, садів при власних домогосподарствах, прибудинкових територіях, реалізацію проєктів «Посади своє дерево» та створення садів «Екосад Вусика» практикують у Вінницькій, Житомирській, Волинській, Тернопільській та Чернівецькій областях.

Актуальним та економічним, в організації вирощування високих врожаїв сільськогосподарських культур на ділянках, є створення багаторічних проєктів «Компост – джерело життя рослин» – Волинська, Сумська, Дніпропетровська, Рівненська та Вінницька області мають зразки такої роботи і попит в територіальних громадах.

Останнім часом в Україні відбувається

інтенсивне відродження кролівництва. В умовах нових форм господарювання кролівництво саме та галузь, розвиток якої, є перспективним для навчальних, фермерських та приватних господарств.

Важливою складовою позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку є організація різноманітних форм учнівських об'єднань тваринницького профілю у зоолого-тваринницьких відділах, тваринницьких фермах в закладах позашкільної освіти.

Ввійшло в традицію створення шкільних, приватних кролеферм в Сумській, Волинській, Полтавській, Житомирській, Закарпатській, Тернопільській та інших областях.

Відчутний вклад у розвиток птахівництва в Дніпропетровській, Херсонській областях.

Розвиток продуктивного тваринництва є перспективним напрямом діяльності закладів позашкільної освіти, освітня діяльність яких сприяє розвитку кролівництва, птахівництва, бджільництва, перепільництва у підготовці програмового матеріалу, експериментального дослідництва.

Почин КЗПО «Обласний еколого-натуралістичний центр» Житомирської обласної ради зі створення обласної заочної «онлайн» школи «Кролівництво» із сучасним курсом зі створення шкільних та сімейних крільчатників, практичного сучасного кролівництва в домашніх умовах або в умовах закладу освіти для виробництва м'ясної продукції.

Приймається рішення про розробку відповідних програм для Всеукраїнської «онлайн» школи за напрямами «Бджільництво», (Закарпатська, Волинська, Вінницька області), «Птахівництво» (Дніпропетровська, Полтавська, Херсонська області), «Перепільництво».

Метою профільних шкіл з тваринництва є ознайомлення здобувачів освіти з сучасними практиками продуктивного кролівництва, бджільництва, птахівництва в сім'ях, приватних фермерських господарствах, в умовах закладів освіти для виробництва м'ясної продукції.

Всі організаційні заходи мають чіткий зв'язок з науковими установами та територіальними громадами в регіонах.

Враховуючи умови сьогодення, заклади позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку спрямовують свою діяльність на збільшення продуктивності

навчально-дослідних ділянок, розвитку тваринницької сфери через масові заходи, курси, змагання, що розвивають і формують у здобувачів освіти власне бачення господарювання, ведення бізнесу, впровадження ринкових методів регулювання виробництва продукції сільського господарства, тваринництва з урахуванням балансу попиту

і пропозицій та участі у реалізації юннатівського продуктивного буму та продовольчої програми в Україні в цілому.

Юннати України щодня крокують до Перемоги власними досягненнями, добримися справами, високими врожайми! Все для України, все для Перемоги, все для майбутнього!

НОВИЙ ПІДХІД ДО КІНОЛОГІЇ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сьогодні Україна потребує новітніх підходів до освітнього процесу в закладах освіти. Наразі заклади позашкільної освіти впроваджують нові методики формування всебічного розвитку особистості. Враховуючи нагальну потребу до нового підходу вивчення кінології та виховання собак-рятівників, педагогічними працівниками Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді розроблена навчальна програма з позашкільної освіти «Юні кінологи-рятівники».

Основна робота собак-рятувальників – виявляти на місцях катастрофи людей, які потрапили у завали, знаходити вибухонебезпечні предмети, гавкотом повідомляти про це провіднику.

Основна робота кінологів-рятувальників – виховати та навчити собаку виконувати команди та бути помічником у надзвичайних ситуаціях.

Навчальна програма з позашкільної освіти

«Юні кінологи-рятівники»

Навчальна програма з позашкільної освіти «Юні кінологи-рятівники» спрямована на еколого-натуралістичний напрям позашкільної освіти та реалізується в творчих учнівських об'єднаннях закладів позашкільної освіти. Навчальна програма «Юні кінологи-рятівники» розрахована на здобувачів освіти віком 13–15 років.

Специфіка роботи гуртка обумовлює його кількісний склад: не більше 10–12 осіб.

Головна мета програми – формування ключових компетентностей особистості, створення умов для творчої самореалізації вихованців засобами кінології.

Основні завдання програми полягають у формуванні таких компетентностей:

– пізнавальної – забезпечення засвоєння вихованцями теоретичних основ

дресирування собак, основних методів та прийомів в рятуванні;

– практичної – забезпечує знайомство з особливостями спеціальних технік виховання, дресирування і тренування собак, підготовку вихованців формує вміння отримувати, осмислювати та використовувати інформацію з різних джерел;

– творчої – забезпечує формування творчих здібностей в процесі вивчення основ кінології, прагнення до самоосвіти і самовдосконалення;

– соціальної – забезпечує дотримання принципів біологічної етики, усвідомлення концепції збалансованого розвитку, шляхів соціальної самореалізації; створює оптимальні умови для самореалізації та професійного самовизначення;

– комунікативної – забезпечує ефективне спілкування на професійні та загальнокультурні теми (в усній та писемній формі, рідною та іноземними мовами).

Навчальна програма передбачає два місяці навчання.

У змісті програми належна увага приділена вихованню етичного ставлення до тварин, формуванню основ і навичок безпеки життєдіяльності та поведінці в надзвичайних ситуаціях.

Залежно від змісту програми педагог може застосовувати різні методи занять (візуальні, аудіальні, кінестетичні) та форми організації занять (навчальні, виїзні, дослідницькі). Специфіка роботи гуртка обумовлює проведення індивідуальних занять.

Формами контролю за результативністю навчання є підсумкові заняття, опитування, захист творчої роботи, участь у конкурсах, конференціях, зльотах, виставках, змаганнях, захист дослідницького проекту або формування портфоліо. Керівник гуртка

в установленому порядку може вносити зміни до розподілу навчального часу на вивчення окремих тем програми, враховуючи рівень підготовки, вік, інтереси вихованців, стан матеріально-технічної бази закладу, в якому працюють гуртки.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Назва розділу	Кількість годин		
		усього	теоретичних	практичних
1.	Вступ	4	2	2
2.	Анатомія і фізіологія собаки	8	4	4
3.	Годування, утримання та догляд за собаками	6	2	4
4.	Порядок і правила огляду собаки Методи клінічного обстеження собак	6	2	4
5.	Основи зоопсихології та дресирування собак.	12	2	10
Разом:		36	12	24

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (4 год.)

Теоретична частина. Історія рятувальної справи в Україні, професійні традиції. Зростання соціальної значимості професії рятувальника-кінолога. Інструктаж з техніки безпеки.

2. Анатомія і фізіологія собаки (8 год.)

Теоретична частина. Поняття про: будову кістки, скелету та суглобу; види з'єднання кісток. Анатомія та фізіологія нервової, м'язової, травної, дихальної, сечостатевої та серцево-судинної систем; органів відчуття, шкіри, похідних шкіри.

Практична частина. Робота з мікропрепаратами кісткової та м'язової тканин, крові. Дослідження будови органів відчуття, похідних шкіри та шерстяного покриву собаки.

Екскурсія на кафедру фізіології людини і тварини вищого навчального закладу.

3. Годування, утримання та догляд за собаками. (6 год.)

Теоретична частина. Особливості утримання собак у вольєрах та на прив'язі. Вплив умов утримання на працездатність собаки. Особливості утримання сук у період тічки. Основи догляду за собаками. Поживні речовини (білки, жири, вуглеводи, мінеральні речовини, мікроелементи, вітаміни) необхідні для організму собак. Характеристика основних продуктів, що застосовуються для годівлі собак. Норми харчування залежно від віку, фізіологічного стану, фізичного навантаження, пори року й умов утримання. Особливості травлення і харчові потреби цуценят, дорослих і старих собак, щінних самок та самок в період лактації.

Практична частина. Складання харчового раціону для собак залежно від віку, фізіологічного стану, фізичного навантаження, пори року й умов утримання. Можливі наслідки неправильного годування та утримання. Готові корми для собак: сухі, напіввологі і вологі. Особливості харчування готовими кормами.

4. Порядок і правила огляду собак. Методи клінічного обстеження собак (6 год.)

Теоретична частина. Основні методи клінічного обстеження собаки (огляд, пальпація, вимірювання частоти пульсу та дихання, термометрія, аускультация). Ознаки здорової і хворої собаки. Поняття про незаразні і заразні хвороби собак. Заходи профілактики зараження і розповсюдження хвороб.

Практична частина. Проведення клінічного огляду тварин під керівництвом лікаря ветеринарної медицини. Постановка первинного діагнозу. Схеми клінічного дослідження тварин. Розробка календарю профілактичних щеплень.

5. Основи зоопсихології та дресирування (12 год.)

Теоретична частина. Навчання, виховання і дресирування собаки. Зоопсихологічні особливості поведінки собак. Взаємовідносини дресирувальника і собаки. Як стати лідером для собаки та як сформувати міцний контакт з собакою незалежно від її віку та попередніх умов виховання. Структура центральної нервової системи. Властивості нейрона — збудження, поріг збудження. Взаємовідносини між нейронами. Гальмуючі нейрони. Ланцюги і сіті нейронів, їхні властивості (конвергенція, дивергенція, пластичність,

зворотний позитивний і негативний зв'язок). Моделювання поведінки. Рефлекторна діяльність у собак. Поняття про рефлекс. Роботи І.П. Павлова. Зворотний зв'язок. Безумовні рефлекси. Рефлекторний акт. Реакція поведінки. Інстинкт. Умовні рефлекси. Механізм створення умовного рефлексу. Вербальні та невербальні форми комунікації з собакою. Емоційні стани собаки та способи їх регулювання. Правила формування умовних рефлексів та закріплення їх у довгостроковій пам'яті.

Природжена діяльність організму. Схема організації інстинктивної поведінки. Генетичні фактори поведінки. Функціональна організація центральної нервової системи. Сенсорні системи мозку. Структурна та функціональна організація нейронів аналізаторів (первинні, вторинні, третинні проєкційні зони). Моделюючі системи мозку. Рухова система мозку.

Потреби та мотивації. Значення потреб у навчанні і дресирувальному процесі. Домінуюча мотивація. Конкуренція мотивацій. Змішувана активність. Загальне уявлення про поведінку і дресування собак. Класичний та оперативний способи навчання. Різниця між навичкою, сформованою на базі умовних рефлексів, та навичкою, сформованою на базі мисливського інстинкту. Основні правила застосування корекційних дій та мотиваційних об'єктів (стимулів та депривацій). Інтерпретація «мови рухів» та міміки собаки. Обмеження, які накладають на навчання і роботу собаки рівень потенціалу розумових і фізичних здібностей, стан здоров'я, соціалізація. Основні методи та методики підготовки пошуково-рятувальних собак в залежності від факторів зовнішнього середовища, віку собаки, ступеню її навченості та інших чинників. Патологія вищої нервової діяльності у собак. Зрив, невроз, гальмівна форма неврозу, збуджуюча форма неврозу, негативна форма неврозу, фобії, циркулярний невроз, екзематозна форма неврозу. Загальні помилки при дресуванні. Стресовий стан та його вплив на дресувальний процес.

Практична частина. Обладнання дресувального майданчика. Виконання вправ зі спеціального курсу дресування. Виконання вправ з курсу дресування собак пошукової служби. Виконання вправ з курсу дресування собак рятувальної

служби. Порядок ведення щоденника обліку тренувань. Властивості запаху, від чого залежить сприйняття собакою запаху та її працездатність.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати і розуміти:

- принципи організації собаківництва;
- методи племінної роботи у собаківництві;
- наукові принципи дресування;
- загальний курс дресування;
- спеціальні курси дресування;
- історію собаківництва;
- методи та прийоми дресування собак;
- типи нервової діяльності собаки;
- роль собак у житті людини.

Вихованці мають вміти і застосовувати:

- володіти курсами дресування;
  - володіти технікою безпеки поводження із собакою;
  - надавати першу ветеринарну допомогу.
- Вихованці мають набути досвід:
- кінологічної роботи на засадах біоетики;
  - участі в кінологічних конкурсах, змаганнях;
  - дистанційної комунікації по Інтернету.

Навчальна програма з позашкільної освіти «Юні кінологи-рятувальники» стане у пригоді педагогічним працівникам закладам позашкільної та загальної середньої освіти. Допоможе оволодіти технікою дресування, безпеки поводження з собакою та принципами гуманного ставлення до тварин.

ФОРМУВАННЯ СТАЛИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ВИХОВАНЦІВ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ СУМЩИНИ

Заярна Вікторія Сергіївна

*заступник директора
Сумського ОЦПО та РТМ*

Сьогодення ставить перед сучасним людством глобальні екологічні виклики. Потреби в забезпеченні неперервного сталого поступу цивілізації, переосмисленні відносин у системі «екологія – суспільство – економіка» зумовлюють необхідність узгодження цих складових з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь.

Євроінтеграційні поступу України орієнтують державну політику, зокрема й у сфері освіти, на загальноєвропейські цінності розвитку суспільства.

Сьогодні пріоритетними напрямками ЄС є впровадження цілей сталого розвитку, що задекларовано в низці європейських й вітчизняних документів: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року («Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development»), Європейський зелений курс («A European Green Deal»), Стратегія сталого розвитку України, Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року та ін. Ці документи передбачають упровадження високих стандартів, вимог і цінностей в екологічній сфері, що отримали назву європейських [1,2,4,8,10].

Українська державна екологічна політика спрямована на досягнення стратегічних цілей, серед яких – формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва.

Проте, дослідження вітчизняних науковців й експертів свідчать, що ціннісне ставлення до довкілля, що висловлюють українці, здебільшого не співвідноситься із реаліями та готовністю до дій щодо збереження довкілля [3].

Саме на розуміння і вирішення складних сучасних екологічних проблем, їх соціальних та економічних наслідків орієнтована сучасна екологічна освіта в Україні. У цьому контексті значна роль в системі вітчизняної освіти належить позашкільним навчальним закладам.

Виховний потенціал позашкільної освіти щодо формування цінностей в учнів розкривається у працях В. Белової, О. Биковської, С. Білоус, В. Вербицького, А. Корнієнко, Д. Лебедєва, О. Липецького, О. Литовченко, В. Мачуського, Г. Пустовіта, Т. Суценок, Л. Тихенко та інших [6].

За О. Литовченко, виховне середовище, що в широкому сенсі охоплює дитячий і педагогічний колективи, батьківську громадськість; зміст освітнього процесу та організаційно-масові заходи; зв'язки і партнерські відносини закладу із організаціями та установами; матеріально організоване середовище, а також – культуру відносин, цінності, норми, традиції, які склалися в закладі, є важливим чинником, що визначає становлення світогляду та системи ціннісних орієнтацій вихованців позашкільних закладів [6].

Успішне розв'язання завдань щодо формування сталих екоцінностей дітей та учнівської молоді можливе за умови застосування аксіологічного (ціннісного) підходу в освітньому процесі закладів позашкільної освіти [9]. Тому педагоги-позашкільники Сумщини плекають у вихованців розуміння значення власної ініціативи у процесі розв'язання актуальних екологічних проблем на рівні населеного пункту, регіону, країни, планети. Сталі екологічні цінності дітей та учнівської молоді формуються в умовах закладів позашкільної освіти під час безпосередньої навчально-творчої діяльності: занять у гуртках і творчих об'єднаннях за напрямом, екологічної практики, участі у тематичних заходах різного рівня організації, залучення до діяльності галузевих дитячих і молодіжних організацій, органів учнівського самоврядування, що беруть участь в екологічних ініціативах.

Розглянемо, як приклад формування сталих екологічних цінностей підростаючого покоління, деякі заходи як форми організації освітньої екологічної діяльності вихованців закладів позашкільної освіти

Сумщини у 2021/2022 н.р., що координуються Сумським обласним центром позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю [7].

З метою формування нового природоохоронного світогляду громадян України на засадах сталого розвитку, виховання у дітей почуття відповідальності за природу як національне багатство проведено обласний екологічний форум «Природа – національне багатство України». Під час проведення форуму було організовано роботу секцій «Дослідження природних ресурсів України, екологічного стану довкілля», «Вивчення народних традицій раціонального природокористування», «Сучасні технології енергоефективності та енергозбереження на засадах сталого розвитку». У своїх роботах учасники форуму порушували проблеми збереження біорізноманіття, водних природних ресурсів, упровадження безпечних агротехнологій, традицій раціонального природокористування в межах громад, охорони навколишнього природного середовища в інтересах сталого розвитку.

З метою залучення дітей і учнівської молоді до розвитку громад, формування сучасного регіонального позашкільного освітнього простору щороку проводиться Обласний конкурс соціально-освітніх проєктів «Діти розбудовують громаду». За ініціативи здобувачів позашкільної освіти було реалізовано 8 проєктів, спрямованих на покращення «екологічного» клімату громади: «Рідному місту – зелені легені» (Шосткинська ОТГ), «30 троянд Ромену» (Роменська ОТГ), «Садимо кисень» (Дубовязівська ОТГ), «Шкільний двір: від мрії до реальності» (Есманська ОТГ), «Курс на зелене місто» (Глухівська ОТГ), «Чисте місто! Ні сміттю» (Тростянецька ОТГ) тощо.

З лютого 2022 року в області реалізується соціально-освітній проєкт «Майбутнє за ЕКОгромадою» з метою забезпечення права кожної дитини області на якісну позашкільну еколого-натуралістичну освіту, формування партнерських відносин між педагогами, батьками, державними і громадськими інститутами щодо виховання дітей та учнівської молоді на засадах сталого розвитку суспільства.

Напрями Проєкту:

1) Агрономічний. Учасники Проєкту вивчають вирощування рослин із застосуванням технологій органічного землеробства,

ландшафтного дизайну; проводять дослідницьку роботу з сортовивчення та інтродукції рослин, продуктивності вегетативних і насінневих способів розмноження рослин, впливу зміни кліматичних умов на ріст, розвиток і врожайність агрокультур, визначення ефективних способів отримання мікрозелені (мікрогрину). Презентують результати своєї діяльності під час обласного заходу «Агрофест».

2) Біологічний. Учасники Проєкту беруть участь у дослідженнях видового біорізноманіття біотопів у межах громад (ліс, луки, річки, болота), створюють у населених пунктах насадження дерев і кущів з лікувальними властивостями; проводять просвітницьку роботу щодо збереження місцевої флори і фауни; оформлюють та поширюють регіональні цифрові альбоми, колекції, гербарії, інтерактивні карти. Презентують результати своєї діяльності, долучаються до розв'язання проблем сталого користування біорізноманіттям громад під час обласного хакатону «Мої біологічні рішення».

3) Екологічний. Учасники Проєкту об'єднуються в екокоманди «Стале домогосподарство», «Екородина», еколого-патріотичні спілки «Екорейнджери», «Ековарта», «Зелений патруль», колективи екологічної просвіти; організують та координують у межах громади екоакції, екодесанти «Життя без сміття», «Стоп пластик», «Не пали – роби компост», еколого-патріотичну гру «Паросток», майстер-класи з апсайклінгу тощо; здійснюють екологічний моніторинг природних і штучних екосистем громади. Презентують результати своєї діяльності під час обласного фестивалю практичних природоохоронних дій «Smart ідеї для життя», обласного експедиційно-польового збору команд юних екологів.

У межах обласного соціально-освітнього проєкту «Кровна родина», з метою посилення виховного потенціалу закладів позашкільної освіти, формування партнерських відносин між педагогами, батьками, громадськими організаціями щодо родинного виховання засобами еколого-натуралістичної творчості 23 червня 2022 року на інтерактивному сервісі Padlet відбувся обласний фестиваль проєктів ландшафтного дизайну «Квіти моєї родини». У заході взяли участь понад 120 учнів, вихованців закладів загальної середньої та позашкільної освіти області з 21 об'єднаної

територіальної громади. Учасники фестивалю презентували свої проекти, ознайомилися та обговорювали роботи інших учасників заходу.

Відповідно до екологічного календаря у квітні 2022 року було проведено тематичні заходи й активності, учасниками яких стали педагоги, вихованці та їхні батьки. Зокрема було проведено фоточелендж «Весну на крилах птахи нам приносять»; флешмоби «ЕКОдія для ЕКОмайбуття», «Моя мирна щаслива планета»; конкурс малюнків «Світле майбутнє мирної України»; пізнавальну програму «Здорова Земля – здоровий і я»; творчу майстерню «Друге життя непотрібним речам»; екологічні акції «Щасливі лапи», «Чиста планета», «Збережемо первоцвіти» тощо. До заходів долучилося понад 500 вихованців закладів позашкільної освіти.

У закладах позашкільної освіти Сумщини активно впроваджуються освітні STEM-технології, спрямованих на інтелектуальний розвиток підростаючого покоління як представників екоорієнтованого «розумного» суспільства.

У зазначений період було реалізовано низку екологічних STEM-активностей. Зокрема, у межах методико-педагогічний проекту співпраці педагогів Сумського ОЦПО та РТМ «Професійна взаємодія – запорука успішності педагога» реалізовано спільну діяльність навчально-методичної групи з реалізації STEAM-проекту «Ми – ЕКОтворці», що передбачав колаборацію творчої групи педагогів, їхнього творчого потенціалу й освітніх ресурсів з метою пошуку ідей модернізації освітнього процесу на основі сучасних технологій STEM-освіти та засад сталого розвитку суспільства. Інтеграція за декількома напрямками позашкільної освіти дозволило розширити контингент вихованців, які були охоплені навчально-творчою екологічною діяльністю, а також сформуванню екологічних цінностей засобами STEAM-освіти.

У межах Всеукраїнської STEM-весни реалізовано ініціативу «ЕКОактивна STEM-весна позашкільна». Проведено освітні заходи екологічного спрямування, метою яких є відновлення, підтримка й збереження природи рідного краю й планети в цілому; формування свідомого ставлення й розуміння у вихованців цінності збереження природних ресурсів, формування почуття гордості за природні багатства України, плекання природи

як джерела життєвоважливих потенціалів й ментального здоров'я людини, творчості й натхнення, а також актуалізація значення природотерапії.

Перспективна освітня діяльність щодо формування сталих екологічних цінностей вихованців засобами STEM-освіти продовжується у межах постійно діючого педагогічного STEM-коворкінгу, що передбачає роботу обласної STEM-школи для педагогів закладів позашкільної освіти, обласного фестивалю STEM-ідей.

Обласні заходи еколого-натуралістичного спрямування під час воєнного стану проводяться у дистанційній формі. Це зумовлює необхідність розроблення та реалізації нових ідей, пошуку й упровадженню ефективних форм і методів роботи з дітьми та учнівською молоддю в умовах самоізоляції та безпекових вимог із застосуванням доступних інформаційних технологій.

Платформами для проведення заходів у дистанційній формі стали спільноти у соціальних мережах, сервіс Microsoft Teams, спільноти дитячих творчих об'єднань у месенджерах Viber, Telegram, де розміщено навчальний матеріал, створений педагогами за допомогою різних онлайн-інструментів.

Відповіддю на виклики війни стало створення онлайн хабу позашкільної освіти Сумщини «Україна – це ми!», у просторах якого активно пропагуються екоосвітні інтерактивні форми роботи у вільному доступі для всіх учасників освітнього процесу, незважаючи на їх місце перебування.

Отже, діяльність закладів позашкільної освіти Сумщини спрямовано на активну участь дітей та учнівської молоді в екологічному природоохоронному русі, що формує позитивне сприйняття майбутнього, екологічно активну позицію, уміння і навички сталого стилю життя шляхом змін власної поведінки, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення сталого розвитку суспільства, орієнтацію на загальноєвропейські екотенденції. Така системна і безперервна освітня діяльність сприяє формуванню усвідомлених екологічних цінностей підростаючого покоління в умовах позашкільної освіти.

Використані джерела

1. A European Green Deal. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 10.07.2022)

2. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development URL: <https://inlnk.ru/n0Kk3Z> (дата звернення: 10.07.2022)
3. Куць Н. Екологічна свідомість українців & довкілля. URL: <http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/ekosvidomist.pdf> (дата звернення: 15.07.2022)
4. Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 15.07.2022)
5. Литовченко О. Цінності підлітків та старшокласників: Дослідження серед учнів позашкільних навчальних закладів. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/11205/1/Литовченко%20ЕНЦ.pdf> (дата звернення: 12.07.2022)
6. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: колективна монографія / [Вербицький В.В., Литовченко О.В., Ковбасенко Л.І. та ін.]; за ред. О.В. Литовченко. К. : Педагогічна думка, 2012.192 с.
7. Проектна діяльність комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю. URL: <https://www.ospo.sumy.ua/koordinacijna-robota/proektna-dijalnist.html> (дата звернення: 07.07.2022)
8. Стратегія сталого розвитку України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення: 10.07.2022)
9. Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах : монографія / [за ред. В.В. Мачуського]. Київ, 2017, 220 с.
10. Цілі сталого розвитку. URL: <https://inlnk.ru/4yDExP> (дата звернення: 15.07.2022)

МЕДІАЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ХІМІЇ ТА БІОЛОГІЇ

Лілія Кожокар

*учитель хімії Запорізького ліцею № 34
Запорізької міської ради Запорізької області
м. Запоріжжя, Україна*

В Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти, в Законі України «Про освіту» одним зі стратегічних напрямів розвитку освіти є реалізація компетентнісного підходу, який передбачає перенесення акцентів зі знань і вмінь як основних результатів навчання на формування в учнів системи компетентностей [3].

Загострення екологічної ситуації у світі вимагає від екологічної освіти формування компетентної особистості, яка на основі свого самостійного критичного мислення та відповідальності зможе не лише визначати екологічні проблеми, знаходити раціональні шляхи вирішення їх, а й запобігати їх виникненню. Саме тому проблема формування екологічно компетентної особистості як складової життєвої компетентності стала провідною в сучасній психолого-педагогічній науці. Концепція Нової української школи визначає, що однією з ключових компетентностей є екологічна [4].

У Державному стандарті базової та повної середньої освіти екологічна компетентність

передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки в природі, економного використання природних ресурсів, розуміння контексту та взаємозв'язку господарської діяльності та значення природи для забезпечення сталого розвитку суспільства [2].

Для цього учнів необхідно не лише озброїти теоретичними знаннями, а й прищепити екологічний спосіб життя, потребу дбати про своє здоров'я та стан довкілля. Звідси, формування екологічно компетентної особистості стає провідною проблемою сучасної освіти. Рішенням цієї проблеми можуть стати медіазасоби, адже сучасні діти – цифрове покоління, мають особливості сприйняття та засвоєння матеріалу. Щоб налагодити ефективне спілкування з новим поколінням учнів та мотивувати їх до навчання, у тому числі на уроках хімії та біології, необхідно ефективно використовувати ці засоби.

Екологічна компетентність як інтегральна якість особистості визначається сукупністю складових, що формуються в її структурі. Погоджуємося з тим, що «екологічна компетентність» — це інтегрований результат навчальної діяльності учнів, пов'язаний із засвоєнням знань, умінь і цінностей особистості у сфері екологічної діяльності, які формуються насамперед через оволодіння змістом екологічних предметів.

Чинний Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти визначає 11 ключових компетентностей. Екологічна компетентність розглядається як складник життєвої компетентності, пов'язаний із взаємодією особистості та навколишнього середовища; як особистісна характеристика, що входить до здоров'язбережувальної компетентності; як інтегративний результат навчання, що виходить за межі предметного компонента навчання.

Перехід до компетентнісного підходу означає переорієнтацію з процесу на результат навчання в діяльнісному плані, на формування та розвиток в учнів умінь діяти, застосовувати знання в житті, в конкретних ситуаціях, організувати освітній процес на основі потреби випускників шкіл у суспільстві [8, с. 66].

Загальнометодичні аспекти реалізації компетентнісного підходу в освіті перебували у колі досліджень українських вчених І.Беха, О.Варецької, В. Лугового, О.Пометун, О.Савченко та інших [7, с. 17].

Реалізацію компетентнісного підходу в хімічній освіті, методику формування хімічних понять розкрито в дослідженнях Н.Буринської, Л.Величко, А. Грабовського, Н.Олійник, І.Родигіної, М.Савчин, О. Ярошенко та інших.

Екологічна компетентність трактується як:

- компонент життєвої компетентності, пов'язаний із взаємодією особистості та середовища (О. Гуренкова, Л. Хоружа, І. Ящук);

- особистісні характеристики, що входять до складу здоров'язбережувальної компетентності (Н.Єрмакова);

- інтегративний результат навчання, що виходить за межі предметного компонента освіти (І. Родигіна), пов'язаний із засвоєнням знань, умінь і цінностей особистості у сфері природоохоронної діяльності, які формуються насамперед через оволодіння

змістом екологічної тематики та використання медіатехнологій загалом та медіазасобів, зокрема [5, с. 145].

Теоретичні й практичні питання упровадження медіаосвіти, у тому числі застосування медіазасобів досліджено О.Волошенюк, В. Івановим, Л.Найдьоною, Г.Онкович, О.Сирцовою, Н.Череповською та іншими [1, с. 53].

Дослідники розглядають медіазасоби навчання як матеріальні об'єкти, створені або відібрані з матеріалів, опублікованих у ЗМІ, для використання в освітньому процесі.

Г. Онкович класифікує медіазасоби на традиційні (друковані видання (газети, журнали), радіо, кіно, телебачення, відео) та інноваційні (містять інформацію про програмно-технічні засоби та пристрої (сервери) і працюють на основі комп'ютерних технологій) [6, с. 278].

У своїй роботі використовую такі медіаосвітні засоби:

- традиційні (преса, радіо, телебачення, кіно, мультфільми, відео, фотографії, реклама, шкільна газета);

- інноваційні (LearningApps, вправи з використанням хмари слів WordArt, інтерактивна стіна Padlet, кейси, ментальні карти, інтерактивні конспекти, сайти Quizizz, «На Урок», «Всеосвіта», «Мій клас», wizer.me, шкільні і персональні сайти, комп'ютерні ігри, кейси екологічної тематики.

Для формування екологічної компетентності за допомогою медіазасобів найбільш ефективними є технологія проблемного навчання, розвивального навчання, розвитку критичного мислення, проєктна технологія навчання, особистісно орієнтованого навчання, інтерактивного навчання, що реалізуються за допомогою пояснювально-ілюстративного методу навчання – використовуються мультимедійні презентації (з використанням елементів анімації; класичні комп'ютерні презентації). Здобувачі освіти самостійно створюють презентації за допомогою сервісів PowerPoint, Prezi (можливість спільної роботи над проєктом декількома учнями), PowToon (дозволяє створювати анімовані презентації в онлайн-форматі за допомогою шаблонів або з «чистого аркуша»), презентації, створені в хмарному сервісі Google Docs.

З метою активізації пізнавальної діяльності до вивчення хімії та біології використовується частково-пошуковий метод навчання.

Вчитель в системі проводить заняття-конференції на екологічну тематику. Здобувачі освіти готують виступ із мультимедійним контентом, що розвиває в них уміння аналізувати й синтезувати інформацію, ставити запитання й відповідати на них, дискутувати, аргументувати твердження тощо.

Дуже успішно реалізується метод проєктів в 8–11 класах. Особливо продуктивно використовуються інноваційні медіазасоби — мініпроєкти екологічного спрямування, результатом яких можуть бути пам'ятки, інформація щодо порівняння різних поглядів на проблему, постери, власна інфографіка на захист позиції, відеоролик, презентації.

Активно залучаємо здобувачів освіти до екологічних конкурсів, всеукраїнських та міжнародних проєктів, дослідницької діяльності у роботі МАН, до участі у науково-практичних конференціях різного рівня. Досвід реалізації проєктів висвітлено та опубліковано на спеціалізованих сайтах, в соціальних мережах (Додаток 3).

Пропонуємо при викладанні хімії та біології систематично використовувати засоби медіаосвіти для формування екологічної компетентності, використовуючи такі види спільної роботи з учнями:

- аналітичну роботу з пресою, написання власних текстів (стаття на сайті, блог, пост у соціальних мережах);

- створення власного форуму чи тексту (інфографіка, рекламний постер, афіша, плакат тощо), «хімічні помилки» (в Інтернеті, ЗМІ, міських оголошеннях), сайту/сторінки вчених-хіміків, біологів;

- використання рекламних роликів до тем, коротких анімаційних фільмів із метою аналізування, інтерпретування;

- застосування методів («Метод пресс», «Обери позицію», «Асоціативний куц», «Рюкзак») і прийомів розвитку рефлексії емоцій і почуттів («Смайлики», «Комплімент», «Різні кольори», «Пейзаж»), рефлексії діяльності («Квітка засвоєння», «Сніжна грудка», «Синквейн», «Акрослово») та аналітичного, критичного мислення;

- проведення занять у форматі медіаклубу [8, с. 67].

Інформаційно-комунікаційні та хмарні технології в роботі вчителя відкривають нові можливості для формування екологічної компетентності, яка передбачає використання великої кількості різноманітної інформації,

що робить використання комп'ютера з доступом до Інтернету особливо ефективним, оскільки дозволяє дуже швидко обробити цю інформацію та представити її у вигляді малюнків, фотографій, таблиць, схем, діаграм, презентацій тощо.

Тому на етапі «мотивування навчальної діяльності» одним із ефективних методів навчання є надання творчих випереджаючих завдань. Учитель привчає учнів до підготовки випереджаючих завдань у вигляді повідомлень про наукові досягнення й відкриття в хімії, біології, медицині. Серед позитивних досягнень – самостійне створення окремими учнями творчих альбомів, презентацій у вигляді слайдів чи буклетів.

Для підвищення зацікавленості доречними стали комп'ютерні анімації та віртуальні лабораторії. Перші — дають можливість начисто й динамічно розглядати багато природних явищ та отримувати соціокультурні знання під час вивчення нового матеріалу; інші — значно скорочують час виконання практичних робіт і лабораторних дослідів, за відсутності реактивів допомагають виконати практичну частину програми. Для проведення лабораторних досліджень, практичних робіт учитель використовує роботу в малих групах. Це дає здобувачам освіти змогу обмінюватись ідеями, сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, критично мислити, вміння вести дискусію й переконувати співрозмовника.

Відзначимо свою позицію щодо необхідності скорочення розриву між хімією та реаліями повсякденного життя, піднесення хімічних та біологічних знань до особистісної значущості для кожного учня, їх «винесення» за межі кабінету хімії та біології й застосування для пояснення реальних явищ природи, суспільства, власного життя на всіх етапах уроку.

Доцільними виявилися й шкільна газета, у якій учні розміщують авторські статті й повідомлення про хімічні та екологічні проблеми, розроблення й ведення учнівських сайтів і сайту школи, робота шкільного радіо, створення відеоканалу на Youtube, комп'ютерні ігри, мультфільми, художні фільми, завдання за текстом телевізійної реклами. Особливо вдало це застосовується під час ознайомлення з проблемою пестицидів, умісту ендокринних руйнівників у косметиці тощо.

На етапі «сприйняття та засвоєння матеріалу» в груповій діяльності використовуються кейси екологічної проблематики, що сприяє розвитку навичок розв'язування практичних завдань, критичного мислення, аналізу інформації.

На етапі «узагальнення та систематизації знань» одним із найпоширеніших видів робіт для закріплення вивченого матеріалу з хімії та біології є завдання ресурсів Learning Apps.org, Quizizz, сайту «На Урок», «Всеосвіта», «Мій клас», вправи з використанням хмари слів WordArt, інтерактивної стіни Padlet, ментальних карт, інтерактивних конспектів wizer.me.

Для вдосконалення методів контролю використовуються тестові оболонки, розроблено власні тести, створені в Google Forms. Здобувачі освіти виконують тестові завдання на уроці (кабінет, в якому проводяться заняття, підключено до мережі Інтернет або використовуються можливості мобільного Інтернету кожного учня), причому, відповіді одразу надсилаються вчителю. База створених тестів знаходиться в теках, розрахованих на кожен клас.

Систематичне використання медіазасобів змінює взаємини між учнем і вчителем, створює ґрунт для роздумів і діалогів, ситуацію успіху під час вивчення хімії та біології, забезпечує стійкий розвиток екологічної компетентності у здобувачів освіти.

Модель застосування медіазасобів формування екологічної компетентності здобувачів освіти на уроках хімії та біології представлена в Додатку 1.

Отже, медіазасоби формування екологічної компетентності — дієвий засіб, що дозволяє формувати у свідомості здобувачів освіти цілісну картину світу, розвивати свідоме критичне сприйняття інформації, формувати вміння і навички самостійного створення медіатекстів. Успіху можна досягти лише за умови поглибленого аналізу теоретичного матеріалу, чіткого вибору вчителем форм роботи та методів організації освітнього процесу, урахування вікових та психологічних особливостей, інтересів здобувачів освіти та матеріально-технічної бази закладу освіти. Саме медіазасоби формування екологічної компетентності здобувачів освіти стануть незамінним помічником у забезпеченні якісної освіти з хімії та біології.

Список використаних джерел

1. Григорович О. Медіаграмотність на заняттях з хімії / за редакцією О. Волошенюк, В. Іванов. Київ : АУП. ЦВП, 2020. 53 с. ; іл.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.11 №1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-Text> 2011-%D0%BF#
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214519#Text>
4. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/.../ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
5. Куриленко Н.В., Єрмакова-Черченко Н.О. Метод проектів як засіб розвитку екологічної компетентності учнів основної школи. Актуальні проблеми природничо-математичної освіти в середній і вищій школі : матеріали Міжн. наук.-практ. конф., 26–28 червня 2014 р. Херсон, 2014., С. 144–146.
6. Онкович Г.В. Новітні терміни медіаосвіти та медіадидактики // Лінгвістика. Лінгвокультурологія. Кроскультурна і міжкультурно комунікація: проблеми, питання, рішення. – Дніпро, ДНУ ім.Олесья Гончара, 2018. – № 12. Частина 2. С.277–291.
7. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань Запровадження компетентнісного підходу в українській освіті // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. К.: К.І.С., 2004. С. 17–72.
8. Череповська Н.І. Медіаосвітні засоби у вихованні патріотизму молоді в інформаційну добу / Н.І. Череповська // Збірник матеріалів: III Міжнародна науково-методична конференція «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». – Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2015. С. 59–67. URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/mediaosvitni-zasoby-u-vyhovanni-patr/>

ПЕДАГОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Лебегук Л.В.

Педагогічний менеджмент системи підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю має бути суттєво удосконалений. Реалізація професійної функції педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю передбачає досягнення на основі принципів і методів педагогічного менеджменту їхньої професійної мети – використання й підвищення соціального й інтелектуального потенціалу учасників еколого-натуралістичних гуртків для підвищення успішності вирішення ними життєвих завдань.

Дослідження підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю можуть базуватися на теоретико-методологічних працях С. Гончаренка, І. Зязюна [9], В. Кременя та ін.; працях з управління професійною освітою педагогічних працівників Р. Гуревича, О. Гури, О. Дубасенюк, Л. Кравченко [1; 5], Н. Ничкало [9], В. Стрельнікова [8; 10–15; 19], Л. Хомич та ін.

Аналіз нормативної, наукової і навчальної літератури показав, що основними положеннями нової парадигми управління освітніми системами (у їх складі – система підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю) є такі: а) запровадження науково-технічних досягнень – головний напрям підвищення рівня функціонування будь-якого закладу освіти; б) освіта розглядається як відкрита система управління, яка швидко реагує на зміни у зовнішньому середовищі; в) орієнтація освітніх систем на підвищення якості підготовки і найбільш повне задоволення запитів суспільства; г) забезпечення адекватності та швидкості реакції закладів освіти на зміну кон'юнктури ринку; д) зростання ролі мотивації, інновацій, організаційної культури, стилю управління освітніми системами [4, с. 124].

Аналіз наукових праць вітчизняних авторів, разом з тим, показав недостатню увагу дослідників до питання підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю.

Зважаючи на вищезазначене, маємо на меті: 1) виокремити напрями досягнення

мети підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю з позицій теорії управління; 2) визначити принципи, функції і методи менеджменту системи підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю.

Отже, спочатку виокремимо з позицій теорії управління напрями досягнення мети підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю. Нашими дослідженнями [2–8; 16–19 та ін.] і практикою підтверджено, що досягнення мети підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю забезпечується вирішенням комплексу завдань педагогічного менеджменту: а) організацією і забезпеченням ефективного функціонування системи підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю у процесі повсякденного практичного вирішення ними їхніх завдань; б) зростанням рівня професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю на основі організації системи їхньої диференційованої підготовки; в) оптимізацією навчальної діяльності через включення кожного здобувача освіти у систему підготовки методів і дій, які найбільше реалізують готовність до роботи з учасниками еколого-натуралістичних гуртків; г) урахуванням індивідуальних і групових особливостей здобувачів освіти організаторами навчання; д) допомоги здобувачам освіти у самовихованні, самоосвіті і підвищенні особистої підготовленості до роботи з учасниками еколого-натуралістичних гуртків.

У цілому, сучасний заклад педагогічної освіти, система підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю в закладі педагогічної освіти є складними соціально-педагогічними системами, однією з важливих їхніх характеристик є управління.

Згідно другого завдання нашого дослідження виділимо підтверджені практикою принципи менеджменту системи підготовки

педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю:

а) принцип формулювання мети, який є основою планування, організації, контролю, тобто основою змісту всієї діяльності педагога закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю у роботі з учасниками еколого-натуралістичних гуртків як управлінця;

б) принцип цілеспрямованості, який відображає вимоги до постановки мети з урахуванням її оптимальності, реальності, перспективності;

в) принцип кооперації, який відображає важливі вимоги до діяльності педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю з опорою на колективний розум і колективну творчість;

г) принцип функціонального підходу, який є умовою постійного розвитку, удосконалення педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю у роботі з учасниками еколого-натуралістичних гуртків на основі постійного уточнення і конкретизації їхніх запитів;

д) принцип самовдосконалення, який здійснюється на основі досягнення теорії і передової практики роботи з учасниками еколого-натуралістичних гуртків.

До функцій педагогічного менеджменту системи підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю нами віднесено:

а) планування, яке є основною функцією управління і полягає у визначенні мети і напряду діяльності означеної системи;

б) прийняття управлінського рішення, що є основною проблемою управління у змінному середовищі;

в) укомплектування штату педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю, оскільки менеджмент передбачає інвестування у розвиток колективу;

г) ефективна комунікація означає, що керівники мають інформувати педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю про мету і наміри діяльності;

д) стимулювання, здебільшого нагородження педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю за знаходження нових способів ефективної роботи на основі довгострокової програми;

е) керівництво, коли керівники гуртків еколого-натуралістичного профілю пристосовують свій стиль до вимог ситуації, вони стають визнаними «лідерами»;

є) контроль здійснюється через порівняння бажаних результатів роботи з учасниками еколого-натуралістичних гуртків з досягнутими, потім застосовуються необхідні корективальні дії.

Означені функції в комплексі відображають хід і послідовність управлінських дій у педагогічному менеджменті системи підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю, їх завершений цикл.

Наукові основи педагогічного управління актуалізують питання про методи управління, які є способами досягнення поставленої мети, способами реалізації основних функцій педагогічного управління системою підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю в закладі педагогічної освіти. Основні методи педагогічного управління можна поділити: а) за об'єктами управління (державні, регіональні, місцеві); б) за суб'єктами управління (адміністративні, господарські); в) за метою (стратегічні, тактичні, оперативні); г) за часом (перспективні, довготермінові, поточні); д) за стилем управління (авторитарні, демократичні, ліберальні).

Застосування означених методів сприяє формуванню у педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю у закладі педагогічної освіти добросовісного ставлення до роботи з учасниками еколого-натуралістичних гуртків, формування відповідальності педагога закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю за доручену справу і почуття обов'язку, розвитку громадської активності тощо. Ці методи сприяють підтримці авторитету особистості педагога закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю, його інтересів, забезпеченню свободи його особистості у процесі підготовки до роботи з учасниками еколого-натуралістичних гуртків.

У цілому, основною метою підготовки педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю є досягнення конкурентності на ринку праці, компетентності і відповідальності, здатності на рівні світових стандартів, готовності до постійного професіонального зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко Л. М. Принципи і методи наукового менеджменту в освіті. Зб. наук. пр. ПДПУ імені В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки». 2004. Вип. 3 (36). С. 21–28.
2. Лебедик Л. В. Досвід формування та розвитку професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти у провідних країнах Західної Європи. Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти: збірник наукових статей / За заг. ред. Г. Л. Єфремової. Суми, 2022. 440 с. С. 53–58.
3. Лебедик Л. В. Забезпечення якості підготовки і підвищення кваліфікації педагогів закладів позашкільної освіти. Підвищення якості національної освіти у контексті викликів сьогодення : матеріали Регіон. наук.-практ. конф. (26 трав. 2022 р., м. Харків) / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Петров В. В., 2022. 349 с. С. 168–171.
4. Лебедик Л. В. Менеджмент підготовки викладачів вищої школи. Наукові записки / Ред. кол.: В. В. Радул, С. П. Величко та ін. Вип. 141. Ч. II. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. С. 124–126.
5. Лебедик Леся, Кравченко Любов. Розвиток професійної культури викладачів економіки в умовах магістратури. Українська професійна освіта. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. №4. С. 46–53.
6. Лебедик Л. Педагогічний менеджмент системи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи. Українська професійна освіта. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. Вип. 7. С. 50–56.
7. Лебедик Л. В. Підготовка керівників гуртків до роботи з обдарованими дітьми в системі післядипломної педагогічної освіти. Проектування розвитку та психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості: в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 23–25 черв. 2022 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. 368 с. С. 149–157.
8. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю., Стрельников М. В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: Навчально-методичний посібник. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с.
9. Неперервна професійна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць : у 2-х ч. / за ред. І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало. 2001. Ч. 1. 305 с. Ч. 2. 302 с.
10. Стрельников В. Ю. Критерії якості підготовки фахівців у закладах освіти. Використання технологій менеджменту якості в управлінні закладами освіти : зб. матер. II регіональної наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, Україна, 20 листоп. 2018 р.) / укл. : Брик Р.С., Дідух Т.Г. Тернопіль : ТОКІППО, 2019. С. 73–79.
11. Стрельников В. Ю. Менеджмент якості підготовки магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи». Менеджмент розвитку соціально-економічних систем у новій економіці : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 14–15 трав. 2015 р.). Полтава : ПУЕТ, 2015. С. 194–197.
12. Стрельников В. Ю. Педагогічна діагностика як інструмент управління якістю навчального процесу в закладах освіти територіальних громад. Проблеми, досвід та вдосконалення методичної роботи у закладах освіти : матеріали Усеукр. наук.-практ. конф. (24 листоп. 2021 р., м. Харків) / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Петров В. В., 2021. 455 с. С. 387–394.
13. Стрельников В. Ю. Педагогічний менеджмент підготовки суб'єктів спортивної діяльності. Актуальні проблеми психолого-педагогічного супроводу та розвитку суб'єктів спортивної діяльності: Матеріали IV Всеукр. наук. електронної конф. (м. Київ, 29 жовт. 2021 р.) / Відповід. ред.: Т. М. Булгакова. К., 2021. С. 97–98.
14. Стрельников В. Ю. Професійний розвиток майбутнього фахівця як складник його соціальної діяльності у контексті сучасної соціокультурної ситуації. Соціально-педагогічна діяльність в умовах трансформації суспільства: теоретичні та прикладні проблеми : монографія / С. П. Архипова, Т. М. Десятов, І. І. Кругляк та ін. ; за заг. ред. С. П. Архипової. Черкаси : Вид. ФОП Гордієнко Є. І., 2014. С. 19–46.
15. Стрельников В. Ю. Управління професійним розвитком педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти в умовах короткотермінових курсів підвищення кваліфікації. Актуальні проблеми управління освітою і навчальними закладами: зб. наук.

пр. / за заг. ред. Л. А. Мартинець. Вип. 3. Ч. 1. Особливості управління навчальним закладом у сучасній системі освіти. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. С. 101–104.

16. Lebedyk L. V. 1.15. Structural components and functions of projecting activity of future high school teachers. Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph / Edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague, OKTAN PRINT s.r.o., 2020. 674 p. P. 155–162.

17. Lebedyk L. V. Forms of Pedagogical Preparation of Higher School Teachers Within Master's Degree Studies. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio J. Paedagogia-Psychologia. Lublin Polonia. Vol. XXXII, 1 2019. P. 89–98.

18. Svitlana O. Shara, Larisa I. Vorona, Iryna O. Kalinichenko, Lesia V. Lebedyk

and Larisa M. Olifira. The formation of the humanistic position of the student in the educational process. Journal of Intellectual Disability. Diagnosis and Treatment. 2020. Volume 8. № 3. pp. 472–484. URL : <https://www.lifescienceglobal.com/journals/journal-of-intellectual-disability-diagnosis-and-treatment/volume-8-number-3/82-abstract/jiddt/4043-abstract-students-humanistic-position-formation-in-the-educational-process>

19. Strelnikov V. Yu., Lebedyk L. V., Hura T. V., Sysoieva S. I., Stankevych S. V., Shapovalova E. V., Avilova O. Ye. Leadership and social work in the environmental management system. Ukrainian Journal of Ecology. 2021. № 11 (2). С. 349–351. URL : <https://www.ujecology.com/articles/leadership-and-social-work-in-the-environmental-management-system.pdf>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Стрельніков В. Ю.

Перегляду концептуальних засад (змісту, технологій, принципів) системи підвищення кваліфікації педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю об'єктивно вимагає рух України до світового освітнього простору. Це підвищення кваліфікації має гарантувати досягнення високої якості й результатів роботи фахівців.

Сьогодні у системі неперервної освіти назріла потреба в нових теоріях, зокрема, назріла проблема розробки й реалізації концепції підвищення кваліфікації педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю, яка відповідала б сучасному інформаційному суспільству. Будуючи концепцію підвищення кваліфікації педагогів закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю, слід врахувати, що дидактика неперервної освіти, як плюралістична наука, послуговується різними засадами, з різних сторін вивчає об'єкт свого дослідження. Хоча, інколи дослідники не вважають дидактику наукою, а мистецтвом, висловлюють сумніви щодо стабільності дидактичних закономірностей [6, с. 46]. Для підтвердження стабільності дидактичних закономірностей, слід зважати на протиріччя дидактичних засад, уникати суперечливості теоретичних висновків.

Якісне підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі неперервної освіти полягає у створенні належних для неї умов, побудові означеного науково-методичного підвищення кваліфікації як упорядкованої множини взаємопов'язаних і взаємообумовлених функціональних і структурних компонентів, що становлять єдине ціле, поєднані спільною метою і завданнями, спрямованими на якість системи. Слід зважати на гальмування розвитку концепції її надмірною «цілісністю», відсутністю внутрішніх логічних протиріч [6, с. 47].

Концептуальні засади підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю у системі неперервної освіти мають відповідати усталеним вимогам: бути ідеальною моделлю досліджуваного підвищення кваліфікації (у гносеологічному плані); враховувати загальні закони, принципи, пояснювати сутність досліджуваного явища (підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю у системі неперервної освіти); пояснювати передбачення ходу подій і їх наслідків; перевіряти на практиці істинність цих пояснень; використовувати для опису підвищення

кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю у системі неперервної освіти специфічну мову цієї галузі знань; виконувати функцію методу наукового пізнання, пов'язуючи істотні ознаки підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю у системі неперервної освіти з іншими явищами; не містити внутрішніх логічних протиріч, бути «цілісною»; бути системою доказових міркувань; керуватися відповідною системою методів пізнання; мати практичне застосування [14, с. 133]. Слід урахувати межі застосування означеної концепції, адже вона може бути однобічною, що навіть буває корисним, висвітлювати особливо недосліджений аспект предмета, але практика по можливості має бути всебічною (К. Ушинський [16]).

Аналіз наявних наукових концепцій, у яких певною мірою досліджувалася проблема підвищення кваліфікації педагогів у системі неперервної освіти [1–5; 7–15; 17 та ін.] показав, що лише розпочалося всебічне дослідження феномену «підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю» як самостійної наукової проблеми.

Оскільки у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю у системі неперервної освіти важливим є усвідомлення ними мети, результату, змісту, методів, засобів, розглянемо докладніше ці компоненти їхнього підвищення кваліфікації. Викладачі закладів неперервної освіти мають так здійснювати означену систему підвищення кваліфікації, щоб: можна було її відтворити; забезпечити її структурну і змістову цілісність; надати оптимальні технології і засоби навчання; створити творче навчальне середовище; д) забезпечити оперативний зворотний зв'язок і вчасну корекцію розвитку дитини у закладі позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю [10, с. 310].

Стосовно мети роботи з учасниками еколого-натуралістичних гуртків, викладач системи неперервної освіти має розуміти, що мета, як основна передумова його діяльності з підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю

й ідеальне уявлення результату, задається соціумом. Метою проєктованої системи підвищення кваліфікації є: створення й реалізація оптимального її проєкту, побудованого на суб'єкт-суб'єктній взаємодії, який найефективніше забезпечує запити суспільства і педагога; компонування параметрів підвищення кваліфікації як об'єктів подальшого управління; урахування чинників, що визначають якість цієї системи, засобів регулювання й корекції [10, с. 310].

Результат підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю має ствердитися як певний педагогічний проєкт, функціональна специфіка якого залежить від: стану освітнього середовища; особливостей суб'єктів, зайнятих підготовкою; функціональних зв'язків елементів підвищення кваліфікації педагогічних працівників; можливостей їх ефективного використання; очікуваних результатів [10, с. 310].

Функціональна специфіка підвищення кваліфікації педагогічного працівника залежить від: його особливостей як суб'єкта; стану середовища; функціональних зв'язків між елементами роботи з педагогами закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю; можливостей для їх ефективного використання, очікуваних результатів.

Стосовно змісту як складника проєктованого підвищення кваліфікації педагогічного працівника закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю, важливо проєктувати «різномасштабні» організаційно-змістові одиниці – окремі заняття, системі занять з теми, розділу, модуля, предмета тощо. Важливо в умовах гуманізації навчання формувати у суб'єктів роботи з педагогами закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю демократичні, партнерські взаємини, забезпечити прозорість їхньої роботи [10, с. 312].

Особливість підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю у системі неперервної освіти зумовлена її головною роллю у поєднанні теорії і практики. Досліджуване підвищення кваліфікації має розглядатись як цілеспрямована творча реалізація програми спільної діяльності суб'єктів роботи у руслі проєктно-орієнтованого полівалентного інтегративного підходу для досягнення мети – забезпечення

педагогічної майстерності педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю.

Практичне застосування викладачами системи неперервної освіти знань про результат, глобальну мету, основні характеристики, засоби, методи роботи з педагогами закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю сприятиме появі у них задоволення від виконаних проєктів, підвищить його якість, скоротить час і витрати на виконання проєктів, спростить реалізацію і модифікацію спроектованої ними системи. У системі неперервної освіти викладач має володіти схемою роботи з педагогами закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю як складною організаційно-технічною системою з комплексом методичних матеріалів, технічних засобів (зокрема, комп'ютерних мереж), алгоритмів, програм, які регламентують організацію роботи з педагогами закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю на всіх її стадіях і етапах.

Проектована система неперервної освіти підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю має бути: модульною (пропонувати набір функціонально незалежних модулів, які можна використовувати); інформативною (уміщувати різні навчальні програми, інструктивно-методичні матеріали, інформаційні фонди, технічні засоби, сайти тощо); здатною до модифікації в інших предметних сферах; інтерактивною для користувачів і розробників. Загалом проєкт підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю повинен мати ґрунтовну наукову основу, виконувати соціальне замовлення, бути ментально зорієнтованим, узгоджуватися із загальноприйнятими цінностями і моральними нормами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лебедик Л. В. Досвід формування та розвитку професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти у провідних країнах Західної Європи. Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти: збірник наукових статей / За заг. ред. Г. Л. Єфремової. Суми, 2022. 440 с. С. 53–58.

2. Лебедик Л. В. Забезпечення якості підготовки і підвищення кваліфікації педагогів закладів позашкільної освіти. Підвищення якості національної освіти у контексті викликів сьогодення : матеріали Регіон. наук.-практ. конф. (26 трав. 2022 р., м. Харків) / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОРМ Петров В. В., 2022. 349 с. С. 168–171.

3. Лебедик Л. В. Методологічні основи формування компонентів професійної компетентності науково-педагогічних працівників. Зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-метод. конф. «Забезпечення якості вищої освіти: підвищення ефективності використання інформаційних технологій у здійсненні освітнього процесу», 13–15 квіт. 2022 р. Одеса : Одеська національна академія харчових технологій, 2022. С. 486–489.

4. Лебедик Л. В. Моніторинг якості системи підготовки та підвищення кваліфікації викладачів вищої школи. Використання технологій менеджменту якості в управлінні закладами освіти: зб. матеріалів II регіон. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, Україна, 20 листоп. 2018 р.). / укладачі: Брик Р.С., Дідух Т.Г. Тернопіль, 2019. С. 35–42.

5. Лебедик Л. В. Підготовка керівників гуртків до роботи з обдарованими дітьми в системі післядипломної педагогічної освіти. Проєктування розвитку та психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості: в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 23–25 черв. 2022 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 149–157.

6. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю. Концептуальні засади підготовки викладачів вищої школи до проєктування дидактичних систем в умовах магістратури. Неперервна професійна підготовка фахівців в умовах формування спільного європейського освітнього простору: монографія / за редакцією С. П. Архипової, О. П. Лещинського. Черкаси : ЧНУ, 2020. С. 43–64.

7. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю., Стрельников М. В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: Навчально-методичний посібник. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с.

8. Романова Г. М. Підготовка викладачів вищих економічних навчальних закладів до

проектування навчальних технологій : монографія. К. : КНЕУ, 2009. 252 с.

9. Стрельников В. Ю. Забезпечення якості підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти. Підвищення якості національної освіти у контексті викликів сьогодення : матеріали Регіон. наук.-практ. конф. (26 трав. 2022 р., м. Харків) / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Петров В. В., 2022. С. 260–263.

10. Стрельников В. Ю. Методологічні засади підготовки педагогічних працівників у системі неперервної освіти до роботи з обдарованими дітьми. Проектування розвитку та психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості: в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 23–25 черв. 2022 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 308–314.

11. Стрельников В. Ю. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти із застосуванням технології акселеративного навчання. Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи : збірник тез доповідей II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (20 квіт. 2021 р., м. Запоріжжя) / за заг. ред. О. В. Пономаренко, Л. О. Сущенко. Запоріжжя : АА Тандем, 2021. С. 175–177.

12. Стрельников В. Ю. Підготовка викладачів на курсах підвищення кваліфікації до впровадження системи електронного навчання. Інформаційні технології – 2017 : зб. тез IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців, 18 трав. 2017 р., м. Київ / відповід.

за вип. : М. М. Астаф'єва, Д. М. Бодненко, В. П. Вембер, О. М. Глушак, О. С. Литвин, Н. П. Мазур. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. С. 254–256.

13. Стрельников В. Ю. Підготовка викладачів на курсах підвищення кваліфікації до впровадження системи інтенсивного навчання. Цілі сталого розвитку : глобальні та національні виміри : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (5–6 квіт. 2017 р.). К. : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2017. С. 314–317.

14. Стрельников В. Ю. Теоретичні засади проектування професійно орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки : дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 теорія і методика професійної освіти / Ін-т пед. і психол. проф. освіти АПН України. Київ, 2007. 461 с.

15. Стрельников В. Ю. Управління професійним розвитком педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти в умовах короткотермінових курсів підвищення кваліфікації. Актуальні проблеми управління освітою і навчальними закладами: зб. наук. пр. / за заг. ред. Л. А. Мартинець. Вип. 3. Ч. 1. Особливості управління навчальним закладом у сучасній системі освіти. Вінниця: ДонДУ імені Василя Стуса, 2020. С. 101–104.

16. Ушинський К. Д. Вибр. пед. тв. в 2-х т. К. : Рад. школа, 1983. Т.1. Людина як предмет виховання. 488 с.

17. Strelnikov V. Yu., Lebedyk L.V., Hura T.V., Sysoieva S. I., Stankevych S. V., Shapovalova E. V., Avilova O. Ye. Leadership and social work in the environmental management system. Ukrainian Journal of Ecology. 2021. № 11 (2). С. 349–351.

РОБОТА З ВИРОЩУВАННЯ МАГНОЛІЙ НА СТРИЙСЬКІЙ МІСЬКІЙ СТАНЦІЇ ЮНИХ НАТУРАЛІСТІВ

Кирилів Оксана Василівна

*директор Стрийської міської СЮН,
Львівська область*

Основною метою роботи Стрийської міської станції юних натуралістів є формування екологічно грамотної, вихованої особистості. Пріоритетні завдання — залучення вихованців до природоохоронної роботи, формування у дітей практичних знань, умінь та

навичок у галузі рослинництва, квітництва та садівництва.

Саме тому колектив станції юних натуралістів став партнером та активним учасником проекту «Стрий — місто магнолій». За ініціативи автора проекту Михайла Шмігельського,

голови ГО «Молодь Стрийщини», на СЮН щороку організуються майстер-класи з вирощування магнолій з насіння, які проводять садівник-любитель Лідія Шимків та директор СЮН Оксана Кирилів. В теплиці Станції вирощуємо саджанці магнолії з насіння, які передаємо місцевій громаді для озеленення закладів освіти та вулиць і прибудинкових територій міста.

Перші майстер-класи з розмноження магнолії методом живцювання у 2017 році почав проводити Василь Приндак, заступник директора з наукової роботи Національного природного парку «Сколівські Бескиди». Сьогодні працюємо з насінням магнолії Кобус, «Galaxy», Суланжа «Александріна». Частина насіння юннати збирають восени під час занять гуртків, частину – спонсорують партнери проекту.

Магнолії – це рідкісні екзотичні, мабуть найдавніші квіткові рослини. З'явилися на Землі в крейдяному періоді, коли ще в лісах бродили динозаври. Рослина названа на честь ботаніка П'єра Магноля. Батьківщиною цього незвичайного дерева-квітки є Північна Америка, Японія, Китай, Індонезія. В Україні садівники та ландшафтні дизайнери прикрашають магнолією парки, сквери, присадибні ділянки. У природі існує близько 230 видів магнолій. Всі вони неймовірно красиві і дуже різні. Магнолія Суланжа є гібридним сортом, який отримали від схрещування магнолії оголеної та магнолії лілієцвітої. Виведена у Франції в 1820 році агрономом, колишнім дипломатом французької армії Етьєном Суланж-Боденом, на честь якого і названо рослину.

Під час проведення майстер-класів «Вирощування магнолій з насіння» дотримуємося такого ходу роботи. Восени зібране свіже насіння чистимо від червоної шкірястої оболонки – саркотести (насіння можна намочити на день, висушене насіння не сходить). Щоб позбавити насіння залишків оплодня, який може спричинити утворення цвілі, перетираємо його з річковим піском. Промиваємо насіння водою (можна додати трохи рідкого засобу для миття посуду), щоб максимально очистити його від маслянистої речовини. Пересипаємо насіння зволеним піском (може бути перліт, мох сфагнум) та перекладаємо у пластиковий контейнер або скляну посудину, яку поміщаємо у холодильник (відсік для овочів) для стратифікації.

Витримуємо насіння в холоді (1–4 0C) протягом 3–4 місяців, постійно зволожуємо. Під час зберігання насіння регулярно перемішуємо /1–2тижні/, оглядаємо чи є волога, чи не утворилася цвіль. Висіваємо насіння в лютому-березні в контейнери на підвіконні або в теплиці. Сходить насіння від одного до трьох місяців. Потрібно стежити, щоб ґрунт завжди був вологим. Схожість насіння до 30 %. Молоді проростки першого року не розсаджувати, вони дуже ніжні, можуть загинути.

Юннати доглядають за молодими саджанцями в теплиці СЮН. Посадковий матеріал станція юних натуралістів надає для озеленення міста та навчальних закладів долучаючись до акції «Стрий – місто магнолій», «Посади своє дерево», «Озеленення країни – спадщина для майбутніх поколінь». В листопаді 2021 року СЮН м.Стрия долучилася до ініціативи юннатів посадки деревних культур «Подаруй життя планеті» в рамках загальнодержавної програми Президента України «Зелена країна» та надала посадковий матеріал для висаджування саду «Магнолій» на території НЕНЦ.

У травні-червні 2022 року у теплиці СЮН добре зійшло насіння підготовлене для посіву восени під час майстер-класу «Вирощування магнолій з насіння». І хоча заняття проводилися переважно в дистанційному режимі, юннати та діти, які прибули до нас з Харкова, залюбки приходять та доглядають за сіянцями в теплиці. Вони справді доторкаються до природи, забувають про нещастя війни, вчаться спілкуватися між собою та природою.

Спробуйте і ви виростити свою магнолію з насіння! І хоча період від сходів насіння до рясного цвітіння може зайняти кілька років, проте неперевершена краса та естетичне задоволення буде вам гарантовано. Нехай квітнуть магнолії в Україні!

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ХІМІЯ ТА ЖИТТЯ» – ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНІХ ТА ТВОРЧИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ГУРТКІВЦІВ У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ

Менафова Ю.В.

*методист Донецького обласного еколого-натуралістичного центру,
канд. хім. наук, доцент,
Донбаської державної машинобудівної академії*

Шубчинський В.Д.

*завідувач відділу екології та природоохоронної роботи
Донецького обласного еколого-натуралістичного центру*

Підвищення якості вищої освіти є актуальним завданням сучасності. Однією з особливостей сучасної системи освіти є все більш активне використання інформаційних і комп'ютерних технологій, цьому сприяє розвиток спільноти глобальних мереж і оснащення освітніх установ потужної комп'ютерної технікою. Основне завдання позашкільної освіти полягає у формуванні творчої особистості вихованця, що володіє набором компетенцій, які проявляються в здатності вирішувати проблеми й завдання для різних сфер людської діяльності, соціальної й професійної мобільності, інноваційної діяльності.

У зв'язку з цим, актуальним стає впровадження дидактичних засобів навчання відповідно до нових освітніх умов. Проблема майбутнього освіти, заснована не тільки на використанні нових інформаційних технологій та розвитку технічних засобів навчання, а і створення електронного навчально-методичного комплексу для гуртка «Хімія та життя», що є одним з аспектів вдосконалення освітніх можливостей.

Тому створення електронного навчально-методичного комплексу – один із напрямів підвищення якості навчання. При цьому, з впровадженням комплексу, можлива зміна не тільки методики викладання дисциплін, а й суттєва зміна змісту навчання.

Електронні підручники та навчальні посібники, віртуальні лабораторні роботи, тести і тренажери, ділові ігри й навчальні програми входять в повсякденну освітню діяльність керівника гуртка. Це дає можливість забезпечувати інтеграцію в одному електронному документі головних методичних, теоретичних і практичних аспектів досліджуваної навчальної програми.

Тому, на жаль. Коли наша країна охоплена війною, яку розв'язала Росія, насущною проблемою України є захист від агресивної

політики кремля, захист народу України, визволення наших міст та продовольча проблема не тільки в державі, а й у світі. Тому велику увагу в навчальній програмі гуртка було надано актуальним питанням харчової хімії.

У складних соціально-економічних умовах, в умовах війни, дистанційна позашкільна освіта стає особливо актуальною для окупованих регіонів, регіонів де ідуть активні бойові дії, для переселенців, а також при самостійній роботі вихованців. Ефективна реалізація дистанційного навчання можлива лише при цілеспрямованій програмі створення високоякісних мультимедійних продуктів навчального призначення, з урахуванням, фундаментальних, природничих, загально-професійних та спеціальних дисциплін.

Дистанційна освіта дає можливість організації гурткової роботи (ураховуючи отриманий досвід проведення занять в умовах епідеміологічної ситуації, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2) на основі різних цифрових систем управління навчанням, яка є особливо необхідною в умовах воєнного та повоєнного стану.

Метою навчальної програми є об'єктивний аналіз стану світового розвитку прикладної хімії, харчової індустрії, виявлення і аналіз проблемних позицій і перспектив довгострокового розвитку галузей хімічної, харчової і переробної промисловості з урахуванням сучасних викликів.

Навчальна програма «Хімія та життя» дає можливість розвивати у вихованців самостійність, здатність ставити завдання для вирішення актуальних проблем забезпечення людини якісними харчовими продуктами. Такий підхід дає можливість вибирати методи експериментальної роботи, інтерпретувати і представляти результати наукових

досліджень, самостійно виконувати дослідження для вирішення поставлених завдань. Для цього ми використовуємо сучасне обладнання, яке дає нові можливості розвитку методів дослідження властивостей речовин, сировини, напівфабрикатів і готової продукції, особливо у галузях виробництва нових харчових продуктів.

Хімії жодним чином навчитися неможливо, якщо вихованець не проводить особистих практик та хімічних операцій. Саме тому, багато часу присвячено лабораторному практику. Тільки такий підхід сприяє розвитку інтересу до хімії, забезпечує доступність матеріалу, що вивчається, а також формує у підростаючого покоління такі якості, як самостійність, відповідальність, активність та акуратність.

Актуальність навчальної програми є необхідною складовою формування самовизначення особистісної професійної підготовки учнівської молоді в гуртках позашкільної освіти для всіх галузей економіки нашої держави, одержання вихованцями як теоретичних, так і практичних знань, необхідних для компетентного вирішення питань сучасності.

Програма розрахована на гуртки (8–10 осіб) вищого рівня з учнівською молоддю віком від 16 до 23 років.

На опрацювання навчального матеріалу відводиться 216 годин (6 годин на тиждень).

Основні форми і методи проведення гурткової роботи:

- традиційні (розмова, розповідь, пояснення, лекція тощо)
- інформаційно-пошукові (проблемного викладу, метод навчального диспуту, проектування та моделювання)
- дослідницькі (експериментальне вирішення завдань, дослідницькі проекти)

– практичні роботи

Методи занять:

- методи проблемного діалогу — дискусії, дебати, прес-конференції, екскурсії;
- практичні методи — лабораторні роботи, практикуми, експерименти.
- проведення хімічних дослідів, читання хімічної науково-популярної літератури, підготовка презентацій, виконання експериментальних робіт.

Практичні заняття проводять після вивчення теоретичного матеріалу. Досягнення вихованців у навчально-пізнавальній діяльності перевіряються у процесі написання науково-дослідницьких робіт, виступів на науково-практичних конференціях.

Вищий рівень, один рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ГУРТКА «ХІМІЯ ТА ЖИТТЯ»

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
2	3	4	5
Вступ	3	-	3
Хімічна лабораторія	12	6	18
Я дослідник	6	3	9
Методи дослідницької роботи. Спостереження. Експеримент. Моделювання. Порівняння. Аналіз. Синтез. Абстрагування. Переваги методу експериментів над іншими методами	6	3	9
2	3	4	5
Вода	24	12	36
Фізичні властивості, феномен води. Зміст, стан та роль води в організмі людини. Баланс води у організмі. Тяжка вода, її біологічна роль Вода в масштабах планети. Вода в організмі людини	12	6	18

Морська вода. Дистильована вода. Мінеральна вода. Дія мінеральних вод на організм. Прісна вода та її запаси. Кругообіг води в природі. Екологічні проблеми чистої води	6	3	9
Хімічно зв'язана волога. Фізико-хімічно зв'язана волога. Фізико-механічно зв'язана волога. Активність води. Вимоги до води, що використовується для харчових цілей.	6	3	9
Сучасні концепції харчування. Основні харчові речовини	12	6	18
Антична теорія харчування. Теорія збалансованого харчування. Теорія адекватного харчування. Концепція здорового (функціонального харчування). Альтернативні теорії харчування. Теорія адекватного харчування. Раціональне харчування.	12	6	18
Органічні речовини харчових продуктів	30	18	48
Білки, їх будова і властивості.	4	3	7
Небілкові азотисті сполуки	4	3	7
Ферменти	4	2	6
Вуглеводи	4	3	7
Ліпіди.	5	2	7
Органічні кислоти	5	2	7
Вітаміни. Водорозчинні вітаміни. Жиророзчинні вітаміни	4	3	7
Неорганічні речовини харчових продуктів	6	6	12
Мінеральні речовини	2	2	4
Макроелементи	2	2	4
Мікроелементи	2	2	4
Безпека їжі	8	6	14
Харчові добавки. Харчові барвники. Природні барвники. Синтетичні барвники. Ароматичні речовини. Натуральні ароматизатори. Штучні ароматизатори. Підсолоджувачі	4	2	6
Шкідливі речовини харчових продуктів	2	2	4
Природні токсиканти. Забруднювачі	2	2	4
2	3	4	5
Молекулярна кухня	2	4	6
Молекулярна кухня-майже алхімія, тільки дуже смачна та витончена	2	4	6
Основи науково-дослідницької діяльності	40	18	58
Поняття про науково-технічне дослідження та методи його проведення	6	3	9
Основні засади роботи з науковою інформацією	8	3	11
Написання й оформлення науково-дослідницької роботи	16	8	24
Представлення і захист науково-дослідницької роботи	10	4	14
Підсумок	3		3
Разом	140	76	216

Навчальну програму можливо коригувати відносно безпекової ситуації в регіоні. Керівник вносить зміни й доповнення до змісту програми, визначає, скільки годин

потрібно на опанування тієї чи іншої теми, і змінює відповідні корективи щодо планування своєї роботи на основі можливостей матеріальної бази освітнього закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шубчинський В.Д., Менафова Ю.В. Контроль розвитку технологічної компетентності у вищій школі при викладанні спеціальних дисциплін Збірник наукових праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський: 2016. – № 22, с.172–174.

2. Шубчинський В.Д., Менафова Ю.В. Электронное обучение как фактор повышения профессиональной компетентности современного специалиста Збірник наукових праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський: 2014. – № 20, с.240–243.

3. Холмовой Ю.П., Менафова Ю.В. Виртуальная лабораторная работа как

элемент системы дистанционного образования//Качество образования: управление, сертификация, признание: сборник научных работ международной научно-методической конференции, 20–22 ноября 2013 года, г. Краматорск: Краматорск – ДГМА, 2013. – 235 с. – с.167

4. Фізико-хімічні основи в виробництві харчових продуктів. стислий конспект лекцій для студентів спеціальності 102 «Хімія» денної форми навчання / уклад. Ю.В. Менафова, Китова Д.Є. – Краматорськ : ДДМА, 2022. – 64 с.

5. Актуальні проблеми харчової хімії: стислий конспект лекцій для студентів спеціальності 102 «Хімія» денної форми навчання / уклад. Ю.В. Менафова. – Краматорськ : ДДМА, 2021. – 64 с.

КООРДИНАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ЮННАТІВ ТА УЧНІВ

Василь КЛИМЧУК

заступник директора ОЦТКУМ

Координаційно-методичне забезпечення та інформаційно-методичний супровід екологічної освіти й еколого-натуралістичної творчості юннатів і учнів у закладах загальної середньої і позашкільної освіти Хмельниччини є одним із пріоритетних напрямків діяльності колективу педагогів-натуралістів.

Результатом цієї роботи стало спрямування освітнього процесу на безперервність і наступність еколого-біологічної освіти, підвищення уваги педагогів-натуралістів до збереження контингенту в дитячих еколого-натуралістичних об'єднаннях, досягнення результативності гурткової роботи, створення умов для пошуку, виявлення й залучення до юннатівської роботи обдарованих дітей, розвитку творчих здібностей учнівської молоді та стимулювання до цього педагогів, підвищення професійної компетентності керівників гуртків і методистів, вдосконалення організаційно-методичної діяльності та покращення матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу, що нині активно застосовує дистанційні форми навчання дітей.

Створений ще в 1994 році на базі Хмельницького ОЕНЦУМ експериментальний майданчик Національної академії педагогічних наук України, допоміг ефективно забезпечувати науково-педагогічну співпрацю і творчу реалізацію педагогічних новаторських ідей педагогів закладу й педагогів-ентузіастів юннатівської справи в закладах освіти області.

Новаторська науково-методична співпраця хмельницьких педагогів-позашкільників з Національним ЕНЦУМ та науковцями Академії і ряду університетів України забезпечила успішну реалізацію 4-х науково-освітніх проектів, до яких регулярно долучалися творчі групи з числа педагогів-ентузіастів юннатівської справи, науковців-природників, журналістів, юристів та учнівські і студентські колективи закладів загальної середньої, позашкільної та вищої освіти області:

– «Позашкільна освіта – науково-методичне забезпечення екологічної освіти та морально-духовного виховання дітей, учнівської і студентської молоді»;

– «Формування творчої і соціально активної особистості засобами телекомунікаційних

проектів у позашкільному навчальному закладі»;

– «Сучасні здоров'язбережувальні технології навчання і виховання школярів як шлях до якісної освіти»;

– «Формування національно-патріотичних почуттів дітей, учнівської і студентської молоді юннатівськими формами роботи в контексті українського патріотизму та євроінтеграції України».

Таким чином, колектив педагогів-натуралістів в рамках науково-освітніх проектів експериментального майданчика Академії забезпечив підготовку до видання навчальної літератури національно-патріотичного, природничо-краєзнавчого і навчально-методичного змісту, загальний тираж яких склав 45 тисяч примірників, а кожен заклад освіти області отримав безкоштовно примірники книг для забезпечення потреб освітнього процесу.

Спільно з Хмельницьким ОІППО і Національним ЕНЦУМ було створено першу в Україні електронну бібліотеку, якою користуються нині педагоги-натуралісти, науковці, учнівська та студентська молодь, а виданою в 1994–2022 рр. і оцифрованою тематичною навчальною літературою й методичними розробками, поповнено електронні бібліотеки сайту юннатів Хмельниччини і сайту Національного ЕНЦУМ, що сьогодні істотно допомагає педагогам-натуралістам забезпечувати реалізацію завдань екологічної освіти і виховання та потреби дистанційного навчання юннатів, учнів і студентів закладів освіти області. Відповідні рубрики сайту стали важливою складовою інформаційно-методичного забезпечення еколого-натуралістичної роботи.

Як і в попередні роки, виходячи із завдань засновників – Департаменту освіти і науки Хмельницької ОДА та Хмельницької обласної ради, колектив педагогів-натуралістів і їх методична служба в 2016–2021 роках працювали над реалізацією заходів, визначених річними планами роботи та над науково-методичними темами:

– «Формування національно-патріотичних почуттів учнівської молоді юннатівськими формами роботи в контексті українського патріотизму та євроінтеграції України» (2016 р.);

– «Формування ціннісних орієнтирів учнівської молоді у контексті впровадження

в навчально-виховний процес сучасних інноваційних педагогічних технологій» (2017 р.);

– «Формування ціннісних орієнтирів учнівської молоді у контексті впровадження в навчально-виховний процес сучасних інноваційних педагогічних технологій» (2018 р.);

– «Створення якісного освітнього середовища – запорука розвитку компетентнісної особистості в умовах закладу позашкільної освіти» (2019 р.);

– «Міжнародне науково-педагогічне співробітництво як важливий фактор конкурентоспроможності закладу позашкільної освіти» (2020 р.);

– «Створення у гуртках рівного доступу до якісної освіти через впровадження новітніх технологій дистанційних форм навчання і формування у юннатів ціннісних орієнтирів» (2021 р.).

Координаційно-методичне забезпечення та інформаційно-методичний супровід екологічної освіти й еколого-натуралістичної творчості юннатів і учнів у закладах загальної середньої і позашкільної освіти Хмельниччини протягом останніх років здійснювали 10 педагогічних працівників закладу, кожен з яких має фахову вищу педагогічну освіту, 4 педагоги – Відмінники освіти України. В минулому навчальному році цим колективом було організовано діяльність 60 гуртків, якими охоплено 1020 дітей, за такими профілями «Біологія людини» – 1 гурток, «Людина і довкілля» – 4 гуртки, «Юні валеологи» – 2 гуртки, «Фітодизайн» – 3 гуртки, «Юні рослинники» – 4 гуртки, «Юні акваріумісти» – 3 гуртки, «Юні овочівники» – 4 гуртки, «Присадибне господарство» – 2 гуртки, «Юні садівники» – 3 гуртки, «Юні орнітологи» – 1 гурток, «Юні зоологи» – 1 гурток, «Юні екологи» – 1 гурток, «Юні фотонатуралісти» – 2 гуртки, «Юні квітникарі» – 5 гуртків, «Юний дослідник» – 2 гуртки, «Основи екологічної біохімії» – 2 гуртки, «Лікарські рослини» – 4 гурток, «Юні друзі природи» – 4 гуртків, «Юні лісівники» – 7 гуртків, «Природа рідного краю» – 5 гурток, в т.ч. на базі кращих сільських закладів загальної середньої освіти області діяло 20 гуртків ХОЕНЦУМ під керівництвом 18 педагогів-ентузіастів юннатівської роботи, якими було охоплено 340 учнів.

Для потреб організаційно-масової, навчальної та інформаційно-методичної роботи в усіх навчальних корпусах закладу забезпечено створення локальної мережі

швидкісного Інтернету «Юннат-радіо», вільний доступ до інформаційних джерел якої забезпечують портативні та стаціонарні комп'ютери, мультимедіа, широкоформатні монітори, гаджети та інші ТЗН, якими систематично користуються педагоги та юннати.

На договірних засадах методистами налагоджено науково-педагогічну співпрацю педагогів закладу з науковцями Хмельницького національного університету, Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, польських національних університетів міст Любліна, Торуня і Бидгоща, Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Національних природних парків «Подільські Товтри» й «Мале Полісся», спеціалістами Департаменту природних ресурсів та екології Хмельницької ОДА, Хмельницького обласного управління лісового та мисливського господарства й іншими науковими закладами, державними установами і громадськими організаціями краю.

Як один із прикладів результатів такої співпраці хмельницьких педагогів-натуралістів і їх методичної служби стало створення в 2020 році спільно з екологами і науковцями в закладі дендропарку «Юннатівський», що отримав статус об'єкту природно-заповідного фонду місцевого значення.

Спільно з представниками закладів вищої освіти, державних установ та громадських організацій методисти й педколектив закладу на належному рівні забезпечували організацію і проведення профільних конкурсів, семінарів, онлайн-нарад та конференцій, метою яких було удосконалення педагогічної майстерності педагогів, впровадження в практику роботи закладів освіти області кращого передового педагогічного досвіду, оволодіння сучасними інформаційно-телекомунікаційними технологіями та використання їх для потреб організаційно-методичної роботи і навчання учнів. Забезпечення стійких позицій цього напрямку методичної роботи постійно залишається в центрі уваги колективу педагогів-натуралістів.

В процесі підготовки й роботи кожного методичного заходу організатори завчасно розробляють і пропонують його учасникам ряд рекомендацій для використання педагогами профільних закладів загальної середньої і позашкільної освіти області щодо вирішення ними нагальних проблем організації

екологічної освіти та еколого-натуралістичної роботи:

- збереження профільних закладів позашкільної освіти в умовах децентралізації та розширення гурткової мережі;

- перспективи розвитку позашкільної освіти в контексті реформування системи освіти, децентралізації та суспільних викликів;

- інноваційний розвиток еколого-натуралістичної роботи в контексті сучасної стратегії державної політики в галузі позашкільної освіти;

- національно-патріотичне виховання неповнолітніх та учнівської молоді юннатівськими формами роботи в контексті українського патріотизму, євроінтеграції України, єднання й толерантності її національностей і конфесій, протидії українського народу російському шовінізму та агресії у боротьбі за свободу і незалежність нашої держави;

- пошуки шляхів співпраці педколективів освітніх закладів, органів влади, наукових установ і громадських організацій у вирішенні нагальних проблем позашкільної освіти;

- навчально-методичне й матеріально-технічне забезпечення та фінансування позашкільної освіти.

Важливе місце в координаційно-методичній і організаційно-масовій роботі посідає забезпечення координації і організаційно-методичний супровід педколективом хмельницьких натуралістів діяльності станції юннатів КЗ «Центр позашкільної освіти» Дунаєвської МР, екологічного відділу Кам'янець-Подільського ПНВО (до цього – МЕНЦУМ), Славутського дитячо-юнацького центру туризму та екологічної роботи і Шепетівського міського центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді та 146 базових (опорних) освітніх закладів передового педагогічного досвіду з питань екологічної освіти і виховання, дослідницько-натуралістичної і природоохоронної роботи з учнівською молоддю.

Протягом 1996–2020-х років в закладах освіти області еколого-натуралістична робота з учнями і юннатами щорічно проводилася відповідно до завдань окремих програм та планів комплексних заходів з екологічної освіти і виховання учнівської молоді навчальних закладів Хмельниччини на періоди 1996–2000 рр., 2001–2005 рр., 2006–2010 рр., 2011–2015 рр., 2016–2020 рр.

В IV кварталі 2020 року педагоги-натуралісти Хмельницького ОЕНЦУМ спільно з місцевими науковцями, методичною службою ХОІППО, фахівцями Хмельницького ОУЛМГ і Департаменту природних ресурсів та екології з Департаментом освіти і науки Хмельницької ОДА розробили проект спільного Плану комплексних заходів з екологічної освіти і виховання та формування екологічної культури дітей, учнівської і студентської молоді Хмельницької області на 2021–2025 роки, який ними було затверджено спільним наказом і направлено в усі ОТГ, де його заходи реалізуються під патронатом Департаменту освіти, науки, молоді та спорту й Департаменту природних ресурсів та екології Хмельницької ОДА.

На засіданнях методичних і педагогічних рад регулярно аналізується стан організаційно-масової, навчальної, науково-педагогічної та інформаційно-методичної роботи, вишукуються шляхи усунення недоліків і вирішення проблем, визначаються пріоритети й перспективи методичної і педагогічної діяльності та виконання завдань, намічених річними планами роботи, які завчасно узгоджувалися з Департаментом освіти і науки.

Завдяки таким заходам, педагогічні працівники ведуть ще й активну інформаційно-пропагандистську діяльність за напрямками екологічної освіти і виховання підростаючого покоління, природоохоронної, природозаповідної та дослідницької еколого-натуралістичної роботи, поєднуючи її з національно-патріотичним вихованням дітей і учнівської молоді юннатівськими формами роботи та участю у всеукраїнській патріотичній юннатівській грі «Паросток», готуючи й розміщуючи відповідні тематичні інформаційні матеріали на сайті «Юннати Хмельниччини», сайтах ДОНМС, ХОДА, обласної ради, НЕНЦУМ, ХОІППО та ін.

Відповідно до результатів роботи творчих груп експериментального майданчика НАПН України, за вагомий внесок педагогічного колективу в розвиток юннатівської роботи учнів, екологічну освіту і виховання підростаючого покоління Хмельниччини, координаційно-методичній та навчально-виховній юннатівській роботі Національна АПН України неодноразово нагороджувала Почесною грамотою трудовий колектив Хмельницького ОЕНЦУМ. В 2009–2021 роках заклад щорічно нагороджувався Дипломом переможця

або дипломами лауреата Рейтингу якості позашкільної освіти «Золота когорта позашкільників України» та ін.

В ці ж роки, за результатами участі методиста Олени Зотової в національних та міжнародних виставках «Інноватика в сучасній освіті», «Сучасні заклади освіти» зі своїми конкурсними матеріалами у різних номінаціях, Хмельницький ОЕНЦУМ здобував призові місця і отримував дипломи, золоті та срібні медалі організаторів – Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України, зокрема:

– «Використання комплексу сучасних засобів ІКТ, програм і рішень для підвищення якості освіти», «Інновації закладів освіти у роботі з молоддю в позанавчальний час» (2016 р., золота медаль);

– «Інноваційні підходи в закладах освіти до процесу формування творчої особистості та виховання громадянина-патріота» (2017 р., срібна медаль);

– «Застосування інноваційних технологій STEM-навчання в аспекті розвитку здібностей вихованців, учнів і молоді» (2018 р., срібна медаль);

– «STEM-навчання як освітній ресурс XXI століття» (2019 р., золота медаль);

«Упровадження інформаційно-цифрових систем і технологій у навчальній, дослідницькій та інноваційній діяльності закладів освіти» (2020 р., золота медаль);

«Створення і впровадження сучасних засобів навчання, продуктів, програм, систем і комплексних рішень для підвищення якості освіти» (2021 р. золота медаль).

Організатори виставки щорічно нагороджували й керівника закладу Почесною грамотою МОН та НАПН України, а заклад на конкурсній основі було відзначено 5 золотими і 4 срібними медалями та почесними званнями.

В 2017 та 2020 році педагогічний колектив закладу був нагороджений Грамотою Хмельницької обласної ради за вагомий внесок у розвиток позашкільної освіти, еколого-натуралістичної роботи учнівської молоді в закладах освіти області, високий професіоналізм, в 2021 року – Подякою Хмельницької облдержадміністрації за вагомий внесок у розвиток національної освіти, учнівського дослідництва й видавничу роботу, а під час сесії 15 вересня цього ж року обласна рада і облдержадміністрація зголосили голові

й за декілька хвилин раптом все нашвидкуруч вирішили і «припинили» Хмельницький ОЕНЦУМ, назвавши це оптимізацією й передавши у квітні поточного року його майно з УНДЗД і дендропарком, створеним на ній юннатами, у власність Хмельницького ОЦТКУМ та працевлаштувавши 10 педпрацівників-натуралістів у цей заклад.

Відтепер у структурному підрозділі еколого-натуралістичного напрямку, що нині ще існує у складі ОЦТКУМ, є його керівник, 2 методисти і культорганізатор, яким не надають педнавантаження, та 6 керівників гуртків. У навчальному корпусі №2, де працювали 3 керівники гуртків, правонаступником безоглядно ліквідовані навчальні кабінети для юннатів молодшого шкільного віку, юних садоводів, кролеводів, бджолярів, квітників, лікарських рослин, декоративного птахівництва та музей хліба, а їх приміщення ним уже використовуються під свої господарські потреби.

Таким чином 3 педагоги-натуралісти зі своїми гуртківцями залишились без навчальних приміщень. Збереглись ще навчальні кабінети екології, біології, профорієнтації, валеології, музей кімнатних рослин з куточком живої природи та конференц-зал, доля яких теж непередбачувана.

Також правонаступник, який спеціалізується на дитячо-юнацькому туризмі та краєзнавстві, фахово й упевнено узявся за оптимізацію освітнього процесу і дитячого дослідництва в натуралістів, ведення координаційно-методичного забезпечення та інформаційно-методичного супроводу екологічної освіти й виховання і еколого-натуралістичної творчості юннатів та учнів у закладах загальної середньої і позашкільної освіти Хмельницької області, що, починаючи з нового навчального року, має забезпечувати нові злети й досягнення цього напрямку роботи або інші тенденції його існування та інноваційного розвитку.

ТЕХНОЛОГІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМ ПОЗАШКІЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ НА ЗАСАДАХ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

*Остапчук Валентина Агамівна
директор Волинського обласного
еколого-натуралістичного центру
Волинської обласної ради,
Заслужений працівник освіти України*

*Лиш храм збудуй,
а люди в нього прийдуть
Ліна Костенко*

Невичерпне джерело педагогічної мудрості В.О.Сухомлинського живить освітній простір сучасної української школи.

Волинська педагогічна наука та практика внесла вагомий вклад у вивчення та використання в освітньому процесі шкіл, дошкільних, позашкільних закладів області надбань всесвітньо відомого учителя.

Науковцями області захищено ряд дисертацій з проблем сухомлинології.

Т.П.Остапйовська досліджувала форми організації позакласної навчально-виховної діяльності учнів у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського. Нею вперше розкрито методичний доробок вченого в удосконаленні керівництва позакласною роботою.

Інноваційні теоретичні та практичні досягнення розкрив у своїй роботі І.Є.Остапйовський «Проблема гуманізації управління закладом у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського» тощо.

Реалізація педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського в умовах розбудови національної освіти на теренах Волині – один із найважливіших напрямків діяльності Волинського обласного еколого-натуралістичного центру Волинської обласної ради.

Розпочаті у Луцьку І Всеукраїнські педагогічні читання під рубрикою «В.Сухомлинський і сучасність», які проводилися протягом 25 років майже в усіх областях країни, сприяють творчому використанню його спадщини в освітньому просторі держави.

Наука, майстерність, мистецтво так характеризує вчений управління освітнім процесом.

«Уміння керувати колективом залежить від того, наскільки глибоко розуміє керівник найтонші деталі педагогічного процесу, його глибинні джерела, духовний світ дитини, особливості його розумової праці, формування переконань. Директор повинен бути знаючим, досвідченим педагогом і психологом» (1, с. 394–395).

Н.Калініченко підкреслює, що прагнучи до реалізації поставленої мети, великий педагог спрямовував учителів на постійні пошуки нових ефективних форм і методів роботи з учнями на заняттях і в позаурочний час, на створення такої системи навчання і виховання, яка б забезпечувала оптимальний розвиток творчої обдарованості, здібностей і нахилів учнів (3, с. 16).

Погляди вченого на проблеми дитячої творчості мають характер практичної поради. На сторінках його праць знаходимо низку рекомендацій для педагогів, які можуть бути покладені в основу сучасних підходів формування творчої особистості, зокрема:

- забезпечення дослідницького характеру розумової праці учнів, розвитку їх допитливості, необхідність навчання їх мистецтву мислення на всіх етапах навчального процесу: «Дитина вчиться думати спостерігаючи і спостерігати думаючи... Перш ніж почати вчитися, дитина вчиться думати... Кожна дитина про щось думає, щось запитує в учителя, керівника гуртка. У кожного пробуджується до чогось інтерес; без інтересу немає радості відкриття, немає здібностей, нахилів, немає живої душі, людської індивідуальності» (5, т. 4, с. 230–240).

Науково-дослідницька робота вихованців Центру здійснюється на пришкільних навчально-дослідних ділянках, квітниках, у теплицях, садах, живих куточках, шкільних лісництвах інших творчих учнівських об'єднаннях та дослідницько-практичних платформах. У закладах освіти запроваджено нову форму експериментально-дослідницької роботи «Теплі грядки Розума», «Екосади». Впроваджуються експериментально-дослідницькі проекти по пермакультурі, органічному садівництву, ландшафтному дизайну.

Необхідний творчий підхід учителя до вибору й оптимального поєднання методів навчання, що забезпечують «приведення наявних знань у стан активної діяльності» (5, т. 2, с. 489); «Творчість не приходить до дітей з якогось натхнення. Творчості треба вчити...» (5, т. 4, с. 206). З цією метою для вихованців створені агітколективи, екологічні театри, проводяться творчі конкурси та масові заходи.

Глибока віра в неповторність дитини, виявлення індивідуальних здібностей, їх розвиток, відбувається коли дитина потрапляє у позашкільля.

Шлях до управлінського професіоналізму кожного керівника є так само індивідуальний, як і шлях становлення кожного його вихованця.

Василь Сухомлинський пропонує свої оригінальні ідеї, теоретично обґрунтовані та підтвержені практикою способи розв'язання проблем управлінської діяльності.

«Учителем учителів, а тільки вчитель учителів і є справжнім керівником, якому вірять і якого поважають, можна стати лише тоді, коли з кожним днем усе більше заглиблюєшся в деталі, у тонкощі педагогічного процесу, коли перед тобою відкриваються все нові й нові грані того, що можна назвати мистецтвом впливу на душу людини» (1, с. 398).

Таке мистецтво допомагає формувати успішний заклад.

Еколого-педагогічні ідеї В.О.Сухомлинського ніколи не відзначалися лише споглядацьким характером. Він гостро виступав проти хижацького, антигуманного ставлення до довкілля.

Василь Олександрович дуже образно розкрив технологію інноваційної діяльності.

«Досвід уявляється мені садом квітучих троянд. Ось нам треба пересадити цей квітучий куц із саду на своє поле».

Що для цього потрібно зробити? Насамперед, вивчити ґрунт свого поля, додати те, чого в ньому не вистачає. Підготувати цей ґрунт, потім уже пересаджувати!

Як дбайливий садівник готує ґрунт для троянди, так директор закладу повинен готувати ґрунт для запозичення передового досвіду. Майстерність керівника закладу та його колективу-це педагогічні ідеї, але ідеї без конкретних справ перетворюються у пустацвіт.

Інноваційний досвід діяльності позашкільних закладів задовольняє особистість дитини на високому якісному рівні тільки тоді, коли в його управлінській структурі присутні динамізм та поєднання жорсткого адміністрування із демократизмом прийняття рішень безпосередньо самими виконавцями. Головним тут є збалансованість стратегічних та тактичних завдань у перспективах розвитку як закладу в цілому, так і окремих його складових.

Проаналізувавши інноваційні освітньо-виховні структури, найбільш цікавою нам видалась адаптивна модель позашкільного закладу, елементи якої ми втілюємо у Волинському обласному еколого-натуралістичному центрі.

Технологія адаптивного управління включає спеціальні етапи, способи реалізації управлінського процесу, які забезпечують наскрізність мети, взаємоадаптацію суб'єктів управління і сприяють включенню механізмів саморозвитку. Тобто завданням адаптивного управління є досягнення певного результату, шляхом моніторингу всього процесу, періодичним регулюванням його з боку керівництва, прийняттям відповідних управлінських рішень.

В основі управлінської діяльності Центру – лежить орієнтація на соціальних замовників, моніторинг освітніх потреб та послуг. Протягом навчального року накопичується база даних із тої чи іншої проблеми, проводиться її аналіз та приймаються відповідні рішення.

Прикладом цього може бути організація позашкільним закладом допрофільної підготовки та профорієнтаційної роботи.

Однією із форм профорієнтації є залучення учнівської молоді до шкільних лісництв та трудових аграрних об'єднань. Завдання педагогічних колективів шкіл і позашкільних закладів полягає в підвищенні ефективності та

якості організації роботи учнівських лісництв, створенні оптимальних умов проведення навчальних і практичних занять із лісового господарства, організації дослідницької, природоохоронної роботи, здійсненні допрофесійної підготовки юних лісівників.

Волинський обласний еколого-натуралістичний центр спільно з управлінням лісового та мисливського господарства координує в області роботу шкільних лісництв. Їх кількість постійно збільшується, що вимагає від педагогів особливої уваги в наданні методичної допомоги, організації роботи раніше створених і нових учнівських об'єднань, починаючи від програмного забезпечення, оформлення документації – до розробки тематики дослідницької роботи й надання допомоги в організації навчального процесу.

Сьогодні в області нараховується 56 учнівських лісництв, що охоплюють близько 1562 школярів. За ними закріплено 11 977 га лісу.

Діяльність учнівських лісництв проводиться за такими напрямками:

- навчально-виховна робота;
- експериментальна й дослідницька діяльність;
- виробнича практика;
- організація змістовного дозвілля.

Кращі учнівські лісництва Волинської області – Нуйнівське, Добринське, Любешівське, Городоцьке, Колківське, Губинське, Ратнівське, Замшанівське. На базах окремих лісгосподарських підприємств обладнано кабінети шкільних лісництв задля створення оптимальних умов для проведення навчальних та практичних занять із лісового господарства, організації дослідницької роботи, здійснення допрофесійної підготовки юних лісівників, залучення їх до участі у Всеукраїнських конкурсах й операціях.

Широке залучення молоді до трудової діяльності формує навички та вміння з основ професійної майстерності на сучасному рівні технологій і вимог, допомагає у майбутньому стати самодостатньою людиною. Навчити молодь працювати на землі, готувати її до продуктивної праці у сільському господарстві – головна мета трудових аграрних об'єднань. Продуктивна праця, дослідництво, технічна творчість, професійне навчання та виховання у виробничих бригадах є основними методами підвищення якості знань,

практичних навичок, культури праці, трудового виховання.

Виховувати професійно підготовлену, адаптовану до сьогодення молоду людину допомагають навчально-дослідні ділянки.

Шкільна дослідна ділянка є базою для проведення допрофільної підготовки вихованців за аграрним напрямком. Крім того вона слугує для проведення навчальних і практичних занять, передбачених програмою з природознавства, біології, трудового навчання. Правильно організована робота на земельній ділянці має великий вплив на розвиток усіх сторін особистості учнів, оскільки на ділянці організовується різноманітна діяльність школярів – трудова, дослідницька, пізнавальна, виховна.

В області наявні 35 навчально – дослідних земельних ділянок, 2 теплиці, 6 парників які слугують навчальними експериментальними платформами з дослідництва сільськогосподарських культур. Слід відзначити роботу на навчально-дослідних земельних ділянках кращих колективів закладів загальної середньої освіти Доросинівської, Цуманської, Затурцівської, Луцької, Колківської, Ратнівської територіальних громад.

Запроваджено нову форму експериментально-дослідницької роботи «Теплі грядки Розума», які закладені у закладах освіти сільських рад: Радомишль, Лаврів, Забороль, Баїв, Смолигів, Городище, Радошин, Сокіл, Копачівка. Впроваджуються експериментально-дослідницькі проекти:

- пермакультурний город-квітник (грядки-зошити) на базі ВОЕНЦ;
- «Посади своє дерево». Відновлено роботу пришкольних садів області;
- впроваджено «Екосад Вусика» на садибі літературно-меморіального музею Лесі Українки селі Колодяжне Ковельського району;
- технологія органічного добрива біочару для покращення якості ґрунту (біовугілля);
- міжнародний польсько-український проєкт «Роль диких бджіл осмія у збільшенні врожайності плодово-ягідних культур».

З метою допрофільної підготовки та професійного самовизначення функціонують секції «Біологія», «Флористика та фітодізайн», «Ландшафтний дизайн», «Юні аграрії», «Юні бджоларі», «Юні акваріумісти», «Мала лісова академія», «Юні фермери» обласної Природничої школи.

Соціальний, економічний і духовний розвиток суспільства зумовлює потребу у якійсь позашкільній освіті як запоруки майбутнього.

Технологія адаптивного управління визначає що новий формат позашкільної освіти повинен бути зосереджена на конкретній дитині, юннатові-дослідникові з його освітніми і психолого-фізіологічними потребами.

Для забезпечення високої якості й доступності позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку потрібно активно розвивати партнерство.

Територіальні екологічні центри (станції), філії, відділи повинні забезпечувати ранню профілізацію й здобуття первинних професійних знань, умінь і навичок, сприяти соціалізації та подальшій самореалізації кожної особистості.

Позашкільна освіта – всесвіт дитини і майбутнє суспільства та держави спрямована на вирішення наступних завдань:

- впровадження у практику нових нормативно-правових і організаційно-методичних матеріалів з організації та здійснення освітнього процесу закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю та відновлення або ж створення нових філій, окремих гуртків, секцій, клубів на базі опорних шкіл і, насамперед, у закладах загальної середньої освіти сільської місцевості;

- розроблення сучасного навчально-методичного забезпечення для позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку;

- залучення висококваліфікованих педпрацівників, науковців з відповідною фаховою освітою на посади методистів та керівників гуртків;

- відновлення мережі філій закладів позашкільної освіти чи окремих гуртків, клубів, секцій та інших творчих об'єднань дітей і учнівської молоді у територіальних громадах області, фінансова підтримка яких має здійснюватися за рахунок місцевих бюджетів;

- урізноманітнення напрямів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю, удосконалення її організаційних форм, методів і засобів освітнього процесу;

- пропаганда здорового способу життя через запровадження інноваційних форм дослідницької діяльності;

- розвиток системи громадянського виховання дітей та молоді засобами патріотичного виховання;

- удосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів для позашкільної освіти;

- запровадження міжнародного досвіду зарубіжних країн в освітній процес;

- залучення міжнародного капіталу шляхом написання ґрантів;

Важливим елементом адаптивної системи управління закладом є залучення педагогів до написання збірників, методичних рекомендацій, психолого-педагогічних досліджень, що допомагає творчій самореалізації особистості педагога. В умовах нашого позашкільного закладу розкривається творчий потенціал не лише вихованця, а й керівника гуртка. Чимало нестандартного вносять вони у роботу з дітьми.

Обрана нами модель управління позашкільним закладом передбачає, що кожен представник дирекції, адміністративно-педагогічний працівник давно вже не відокремлює себе від виконання менеджерських функцій, функцій маркетолога з надання освітніх та інших послуг.

Пошук нових, передових педагогічних ідей, робота на науковій основі були й залишаються, на жаль, проблемними питаннями управління сучасним позашкільним закладом. Разом з тим, пошук і втілення у практику своєї роботи нового, підвищення наукового рівня педагогічної культури кожного педагога були основними критеріями Василя Сухомлинського в оцінці діяльності керівництва закладом.

Вчений надавав виняткового значення спільній участі управлінців, наприклад, у запровадженні наукових ідей у педагогічну практику.

У питаннях поглиблення демократизації управління позашкільним закладом вбачають їх розвиток, їх майбутнє відомі вчені-педагоги, послідовники В. Сухомлинського. Спільно з досвідченими директорами вони упродовж останніх десятиріч значно збагатили теорію та практику управління. Розкрили такі шляхи реалізації принципу демократизації в управлінській діяльності керівника сучасного закладу освіти як взаємодія з громадськими структурами, учнівським самоврядуванням, педагогічними колективами, батьками; багато уваги приділяє культурі управлінської діяльності. «Директор закладу не обирає на свій смак вчителів, як і вчителі директора. Відносини між ними формуються головним чином інтересами справи».

Оцінка результатів діяльності позашкільного закладу освіти повинна даватись не лише за те, як передані підростаючому поколінню знання та вміння, а насамперед, за те, наскільки молодь буде підготовлена до самостійних дій та прийняття рішень в умовах навколишнього світу.

Використані джерела:

1. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором / В.О.Сухомлинський // Вибр. твори: в 5 т. К: Рад. шк., 1976–1977.Т. 4 С. 394–626.

2. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В.О.Сухомлинський. К: Рад. шк., 1988. 310 с.

3. Березняк Є.С. Реалізація принципу демократизації в управлінській діяльності директора школи: метод. посібн. для керівників школи / Є.С.Березняк. ІСДО, 1996. 64 с.

4. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа / В.О.Сухомлинський // Вибр. твори: в 5 т. К: Рад. шк., 1976–1977. Т. 4 С. 7–390.

5. Дем'янюк Т., Первушевська І.// Нові технології позашкільної освіти і виховання. // К., 2000.

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА У ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Богомолова Оксана Антонівна

*методист, керівник гуртків
Кам'янець-Подільського позашкільного
навчально-виховного об'єднання*

Анотація: В статті розкрито можливості та особливості організації та реалізації дослідно-експериментальної роботи в умовах позашкільного навчального закладу.

Ключові слова: дослідно-експериментальна робота, інноваційні підходи до організації навчально-виховного процесу, позашкільна освіта, позашкільний навчальний заклад.

Позашкільна освіта як складова системи освіти України є одним з провідних чинників розвитку особистості та її ефективної інтеграції в соціокультурне середовище. Позашкільні навчальні заклади забезпечують реалізацію потреб, запитів та інтересів вихованців у самореалізації та професійному самовизначенні, розвитку творчого потенціалу у сфері екології, біології, валеології наукових знань, техніки, життєвої практики.

Сучасне життя дедалі більше вимагає від людини бути особистістю, яка є водночас і пошуковцем, і учнем-дослідником, і майстром-професіоналом, який відповідає передовим стратегіям, і лідером, який визначається та примножує основні цінності, даючи змогу іншим робити теж саме.

На початок XXI століття безперервні, невизначені та раптові зміни у всіх сферах сучасного суспільства виступають як звичайні умови життя людства і переконують у двох основних істинах: по-перше, вражає швидкість змін, що робить майбутнє невизначеним;

по-друге, кожна нова окрема зміна тягне за собою інші. Навчитися орієнтуватися в таких умовах і керувати ними є головною проблемою, що стоїть сьогодні перед світом.

Сфера позашкільної освіти перебуває на важливому етапі свого розвитку. Ще зовсім недавно для системи позашкільної роботи з дітьми в Україні досить популярним було визначення «додаткова освіта», яка передбачала лише виховання та організацію змістовного дозвілля, як би при цьому не декларувалось навчання й розвиток. Проте знання, уміння й навички, отримані в гуртках позашкільних навчальних закладів, вважались не вартими значної уваги у порівнянні зі шкільними знаннями. Тому педагогічній професійній компетентності працівників позашкільля не приділялось належної уваги.

Сьогодні ж погляди змінилися. Звичайно, школа дає освіту базову, загальну. Позашкільна освіта стає необхідною ланкою у вихованні повноцінної особистості, у її розвитку, в ранній профорієнтації. Нині позашкільля – це той фундамент, на якому відбудовується система, що отримала назву позашкільна освіта.

Принципова відмінність полягає в тому, що це – освіта, яка здійснюється так само, як інші типи, види освіти, – у відповідності з конкретними освітніми програмами. Тому

всі завдання з інноваційної діяльності в сфері освіти є необхідними й для позашкільця.

Нові умови зумовлюють нові вимоги, потребують адекватної діяльності. Модернізація змісту освіти, впровадження новітніх технологій як технічних, так і педагогічних, вимагають від позашкільних навчальних закладів долучатися до якісних змін. Не втрачаючи своїх особистісних рис, шукати нові форми, методи навчально-виховної роботи, застосовувати надбання науки і практики, впроваджувати інноваційні форми і методи роботи.

Дослідно-експериментальна робота у позашкільному навчальному закладі – це поєднання пошуку найбільш ефективної педагогічної системи через дослідну роботу, розробку програми експерименту та її реалізацію, включаючи і процес удосконалення масової педагогічної практики на основі отриманих результатів експерименту. Необхідність і важливість проведення дослідно-експериментальної роботи полягає не тільки в отриманні нового педагогічного знання та досвіду, але і в набутті вихованцями важливих компетентностей та є засобом зростання професіоналізму педагога.

Проведення дослідно-експериментальної роботи визначено у Положенні про позашкільний навчальний заклад, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 р. № 433 (стаття 28 п.4), де зазначено, що педагогічні працівники позашкільного навчального закладу мають право «на проведення в установленому порядку дослідно-експериментальної, пошукової роботи».

Якісна підготовка дослідно-експериментальної роботи передбачає складання програми експерименту, яка складається з актуальності дослідження, теми дослідження, об'єкта дослідження, предмета дослідження, мети дослідження, гіпотези дослідження, методів дослідження, очікуваних результатів, бази експерименту, терміну проведення експерименту та етапів реалізації дослідно-експериментальної роботи [7, с.38].

Метою будь-якого експерименту є створення нового, саме тому дослідно-експериментальна робота передбачає творчість. Першою творчою діяльністю педагога-новатора буде обґрунтування теми. Інше кажучи, необхідно продумати, які протиріччя в практиці навчання та виховання змушують відмовитись від традиційного шляху та почати

пошук нового або які потреби зумовлюють необхідність даної дослідно-експериментальної роботи. Під час роботи над цим важливим етапом майбутній експериментатор шукає відповідь на питання: «Чи актуальна ідея? Чи варто працювати саме в цьому напрямку?».

Наступний етап – формулювання теми експерименту. Тут необхідно продумати декілька можливих варіантів формулювань, після чого вибрати ту, яка найточніше відображає предмет майбутнього експерименту. Чітке формулювання теми поставить наступне питання: «Чи є для розробки даної теми необхідні можливості: технічні, фінансові, інтелектуальні, тощо?». Більшій чіткості, ясності, науковій грамотності та кращій організації сприятиме визначення об'єкта та предмета дослідження.

Об'єкт дослідження – це той педагогічний простір, та галузь, в рамках якої й знаходиться те, що буде вивчатись. Об'єктом дослідження можуть бути педагогічний чи учнівський колектив, система виховної роботи, навчально-виховний процес, викладання якогось предмета.

Предмет дослідження – це та конкретна частина об'єкта або процес, що в ньому відбувається, який в дійсності і досліджується. Предмет завжди вивчається в рамках об'єкта. Зазвичай він дуже близький до теми дослідження.

Формулювання мети експерименту – наступний необхідний елемент розробки програми. Задля правильної постановки мети треба відповісти на питання: «Який «продукт» ви бажаєте бачити в кінці даного експерименту?». Цим «продуктом» може бути нова методика, класифікація, програма чи учбовий план, алгоритм, структура, новий варіант вже існуючої технології, методична розробка, тощо.

Для успішного визначення задач експерименту треба зважувати на те, що задачі – це, як правило, конкретизовані цілі. При постановці задач будується низка проблем, які необхідно вирішувати в ході дослідно-експериментальної роботи.

Гіпотеза дослідження – це розгорнуте припущення, де максимально точно викладається модель, методика, технологія, механізм того нововведення, за рахунок якого очікується отримати високу ефективність навчально-виховного процесу. Гіпотез може бути декілька, деякі з них підтвердяться,

а деякі – ні. В ході експерименту гіпотези можна уточнювати, доповнювати, відхиляти. Практика показує, що без гіпотези існування дослідно-експериментальної діяльності неможливе [8, с. 81].

Важливою частиною організації експериментальної роботи є розробка і вибір конкретних методів дослідження. Методи дослідно-експериментальної роботи умовно можна поділити на емпіричні та теоретичні.

Емпіричні методи включають в себе вивчення літератури за темою експерименту, нормативних документів, інструктивно-методичних експериментів, аналіз позашкільної документації, педагогічне спостереження, анкетування, тестування, рейтинг, вивчення та узагальнення досвіду, тощо.

Теоретичні методи – це моделювання, порівняння, узагальнення, абстрагування, класифікація, систематизація, синтез, аналогія, тощо.

При визначенні конкретних методів педагог-експериментатор повинен приготувати всі необхідні матеріали: бланки анкет, індивідуальні завдання, картки з завданнями.

Робота по прогнозуванню результатів експерименту є необхідною, оскільки мова йде про передбачену ефективність обраної для експерименту методики. Для того щоб правильно спрогнозувати результати треба визначити критерії оцінювання результатів до початку експерименту і вони мають бути пов'язані з його метою. Всі конкретні показники по суті сходяться до двох критеріїв, які є показниками ефективності: критерій результативності, адже результативність показника якості предмету експерименту має бути або вище попередніх результатів, або вище типових шкіл даного регіону та критерію затрат часу, оскільки час є дефіцитним ресурсом, тому прогресивною можна назвати тільки ту методику, розроблену в ході експерименту, яка пропонує обов'язкове скорочення затрат часу на досягнення результату в порівнянні з традиційними.

Таким чином, ми бачимо, що кажучи про прогнозування результативності дослідно-експериментальної роботи термін «прогнозування» використовується як синонім таких понять, як «передбачення, очікування», адже мова йде про інтуїтивний акт, хоча він і базується на досвіді, аналізі гіпотези, наукових постулатах. Отже, прогноз може бути, як позитивний так і негативний [8, с. 82].

Базою експерименту може бути охоплена вся школа, паралель класів, окремі класи, групи учнів.

При визначенні терміну проведення експерименту треба враховувати тему і гіпотезу. В середньому експеримент продовжується три – п'ять років. Якщо в ході експерименту виявляється значний прогрес в навчально-виховному процесі, або виникають нові можливості, то термін роботи може бути продовжено.

Щоб уявити всю організаторську діяльність по розвитку в закладі дослідно-експериментальної роботи необхідно розглянути її етапи:

Діагностичний етап – аналіз труднощів, виявлених вчителем, керівником, учнями, батьками, аналіз стану навчально-виховного процесу, виявлення та формулювання протиріч, що потребують невідкладну ліквідацію за допомогою змін, нових методика, технологій, структур, нового функціонала. Інше кажучи – виявлення проблеми і обґрунтування її актуальності.

Прогностичний етап – постановка мети, її декомпозиція в низку задач експерименту, побудова гіпотези, прогнозування очікуваних результатів, можливих збитків, негативних явищ та способів їх усунення. В цілому роботу на даному етапі можна назвати розробкою розгорнутої програми експерименту.

Організаційний етап – забезпечення умов по реалізації програми, підготовка матеріальної бази, розподіл функціональних обов'язків, організація спеціальної підготовки кадрів, методичне забезпечення дослідно-експериментальної роботи, тощо.

Практичний або формувальний етап – проведення контрольних зрізів, реалізація нової технології, моніторинг процесу, результатів, коректування дослідної технології, обмін досвідом.

Узагальнюваний етап – обробка даних, співвідношення результатів дослідно-експериментальної роботи з поставленою метою, аналіз всіх результатів, коректування гіпотези залежно від досягнутих результатів, оформлення і опис ходу та результатів експерименту.

Етапвілення «продукту експерименту» – розповсюдження нової методики в педколективі, регіоні, системі освіти залежно від рівня експерименту [5, с. 46–49].

Після підготовки програми дослідно-експериментальної роботи її відправляють на експертизу до початку роботи.

Таким чином, зрозумілим є той факт, що організація дослідно-експериментальної роботи в закладах освіти – процес достатньо складний та трудомісткий. Реалізацією експерименту займаються не тільки ініціатори та виконавці, але й спеціалісти багатьох інших рівнів освітньої ієрархії. Проте, слід пам'ятати, що якість та результат експерименту найчастіше залежить від її правильної організації та установки якісного контролю за її проведенням.

Список літератури

1. Закон України «Про позашкільну освіту».
2. Бех І.Д. Особистість: два наукових погляди на виховання та розвиток. УДК: 159.955.4:37.032.
3. Авторські методичні системи керівників творчих учнівських об'єднань: Навч. посіб. / За ред. В.В.Вербицького. К.:

Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2007. 391с.

4. Корнієнко А.В. Особливості етнокультурного виховання учнів у позашкільних навчальних закладах. УДК: 37.035.6:374.

5. Павлова Л.М. Дослідно-експериментальна робота як форма інновації у позашкільному навчальному закладі.

6. Кудін В.С. Актуальні питання науково-методичної роботи позашкільних навчальних закладів.

7. «Позашкільна освіта в Україні: стратегія розвитку» – «Позашкілля» № 2 (50) 2011р.

8. Пустоцвіт Г. Концептуальні засади модернізації змісту сучасної позашкільної освіти і виховання учнів.

9. Закон України «Про освіту» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : osvita.ua/legislation/iaw/2231

10. Закон України «Про загальну середню освіту» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14

ЗАСТОСУВАННЯ КВЕСТ-ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Богомолова Оксана

*Керівник гуртка, методист
Кам'янець – Подільського позашкільного
навчально – виховного об'єднання*

Анотація. В статті висвітлено методичні підходи до використання квесту в процесі активізації пізнавальної діяльності молодших школярів. Зазначено основні характеристики квесту як технології.

Ключові слова: квест-технологія як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів.

Як переконливо доводить упродовж кількох десятиліть практика, перший рівень повної загальної освіти є фундаментом для подальшого засвоєння знань. У зв'язку з цим початкова школа спрямована на надання можливості кожному здобути належний рівень компетентностей, що сприяють особистісному розвитку школярів, успішній соціалізації, формуванню вміння вчитися [3].

До сучасного уроку в початковій школі ставиться багато вимог, головною з яких є те, що здобувачі освіти мають брати участь в активній пізнавальній діяльності.

Психологи й педагоги (А. Андруховець, А. Арсірій, Л. Артемова, В. Бадер, Н. Бібік, О. Біляєв, П. Блонський, М. Вашуленко, Л. Виготський, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонт'єв, Л. Пономаренко, О. Савченко В. Сухомлинський та ін.) постійно доводили, що молодші школярі розвиваються під час ігор, причому різних їх видів.

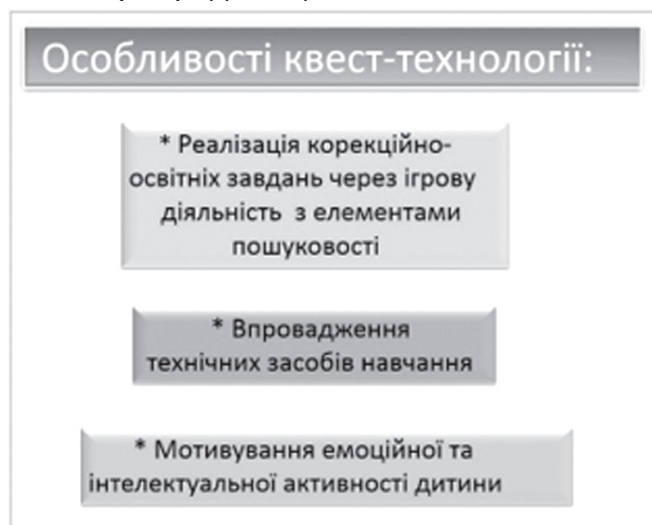
Останнім часом популярним стало застосування різних квестів, зважаючи на універсальність цієї технології. Зазвичай діти активно працюють з комп'ютером, тому це може бути веб-формат або реал-квести («жива» форма). Їх можна застосовувати на уроках та в позаурочній діяльності. Вивчення педагогічного досвіду дозволяє стверджувати, що на основі квесту вчителі моделюють урок, його частину або навіть систему.

Квест (від англ. quest – пошук і adventure – пригода) – це командна пригодницька гра, у якій учасники мають виконати завдання

відповідно до сюжету [1], причому лише за умови їх правильності визначають подальший напрямок або стають ключем, підказкою, якими можна скористатися на шляху до фіналу. Під час квесту дітям пропонують, наприклад, подолати перешкоди, допомогти персонажам дістатися до певного місця, що по суті впевнено веде до поставленої мети. Крім того, слід відзначити, що це дидактична гра з усіма її ознаками: навчальні завдання, обмеженість у часі, правила, спрямованість на результат та конкретні ролі всіх учасників [4].

У педагогіці слід розглядати квест як технологію, яка має чітко зазначене дидактичне завдання, ігровий задум, обов'язкову присутність керівника (наставника), наявність чітких правил.

Квест-ігри можуть проводитися у формі групової роботи, а також індивідуально; бути як короткостроковими — одне заняття, так і довгостроковими; мати різну тематику та структуру сюжету; проводитися в традиційному, віртуальному або комбінованому освітньому середовищі.

Квестова педагогічна технологія заснована на організації та проведенні проблемних завдань з елементами гри, для вирішення яких використовуються різні інформаційні ресурси; вона досить органічно інтегрує в собі елементи інших педагогічних технологій, таких як проектна технологія, технологія дослідження, ігрова технологія на основі використання нових інформаційних засобів та інших, що робить її досить гнучкою і придатною для будь-якого стилю викладання та засвоєння програмового матеріалу.

Як сучасна освітня технологія квест вирішує наступні завдання:

Освітні — залучення кожного до активної пізнавальної діяльності; організація індивідуальної та групової взаємодії учасників; сприяння формуванню умінь і навичок працювати самостійно за визначеною темою.

Розвиваючі — розвиток інтересу до предмета діяльності, творчих здібностей, уяви учасників; активізація сенсомоторних процесів, формування навичок дослідницької діяльності, здоров'язбережувальної поведінки, вміння самостійної роботи з інформацією; розширення кругозору, ерудиції, мотивації.

Виховні — виховання вольових якостей, особистої відповідальності за виконання завдання, виховання взаємоповаги, шанування культурних традицій, історії тощо.

Квести в навчанні та вихованні школярів почали застосовуватися Берні Доджом та Томом Марчем з університету Сан-Дієго (1995) як складник пошукової системи, у якій передбачалося поетапне виконання завдання. Вітчизняні дослідження цієї технології успішно здійснювалися Т. Бондаренко, К. Журбою, О. Ільченко, С. Мірошник, О. Мішагіною, І. Сокол, І. Шкільною та ін. Так, І. Сокол зроблена спроба класифікувати квести за такими критеріями: формою та режимом проведення; терміном реалізації та предметним змістом; структурою сюжетів; інформаційним освітнім середовищем; технічною платформою; діяльністю учнів, характером контактів; типом завдань [5, с. 371–373].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем застосування сучасних освітніх технологій дозволив визначити основні цілі квестів:

- учити здобувачів освіти критично мислити, розвивати їх пізнавальну активність, уміння узгоджувати свої дії з іншими учасниками гри;

- сприяти прояву дослідницької активності дітей у процесі вирішення завдань різних видів і пошуку результату оригінальними діями;

- самостійно приймати рішення, брати на себе відповідальність за їх реалізацію;

- виховувати впевненість, культуру спілкування, доброзичливість, емоційність [4].

Під час проектування квесту вчителю треба врахувати й те, що залежно від сюжету вони можуть бути:

- лінійними, коли гравці, виконавши одне завдання, отримують наступне, і так продовжується до кінця маршруту;

– штурмовими, де всі учасники мають основне завдання та перелік місць з підказками, але при цьому самостійно обирають шляхи досягнення мети;

– кільцевими, які нагадують «лінійний» квест, але команди стартують з різних точок, які будуть для них фінішними [2].

На нашу думку, під час проведення квесту на уроках, заняттях гуртка у початковій школі краще працювати невеликими групами по 4–6 осіб, що можна пояснити їх віковими особливостями. У таких групах діти почуваються більш упевненими і розвивають такі особистісні якості, як здатність до співробітництва, почуття лідерства та відповідальність за результативність дій групи.

Квест дозволяє застосовувати різні стратегії розвитку молодших школярів за допомогою впливу на такі види розумової діяльності:

– спогади – відновлення в пам'яті фактів, понять;

– відтворення – дія за поданим алгоритмом;

– обґрунтування – зв'язок окремого випадку з загальним принципом або поняттям;

– реорганізація – перенесення знань у нові ситуації, застосування оригінального рішення проблем;

– співвіднесення – зв'язок нових знань з отриманими раніше;

– рефлексія.

Учителю початкової школи слід пам'ятати, що урок-квест має чіткі правила побудови.

1. Оголошення теми, мети. Як варіант, можна запропонувати молодшим школярам сформулювати мету за допомогою певних підказок (предметів, запитань тощо).

2. Мотивація.

3. Планування. Залежно від теми та мети уроку учні самостійно визначають хід дій для досягнення необхідного результату.

4. Практична діяльність молодших школярів. Гравці виконують низку завдань, підготовлених учителем раніше.

5. Здійснення контролю. За правилами квесту при неправильному виконанні учнями одного завдання перехід до наступного блокується, що спонукає відшукати помилку і спробувати самостійно її виправити.

6. Здійснення корекції. При потребі молодші школярі повертаються до попереднього завдання, вносять корекцію та продовжують рух до мети.

7. Оцінювання дій учасників. Учні коментують результати гри, причому оцінюють не тільки дії всієї команди, але й окремих її учасників.

8. Підсумок уроку-квесту.

Ми вважаємо, що в Новій українській школі можна досить ефективно застосовувати квест-технологію на уроках літературного читання, «Я досліджую світ» на заняттях гуртків.

Наприклад, тема квесту «У світі казок». Об'єднати молодших школярів у групи пропонуємо за допомогою пазлів. Групи разом з учителем вирушають в мандрівку, де зустрічаються з казковими героями. Особливістю квесту є наявність заплутаного сюжету, загадка, пошук «скарбів», рятування персонажа або якась інша фантастична діяльність.

У нашому випадку квест починається з пригоди: чарівники запросили на зустріч героїв різних казок, але почався сильний буревій. Завдання учнів полягало в тому, щоб допомогти героям повернутися.

Групам видаються маршрутні листи, у яких чітко визначені завдання, причому вони можуть бути різноплановими: аудіо та відеозаписи, декламація, пазли, друдли та ін. Виконання певного завдання – конкретна підказка для героя та можливість отримати бали. Групи починали виконувати завдання, кожне з яких було логічним продовженням попереднього. Наприклад, у кросворді зашифрована назва книги, що лежить на полиці в класі, а в ній зображений ребус, який допоможе знайти лист, написаний спантеличеними героями. Цікавим завданням для молодших школярів, на нашу думку, є порівняння анотацій казок та обкладинок книжок.

Висновок. Таким чином, застосування вчителем квест-технології буде сприяти урізноманітненню форми освітнього процесу молодших школярів, розвитку їх пізнавальної активності, а значить допоможе відійти від звичних стереотипів організації й проведення уроку, сприятиме розкриттю інтелектуального й творчого потенціалу, мотивації до навчання.

Список використаних джерел та літератури

1. Журба К., Шкільна І. Квест як засіб формування національно-культурної ідентичності підлітків. Рідна школа. 2017. № 11. С. 44–51.

2. Ільченко О.В. Використання web-квестів у навчально-виховному процесі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/proftech/32834/

3. Концепція Нової української школи. URL: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

4. Мішагіна О.Д. Використання квесту як засобу активізації навчальної діяльності учнів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/34730/

5. Сокол І.М. Класифікація квестів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2014. Випуск 36 (89). С. 369–374.

6. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. За ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004–192 с.

7. Зенькова С.А. Инновационные технологии обучения школьников основам здорового образа жизни // Молодой ученый. — 2016. — №8.4. — С. 19–21.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВАЖЛИВІ ВЕКТОРИ

Литовченко Олена Віталіївна

*доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
лабораторії позашкільної освіти*

Інституту проблем виховання НАПН України

Матеріали статті представляють важливі аспекти діяльності закладів позашкільної освіти України в умовах війни. У складний для країни час заклади позашкільної освіти проводять не лише освітню, але також просвітницьку, громадську діяльність, надають психологічну підтримку та організують цікаве дозвілля для дітей, які вимушено покинули свої домівки.

У публікації презентовано найбільш важливі вектори освітньої діяльності ЗПО: формування національної свідомості дітей та молоді, відновлення історичної пам'яті та підтримка сучасних борців за незалежність України; утвердження спільних європейських цінностей в умовах євроінтеграції України, а також плани щодо післявоєнного відновлення країни.

Ключові слова: позашкільна освіта України; заклади позашкільної освіти; освітній процес в умовах війни; просвітницька, громадська діяльність; психологічна підтримка; дозвілля; національна свідомість, європейська інтеграція.

Позашкільна освіта України в умовах війни набула ще більшого значення як освітній інститут, що створює умови для ціннісного

самовизначення, соціального розвитку та творчої самореалізації особистості, а також сприяє соціальній захищеності та професійній орієнтації дітей та молоді.

Із самого початку широкомасштабного вторгнення 24 лютого – значна кількість закладів позашкільної освіти (ЗПО) відчинили свої двері для переселенців, надали прихисток і підтримку тисячам дорослих і дітей.

Після відновлення освітнього процесу на територіях, де не велися бойові дії, навчання тривало переважно із використанням дистанційної та змішаної форми. Відповідно до рекомендацій МОН України (від 06.03.2022 №1/3371–22) заклади позашкільної освіти розміщують відеоматеріали на порталі МОН, за якими можна проводити заняття з дітьми, організувати їхнє змістовне дозвілля.

У складний для країни час педагоги ЗПО проводять не лише освітню, але також просвітницьку, громадську діяльність, надають психологічну підтримку та організують цікаве дозвілля для дітей, які вимушено покинули свої домівки.

Прикладів такої роботи – значна кількість. Серед проектів, які об'єднали

позашкілля України на початку широко-масштабної війни, – Мистецький марафон «Віримо у Перемогу! Діти України – рідній країні!», у межах якого публікувалися фото/відео творчих робіт, досягнень учнів ЗПО України (малюнки, поробки, технічні моделі, відеозаписи пісень і таночків тощо).

Колективи закладів позашкільної освіти започаткували і втілили в життя освітні, методичні, просвітницькі проекти, а також акції, заходи тощо, спрямовані на освіту, просвіту, психологічну підтримку дітей та дорослих в умовах війни.

Наприклад, «Україна – наш дім» – таку символічну назву має онлайн хаб дистанційної позашкільної освіти, створений Сумським обласним центром позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, покликаний вирішувати освітні виклики сьогодення. Серед пріоритетів діяльності хабу визначено підтримку ментального здоров'я вихованців, створення психологічно сприятливого онлайн простору в області засобами позашкільної освіти.

У Рівненському міському Палаці дітей та молоді створено Арт-десант Центр Дозвілля ПДМ. Адже Рівне стало прихистком для тисяч маленьких переселенців. Діти приїхали з Лисичанська, Сєверодонецька, Харкова, Києва, Запоріжжя, Дніпра, Чернігова, Миколаєва тощо. Педагоги Палацу організують для них ігри, розвиваючі руханки, міні концерти, майстер класи аби тільки відволікти їх від сумних і гнітючих спогадів.

Варто підкреслити, що з самого початку широкомасштабної війни ЗПО реалізовано значну кількість проектів і флешмобів на тему цінності України, єднання українців, віри в Перемогу, підтримки наших захисників (проекти «Генетичний код нації», «Молитва без слів», «Вишиваю Перемогу», проєкт «Земле наша – Україно!»; обласний національно-патріотичний проєкт «Кровна родина» (Суми); Всеукраїнські мистецькі марафони до Дня народження Т. Шевченка та «Віримо у Перемогу!», флешмоб «Єднаймося заради миру!» (Кропивницький); акції «Напиши солдату листа», «Подарунок бійцю» та багато інших), а також відновлення нашої країни після війни (обласний конкурс соціально-освітніх проєктів «Діти розбудовують громаду» (Суми) та інші). Такі тематичні проєкти є вкрай актуальними в умовах війни, адже об'єднують

учасників навколо справжніх цінностей, актуалізують потребу у національній ідентифікації.

Освітній процес у закладах позашкільної освіти, до якого завдяки онлайн-формату долучаються усі бажаючі, надає актуальних знань, умінь, сприяє творчому самовираженню, а також згуртовує, психологічно підтримує учасників.

У період літніх канікул ЗПО продовжують вирішувати важливі питання організації змістовного дозвілля дітей; різноманітні і креативні літні табори, розважальні програми, літні школи тощо — створюють умови для корисного пізнавального дозвілля, а також психологічної підтримки, особливо тим дітям, які найбільше відчували жахи війни.

Варто підкреслити, що освіта є тим соціальним інститутом, який не лише надає знань, формує компетентності, але також чинить вплив на світогляд, цінності дітей та молоді. Серед найбільш важливих векторів освітньої діяльності ЗПО в умовах воєнного часу, які наскрізно стосуються різних напрямів та освітніх програм, такі: формування національної свідомості дітей та молоді, відновлення історичної пам'яті та підтримка сучасних борців за незалежність України; утвердження спільних європейських цінностей в умовах євроінтеграції України, а також плани щодо післявоєнного відновлення країни та інші.

Специфічні особливості позашкільної освіти зумовлюють її виняткову значущість і затребуваність в умовах війни.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Корнієнко Анна Володимирівна

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
лабораторії позашкільної освіти*

Інституту проблем виховання НАПН України

У статті викладено результати експериментального дослідження розвитку методичної діяльності в закладі позашкільної освіти на інноваційній основі. Наголошується, що самоосвіта є однією з найдієвіших форм методичної роботи з педагогами, що підтверджено експериментальними даними.

Ключові слова: система методичної діяльності в закладі позашкільної освіти, освітній процес у закладі позашкільної освіти, професійна компетентність педагога-позашкільника, самоосвіта.

На етапі реформування системи освіти, позашкільної зокрема, особливу роль відіграє професійний потенціал педагогів, здатних до системного й конструктивного мислення, швидкої орієнтації в інформаційному просторі, ефективної професійної діяльності. Соціальний запит держави на педагогічні кадри високого рівня професійної майстерності зумовлює пошук оптимальних форм, методів, засобів для підвищення професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти.

У сучасних умовах розвитку позашкільної освіти важливими і необхідними є розробка і впровадження нових підходів, що сприяють підвищенню її якості, забезпечення доступності. Серед них важлива роль належить методичній роботі в закладі позашкільної освіти.

Методична робота в закладі позашкільної освіти — це цілісна система взаємопов'язаних заходів, дій які ґрунтуються на досягненнях психолого-педагогічної науки, інноваційного педагогічного досвіду і спрямовані на підвищення фахової майстерності, розвиток творчого потенціалу кожного педагога та всього педагогічного колективу з метою підвищення ефективності освітнього процесу. Проблему ефективності, результативності освітнього процесу можна розв'язати лише за умови забезпечення високої компетентності та професійної майстерності кожного

педагога, його здатності до інноваційної діяльності.

Визначні вчені у галузі педагогіки в свій час переймалися системною та повсякденною роботою педагога. Професійному зростанню педагога приділяв увагу К. Ушинський, вказуючи, що він повинен багато вчитися розуміти душу в її проявах та багато думати про мету, предмет і засоби виховної майстерності, перш ніж стати практиком. Підкреслював, що педагог не повинен обмежуватися отриманими знаннями: «Учитель навчає успішно доти, доки навчається сам...» [1].

У працях «Сто порад учителям», «Серце віддаю дітям», «Розмова з молодим директором школи» В. Сухомлинський представив цілісну методологічну систему розвитку і вдосконалення педагогічної майстерності педагога упродовж всього професійного життя. Він розкрив сутнісні аспекти формування педагогічної майстерності, обов'язкові умови фахового і особистісного зростання, складові майстерності, простежив «повсякденну, на все життя дружбу з книжкою», яка не припиняється ні на один день і поповнює річку думки [4, с.32].

Сучасне суспільство потребує від педагога закладу позашкільної освіти високої фахової кваліфікації, професійної культури, здатності об'єктивно осмислювати педагогічні явища, критично оцінювати й творчо удосконалювати свою педагогічну майстерність. Сучасний педагог-позашкільник має бути готовим до змін, що відбуваються в системі позашкільної освіти, здатним сміливо приймати педагогічні рішення, виявляти ініціативу, творчість. Не має сумніву, що проблему ефективності, результативності педагогічного процесу можна розв'язати лише за умови забезпечення високої професійної компетентності та майстерності кожного педагога, його здатності до інноваційної діяльності.

Проводячи експериментальну роботу в закладах позашкільної освіти за плановою

темою «Науково-методичне забезпечення інноваційного розвитку позашкільної освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа», значну увагу ми приділяли підвищенню професійної компетентності педагогів наших експериментальних закладів.

Професійну компетентність педагога-позашкільника ми розглядаємо як складне особистісне утворення на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та досвіду, що зумовлюють готовність педагога до виконання педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень її самоорганізації.

Однією з найдієвіших форм методичної роботи з педагогами була самоосвіта.

У нашому розумінні самоосвіта — це самостійно здобуті із різних джерел знання із урахуванням особистих інтересів і об'єктивних потреб, що дає можливість педагогу: визначити чіткі особистісні цінності та світоглядні установки; усвідомити особливості педагогічної праці; підвищити свою інформаційну культуру; розвивати здатність управляти собою; удосконалювати навички вирішення педагогічних проблем; розвивати свій творчий потенціал.

Перед педагогами експериментальних закладів позашкільної освіти ставилися наступні завдання: вдосконалення теоретичних знань, педагогічної майстерності; оволодіння сучасними формами, методами та прийомами навчання і виховання; вивчення та впровадження в практику інноваційного педагогічного досвіду, новітніх досягнень педагогічної, психологічної та спеціальних наук, нових педагогічних технологій; розвиток інноваційних процесів.

Самоосвіту педагогів ми поділяли на три етапи: підготовчий, практичний, узагальнюючий. На першому етапі ми проводили діагностику. При анкетуванні, опитуванні, в бесідах, самодіагностиці визначалася тема самоосвіти педагога, мета, завдання, вибір форм і методів, час на реалізацію. На цьому етапі важливою була мотивація самоосвітньої діяльності. Педагогам пропонувалася діагностична карта з наступними запитаннями, де необхідно зробити самооцінку за шкалою від 0 до 5 балів [1, с. 42]:

1. Реалізація власної потреби в навчанні та у вихованні дітей.

2. Підвищення своєї професійної майстерності.

3. Оволодіння сучасними педагогічними ідеями та технологіями.

4. Здобути повагу серед колег.

5. Здобути повагу вихованців та їх батьків.

6. Реалізувати свій творчий потенціал.

7. Бажання кар'єрного зростання.

8. Запобігання неприємностей від керівництва.

9. Не відставати за рівнем професіоналізму від своїх колег.

10. Отримання інтелектуального задоволення.

11. Власні переконання, амбіції.

12. Забезпечення якісної навчально-виховної діяльності.

13. Отримати гідну винагороду за свою працю.

14. Усвідомлення особистої відповідальності і обов'язку.

15. Не маю мотивів займатися самоосвітою.

На наступному (практичному) етапі педагог працював за складеним індивідуальним планом самоосвітньої роботи. Як варіант плану самоосвіти пропонувався такий план:

1. Тема самоосвіти.

2. Мета й завдання.

3. Зміст роботи.

4. Форми роботи (теоретичні розробки, відкрите заняття, виступ на засіданнях методичного об'єднання, семінарах, науково-практичних конференціях).

5. Методи роботи (аналіз документів, вивчення продуктів творчості, опитування, апробація напрацювань тощо).

На заключному етапі самоосвіти з'ясувалися результати діяльності педагога, зокрема: рівень якості знань вихованців (показники участі у заходах); розробка або видання методичних матеріалів; розробка нових форм, методів, прийомів навчання, виховання з вихованцями гуртків; доповіді, виступи, відкриті заходи; розробка дидактичних матеріалів, тестів; створення методичних рекомендацій щодо впровадження нових педагогічних напрацювань; участь у проведенні майстер-класів, семінарів, науково-практичних конференціях, узагальнення досвіду роботи тощо.

Отже, показником ефективності самоосвіти педагогів закладу позашкільної освіти є його професійна компетентність та якість організованого педагогом освітнього

процесу, його особистісне самовдосконалення. У процесі самоосвіти педагог одночасно є суб'єктом і об'єктом самоосвіти, а її основний зміст сприяє оновленню та вдосконаленню знань педагога, зростанню його професійної компетентності.

Аналіз результатів рівня сформованості даної якості засвідчив, що отримані дані експериментальної групи мали перевагу над показниками контрольної групи. Відзначалося, що різниця в даних високого рівня експериментальної групи на початку і в кінці експерименту налічувала + 7,4%; середнього рівня складала + 7,6%; різниця в низькому рівні складала – 15,0%.

Література

1. Ваховська Н. Самоосвіта педагога у НПЗ. Організація системи роботи// Позашкілля – 20015. – №4. – С. 42.

2. Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти : методичний посібник / [А.Е. Бойко, В.В. Вербицький, А.В. Корнієнко, О.В. Литовченко; за ред. В.В. Мачуського]. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. – 223 с.). <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723075>

3. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : [монографія / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, П.М. Воловик, О.І. Кульчицька, Л.Є. Сігаєва, Я.В. Цехмістер та ін. ; за ред. С.О. Сисоєвої]. – К.: ВІПОЛ, 2001. – 503 с.

4. Сухомлинський В.О. Сто порад / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1988. – С. 32.

5. Ушинський К.Д.. Педагогічні твори: в 2-х т. – К., 1983. – Т. 1.

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРЕДМЕТІВ STEAM НАПРЯМУ В ЗПО

Сімченко Сергій Володимирович

*кандидат фізико-математичних наук,
керівник гуртка «Радіоелектроніка»*

*та «Прикладна фізика і сучасна інженерія»
ЦДЮТ ім. Є. Рудневої, керівник гуртка-методист*

Демченко Ніна Германівна

*методист ЦДЮТ ім. Є. Рудневої
м. Бердянськ, Запорізька обл.*

Основним напрямом діяльності сучасної української школи є впровадження в навчально-виховний процес нових педагогічних технологій [1]. До таких технологій відноситься також і метод творчих проєктів. Проєктна технологія – це практична реалізація особистісно-орієнтованого навчання в процесі діяльності здобувачів освіти. У розумінні вихованця закладу позашкільної освіти (далі

ЗПО) основна ідея проєктної технології може відобразитися так: «Я знаю, для чого мені потрібно все, що я пізнаю, і де я можу ці знання застосувати [1]». Наприклад, на заняттях гуртка «Радіоелектроніка» ЦДЮТ ім. Є. Рудневої використання методу творчих проєктів призводить до формування у вихованців загально-навчальних вмінь, інтересу

до науково-дослідної роботи, технічної грамотності та культури праці.

Здобувачі освіти мають можливість особистого вибору з декількох запропонованих тем об'єкта проєктування, основної ідеї та шляхів її реалізації. Під час роботи над творчим проєктом у вихованця з'являється можливість самостійно приймати рішення, визначати основні завдання та напрями діяльності і знаходити шляхи вирішення поставлених завдань. Така методика побудови освітньої діяльності в ЦДЮТ сприяє виробленню та закріпленню у вихованців навиків аналізувати ситуацію, оцінювати свої ідеї та шляхи їх втілення, виходячи з матеріальних можливостей і власних вмінь, обирати оптимальні способи та методи їх досягнення. Під

час роботи над проектом у вихованців формується проектно-технологічна культура, розвиваються творчі здібності [2].

Не зважаючи на всі вищевказані переваги такий вид діяльності вважається одним з тих, що важко реалізується, оскільки потребує достатньої глибини абстракції у здобувача освіти, значного досвіду наукового керівника, як правило є складним для реалізації технологічно та потребує використання приладів, інструментів і матеріалів, які не завжди є в наявності.

У роботі практично показано реалізацію науково-дослідного проекту вихованця гуртка «Радіоелектроніка» Михайлова Олександра, учня 11 класу з теми «Використання світлодіодного освітлення при вирощуванні рослин».

Перед вихованцем ЗПО було поставлене важливе завдання екологічного спрямування провести дослідження впливу режимів освітленості на ріст та розвиток рослин.

Під час процесу обговорення даної проблеми з науковим керівником кандидатом фізико-математичних наук Сімченко С.В. було уточнено ключові питання та конкретно сформульовано до виконання ряду технічних завдань. Основні з яких: 1. Вивчити конструкцію та принцип роботи світлодіодних джерел світла. 2. Розглянути механізми процесу фотосинтезу рослин. 3. Для проведення досліджень розробити світлодіодні лампи різних конфігурацій. 4. Дослідити спектральні та електричні характеристики світлодіодних джерел світла. 5. Експериментально дослідити особливості росту та розвитку рослин з використанням штучного освітлення.

Для виконання поставлених завдань в роботі виконано та систематизовано інформацію з будови та принципів роботи світлодіодних джерел світла. Проведені експериментальні дослідження спектральних та електричних характеристик світлодіодних джерел випромінювання, а також експерименти спрямовані на з'ясування можливості вирощувати злакові культури при штучному освітленні.

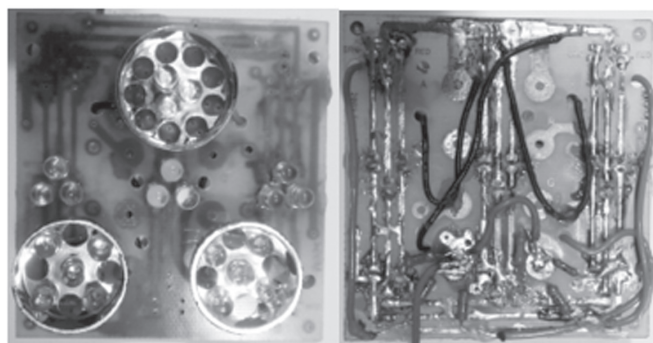
Результати, отримані в процесі роботи над проектом, можуть бути використані при вирощуванні рослин за умов штучного освітлення, а також агрономії в районах зі складними екологічними умовами.

Для більшої наочності варто детально зупинитись на реалізації основних завдань проекту.

Під час роботи над проектом вихованцем був розроблений світлодіодний освітлювач спеціальної конструкції. Здобувачем освіти спроектована та виготовлена друкована плата з фольгованого текстоліту на якій монтувались світлодіоди 6 кольорів – червоний, зелений, синій, білий, ультрафіолетовий, жовтий. Електрична потужність кожного світлодіода будь-якого кольору становила 0,07Вт. На рис. 1 зображена плата освітлювача з розміщеними на ній світлодіодами (показані фронтальна та тильна сторона плати).

Для більш рівномірного розподілення світлового потоку, а отже і освітлення рослин, додатково використовувались розсіювальні відбивачі спеціальної геометрії, які монтувались на платі разом зі світлодіодами.

Для живлення такого освітлювача використовувалась розроблена вихованцем схема на базі мікроконтролера Atmega 128.

Рис. 1. Плата освітлювача з встановленими світлодіодами (фронтальна та тильна сторони)

Схема мала 6 незалежних каналів управління, що давало можливість варіювати струм, який протікає через світлодіоди кожного кольору від нуля до максимального значення. Така система управління освітлювачем забезпечувала регулювання його спектральних характеристик випромінювання в широкому інтервалі довжин хвиль. Можна було обрати необхідну спектральну характеристику, утворену накладанням випромінювання світлодіодів 6 різних кольорів з регулюванням кожної довжини хвилі по інтенсивності.

Для світлодіодів кожного кольору та створеного освітлювача в цілому досліджувались спектральні характеристики. Для дослідження спектральних характеристик створена лабораторна установка, яка складалась з прецизійного фотоприймача та виготовленого

підсилювального блоку до нього, монохроматора типу УМ-2 і аналогово-цифрового перетворювача (АЦП).

На рис. 2 показаний загальний спектр виготовленого освітлювача.

З урахуванням того, що в останні роки виробниками світлових приладів розроблюються моделі спеціалізованих світловипромінюючих кристалів для застосування при вирощуванні рослин, в роботі також досліджувались характеристики спеціалізованого промислового фітосвітлодіоду марки Lux Optoelectronics потужністю 3 Вт. Для вказаного світлодіоду також досліджені спектральні характеристики (рис. 3).

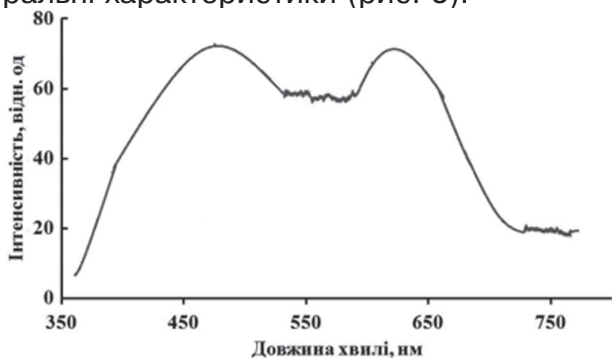

Рис. 2. Загальний спектр освітлювача

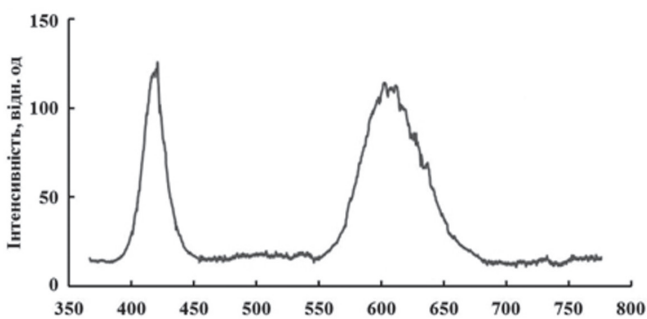

Рис. 3. Спектральна характеристика промислового фітосвітлодіоду фірми Lux Optoelectronics, 3Вт

Як видно з графіка (рис. 3), спектр випромінювання промислового фітосвітлодіоду утворено поєднанням синього (410нм) та червоного (605нм) кольорів, що вважаються типовими для вирощування більшості рослин [4].

В якості об'єкта дослідження виступало зерно жита. Перед висадкою жита для зерна досліджувалась схожість. Висаджування здійснювали в спеціально підготовлені ємкості з ґрунтом. Щоб точно провести експеримент та виключити досвітку рослин в процесі росту сонячним світлом, для двох

ємностей були виготовлені світлозахисні екрани, які не перешкоджали доступу повітря та вологи для досліджуваних рослин. Всі три ємності з висіяним насінням знаходились поряд при однакових умовах. Відмінність полягала лише в тому, що контрольна група рослин вирощувалась без світлозахисного екрану з освітленням сонячним світлом.

Для кожної з рослин 3-х груп досліджувалась швидкість росту та контролювалась температура. Результати показані на рис. 4.

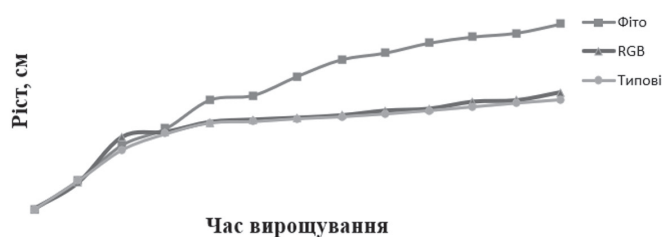

Рис. 4. Швидкість росту рослин

Під час роботи над проектом встановлено, що найбільш сприятливими умовами для вирощування жита виявився склад випромінювання фітосвітлодіоду, який має наступне співвідношення енергій по спектру: 55% у синій області (410 нм), 45% в червоній (605 нм). З використанням такого штучного освітлення можливо отримати врожаї злакових культур в кілька разів вищі, ніж при звичайному освітленні, та за більш короткі строки.

Основною перевагою створеного вихованцем випромінювача є можливість варіювання спектру в широкому інтервалі. Аналіз результатів експерименту довів, що за інтенсивністю росту та розвитку рослин при освітленні такою лампою, отримані майже однакові результати як при освітленні рослин сонячним світлом.

Виконавець проекту систематизував отримані результати обговорюючи їх з науковим керівником. Основні результати досліджень було оформлено у вигляді науково-дослідної роботи та подано на участь у конкурсі обласного етапу Малої академії наук. Підготовлена презентація, доповідь та постер для захисту основних положень проекту. По результатам захисту Олександр Михайлов посів третє місце в обласному етапі МАН.

На завершення важливо підкреслити, що такі форми роботи з обдарованою молоддю забезпечують формування багатьох компетентностей [1-3].

Метод проєктів реалізує повну узгодженість навчання із життям, з інтересами вихованців, він ставить їх на місце дорослої людини [3]. Використання такої технології сприяє розвитку мислення, наукового світогляду та креативності у здобувачів освіти. Ідея застосування проєктних технологій у навчанні не є принципово новою в її основі лежить те, що діяльність вихованця повинна орієнтуватися на розвиток його мислення, яке спирається на особистий досвід.

Без сумніву, такі технології зможуть знайти практичне застосування при використанні концентрованого методу вирощування рослин в умовах космосу та при колонізації людством інших планет.

ДОДАТОК 1

Модель застосування медіазасобів формування екологічної компетентності здобувачів освіти

Список використаних джерел

1. Мироненко Н.В., Чистякова Л.О. Основи проектування та моделювання: навч. посіб. Кіровоград: ЦОП «Авангард», 2016. – 169 с.
2. Коберник О.М., Ящук С.М. Методика організації проєктно-технологічної діяльності учнів. Умань, 2010. – 128с.
3. Бербец В.В. Контроль навчальних досягнень учнів у процесі проєктно-технологічної діяльності : Трудова підготовка у закладах освіти. – 2013. – № 2. – С. 21–25.
4. Тихомиров А.А., Шарупич В.П., Лисовский Г.М. Светокультура растений в теплицах. Новосибирск. Издательство СО РАН. 2000.

ДОДАТОК 2

Досвід реалізації екологічних проєктів

1. Акція «Органічна трибуна» – виступ в рамках Міжнародного Тижня екологічних споживачів. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ELqLba4Nstw>

2. Круглий стіл з презентації результатів кампанії «Shop inventory» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=allOW30zCCY>

3. Учнівський проєкт «Виготовлення індикатора в домашніх умовах» <https://>

drive.google.com/file/d/15rDfOSVS1qVmwf_OVid9yMrradroH5aJ/view?usp=sharing

4. «Безпечна косметичка»: розробка авторського екопроєкту для 8–11 класів. URL: <https://docs.google.com/document/d/1WagV7VrI34sQ9RokaQ2tZzIfgt4D00cyostxY3RGc/edit>
«Вибирай органічне!»: квест-гра». Позакласний захід для 7–8 класів. URL: <https://docs.google.com/document/d/1WagV7VrI34sQ9RokaQ2tZzIfgt4D00cyostxY3RGc/edit?usp=sharing>

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ПЕРЕХІД НА СУЧАСНІ НАВЧАЛЬНІ РЕСУРСИ ВАЖЛИВА УМОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Кравець Т.І.

*Україна, м. Запоріжжя
Комунальний заклад «Запорізький
обласний ліцей-інтернат з посиленою
військово-фізичною підготовкою
«Захисник» Запорізької обласної ради*

Актуальність досвіду. Повна загальна середня освіта перебуває на етапі кардинальних змін. Сучасні діти потребують цікавої, наповненої дослідженнями та експериментами школи з використанням сучасних технологій. Підвищення рівня та якості знань, формування сучасних навичок та компетентностей, навчання здобувати інформацію, спілкування іноземними мовами, індивідуальні програми навчання, впровадження нових предметів, підготовка до професій майбутнього та водночас цікаве і захопливе навчання є головними завданнями реформи освіти конкурентоздатної країни та суспільства. Від комп'ютерних класів до цифрових технологій у кожному учнівському портфелі, кожному класі, у кожного вчителя, на кожній парті – такою є цифрова трансформація сучасної повної загальної середньої освіти. [1]

Основна ідея досвіду. Стрімке розповсюдження «цифрових» технологій робить цифрові навички (компетенції) громадян ключовими серед інших навичок. Так, «цифровізація» та кросплатформовість нині є головними трендами на загальному ринку праці. Іншими словами, вміння працювати із «цифровими» технологіями поступово стає постійним та необхідним для більшості спеціалізацій, тобто наскрізним

або кросплатформовим. [5] Основна ідея досвіду полягає у застосуванні цифрових технологій як засобу формування інформаційно-цифрової компетентності, що передбачає розкриття творчого потенціалу як вчителя так і учня. Це дозволяє моделювання життєвих ситуацій, залучення всіх учнів до процесу пізнання, спільне розв'язання проблем. Воно ефективно сприяє формуванню вмінь, навичок і цінностей, створенню атмосфери співпраці, взаємодії. Дає змогу педагогу стати справжнім лідером учнівського колективу.

Теоретична основа досвіду. Застосування цифрових технологій як засобу формування інформаційно-цифрової компетентності є останнім часом предметом інтенсивних теоретичних та практичних досліджень. На думку зарубіжних науковців Д. Белшоу, Б. Гірша, Л. Манонича та вітчизняних В. Бикова, Д. Галкіна, О. Овчарук та багатьох інших саме набуття життєво важливих компетентностей може дати людині можливість орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі. [7]

Технологія реалізації досвіду. Трансформації, пов'язані із переходом на цифрові технології, створюють нові підходи та стилі діяльності, котрі в свою чергу ведуть

до суттєвого перегляду усталеного в суспільстві поняття «робоче місце». У «цифровому» світі робочі місця перестають бути прив'язаними до фізичних місць — вони стають «цифровими», мобільними, тобто такими, що загалом не потребують постійного перебування працівника на робочому місці. [5] Прикладом «цифрового» робочого місця, де поєднано практично всі технології, які використовуються у освітньому середовищі – цифрова фізична лабораторія Vernier. [8]

Цифрова фізична лабораторія Vernier є складовою частиною навчального обладнання для кабінетів фізики і дозволяє:

проводити фронтальні лабораторні роботи в об'ємі встановленому державними навчальними стандартами по фізиці;

виконувати навчальні досліди у відповідності з авторськими програмами, методиками то підручниками;

виконувати експериментальні дослідження в ході проектної діяльності школярів;

проводити лабораторний експеримент в умовах домашнього та дистанційного навчання.

Стрімкий розвиток ІТ-галузі, робототехніки, нанотехнологій визначає потребу в якісному

навчанні теперішніх учнів. Необхідно зазначити, що можливості цифрової лабораторії Vernier при вивченні фізики дозволяють отримати уявлення про суміжні освітні області:

- інформаційні технології;
- сучасне обладнання дослідної лабораторії;
- математичні функції і графіки, математична обробка експериментальних даних, статистика, наближені обчислення;
- методика проведення досліджень, складання звітів, презентація виконаної роботи.

Цифрова фізична лабораторія є сучасною системою, яка здатна: підвищити мотивацію навчання; підготувати учнів до самостійної творчої роботи у будь-якій галузі знань; вивчати фізику на якісно новому рівні; пояснювати природні явища і технологічні процеси, використовуючи наукове мислення; формувати цілісну особистість, здатну до критичного мислення.

Приведу приклад дослідницької задачі для 10 класу: Дослідження рівномірного прямолінійного руху. Мета: дослідити рівномірний прямолінійний рух математично і встановити, який вигляд мають графіки рівномірного прямолінійного руху. [6]

Формування ключових компетентностей: ➤ основні компетентності у природничих науках і технологіях; ➤ інформаційно-цифрова компетентність; ➤ уміння вчитися впродовж життя; ➤ математична компетентність.	Очікувані результати навчання: Знаннєвий компонент. Учні оперують поняттями і термінами: рівномірний прямолінійний рух, швидкість рівномірного прямолінійного руху. Діяльнісний компонент. Учні вміють аналізувати графіки прямолінійного рівномірного руху; володіють методами експериментального дослідження руху тіл. Ціннісний компонент. Учні на якісному рівні оцінюють результати застосування набутих знань з механіки в реальних життєвих ситуаціях.

№	Обладнання	Призначення	Малюнок
1	Детектор руху – MD-BTD датчик відстані та прискорення	використовується для визначення положення, швидкості та прискорення рухомих об'єктів	
2	LabQuest 2	аналого-цифровий перетворювач (АЦП) для збору даних з підключених датчиків та обробки інформації	

Порядок виконання:

Одним із найефективніших методів опису прямолінійного рівномірного руху є побудова кривої залежності положення, швидкості від часу. З кожної графічної репрезентації можливо визначити, у якому напрямку, як швидко та на яку відстань рухається об'єкт. У цьому експерименті ви використовуватимете детектор руху для визначення цієї інформації, будуючи криву руху вашого руху в реальному часі, коли ви йдете класною кімнатою.

Детектор руху вимірює час, потрібний високочастотному звуковому імпульсу, щоб подолати відстань від детектора до об'єкта й назад. Використовуючи такий замкнутий час та швидкість звуку, інтерфейс може визначати відстань до об'єкта, що є його положенням. Потім він може використовувати зміну положення, щоб розрахувати швидкість. Уся ця інформація може бути відображена на кривій. Якісний аналіз кривих вашого руху допоможе вам зрозуміти концепції кінематики.

Цифрова освіта — об'єднання різних компонентів і найсучасніших технологій у рамках єдиної інформаційної системи, впровадження нових інформаційних та освітніх технологій, застосування прогресивних форм організації освітнього процесу та активних методів навчання, а також сучасних навчально-методичних матеріалів.

Результативність досвіду. Аналіз результатів професійної діяльності застосуванням цифрових технологій як засобу

формування інформаційно-цифрової компетентності показав, що якість навчання й рівень компетентності учнів залежить від уміння вчителя орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію й оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного суспільства.

Висновок. Цифровізація освіти вказує передусім на досконале користування електронними засобами, на сформованість умінь і навичок роботи з «цифрою». Як результат, діти набагато краще засвоюють інформацію та формують відповідні навички, перебуваючи в емоційно-комфортному середовищі, не втрачають бажання навчатися, генерувати ідеї та творити.

Література:

1. Концепція розвитку цифрових компетентностей [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#n93>.
2. Нова українська школа: основи стандарту освіти. Версія 1.0. Львів 2016
3. Національна доктрина розвитку освіти.
4. Бикова Ю.О., Спірна О.М., Овчарук О.В. – Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України: метод. рекомендації /К.: Атіка, 2010. –88 с.
5. УКРАЇНА 2030Е — КРАЇНА З РОЗВИНУТОЮ ЦИФРОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://strategy.uifuture.org/>

Завдання.	Виконання завдання.	Аналіз.
1) проаналізувати рух учня, що йде класною кімнатою; 2) прогнозувати, намалювати та протестувати положення залежно від часу; 3) прогнозувати, намалювати та протестувати швидкість залежно від часу.	В експерименті використовується детектор руху, який з'єднуємо з АЦП – автономний інтерфейс, що використовують для збору показників датчиків з вбудованим графічним і аналітичним додатком. Великий сенсорний екран з високою роздільною здатністю дозволяє легко та інтуїтивно збирати, аналізувати і обмінюватися даними експериментів. Використання з проектором і комп'ютером збільшує функціональність та доступність для всього класу. Якщо об'єкт знаходиться у стані спокою, або рухається вперед та назад з постійною швидкістю, то крива залежності часу від швидкості продемонструє такі зміни.	1) опишіть рух об'єкта для кожних кривих; 2) поясніть значення нахилу кривої залежності часу від положення; 3) який тип руху відбувається, коли нахил кривої залежності часу від положення дорівнює нулю? 4) який тип руху відбувається, коли нахил кривої залежності часу від положення постійний? 5) поясніть значення нахилу кривої залежності часу від швидкості.

kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html.

6. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів 10–11 класи. Фізика. Астрономія. – Київ, 2010.

7. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод, посібник. — К.: А.С.К., 2004. — 192 с.

Цифрові вимірювальні комп'ютерні комплекси Vernier від Dixi Education. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://cvkk.com.ua/category/subjects/>.

РОЗВИТОК SOFT-SKILLS КОМПЕТЕНЦІЙ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Масютіна М.Е.

*Україна, м. Бердянськ,
Центр дитячо-юнацької творчості
ім.Є.М. Рудневої*

Навички майбутнього, цифровізація, тренди, soft skills — ці поняття все більше і глибше проявляються в житті сучасних людей, незалежно від того де вони живуть, чим займаються, скільки їм років, знають вони про ці поняття чи ні.

Тема формування «м'яких» навичок (soft skills) в позашкільній діяльності є актуальною, оскільки сучасна трансформація суспільства вимагає від педагога не тільки професійних навичок, а й, так званих, «універсальних», надпрофесійних навичок, які відповідають за успішну участь в робочому процесі, високу продуктивність праці і є наскрізними, тобто не пов'язаними з конкретною предметною сферою. Тобто вони є важливим компонентом для фахівця, а також для людини, яка хоче бути успішною в сучасних реаліях. Дослідження Гарвардського університету підтверджують, що професійна успішність людини на 85% залежить від добре розвинених soft skills і лише на 15% від hard skills компетенцій. Тому сьогодні так важливо розвивати «м'які» компетенції педагогічних у системі неперервної освіти.

Закон України «Про освіту» дає визначення поняття «освіта дорослих – це складова освіти впродовж життя, спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки»[1].

У статті 21 Закону України «Про позашкільну освіту» визначено, що педагогічним працівником ЗПО повинна бути особа

з високими моральними якостями, яка має належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи [2].

Педагог – ключова фігура у вирішенні всіх завдань будь-якої реформи

освіти, тільки він може вплинути на якісну зміну результатів діяльності в закладах позашкільної освіти. Позашкільну освіту діти здобувають на добровільних засадах, у свій вільний від навчання час. Тому залучити та утримати дитину в закладі позашкільної освіти може тільки педагог, який є особистістю і професіоналом. Саме такий педагог, наставник розкриває таланти людини, відкриває шлях до здійснення дитячих мрій, реалізації здібностей, учить наполегливо працювати, бути відповідальним, набувати необхідний соціальний досвід.

На сьогоднішній день в ЗПО особливо затребувані педагоги, які готові адаптуватися в динамічному суспільстві, здатні до постійного саморозвитку й самоосвіти, які вміють швидко перемикатися з одного виду діяльності на інший і поєднувати різні трудові функції. Такий комплекс багато в чому визначається як отриманими знаннями, так і необхідними в трудовій діяльності якостями, для позначення яких в даний час прийнято вживати поняття «компетенція». Слід зазначити, що на сьогодні, терміни «навичка» і «компетенція» все частіше використовуються як синоніми.

У сучасній теорії та практиці під компетенцією мають на увазі ті здібності, знання,

вміння та навички спеціаліста, завдяки яким він вирішує будь-які завдання або досягає бажаних результатів. Таким чином, компетенція — це сукупність сформованих навичок. Серед компетенцій особливе місце відводиться soft skills, концепція яких за останні кілька десятиліть стала невід'ємною частиною світового ринку праці у різних галузях.

В. Хуторський у своїх педагогічних працях так тлумачить поняття «компетенція» і «компетентність»: компетенція – це заздалегідь задана соціальна вимога (норма), яка забезпечує ефективне виконання людиною певної діяльності у певній сфері; компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, що включає особистісне відношення до неї і предмета діяльності [4, с.58–60].

Soft skills компетенції складаються з широкого набору навичок, компетенцій, особистісних якостей, які допомагають людям ефективно

працювати з іншим, швидко і легко орієнтуватися в своєму професійному середовищі і досягати поставлених цілей. Умовно їх можна поділити на три функціональні групи:

- особистісні якості,
- міжособистісні навички,
- додаткові навички / знання

Діяльність методичної служби Центру дитячо-юнацької творчості ім. Є.М. Рудневої м.Бердянська у 2021–2022 н.р. була направлена на розвиток у педагогів soft skills компетенцій, а саме:

1. Навичок ефективного спілкування (як особистого, так і в листуванні): вміння слухати, переконувати та аргументувати, побудови та підтримка стосунків з вихованцями, ведення переговорів, проведення презентацій, базові навички самопрезентації, публічні виступи.

2. Вміння працювати в команді: емпатія, націленість на результат, вміння чути один одного.

3. Розуміння впливу технологій на роботу: здатність гнучко реагувати на нові вимоги, наприклад, діджелізацію освітнього процесу.

4. Здатність мислити критично і не боятися висловлювати свою думку.

5. Здатність до системного креативного, структурного мислення, здатність шукати і аналізувати інформацію, приймати рішення.

6. Вміння управляти собою (self-management). Управління емоціями,

управління стресом, управління власним розвитком, тайм-менеджмент, рефлексія, використання зворотного зв'язку. Все те, що зараз прийнято називати емоційним інтелектом.

Навчально-тренінговими майданчиками в нашому закладі позашкільної освіти, де педагоги підвищують свій професійний рівень стали школи педагогічної майстерності (ШПМ), які проводяться чотири рази на рік під час канікул. Для роботи з педагогічними працівниками ми використовуємо методи активного навчання, які допомагають встановити емоційні контакти між педагогами, забезпечують високу мотивацію, міцність знань, творчість і фантазію, комунікабельність, активну життєву позицію, цінність індивідуальності, свободу самовираження, акцент на діяльність, взаємоповагу та демократичність. Використання активних форм у процесі навчання дорослих, як показує практика, знімає нервову навантаженість педагогічних працівників, дає можливість змінити форми їх діяльності, зосередити увагу на головних питаннях самоосвіти.

Наприкінці роботи кожної ШПМ ми надаємо методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо формування soft skills вихованців під час гурткового заняття. Керівник гуртка, спираючись на ці засади, може наповнити навчання змістовними вправами, які базуються на активних методах навчання.

Також треба зазначити про використання в методичній роботі сучасних технологій змішаного навчання, які мають на увазі залучення ІКТ. Застосування цифрових пристроїв не тільки прискорює обмін інформацією, а й використовується для персоналізації навчання молодих педагогів. Для досягнення цих цілей нами розроблений методичний Веб-квест (Web Quest), побудований на основі сучасних інформаційних технологій, який дозволяє не тільки озброїти їх сучасними знаннями, а й навчити здобувати самостійно ці знання; вміти засвоювати їх, спираючись на вже вивчене; презентувати і відстоювати унікальність своєї професійної позиції [3].

Езоп багато років тому сказав: «Не соромся вчитися і в зрілому віці: ліпше навчитися пізно, ніж ніколи». Цей вислів завжди актуальний для педагогічних працівників ЦДЮТ, оскільки постійно змінюються потреби суспільства, підходи до позашкільної освіти.

Література

1. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 16. 04.22)

2. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22 червня 2000 р. №1841– III.

3. Методичний WEB – КВЕСТ як нетрадиційна форма підвищення компетентності

педагогів ЗПО. URL: <https://sites.google.com/view/quest11>

4. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003.– №2. – С. 58–64

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Герасимик-Чернова Тетяна Павлівна

*заступник директора
ВСП «Любешівський ТФК ЛНТУ»*

Хоча пандемія коронавірусу все ще залишається актуальною проблемою в світі, в Україні наразі основною перешкодою для здобуття якісної освіти та нормального навчання є війна. З початком війни дистанційне навчання стало основною опцією доступу до знань, а заклади освіти намагаються адаптувати до нових умов своєї праці в часи пандемії. Тепер, коли українці змушені навчатися онлайн через війну, логічним постає питання: які основні переваги та недоліки дистанційного навчання в Україні та як отримані під час пандемії напрацювання можуть допомогти у воєнні часи?

Як в соціально-культурному, так і в технічному сенсі суспільство поступово стає готовим до дистанційної форми навчання як окремої опції для здобуття освіти на деяких спеціальностях. Після пандемії та закінчення війни цей варіант освіти може бути втілений в життя, адже платформи для дистанційного навчання та технічне забезпечення залишаються у закладі освіти. Варто організувати навчання цифровій грамотності для усіх освітян та підтримувати нинішній рівень матеріально-технічної бази або ж удосконалити її.

До сильних сторін дистанційного навчання можна віднести поєднання роботи та навчання, більше практики під час навчання. Окрім очевидних переваг для здобувачів освіти та викладачів від онлайн-навчання, як-от заощадження часу, що витрачався на дорогу від дому до закладу освіти, та збільшення вільного часу на персональні справи, безумовною перевагою є те, що здобувачам

освіти стало простіше поєднувати роботу та навчання і в такий спосіб набувати практичних навичок під час здобуття теоретичних знань в університеті. І якщо на початку карантину майже дві третини студентів бажали повернутися на очне навчання, то до початку війни в Україні картина кардинально різнилась. Так, результати опитування Державної служби якості освіти України свідчать, що кожен другий з учасників опитування (49,5%) вважає, що по закінченні карантину та війни форма освітнього процесу має повернутися до попередньої.

Онлайн-навчання завдяки доступності дає змогу розширити кордони свого соціального кола як здобувачам освіти, так і викладачам. Однак ці кордони існують лише в новому соціальному просторі (онлайн), який доволі незвичний для людини, тому такі нові знайомства можуть виявитися не такими близькими, як ті, що були утворені у живому спілкуванні.

З попередніми пунктами тісно пов'язані і можливості для викладачів. Викладачам тепер набагато простіше застосовувати нові методики викладання та робити свої предмети цікавішими. Наприклад, сильною стороною такого формату навчання є перспектива запрошення гостьових лекторів, а також підвищення кваліфікації онлайн. В основному викладачі здобули ці можливості завдяки інтеграції нових технологічних ресурсів. Окрім цього, у часи війни багатьом навчальним закладам надали доступ до онлайн-платформ із навчальними курсами, що значно спрощує роботу викладача та підвищує ймовірність

того, що здобувач освіти опанує матеріал в будь-який зручний для нього час.

Але, при цьому виділяємо і слабкі сторони. Це обмеженість очних соціальних контактів, менша активність студентів на парах

Одним із найбільших викликів для викладачів стало те, що здобувачі освіти менш активно беруть участь в освітньому процесі. І якщо раніше мовчання в аудиторії почасти означало лише те, що студенти не підготувались, або, навпаки, думають над завданням викладача, то тепер це може означати й повну відсутність здобувача освіти на парі (хоча номінально він/вона перебувають на онлайн-конференції). До того ж, якщо здобувачі освіти все ж таки вмикають камеру, їхній зовнішній вигляд та середовище навколо не сприяють створенню навчальної обстановки. Таким чином, викладачі втрачають мотивацію для цікавого проведення семінарів та лекцій, що в поєднанні з технічними складнощами, які часом виникають у цієї групи освітян, робить навчальний процес проблематичним для обох сторін навчального процесу.

Готовність до освітнього процесу. Психологічний стан учасників процесу, а також фізична можливість продовжувати навчання є вагомими слабкими сторонами. Наразі багато учасників освітнього процесу залучені у волонтерстві, працюють або перебувають у лавах Територіальної оборони або Збройних Сил України, тому не мають змоги приділяти навчанню стільки ж часу, скільки до початку війни. Актуальним є і процес випуску бакалаврів та магістрів, які потребують особливих умов атестації цього року.

Однак з початком воєнних дій в Україні слабкі сторони та загрози, які пов'язані з дистанційною освітою, посилились. Зокрема, багато учасників освітнього процесу психологічно та фізично не готові продовжувати навчання. Окрім цього, у здобувачів освіти та викладачів часто немає умов для проведення занять (стабільного інтернет-з'єднання, комп'ютерів, окремого приміщення тощо). Позитивні аспекти, виявлені під час аналізу процесу дистанційної освіти, дали змогу розробити рекомендації для більш ефективного поновлення навчального процесу у воєнний час та інтеграції дистанційної освіти як окремої навчальної форми у мирний час:

У воєнний час проводити навчальні заняття в асинхронній формі для залучення

більшої кількості учасників освітнього процесу.

Індивідуалізувати навчальні плани всіх учасників освітнього процесу відповідно до їхніх потреб, готовності та можливості продовжувати навчання під час війни.

Надавати психологічну допомогу для всіх учасників освітнього процесу (на базі ЗО), а також розробити механізми реінтеграції учасників освітнього процесу.

Проводити креативні заняття з залученням різноманітних технічних підходів для підвищення залученості здобувачів освіти у освітній процес.

Розробити тренінги для освітян з підвищення цифрової грамотності та освоєння інструментів для забезпечення академічної доброчесності.

Розвивати мережі комунікацій між ЗО для міжнародної співпраці та обміну досвідом.

Розробити план для впровадження дистанційного навчання як окремої освітньої форми, а не як тимчасової альтернативи очного навчання (з врахуванням попереднього досвіду та думок всіх учасників освітнього процесу).

Список використаних джерел:

1. Волинський національний університет імені Лесі Українки (2021). Дистанційна освіта: реальний стан, виклики та перспективи. <https://vnu.edu.ua/uk/news/navchannya/distanciynna-osvita-realniy-stand-vikliki-ta-perspektivi>

2. Державна служба якості освіти України (2021). Всеукраїнське опитування щодо тенденцій організації дистанційного навчання у закладах освіти в умовах карантину у 2 семестрі 2020/2021 навчального року. https://new.sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/ANALITICHNA-DOVIDKA-vesna_2021-1.docx

3. Міністерство освіти і науки України (2020а). Лист Міністерства освіти і науки №1/9-154. https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2020/03/11/1_9-154.pdf

4. Міністерство освіти і науки України (2020b). Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchannya/zmishanenavchannia-bookletspreads-2.pdf>

РОЗВИТОК НАВИЧОК САМОРЕГУЛЯЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПРАКТИКИ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЩЕРБАНІВСЬКОГО ЛІЦЕЮ

Гордієвський Дмитро Євгенович

Практичний психолог

Драч Наталія Володимирівна

директор

Щербанівський ліцей

Щербанівської сільської ради

Полтавського району

Полтавської області

Сьогодні внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну страждають люди. Те, що могло наснитись у страшному сні, сьогодні ми бачимо й проживаємо наяву. Актуальність даного дослідження полягає в задіянні можливих ресурсів для подолання відчуття надмірної тривоги, невизначеності, страху. Саме використання навичок саморегуляції та практик зниження тривожності допомагає учасникам освітнього процесу Щербанівського ліцею зберігати життєвий баланс і тонус під час дії воєнного стану.

Метою даного дослідження є поширення досвіду з застосування ресурсовідновлюючих технологій, що дозволяє певною мірою допомагати собі і оточуючим у критичній ситуації на прикладі роботи з почуттями та емоціями, спровокованими воєнним станом через війну Росії з Україною. Правильне розуміння себе, того що відбувається, зони власної відповідальності, прийняття своїх емоцій значною мірою допомагає вести звичайне життя навіть у критичній ситуації. Обмеженість впливу на обставини, розуміння, що неможливо не читати новини про війну, адже від цієї інформації залежить безпека членів родини, не виключає турботи про себе, свої потреби. Усвідомлення подій, на які людина не може вплинути, допоможе зайвий раз не накручувати себе та розуміти як пристосуватися до обставин. Як вважає британська психологиня Люсі Бересфорд, «відчуття тривоги, страху і пригнічення під час таких невизначених часів як війна є невідворотними. Стрес впливає на людину призводячи до знесилення, поганого настрою і безпорадності. Тому у воєнний час важливо використовувати лише перевірені джерела інформації».[5, 135 с.]

Американський психолог Архібальд Харт у книзі "Ліки від тривоги" стверджує, що одним із найбільш дієвих способів полегшити стан, коли людина відчуває тривогу є розмова з близькою людиною. Це допомагає визнати і обговорити свої почуття. Також можна спробувати записувати думки у щоденник. Це допомагає зрозуміти ситуацію і відчути полегшення.[6, 171 с.] Під час проведення годин спілкування із практичним психологом учасники освітнього процесу Щербанівського ліцею опановували та вдосконалювали навички використання наступних технік із саморегуляції та відновних практик для збереження ментального здоров'я:

1. Налаштовування на оптимальний емоційний стан. Учні пропонують подумки пов'язати схвильований, тривожний емоційний стан з однією мелодією, кольором, пейзажем, жестом; спокійний, розслаблений стан пов'язати з іншою мелодією, кольором, пейзажем, жестом, а впевнений активний стан пов'язати з третьою мелодією, кольором, пейзажем, жестом. У ситуації стресу згадати спочатку першу мелодію, пейзаж або колір, потім другу, а потім третю мелодію, колір, жест, і повторити цей спогад кілька разів.

2. Приємний спогад. У ситуації стресу для того, щоб позбутися тривоги і зайвого хвилювання, згадати і якомога яскравіше уявити (бажано детально) відчуття, ситуацію, у якій учень відчував повний спокій, був розслабленим (прогулянку полем, лісом, берегом моря або будь-яку іншу приємну ситуацію).

3. Контроль експресії. З учнем треба обговорити те, у яких жестах, інтонаціях, усмішці виражається страх, упевненість, спокій. Учню самому корисно потренувати жести,

усмішку, погляд у ліловому, впевненому, спокійному стані перед дзеркалом, а інтонацію – за допомогою аудіо-запису.

4. Корекція стану через зміну поведінки в ситуації підвищеного нервового напруження. Зміну поведінки можна почати з:

а) уявного тренування. Ситуацію, що викликає тривогу, заздалегідь детально уявляють у важких моментах, що викликають негативне переживання, детально продумують власну поведінку;

б) потім можна провести репетицію. Програти з учнем ситуацію, що викликає в нього тривогу, виконуючи роль суворого екзаменатора або глузливого однокласника. Репетитор може зненацька змінити тон розмови, перейти до агресії, висловити нетерплячість, перервати учня, навіть грубо. Учень повинен на всі випадки відпрацювати способи поведінки”;

в) учень може порепетирувати для себе нову поведінку, уявляючи образ улюбленого кіногероя, впевненого, холонокровного супермена” – увійти в образ” і спробувати наслідувати його, пожити” в ролі людини, якій щастить.[1]

Відслідковування тривожних думок, постановка психологічного блоку через зміну напрямку мозкової діяльності. Постійне “переживання” новин у голові лише підсилює тривогу, тому треба змусити себе відволіктися. Наприклад, можна спробувати розв’язати важку задачу чи кросворд — варто робити щось, що допоможе максимально залучити когнітивні здібності і відволікти від думок про теперішню ситуацію в країні. Ресурсними є дихальні вправи: робити глибокі вдихи і видихи, зосередившись на цьому. Якщо неможливо не читати новини (як зараз) — варто переглянути список джерел в соцмережах і споживати тільки верифіковану інформацію. За можливості обмежити час для новин і соцмереж. Тривожні новини тримають людину у стані “бий або біжи”. Це забезпечується за рахунок підвищення рівнів гормонів стресу, зокрема кортизолу та адреналіну. Обмеження часу перегляду новин, а також намагання не прокручувати їх у думках знову й знову допоможе дещо налагодити роботу гормональної системи і знизити тривожність.

Кінцевою ланкою цілісного процесу самосвідомості є саморегуляція особистістю складних психічних актів, власної поведінки.

Під саморегуляцією в структурі самосвідомості у вузькому сенсі мається на увазі така форма саморегуляції поведінки, яка передбачає момент включеності в неї результатів самопізнання і емоційно-ціннісного ставлення до себе, причому ця включеність актуалізована на всіх етапах здійснення поведінкового акту, починаючи від мотивуючих компонентів і закінчуючи власною оцінкою досягнутого ефекту поведінки. Феномен “саморегуляція” став предметом пильної уваги багатьох дослідників, серед них – О.А. Конопкін. Завдяки його дослідженням на прикладі сенсомоторної діяльності були виділені індивідуально-типологічні особливості регуляторних процесів планування (ставлення мети), моделювання ситуацій досягнення, програмування дій, оцінювання результатів та корекції, тобто процесів, які реалізують основні компоненти системи саморегуляції активності і діяльності особистості. Автор розглядає усвідомлену саморегуляцію як “... системно- організований процес внутрішньої психічної активності людини щодо ініціації, побудови, управління, підтримування різними видами і формами довільної активності, безпосередньо прийнятими людиною цілями” [4, 44с.].

Ця форма базується на досвіді самопізнання механізмів оволодіння своїми внутрішніми резервами, які направлені на найбільш повну реалізацію себе, а також забезпечує підпорядкування мотивів протягом всього життя, побудову ієрархії мотивів і вирішення конфліктів між індивідуальними і соціальними мотивами і мотивами духовними, індивідуальними на користь останніх.

Проведений аналіз психологічних досліджень даного компоненту самосвідомості дозволяє виділити різні механізми саморегуляції. Дане питання було джерелом дослідження багатьох вчених: І.Д. Бех зазначав, що виникнення і формування регулятивних механізмів саморегуляції суб’єкта пов’язано з його здатністю розчленовувати в часі спонукально-операційну і виконавчу частини поведінкового акту [1, 261 с.].

Автор наголошував, що саморегуляція може здійснюватися при наступних умовах: коли індивід може адекватно відобразити і моделювати наявну ситуацію; перетворювати власну внутрішню і зовнішню активність у відповідності з моделлю запропонованої ситуації; переборювати безпосередні

спонукання ради досягнення перспективної мети, за наявності у індивіда можливості виходити за межі наявної ситуації. [2, 124 с.].

Зниження рівня тривожності найчастіше буває в людей, які впевнені в собі, задоволені своїм становищем у мікрогрупі, не надто чуттєвих до критики на свою адресу, які надто не залежать від оточення. Отже ми вважаємо, що застосування методик по зниженню тривожності і опанування навичок саморегуляції сприяє загальному покращенню емоційного стану, збереженню ментального здоров'я під час воєнного стану учасників освітнього процесу Щербанівського ліцею.

Список джерел:

1. Варій М.Й. Загальна психологія: підручник для студ. психол. і педагог. спеціальностей / М.Й. Варій. – [2-ге видан., випр. і доп.]. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 968 с.

2. Волошок О.В. Психологічний аналіз проблеми тривожності особистості Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка,

Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / О.В. Волошок. – С. 120–128.

3. Вікова психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 448 с.

4. Віннічук Ю., Опанасюк Г. Хто «Я»? Корекційно-розвивальна програма з використанням методів арт-терапії / Ю. Віннічук, Г. Опанасюк // Психолог довкілля. – 2001. – №1. – С. 42–52.

5. Власова О.І. Педагогічна психологія: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2005. – 400 с. 38. Галецька І., Сосновський Т. Психологія здоров'я: теорія і практика. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 338 с.

6. Ясточкіна І.А. Соціальна тривога людини: причини та наслідки / І.А. Ясточкіна // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. – 2014. – Вип. 19. – С. 166–173

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Наталія ДАНЧУК

*Вчитель трудового навчання
Кам'янець-Подільське*

Позашкільне навчально-виховне об'єднання

*Ми повинні думати про те,
Що ми вкладаємо в душу людини...
Вірте в талант і сили кожного учня.*

В. Сухомлинський

Анотація: Мабуть, скільки існує світ, стільки й тривожило людство питання про те, кого вчити, де вчити і чому вчити? Ці самі проблеми хвилюють і мене. Я впевнена, що школа як живий організм, який постійно змінюється, повинна стати тим творчим середовищем різних рівнів і напрямків, завдання якого — дати дитині можливість знайти себе в цьому складному світі. Саме тепер ключовим компонентом класно — урочної форми навчання є урок, від якості якого залежить ефективність функціонування всієї школи.

Ключові слова: формування комунікативної компетентності, компетентність

продуктивної, творчої діяльності, інтерактивні методи навчання.

Сучасним підвищеним вимогам до викладання в школі відповідає все більш широко запроваджуваний компетентнісний підхід. Він означає спрямованість навчально-виховного процесу на формування таких компетентностей, які необхідні для діяльності у сучасному суспільстві. Це складна характеристика особистості, яка охоплює набір знань, умінь, навичок та ставлень, що дають змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечувати розв'язання проблем.

Завдання щодо формування в учнів компетентностей стоять переді мною, як і перед учителем будь-якого предмета. Вважаю, що великі можливості у вирішенні цього питання дають уроки саме трудового навчання,

головним завданням яких є навчання учнів не лише конкретним трудовим операціям, але й підготовкою до життя, формування таких цінностей особистості, які допоможуть школяреві стати успішним у виборі й проходженні свого життєвого шляху.

Основні компетентності, які набувають учні на уроках трудового навчання – це соціальні, шляхи реалізації яких полягають у вмінні робити вибір, приймати рішення, брати відповідальність на себе. Можливість формувати на уроках дані компетентності дає застосування інтерактивних методів навчання. Пропоную залучати учнів до гри чи то “рольової”, чи “ділової”, “пресконференції”. Бо саме в грі дитина найкраще розкриває свою особистість, прагне до повноцінного самоствердження та удосконалення, чути і бути почутою, висловлюючи свою думку та мотивуючи її. Під час вивчення теми “Розкрій швейного виробу” у 8 класі проводжу гру “Ательє”, в якій учні набувають не лише потрібних знань в правилах знімання мірок, їх запису, а й вчать спілкуванню, культурі мовлення, ставити перед собою завдання та шукати шляхи їх вирішення, брати на себе відповідальність за якість виконаної роботи, чи результат вирішеної проблеми. Окрім того значну увагу відводжу формуванню комунікативної компетентності; в даному випадку використовую крім „рольової” гри такий вид інтерактивну як дискусія. Ці методи, вважаю, дають не аби яке формування власної точки зору, вміння доводити свою власну позицію, вміння презентувати результати своєї праці, адекватно ставитися до критики та критичне ставлення до себе. Підлітковий вік найкраще цьому сприяє, тому у 8–9 класах у розділі “Проектування виробів” доцільно використати дискусію для обговорення методів проектування.

Компетентність продуктивної, творчої діяльності — це потреба у творчості. Інтерактивні методика передбачають спільне навчання, тому я прагну взяти на себе тільки роль організатора навчального процесу. В процесі уроку спонукаю учнів до взаємодії один з одним, обміну інформацією, спільного розв’язання проблеми. Діти вчать бачити і визначати проблему та знаходити нові рішення. Це призводить до вміння діяти в нестандартних ситуаціях, активуються творчі здібності, реалізується творчий потенціал кожного учня. Одним

з прикладів будуть різнорівневі завдання, які дають змогу кожній дитині відчувати, що вона компетентна у виконанні того чи іншого завдання, вирішенні проблеми з обов’язковим знаходженням нового творчого рішення. Пропоную, наприклад, під час вивчення теми “Технологія пошиття швейних виробів”, “Оздоблення виробів” застосовувати різнорівневі картки по вузловій обробці швейних виробів: для низького рівня – виконання оздоблення виробів мережкою “одинарним прутиком”, для середнього рівня – “подвійним прутиком”, для високого – “роздільним прутиком”. На момент застосування цього прийому спонукаю учнів до кращого засвоєння навчального матеріалу і оволодіння практичними навичками. Це дає можливість кожній дитині виконати завдання по своєму рівню можливостей і відчувати себе компетентною у даному питанні чи процесі роботи.

Полікультурні компетентності — одна з основних рис виховання особистості. Шлях, яким можна досягти цієї компетентності, це — оволодіння досягненнями культури, розуміння людей з національними відмінностями. Найефективнішими заходами, на мій погляд, для реалізації полікультурної компетентності є пошуково-дослідницька робота, проектна робота. Така робота дозволяє розвинути компетентність саморозвитку й самоосвіти, потребу і готовність навчатися протягом усього життя. Проектно-дослідницька робота, практичні завдання з художнього та технічного проектування виготовлення виробів (об’єктів праці) є найкращим узагальненням знань дитини, організацією її самостійної діяльності та прийомів навчання. Переконана, що зміст розробки та використання інтерактивних методик на уроках трудового навчання вбачається в підвищенні якості навчального процесу. Навчально-трудова діяльність намагаюся організувати таким чином, що практично всі учні задіяні у навчальній і трудовій діяльності (працюємо, як над колективними, груповими чи індивідуальними проектами) Це означає, що кожен учень вносить свій особистий вклад, здійснюється обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Причому все це відбувається за умови взаємної підтримки і в атмосфері доброзичливості, що дає змогу не лише здобувати нові знання, а й розвивати пізнавальну діяльність. Найкращим рішенням цього вбачаю організацію і розвиток діалогового спілкування,

яке реалізується через гру „Калейдоскоп думок”, де треба висловити свою думку з окремим визначеною позиції щодо однакової для всіх теми або проблеми; варіанти „Мозкового штурму” де ставляться проблемні запитання. Наприклад, в темі „Технологічні процеси” (8 клас), учні визначають необхідну кількість тканини для пошиття спідниці за даними мірками, завдання поділяю за складністю: для прямої, кльошової, клинової спідниці, в темі „Кулінарія” – визначають послідовність приготування страви.

Найефективнішими методиками, на мій погляд є ті, які забезпечують теоретичну і практичну підготовленість учня до творчого застосування знань, вмінь, навичок. Творчі завдання містять у собі елементи невідомого і мають, як правило, кілька „неправильних” відповідей. А іноді правильна відповідь невідома. Виконуючи такі завдання у малих групах, діти мають змогу реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги, співробітництва, до активного засвоєння навчального матеріалу, особливо на етапах поглиблення і закріплення знань, узагальнення вивченого матеріалу. Індивідуальний контроль за наслідками навчання малих груп іноді здійснюю у формі самостійних робіт, а результати праці учнів доводжу до відома всього класу. У класному журналі я намагаюся не виставляти всі оцінки, тим самим даю можливість учням доопрацювати матеріал самостійно чи за допомогою товариша і на наступному уроці мати кращі результати. Групову навчальну діяльність застосовую і на комбінованому уроці.

Найчастіше використовую такі методики групової роботи, як „Велике коло”, „Акваріум”, „Мозковий штурм”, „Мікрофон”, „Блеф-клуб”. Форма „Мозкового штурму” може мати і проблемні запитання: які мірки й величини необхідно знати, приступаючи до побудови креслення викрійки спідниці? Що треба робити щоб креслення відповідало розміру фігури? Учням 5 класу доцільно запропонувати розгадування цікавого кросворда, ребуса, розв'язок яких буде ключове слово нової теми чи узагальнення знань. „Блеф-клуб” – форма типова для тестування. Але й такі варіанти роботи, як „встав у речення пропущені слова, чи закінч речення” дають також гарні результати навчання. Уроки, в основі яких застосовуються інтерактиви пробуджують в учнів інтерес

і мотивацію, навчають самостійно мислити та діяти. В. Сухомлинський наголошував: «Праця вчителя – творчість, а не буденне зштовхування знань у дітей».

Реалізуючи творчий підхід до викладання предмета, я шукаю нові форми і методи роботи. Нестандартні підходи дозволяють проводити уроки з нетрадиційною структурою (включаючи нетрадиційні запитання, форми повторення, закріплення, тощо). Це уроки „Що? Де? Коли?”, бінарні, вікторини, тощо. Наприклад, „Біт-урок” включає бесіду, гру, творчість. Бінарний урок часто називають інтегрованим. Головна перевага його полягає в можливості створити в учнів систему знань, допомогти встановити взаємозв'язок предметів і таким чином підвищити рівень знань учнів. Цей урок вимагає активної участі кожної дитини, тому клас попередньо готую до його проведення: запропоную літературу з теми уроку. Наприклад, на уроці в 5 класі, чудово можна розвивати в учнів логічне мислення та пізнавальний інтерес до історії, розповідаючи про символіку житла. Ця тема тісно пов'язана також з народознавством, українською літературою.

Отже, головне у роботі вчителя — коли учень тримає в руках результат своєї діяльності — власний виріб і радіє своєму досягненню. Щоб забезпечити сучасні вимоги щодо викладання предмета застосовую різноманітні технології, форми навчальної діяльності. Так особлива увага відводиться вдосконаленню трудової підготовки учнів. Під час освітнього процесу намагаюся допомогти учням бути активними, креативними, ініціативними, стати успішними у дорослому житті.

Список використаної літератури:

1. Гонтаровська Н.Б. Освітнє середовище як фактор розвитку особистості дитини : монографія / Н.Б. Гонтаровська. – К. : Видво РВА «Дніпро-VAL», 2010. – 623 с.
2. Дитина у сучасному соціопросторі : навчальний посібник / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, І.М. Біла та ін. ; за ред. Т.О. Піроженко. – К. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014.-272
3. Жорник О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності / О. Жорник. // Рідна школа. – 2000. – №3. – С. 37–39.
4. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості. Навчальний посібник К.: Освіта, 1998.-225 с.

5. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія : у 2 ч. / К. Крутій. – К. : Освіта, 2009. – Ч. 1. – 302 с.
6. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання. Навч. посібник. – Х.);
7. Луткова Л.В. «Обслуговуюча праця»-Київ:Радянська школа,1974–175с.
8. Моляко В.О. Функціональна модель формування полікультурної компетентності школярів /В.О. Моляко // Рідна школа, 2005 – № 6. – С. 10–
9. Національна доктрина розвитку освіти // Нормативно-правове забезпечення освіти.У 4 ч. – Х. : Видав. гр. "Основа", 2004. – Ч.І. – С. 5–24.
10. Психологія – Psychology – Педагогіка – Pedagogy "Наука і освіта", № 10, 2014 арків, 2002. – С. 10.
11. Романова І.А. «Інтелектуальна гра в навчально-виховнпроцесі» http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ped/2008_34/17.htm

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Людмила Трегубова

*директор КЗ «Чернігівська обласна
станція юних натуралістів»*

З початком військових дій на території України освітній процес у комунальному закладі «Чернігівська обласна станція юних натуралістів» було організовано у дистанційній формі. Продовження освітнього процесу під час війни стало важливим викликом для педагогів станції. Адже їх місією стали не лише передача дітям знань та навичок, а й їх психологічна підтримка у складний час. Заняття відволікали дітей від жахливих подій, допомагали подолати стрес.

Керівники гуртків адаптували заняття гуртків до нових умов, урізноманітнили форми і методи освітньої діяльності. Серед форм: майстер-класи, фотопленери, вікторини, віртуальні квести, подорожі, екскурсії, тощо. Педагоги формували у дітей навички медіа грамотності, інформували про безпеку у віртуальному просторі, систематично проводили роз'яснювальну роботу щодо мінної небезпеки, правил поведінки у разі виявлення небезпечних предметів.

З метою оновлення змісту навчальних програм проведено апробацію програми з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку «Юні валеологи» для вихованців гуртків віком 7–10 років.

Вихованці гуртків долучилися також до дослідницької роботи. У весняний період на навчально-дослідній земельній ділянці станції

закладено 20 дослідів. Ряд дослідів гуртківці разом з батьками заклали на присадибних та дачних ділянках долучившись до загальнонаціональної трудової акції «Турбота тобі, рідна моя Україно!».

Окрім занять гуртків з вихованцями проведено цілий ряд виховних заходів. Особливо ця робота активізувалась під час літніх канікул. Здобувачі освіти стали активними учасниками екологічних смартмобів: «Навчаємось, вивчаємо та відпочиваємо разом», «Пливи, пливи віночку», «Не наступайте на бджіл», «Виготовлення монохромної композиції», «Виготовлення еко-торби»; інтерактивних майстер-класів «Творчі юннатівські майстерні». Діти разом з батьками взяли активну участь у розробці проєкту «Сімейні традиції моєї родини».

У офіційній групі закладу в мережі Facebook <https://www.facebook.com/groups/2838662843125778> для здобувачів освіти розміщується освітня інформація щодо різних дат екологічного календаря, а також інформаційно-просвітницькі матеріали до знаменних дат нашої держави.

Для вихованців гуртків КЗ «Чернігівська обласна станція юних натуралістів», здобувачів освіти закладів загальної середньої та позашкільної освіти області продовжували роботу біологічний та екологічний лекторії.

Вихованці гуртків облСЮН взяли участь у масових еколого-натуралістичних заходах та одержали ряд перемог:

➤ I, II та III місця у Всеукраїнському юнацькому фестивалі «В об'єктиві натураліста»;

➤ II та III місця у Всеукраїнському заочному конкурсі робіт юних фотоаматорів «Моя країна – Україна»;

➤ I та II місця у Всеукраїнському конкурсі «Вчимося заповідувати» – V етап;

➤ III місце у Всеукраїнській трудовій акції «Парад квітів біля школи»,

➤ II місце у II (фінальному) етапі Всеукраїнського конкурсу з квітникарства та ландшафтного дизайну «Квітуча Україна».

➤ Дипломом від Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді команді вихованців облСЮН за участь у Всеукраїнському зльоті юних дослідників-природознавців.

В умовах збройної агресії російської федерації пріоритетним у роботі кожного педагога стало національно-патріотичне виховання дітей. З метою формування у вихованців високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України у комунальному закладі «Чернігівська обласна станція юних натуралістів» організовані та проведені: тематичне заняття «Україна калинова», виховний захід «Україна – держава соборна, одна на всіх, як оберіг», інформаційні години «Соборність України – заслуга українського народу», «Люби, шануй, оберігай усе, що зветься Україна», година спілкування «Єдина країна – єдиний народ», патріотична година «Україно! Твоя доля – єдність, злагода і воля», патріотична онлайн-вікторина «У єдності наша сила», історичний екскурс «Від Київської Русі до незалежної України».

Педагогічний та учнівський колективи комунального закладу «Чернігівська обласна станція юних натуралістів» долучилися до відзначення державного свята – Дня єднання України, встановленого Указом Президента. У цей день для юнатів було організовано і проведено години єднання «Ми віримо в майбутнє України», патріотичні майстер-класи, низку інформаційних хвилин: «Одна, єдина Україна», «Україна – разом і назавжди», «Ми – Українці».

Для вихованців гуртків проведено артакцію «Україна у серці моєму». Діти разом з керівниками гуртків виготовили патріотичні аплікації – жовто-блакитні серця, прикрашені квітами, метеликами, які символізують квітучу, мирну Україну та віру у світле і щасливе майбутнє.

З метою залучення до практичної природоохоронної роботи, здобуття знань, навичок у галузі сільського і лісового господарства та формування у юних громадян почуття соціальної відповідальності навесні комунальний заклад «Чернігівська обласна станція юних натуралістів» долучився до загальнонаціональної трудової акції «Турботу тобі, рідна моя Україно!». У квітково-декоративному відділі навчально-дослідної земельної ділянки закладу облаштували газон, упорядкували клумби та заклали колекційну ділянку з однорічних квітково-декоративних рослин (більше 50 видів), плодово-ягідний відділ поповнився 15 кущами винограду. На території закладу юннатами створено флористичний килимок «Україна – це я!».

Юннати комунального закладу «Чернігівська обласна станція юних натуралістів» долучилися до заходу «Сад української мрії», одним із завдань якого є закладання плодкових садів у закладах освіти, створення зелених насаджень, квітників, клумб, благоустрій територій.

На честь захисників міста-героя Чернігова гуртківці заклали на станції молодий плодовий сад – висадили 6 яблунь та груш, які передав редактор журналу «Сонцесад» Остап Михась. Всі саджанці дерев прийнялися. Розарій поповнився сімома кущами троянд різних сортів.

Юннати облСЮН провели челендж «Хай буде мирним небо». В рамках челенджу зняли відео зі зверненням до ровесників, воїнів, політиків із закликом до миру. Відео розміщене у мережі Facebook із хештегом «Хай буде мирним небо», естафету передали 73 друзям.

Цікаво пройшов фотопленер «Моя Україна у серці моєму!». Гуртківці у своїх світлинах відобразили сьогодення рідного міста, його мешканців. Юним фотолюбителям вдалося відобразити настрої, емоції людей, їх відношення до братів наших менших, до навколишньої природи.

Бажаючи наблизити перемогу, юні квітничарі облСЮН створили флористичний проєкт

«Квітка – душа». Головний меседж проєкту: душа нашого народу прагне перемоги, як квітка прагне дощу.

Колектив станції долучився до відзначення Дня Української Державності. З вихованнями гуртків організовано та проведено освітні онлайн-бесіди: «Історія української державності», «Державні символи України», «Видатні діячі українського державотворення», «Ми козацького роду нащадки», зміст

яких можна знайти в групі КЗ «Чернігівська обласна станція юних натуралістів» у соціальній мережі Facebook.

Не зважаючи на військові дії на території Чернігівської області та окупацію багатьох громад заклад зміг організувати дистанційне навчання та виконати свою місію. Педагогічний колектив продовжує свою роботу та готується до організації освітнього процесу в новому навчальному році.

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЗАШКІЛЬНІЙ РОБОТІ

Володимир Мисько

керівник гуртків

Кам'янець-Подільського

позашкільного навчально-виховного об'єднання

Тетяна Мисько

учитель географії, учитель-методист

Кам'янець-Подільської загальноосвітньої школи №17

Анотація: Автором розкривається сутність понять про позашкільну роботу, інноваційні технології в освітній сфері. Подано аналіз використання інноваційних технологій у гуртковій роботі позашкільного навчального закладу. Запропоновано використання ряду інтернет-сервісів (ресурсів) для розв'язання цікавих, різноманітних вправ і завдань у позашкільній роботі.

Ключові слова: позашкільна робота, інноваційні технології, гурток, позашкільний навчальний заклад, проєктна технологія, комп'ютерна технологія, інтернет-сервіси (ресурси).

Важлива роль у вихованні учнів, розширенні й поглибленні їхніх знань, розвиткові творчих здібностей належить спеціально організованій виховній роботі у позанавчальний час. Таку роботу називають позакласною та позашкільною. Зокрема, позашкільна робота – освітньо-виховна діяльність позашкільних навчальних закладів (ПНЗ) для дітей та юнацтва, завданнями якої є закріплення, збагачення та поглиблення знань, набутих у процесі навчання, застосування їх на практиці; розширення загальноосвітнього кругозору учнів, формування в них наукового світогляду, вироблення вмінь і навичок самоосвіти; формування інтересів до різних

галузей науки, техніки, мистецтва, спорту, виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей та нахилів; організація дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг; поширення виховного впливу на учнів у різних напрямках виховання.

Її зміст визначається загальним змістом виховання учнівської молоді, який передбачає розумове, моральне, трудове, естетичне і фізичне виховання. Позашкільна робота будується на розглянутих раніше принципах виховання, проте вона має і свої специфічні принципи:

➤ Добровільний характер участі в ній (можливість обирати профіль занять за інтересами).

➤ Суспільна спрямованість діяльності вихованців (зміст роботи гуртків має відповідати потребам розбудови української держави, відобразити досягнення сучасної науки, техніки, культури і мистецтва).

➤ Розвиток ініціативи і самодіяльності школярів (слід враховувати бажання гуртківців, їх пропозиції, щоб кожен із них виконував цікаву для себе роботу) [1, 6].

Головним у системі інноваційного навчання в ПНЗ є ситуація спільної, продуктивної та творчої діяльності педагога й дитини,

педагога та групи, що впливає на навчання як на процес становлення особистості, її усвідомленої активності, її самоорганізації.

Перед керівником гуртка позашкільного навчального закладу постає завдання збереження успішності навчально-виховного процесу. Навчання та виховання – дві невід’ємні ланки цього процесу. Швидка зміна змісту, характеру професійної діяльності на основі впровадження нових педагогічних (інноваційних) технологій вимагає нового рівня кваліфікації педагога – керівника гуртка, основи якої закладаються у ЗВО. Тому сьогодні існує необхідність запровадження, зокрема й інформаційно-комунікаційних технологій в роботі позашкільних навчальних закладів.

➤ На основі досліджень виявлені основні напрями, за якими рекомендується впроваджувати інноваційні технології в позашкільній діяльності з метою підвищення якості роботи керівника гуртка позашкільного навчального закладу:

➤ використання комп’ютерних засобів на заняттях гуртка;

➤ підвищення кваліфікації керівника гуртка та залучення в навчально-виховний процес

працюючих фахівців із галузей, пов’язаних із конкретною дисципліною;

➤ сучасне оснащення навчального процесу;

➤ поглиблення співпраці з іншими ПНЗ [4, 7].

Традиційна система освіти не здатна забезпечити досягнення нових освітніх результатів у межах звичної системи навчання. Для цього потрібні нові підходи, засоби та на їх основі нові педагогічні (інноваційні) технології, які б вписувались в теперішню систему роботи позашкільного навчального закладу та сприяли якісній підготовці фахівців.

Заняття в гуртку – та навчальна ситуація, де не лише викладаються знання, але й розкриваються, формуються та реалізуються особистісні особливості вихованців. Враховуючи специфіку роботи в гуртках кожен педагог вишукує, випробує власні знахідки, що відповідають його напрямку роботи, його вихованцям. В першу чергу заняття гуртка має бути цікавим, таким, що пробуджує розум та уяву, розширює світогляд. Тому доречно використовувати в роботі інноваційні методи і прийоми, адже вони мають багато переваг:

Таблиця 1

**Орієнтовна тематика
науково-дослідницьких проєктів гуртка**

Теми науково-дослідницьких проєктів	Напрямок діяльності
Геолого-геоморфологічні об’єкти Кам’янець-Подільського району як важливий ресурс для розвитку геотуризму	Туризм, краєзнавство
Геоecологічний стан Цибулівського родовища будівельного каменю	Геологія, екологія
Печери Хмельницького Придністер’я та їх туристичний потенціал	Туризм, краєзнавство
Водний туризм Кам’янець-Подільського району: сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку	Туризм
Геосайти Хмельницької області як об’єкти науково-пізнавального туризму	Геологія, туризм
Ландшафтні рекреаційні туристсько-рекреаційні ресурси Кам’янець-Подільського Придністер’я	Туризм
Характеристика туристичних гідрокліматичних ресурсів Кам’янець-Подільського району	Туризм
Сучасний стан та перспективи розвитку зеленого (сільського) туризму Кам’янець-Подільського району	Туризм, краєзнавство
Розробка онлайн-карти туристичної інфраструктури Кам’янець-Подільського району	Картографія, туризм
Топоніміка назв населених пунктів Кам’янець-Подільського району	Краєзнавство

- у роботі задіяні всі діти;
- вихованці вчаться працювати у групах (командах);
- формується доброзичливе ставлення до опонента;
- кожна дитина має можливість пропонувати свою думку;
- створюється «ситуація успіху»;
- за короткий час опановується більше матеріалу;
- формуються навички толерантного спілкування; уміння аргументувати свою точку зору, знаходити вирішення проблемних ситуацій [6].

Одними із найважливіших інноваційних технологій, які вдало використовуються керівниками гуртків у своїй діяльності є інтерактивні методи і прийоми. Під час використання таких методів вихованець стає не об'єктом, а суб'єктом заняття у гуртку, він відчуває себе активним учасником подій і власного навчання та розвитку. Це забезпечує внутрішню мотивацію до занять у гуртку, що сприяє його ефективності. Завдяки ефекту новизни та оригінальності інтерактивних методів при правильній їх організації зростає цікавість вихованців до процесу занять.

Хочемо зупинитись на кількох технологіях, які можна успішно використовувати у позашкільній діяльності. По-перше, це проектна технологія, яку можна застосовувати у різних напрямках діяльності керівника гуртка. Насамперед, такі проекти можна створювати під час дослідницької діяльності роботи гуртка. Так, учні 6–8 класів, виконуючи завдання певного дослідження, можуть представити його на розгляд у вигляді проекту. Такі роботи можуть обговорюватись на заняттях гуртка, під час якого триває дискусія, відбувається аналіз результатів наукового дослідження.

«Географічне краєзнавство»

Складено авторами

Таку ж технологію також можна використовувати під час виконання дослідницької роботи на щорічний обласний конкурс знавців географії. У ньому можуть брати участь учні 6–8 класів закладів загальної середньої освіти та вихованці закладів позашкільної освіти. Темою проектною роботи з географії є «Мій рідний край». Конкурс проводиться за напрямками у двох вікових

категоріях: «Географія рідного села, міста» (учні 6–7-х класів); «Комплексна характеристика рідного села, міста» (учні 8 класів) (табл. 1).

Враховуючи, що конкурс відбувається у вересні-жовтні, завдання дітям можна давати в кінці навчального року (квітні-травні). Умови написання роботи для учнів – є нескладними. Представити проект учень може у довільній формі: або як звичайну друковану роботу, або у вигляді презентації. Головне, щоб у презентації були представлені основні результати і висновки та проілюстровані великою кількістю фотографій [2, 5].

На заняттях гуртків географічного напрямку можна використовувати також і картографічну технологію. Тим більше, це інноваційна технологія має суто географічний характер. На сьогоднішній день є вже чималий досвід педагогів при створенні Google-карт. Для цього важливо, щоб сам керівник гуртка добре володів технологією їх створення. Такі карти, без особливих труднощів вихованці можуть використовувати та створювати починаючи з 7–8-го класів. Прикладом завдань по створенню таких Google-карт можуть бути наступні: 1 – Створити карту «Садиби зеленого туризму Кам'янець-Подільського району» або «Пам'ятки природи та заказники – об'єкти туризму Кам'янець-Подільського району»; 2 – За статистичними даними створити карту «Щільність населення Кам'янець-Подільського району в розрізі ОТГ»; 3 – Створити карту «Села як основні туристичні центри Кам'янець-Подільського району»; 4 – Створити карту «Геолого-геоморфологічні туристичні об'єкти Кам'янець-Подільського району» тощо.

На сучасному етапі у роботі позашкільного навчального закладу можна широко застосовувати й комп'ютерні технології, що дає змогу поєднати високі обчислювальні можливості при дослідженні різноманітних функціональних залежностей з перевагами графічного подання інформації, розвитку графічних навичок, евристичної діяльності, врахування індивідуальних здібностей вихованців.

Комп'ютери створюють нову технічну основу для здійснення програмованого навчання, організації індивідуальних і групових форм навчально-виховної діяльності гуртка ПНЗ, дають змогу ефективно проводити в умовах карантину заняття у форматі on-line,

надавати всебічну педагогічну підтримку, створювати умови для випереджального розвитку тих, хто має здібності і цікавість до більш поглибленої, детальної інформації.

Використання комп'ютера сприяє підвищенню інтересу й загальної мотивації завдяки новим формам роботи і причетності до пріоритетного напрямку науково-технічного прогресу; активізації навчання з огляду на використання привабливих і швидкозмінних форм подання інформації, змагання вихованців з машиною та між собою; розширенню інформаційного доступу до «банків інформації», можливості оперативно отримувати необхідні дані в достатньому обсязі [6].

Одним із сучасних напрямів використання комп'ютерних технологій є застосування прикладних ресурсів (застосунків) на різних інтернет-платформах. Ці технології дають можливість вихованцям під час занять оволодіти навичками організації віддаленої синхронної та асинхронної навчальної взаємодії, проектної діяльності дітей засобами ефективного зворотного зв'язку й формувального оцінювання; опанувати ресурси для створення цифрових дидактичних матеріалів (вправ, тестів, ігор, вікторин, опитувань, відеозавдань, інтерактивних презентацій, книг, плакатів, робочих аркушів, карт пам'яті), середовищ для спільної роботи (віртуальних платформ, дощок, класів, просторів комунікації), візуального оформлення та структурування навчального контенту (графічні редактори, відеомейкери, сервіси вебдизайну, конструктори вебсторінок, сайтів, блогів, колекцій матеріалів).

Керівникам гуртків на заняттях можемо запропонувати використання цікавих, різноманітних вправ і завдань наступних інтернет-сервісів (ресурсів) та які водночас не є складними у застосуванні серед дітей 12–14-річного віку (Triventy, WordItOut, SurveyMonkey, Wheel of Names, Emaze, Flippity, Factile, WordWall, Mentimeter, Genially, Quizwhizzer, Biteable, Sutori, Bookcreator, Jigsawplanet, ThinkLink) (табл. 2).

Таблиця 2

Сервіси (ресурси) та вправи і завдання комп'ютерних технологій*

Сервіси (ресурси)	Вправи і завдання
Triventy	Вікторина
WordItOut	«Хмара слів»

SurveyMonkey	Опитування
Wheel of Names	Тематичне колесо
Emaze	3-D презентація
Flippity	Рандомне колесо імен
Factile	Гра-вікторина
WordWall	Інтерактивна вправа
Mentimeter	Інтерактивне опитування
Genially	Інтерактивний плакат (слайд)
Quizwhizzer	Тесто-гра
Biteable	Відеоексплейнер (навчальне відео)
Sutori	Сторі-презентація
Bookcreator	Онлайн-книга
Jigsawplanet	Пазли
ThinkLink	Інтерактивний плакат

*Складено автором за вебсайтами сервісів (ресурсів)

Використовуючи вищеназвані інтернет-сервіси, керівник гуртка для своїх вихованців на своїх заняттях може створювати вікторини та опитування на краєзнавчу тематику, тематичне колесо «Історико-культурні пам'ятки Кам'янця-Подільського», 3-D презентацію «Видатні земляки нашого краю», рандомне колесо імен, гру-вікторину «Краєзнавець-ерудит», інтерактивні вправи на знання туристичних вузлів або способів орієнтування на місцевості, відеоексплейнер «Фізична підготовка. Загальна фізична підготовка», сторі-презентацію «Пересування в поході. Загальні вимоги щодо безпеки в туристських походах», онлайн-книгу у форматі Bookcreator «Топографічна підготовка. Поняття про план і карту. Масштаб. Визначення відстаней на місцевості», різноманітні пазли та інтерактивні плакати і слайди.

Також на заняттях гуртка «Географічне краєзнавство» можна успішно застосовувати елементи інформаційно-комунікативної технології, зокрема використання цікавих видів наочності, що містять у собі багато географічної, краєзнавчої, історичної та природничої інформації. Наочність у гуртковій роботі ніколи не була зайвою, якщо вона насамперед, є нестандартною, несе цікаву, додаткову дітям інформацію, та при цьому викликає

емоційний сплеск. До таких видів наочності можна віднести фотографії, картини, листівки, конверти, марки, монети і банкноти.

Наприклад, переваги застосування монет на заняттях гуртка полягають у звичності їх використання в повсякденному житті і незвичності застосування як джерела інформації, розмаїтті змісту їх зображення, привабливому зовнішньому вигляді, можливості знайти нове хобі, а також у різноманітності методичних прийомів їх використання. За допомогою монет можна розширити уявлення вихованців про джерела географічної інформації з одного боку та продемонструвати важливість географічних знань для пояснення дизайну грошових знаків з іншого. Різноманітні зображення на них мають не лише історичний та географічний характер, але й містять економічну, політичну і суспільну спрямованість. Все це створює відчуття повноти краєзнавчого вивчення держави, народу, історії та географічних особливостей тієї чи іншої країни світу.

Слід також відзначити про проведення серед гуртківців різних змагань, конкурсів, вікторин. Це конкурс в'язання вузлів, «спецзавдання», краєзнавців, спортивного та екскурсійного орієнтування, з техніки пішохідного туризму, турнір юних екологів та інші. Велике значення має п'ятиденний зліт гуртківців, який проводиться влітку як підсумок навчального року. Під час даного зльоту випускники гуртків отримують свідоцтва про позашкільну освіту.

Висновки. Наведені інноваційні освітні технології у позашкільному навчальному закладі є лише своєрідним орієнтиром для починаючо-мислячого керівника. У педагогічному досвіді кожного керівника гуртка знайдеться цікавий прийом, оригінальна форма проведення окремого розділу занять, всього заняття в цілому. Інноваційні педагогічні прийоми і форми роботи це лише цеглинки великої споруди педагогічного досвіду, який будується все життя. Комплексне використання інноваційних технологій і засобів навчання у роботі керівників гуртків позашкільного навчального закладу дає змогу інтенсифікувати процес засвоєння вихованцями неперервно-зростаючих обсягів актуальної науково-технічної, екологічної і методичної інформації; забезпечити якісне практичне застосування теоретичних знань; допомогти дітям самостійно здобувати нові знання на

базі сучасних засобів телекомунікацій та доступу до світових банків знань; раціоналізувати працю керівників гуртків та інших учасників навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел та літератури

1. Вербицький В.В. Теоретико-методологічні засади формування практичного розуму цілеспрямованого учня / Теоретико-методологічні основи виховання творчої особистості учнів в умовах позашкільних навчальних закладів : зб. матеріалів наук.-практ. конф. / Кол. авт. – К.: 2006 – С. 35–42.

2. Касіяник І.П., Мендерецький В.В., Мисько В.З. Методика навчання географії (теоретичний аспект). Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Кам'янець-Подільський: Видавничо-поліграфічне підприємство «'Апостроф», 2020. – 234 с.

3. Обозний В.В. Краєзнавство: Навчальний посібник-практикум. – 2-е вид., доп. – К. : Науковий світ, 2004. – 240 с.

4. Сиротенко А.Й. Громадянське виховання учнівської молоді у позашкільній роботі / Теоретико-методичні основи виховання творчої особистості в умовах позашкільних навчальних закладів : зб. матер. наук.-практ. конф. / Кол. авт. – К.: 2006. – С. 4–8.

5. Рєпніна В. Краєзнавчо-пошукова діяльність учнів у позашкільному закладі // Географія та основи економіки в школі. – 2000. – № 1. – С. 34–35.

6. Тихенко Л.В., Бондар Л.М. Формування і розвиток позашкільного навчально-виховного мікросоціуму: практичний аспект / : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф.– Суми: Університетська книга. – 2008. – С. 78–84.

7. Тихенко Л.В., Ніколаєнко С.І. Розвиток творчих здібностей учнівської молоді в освітньо-виховній системі «Мала академія наук України»: навч.-метод. посібн. / Л.В. Тихенко, С.І. Ніколаєнко – Суми : Університетська книга, 2007. – 120 с.

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА STEM– НАВЧАННЯ, ЯК АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Дученко Аніта Петрівна

вчитель біології

КЗ «Вінницький ліцей №6»

Ми живемо в цифровому середовищі, де кількість інформації збільшується з величезною кількістю, змінюється якість знання, його роль у житті людини. І хоча значення знань не змінюється, але мотивація до навчання учнів зменшується. Це наводить на думку, що модернізації потребують не лише якість та кількість знань, які надаються, але і весь освітній процес, методики, за допомогою яких проводиться навчання. Органічно виглядає залучення в освітній процес цифрових технологій, адже підростаюче покоління живе саме в такому середовищі. Використовуючи мультимедійні технології, можна спонукати учнів до творчої самостійності у проектній діяльності, створенні та захисті творчих проєктів, які розвивають творчі, пошукові, дослідницькі здібності учнів, підвищують їх пізнавальну активність, сприяють формуванню навичок, що можуть стати корисними в житті, дають можливість вільно орієнтуватися в інформаційному середовищі, аналізувати, систематизувати та обробляти отримані дані, формувати власне бачення проблеми та способів її вирішення. Інформаційні технології створюють рівні умови для самовираження та самоствердження учнів.

Зростання ролі цифрового середовища в освітньому процесі призводить до зростання кількості джерел, з якими повинні працювати як учні, так і викладачі [1, С. 73 3–6], що дещо ускладнює процес навчання та є актуальним пошук інструментів, які здатні оптимізувати роботу з значними масивами інформаційних джерел. Доцільно зазначити, що впровадження інформаційних технологій в освітній процес передбачено рядом стратегічних документів, зокрема в концепції «Нова українська школа» [7, С.11] та в стратегії «Education 2030» (UNESCO) [2, С. 49], а також, основні тенденції викладені у стратегіях розвитку «Europe 2020» [8, 9] та «Europe 2030» [10]. Однак, процес впровадження таких технологій навчання є досить повільним та існує дуже мало інформаційних технологій, що реально відповідають принципам STEM-підходу в освітньому процесі [11, С. 27].

Вступ

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті визначено, що пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, створення індустрії сучасних засобів навчання, що відповідають світовому науково-технічному рівню. Інформаційно-комунікаційні технології стають важливим чинником ефективного досягнення цілей освіти, її доступності та ефективності. Все це забезпечує підготовку молодого покоління до життя та діяльності в інформаційному суспільстві.

Відомо, що «краще один раз побачити, ніж сто разів почути». Застосування мультимедіа дозволяє об'єднати текст, звук, графічне зображення, відео, флеш-анімації, дає можливість дуже швидко опрацювати інформацію у вигляді таблиць, схем, діаграм, визначити залежність між різними об'єктами і явищами, будовою та функціями. Шляхом застосування мультимедійних засобів можна одержати дві переваги – якісну та кількісну. Якісна перевага очевидна, так як багато дітей з низьким розвитком образного мислення важко засвоюють образні поняття, а інтерактивні моделі дозволяють сформувати цілісну картину біологічного процесу, розглянути його поетапно, порівняти, зробити висновки. Важливе значення має також і розвиток пізнавального інтересу учнів до уроків з використанням мультимедіа, що має загальне психологічне підґрунтя. Учні переходять від звичайної цікавості до допитливості і як наслідок – до розкриття причинно-наслідкових зв'язків. Кількісна ж перевага проявляється в тому, що мультимедійне середовище значно вище за інформаційною щільністю. За рахунок поєднання слухового й зорового подання інформації учень здатний засвоїти більше інформації. Важливою умовою підвищення ефективності навчально-виховного процесу є актуалізація пізнавальної розумової діяльності школярів. Перед кожним шкільним вчителем, у тому числі і біологом, постає сьогодні завдання не просто дати

школярам знання з предмету, а й сформува-ти в них логічне мислення, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки з раніше вивченим матеріалом; навчити аналізувати, порівнювати, узагальнювати. Вони не тільки активізують навчальну діяльність учнів, а й пробуджують інтерес, розвивають творчі здібності, логічне мислення.

З появою нових засобів навчання на базі нових комп'ютерних технологій навчальний процес став більш різноманітним і багатовимірним. На сьогодні мультимедійні технології є одними з найбільш перспективних і популярних педагогічних інформаційних технологій, які дають змогу створювати цілі колекції зображень, текстів і даних, що супроводжуються звуком, відео, анімацією та іншими візуальними ефектами (Simulation). Розвиток мультимедійних засобів в інформаційному суспільстві справедливо порівнюють з значущістю з появою кіно в індустріальному суспільстві [4, с. 145].

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та аналізі психолого-педагогічної, методичної і біологічної літератури, нормативних документів, практичного досвіду використання засобів навчання біології з метою визначення шляхів вдосконалення процесу вивчення біології як загальноосвітньої дисципліни школи з використанням мультимедійних засобів.

Для досягнення даної мети доцільним є проаналізувати інструменти, що підвищують мотивацію учнів до навчання в умовах перенасичення інформаційними джерелами та інформатизації суспільства передбачено міжнародними та національними стратегічними документами.

Сьогодні у викладанні біології існує цілий ряд проблем: важкий виклад матеріалу, перенасиченість біологічними поняттями й термінологією, недостатня кількість часу, відведеного на виконання лабораторних і практичних робіт. Пізнавальна активність може динамічно розвиватись, якщо вчитель активно й цілеспрямовано працює в цьому напрямі. Використання сучасних методів навчання дозволяє формувати й розвивати креативну мислячу особистість, яка зможе розв'язати проблеми, що виникають у житті кожної людини.

Для мене є пріоритетом так звана STEM-освіта, при якій у навчальних програмах посилюється природничо-науковий

компонент у комплексі з інформаційними технологіями.

Акронім STEM (S — science, T — technology, E — engineering, M — mathematics) позначає поширений напрям в освіті, що охоплює природничі науки, технології...

STEM-освіта – це категорія, яка визначає відповідний педагогічний процес (технологію) формування і розвитку розумово – пізнавальних і творчих якостей учнів, рівень яких визначає конкурентну спроможність на сучасному ринку праці: здатність і готовність до розв'язання комплексних задач (проблем), критичного мислення, творчості, когнітивної гнучкості, співпраці, управління, здійснення інноваційної діяльності. STEM-освіта розвиває креативний напрямок, утілює синтез мистецтва та науки.

Практика показує, що відкриті освітні інтернет – ресурси є доповненням до традиційних засобів навчання, забезпечують рівний доступ до якісної освіти молоді різних вікових груп, можливостей, зокрема дітей з особливими потребами, а також дають можливість використання різних форм навчання (індивідуальне навчання, групова робота, фронтальна робота, проектна діяльність).

Освітні сайти, віртуальні лабораторії, імітаційні тренажери роблять проведення дослідних експериментів доступними, а процес навчання творчим. Так, використання якісних освітніх інтернет – ресурсів, з одного боку, створює позитивну мотивацію до опанування учнями STEM-дисциплінами, а з іншого – сприяє колективній навчальній діяльності усіх суб'єктів освітнього процесу.

Авторський характер досвіду – полягає в розробці системи оригінальних сценаріїв уроків для кожного класу із використанням освоєних та адаптованих інноваційних педагогічних технологій та різноманітних засобів навчання.

Для реалізації завдань, що відповідають принципам STEM-підходу в освітньому процесі використовують різні засоби: педагогічні програмні засоби, презентації (PowerPoint, Prezi, PowToon, Padlet), навчальний ресурс (Google Drive), науковий журнал, інтерактивні та мультимедійні навчальні модулі для навчання (LearningApps), електронні засоби навчання (SlideShare), для оцінювання діяльності учнів (Google форми, Kahoot, Plickers, Go Pollock, QR Code) та інші.

Інструмент Google Lens.

Однією з найбільш простих та перспективних технологій доповненої реальності для навчання є технології розпізнавання об'єктів. Вони дозволяють досліджувати учням реальний світ з використанням камери та мобільного пристрою з підключенням до Інтернету. Доцільно відзначити, що попередньо вже було проведено аналіз можливостей використання мобільного телефону як інструменту дослідження [6, 28], однак, технології розпізнавання залишаються мало дослідженими. Відомо досить багато інструментів розпізнавання, однак вони не характеризуються простотою у використанні. На сьогодні, унікально простим для використання та інтуїтивно зрозумілим є інструмент Google Lens, що викликає інтерес до оцінки можливості його впровадження в навчальний процес.

Так, використання цього інструменту для ідентифікації біологічних об'єктів значно спрощує роботу з інформацією. Приклад аналізу представлений на рис. 1. Важливо зазначити, що використання даного інструменту сумісно з Google Maps або іншими ГІС [9, 34] дозволить досліднику автоматично сформувати базу даних біологічних об'єктів з прив'язкою до карти. Застосування інструменту Google Lens в навчальному процесі загальноосвітніх середніх та вищих навчальних закладів забезпечує STEM/STEAM-підхід в освітньому процесі.

Доповнена реальність є потенційно привабливим інструментом для забезпечення STEM-підходу в освітньому процесі. Інженерний аспект може бути забезпечений можливістю перевірити прототип у віртуальному середовищі перед його створенням [8, ISSN: 2414–0325. Open educational e-environment of modern University, special edition (2019) 276 31].

Сервіс LearningApps.org LearningApps.org є додатком Web 2.0 для підтримки навчання та процесу викладання за допомогою інтерактивних модулів. Для переходу потрібно набрати: <http://learningapps.org/>

Існуючі модулі можуть бути безпосередньо включені у зміст навчання, а також їх можна змінювати або створювати в оперативному режимі. У практиці навчання школярів на даний час великого значення набувають авторські дидактичні засоби, створені для потреб конкретного уроку

з урахуванням особливостей контингенту школярів:

Для створення різних дидактичних матеріалів для уроків

Для використання в іграх, конкурсах та ін.

Для наповнення портфоліо

Розроблені дидактичні ресурси можуть бути використані як для індивідуальної, так і для фронтальної форми організації пізнавальної діяльності школярів.

Прикладами робіт можуть бути:

➤ Будова кореня.

Розроблені дидактичні ресурси можуть бути використані як для індивідуальної, так і для фронтальної форми організації пізнавальної діяльності школярів.

Оцінювання діяльності учнів на платформі Plickers

Plickers — це додаток, що дозволяє миттєво оцінити відповіді всього класу і спростити збір статистики.

Працює воно із застосуванням QR-кодів більш звичних нам в рекламі, магазинах. Plickers використовується вчителем на планшеті або смартфоні, у зв'язці з ноутбуком.

Камерою планшета (телефону) учитель сканує підняті дітьми картки з QR-кодами з на їхню думку правильними відповідями

Картка має такий вигляд:

Як можна використовувати Plickers?

1. Фронтальне опитування в кінці уроку.

Мета – зрозуміти, що діти засвоїли за урок, а що ні.

2. Фронтальне опитування на початку уроку за попереднім уроку і / або урокам.

Мета – зрозуміти, що засвоїлося, а що потрібно повторити.

3. А / В-тестування подачі матеріалу.

Мета – з'ясувати, як краще розповісти дітям той чи інший матеріал. Беремо два класи (або дві групи). Розповідаємо їм один і той же матеріал, але по-різному. Наприкінці уроку проводимо фронтальний опитування і порівнюємо результати.

4. Проведення тестів / перевірочних робіт.

При правильній підготовці перевірочні роботи можна проводити у форматі Plickers. Результати будуть доступні відразу, без необхідності перевірки та / або наявності смартфонів / комп'ютерів у дітей.

5. Аналіз роботи вчителя в динаміці.

Результати можна і потрібно показувати адміністрації, яка може контролювати процес засвоєння знань учнями. Plickers дозволяють реалізувати безперервний моніторинг знань дітей, який забирає не більше кількох хвилин від уроку.

Висновок

Отже, використання мультимедійних технологій у навчальному процесі дає змогу збільшити обсяг засвоєної майбутніми педагогами інформації, активізувати їхню роботу, підвищити інтенсивність занять в умовах диференційованого підходу, забезпечити методичний супровід самостійної роботи студентів тощо. Широке впровадження мультимедійних технологій у методичній підготовці майбутніх учителів біології є однією з умов підвищення якості навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, а також запорукою підготовки висококваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних на ринку освітніх послуг, здатних вільно здійснювати професійну діяльність в інформаційному суспільстві.

Література:

1. Буйницька О.П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київський ун-т ім. Бориса Грінченка. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 239 с.

2. Nikitchenco L.O. Forming Professional Competence in The Process of Teaching Biology Students. // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського.– 2017. – №8. – 78–82.

3. Нікітченко Л.О. Методика навчання біології та природознавства: методичні

рекомендації для студентів природничо-географічного факультету / Л.О. Нікітченко, Н.В. Левчук– Вінниця:, 2016. – 88 с.

4. Нікітченко Л.О. Роль і місце лабораторних та практичних робіт із біології як однієї з форм особистісної орієнтації студентів. / Нікітченко Л.О. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології № 5 (59) Суми. 2016 р. с. 168–175

5. Шаповалов, В.Б., Шаповалов, Є.Б., Білик, Ж.І. Побудова занять у закладах вищої освіти з використанням єдиного мережецентричного навчального інформаційного середовища на базі іт-платформи «тодос» у контексті євроінтеграційних процесів: Сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, 2019. С. 72–74.

6. UNESDOC. Education 2030. 2015. с. 83.

7. Chernetskiy, I.S., Bilyk, Z.I., Shapovalov, Y.B., та ін. Using scientific and engineering methods to provide STEM-education: І-міжнародний науково-практичний WEBфоруму «Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя», Київ, 26–28 березня 2019 року, 19.

8. Bilyk, Z., Shapovalov, Y., Shapovalov, V., et. al Use of ontological resources of the universal network information educational media for STEM/STEAM-lessons. Education and development of gifted personality. 2019. Vol. 1, №1. С. 30–36.

9. Стрижак, О.Є., Шаповалов, В.Б., Шаповалов, Є.Б. Онтологічна підтримка навчальних досліджень: Інформаційні технології управління екологічною безпекою, природокористуванням, заходами в надзвичайних ситуаціях: розробки та досягнення до 100-річчя Національної академії наук України, Київ, 18. С. 165–168.

10. Shapovalov, Y.B., Shapovalov, V.B., Stryzhak, O.Y., et al. Ontology-Based Systemizing of the Science Information Devoted to Waste Utilizing by Methanogenesis. International Journal of Computer, Electrical, Automation, Control and Information Engineering. 2018. Vol. 12, №12. С. 1009–1014. Якименко, І.Л., Салавор, О.М., Шаповалов, Є.Б. Стратегія сталого розвитку “Європа 2020”: виклика для України. Екологічні науки. 2018. № 2. С. 87–91. ISSN: 2414–0325. Open educational e-environment of modern University, special edition (2019) 281

11. European Council. Europe 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth Com (2010) 2020. 2010.

12. European Commission. Reflection Paper – Towards a Sustainable Europe By 2030 / 2019.

13. Стрижак, О.Є., Сліпучіна, І.А., Поліхун, Н.І., та ін. STEM-освіта: Основні дефініції.

Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. т. 5, №. 477. С. 16–33.

14. Shapovalov, V.B., Atamas, A.I., Bilyk, Z.I., та ін. Structuring Augmented Reality Information on the stemua. science. Proceedings of the 1st International Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2018). 2018. Vol. 2257, № 2257. С. 75–86.

ДИСТАНЦІЙНА РОБОТА ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ТВОРЧИЙ ПОШУК, ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ, ЕКСПЕРИМЕНТИ

Воробей Володимир

*директор комунального закладу
«Станція юних натуралістів»
Рівненської обласної ради*

Війна в Україні стала новим випробуванням для усіх учасників освітнього процесу, в тому числі і для закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку.

Актуальними стали питання:

- Як організувати роботу гуртків?
- Як проводити масові заходи?
- Як забезпечити виконання навчальної програми гуртка еколого-натуралістичного профілю?

– Чи можна якісно проводити практичні роботи дистанційно?

- Як не втратити контингент вихованців?

За таких умов істотно зросла роль методичної служби позашкільної системи освіти, яка має забезпечувати своєчасне і систематичне інформування та надання методичної допомоги педагогам з організації освітньої діяльності, участі в обласних та всеукраїнських заходах.

В комунальному закладі «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради ще в карантинний період була налагоджена тісна співпраця із відділами освіти об'єднаних територіальних громад області в дистанційній формі. Тому, коли було оголошено військовий стан і вся освіта перейшла в онлайн режим, колектив закладу приклав максимум зусиль та забезпечив:

- якісну дистанційну роботу в рамках участі учнівської молоді Рівненщини в обласних та всеукраїнських заходах еколого-натуралістичного спрямування;

– організацію освітнього процесу гуртків в онлайн форматі.

Учнівська молодь Рівненщини у 2021–2022 навчальному році взяла участь у 68 конкурсах обласного рівня (6200 учасників), переможці – 1725 учнів, в 58 конкурсах Всеукраїнського рівня (2200 учасників), переможці – 258 учнів.

Учасники усіх обласних етапів конкурсів реєструються онлайн. Для цього:

використовуємо реєстрацію на сервісі Google;

учасники можуть заповнити форму користуючись будь яким гаджетом з виходом в інтернет.

Такий підхід допомагає бачити статистику в реальному часі. Учасники творчих конкурсів також надсилають фото робіт. Згодом ці світлини публікуються в галереях сторінок, що функціонують в різних соціальних мережах.

Методичний відділ закладу освіти організовує віртуальні виставки. Усі роботи, надіслані на обласні конкурси, доступні для перегляду онлайн. Також створено онлайн ресурси, в які закладено збірку матеріалів для читання книг та доступу до інших об'єктів. На сайті закладу є активні покликання, які ведуть на сторінки з підбірками інформації в каталозі.

Дистанційне навчання для позашкільця є інновацією, адже подання інформації у форматі онлайн ускладнює проведення групових

занять. Разом з тим, поруч з виконанням щоденних домашніх завдань за програмою основної школи, які надходять в онлайн-режимі та вимагають самостійності, відповідальності і часу, керівники гуртків мають за мету розвантажити та зацікавити дітей у новому форматі, дати можливість пофантазувати, попрацювати творчо, при цьому не виходячи за межі освітнього процесу. Саме від того як педагог вибудує взаємодію з вихованцями залежить продуктивна робота колективу гуртка.

У період з 14 березня по 31 травня 2022 року в комунальному закладі «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради в дистанційному форматі працювало 55 гуртків еколого-натуралістичного напрямку. На сайті закладу систематично оновлювався розклад гурткових занять, гуртківці мали можливість підключатися до онлайн занять на платформі Google Meet.

Дистанційні заняття, як і традиційні офлайн-гуртки, складаються з двох частин: теоретичної і практичної. Доступною формою подачі навчального матеріалу під час відеоконференцій є презентації і слайд-шоу. Це стосується і теорії, і практики. Керівники гуртків готують презентаційні матеріали до кожного заняття. Це дає можливість демонструвати складні процеси у доступній формі.

Найвдалішою формою організації практичних занять виявилась візуальна демонстрація покрокових дій. Показ відеофільмів під час відеоконференцій не завжди можливий. Як правило, це пов'язано з якістю інтернет-з'єднання. Тому використовуються презентації з детальними фото. Завдяки такому підходу вдалося якісно організувати практичні заняття на платформі Google Meet для усіх вікових категорій – починаючи від дошкільнят і закінчуючи старшокласниками..

Враховуючи специфіку закладу освіти, навчальні програми гуртків включають практичну роботу на навчально-дослідних земельних ділянках, теплицях, живому куточку, екскурсії. Керівники гуртків під час дистанційних занять демонстрували як можна організувати практичну роботу гуртківцям в домашніх умовах. Наприклад, як правильно пересаджувати кімнатні рослини, висівати насіння квіткових та овочевих культур, доглядати за домашніми улюбленцями. Педагоги проводили майстер-класи з виготовлення аплікацій з паперу, виробів з природного

матеріалу, малювання, проводили екскурсії територією закладу, в тепличному комплексі та живому куточку.

Інформацію про дистанційні заняття розміщували на сайті закладу та сторінках у соціальних мережах. Значний успіх рекламної кампанії мали перепости рекламного банера про гуртки у місцеві Facebook-групах та Instagram-спільнотах. Створено також презентаційний ролик про заклад, який демонструвався у мережах Youtube і Facebook.

Для більш доступного спілкування та оперативного інформування щодо роботи гуртків створено групу у Viber, де щодня публікувався актуальний розклад з активними лінками на підключення, анонси тем занять та презентаційні матеріали для самостійної роботи гуртківцям. Так діти, які не змогли вчасно підключитися до онлайн заняття, працювали самостійно. Така форма комунікації з дітьми є досить зручною, оскільки підключитися до гуртків можна з телефону, планшета, ноутбука чи комп'ютера. Дистанційні заняття відвідували не тільки гуртківці Станції, але і діти з інших регіонів Рівненщини та України. Педагоги отримали багато подяк від батьків вихованців.

Навчальні матеріали також розміщені на Google Диску, де створено спеціальний розділ. Кожен гурток має свою папку, в якій керівники гуртків публікують матеріали відповідно до календарно-тематичного планування (інформаційні повідомлення, презентації, записи відео майстер-класів, рекомендації з проведення практичних робіт тощо). Посилання на цей розділ розміщено на офіційному сайті установи та на сторінці у соціальній мережі Facebook.

Ролик про дистанційне навчання в закладі розміщено на каналі YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=WbDcX-bzU0c&t=3s>

Якісно організовані дистанційні заняття дозволили розширити географію охоплення дітей гуртковою роботою. До онлайн занять підключались переважно діти з різних куточків Рівненщини, однак окремі гуртки відвідувала учнівська молодь з інших областей, зокрема Дніпропетровської, Харківської. Були діти, які вимушено залишили Україну, і знаходились в європейських країнах – Польщі, Німеччині, Франції.

Отже, дистанційна робота в комунальному закладі «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради націлена на

доступність подання інформації стосовно організації участі в заходах еколого-натуралістичного напрямку. Педагогічні працівники закладу освіти організують активну роботу з вихованцями, створюючи навчальні робочі групи через онлайн-зустрічі, електронну

пошту, соціальні спільноти. Заняття гуртків адаптовані до дистанційного навчання, вихованцям пропонуються мультимедійні презентаційні меседжі, майстер-класи, перегляди пізнавальних фільмів, здійснюється спільна проєктна та дослідницька діяльність.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТРУДОВОМУ НАВЧАННІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Бурлуцька Олена

*Вчитель трудового навчання
Кам'янець-Подільське*

Позашкільне навчально-виховне об'єднання

У сучасній Україні в умовах стандартизації освітніх галузей необхідно говорити про оволодіння учнями в процесі технологічної підготовки життєвими компетенціями за основними змістовими лініями цих освітніх галузей.

Трудова підготовка має бути гнучкою і пристосованою до технічних, технологічних, економічних, соціальних потреб суспільства, з урахуванням досягнень та перспектив його розвитку і спрямованою на те, щоб допомогти випускникам загальноосвітніх шкіл у професійному самовизначенні, оволодінні методами творчої діяльності в умовах ринкової економіки.

Визначальним тактичним завданням реалізації Концепції технологічної освіти має бути комплексне розв'язання питань, пов'язаних із метою, завданнями, змістом, науково-методичним, фінансовим та матеріально-технічним забезпеченням навчального процесу.

Компетентність у галузі технологічної освіти розглядається як досвід, освіченість, ерудованість учня в сфері виробничих технологій, у різних видах предметно-перетворювальної діяльності, його вміння і навички, підготовленість, знання та ерудиція, а також здатність до визначення шляхів і можливостей їх набуття та функціонування за допомогою свідомості і мислення.

Провідними складниками навчальних компетентностей технологічної освіти можна прийняти графічну, технічну, технологічну, проєктну, які найбільш результативно

формується в процесі організації проєктно-технологічної діяльності, оскільки саме в ній учень: сам визначає мету діяльності або приймає сформульовану вчителем; проявляє зацікавленість у розробленні проєкту, докладає вольових зусиль; організовує свою працю для досягнення результату; відбирає або знаходить потрібні знання, технології, техніку; виконує в певній послідовності етапи проєктування; усвідомлює свою діяльність, її соціальне та особистісне значення; формує здатність здійснювати самоконтроль і самооцінку.

Важливим напрямом технологічної освіти є залучення учнів до збереження і розвитку національних трудових традицій, відродження характерних для даного регіону народних ремесел і промислів.

Навчання технологій передбачає також реалізацію особистісно орієнтованого підходу під час оволодіння учнями техніко-технологічними знаннями на високому рівні самостійної діяльності. Важливою складовою технологічної освіти є позаурочна предметно-перетворювальна діяльність, яка передбачає організацію роботи гуртків, клубів за інтересами, студій художньо-прикладної творчості, проведення екскурсій на виробництво, до музеїв народного мистецтва тощо.

У вдосконаленні технологічної освіти необхідна наступність на всіх рівнях навчання, що сприяє поступовому і неперервному оволодінню системою технологічних знань, практичних умінь та технологічних якостей.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Людмила Сусахіна

в.о. директора

*Полтавського обласного еколого-натуралістичного
центру учнівської молоді*

Наразі Полтавський обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді – це сучасний заклад позашкільної освіти. Головними напрямками роботи центру, зважаючи на вимоги сьогодення, залишаються наступні: організація освітнього процесу, інструктивно-методична; дослідництво в галузі сільського та лісового господарства; національно-патріотичне та трудове виховання; робота з обдарованою учнівською молоддю; профорієнтація. На базі центру діти мають змогу навчатись у гуртках за 32 профілями, відвідувати майстер-класи, виставки, брати участь у міжнародних, всеукраїнських та обласних конкурсах й олімпіадах. Що проходять в онлайн-форматі. Педагогічним колективом створена модель, яка поєднує в собі освітні і виховні процеси, що реалізуються під час залучення дітей та молоді до проєктів, започаткованих нашим Центром. Така модель дозволяє у цікавій та пізнавальній формі доносити до дітей та підлітків знання про єдність навколишнього світу, виховувати справжніх господарів своєї землі, через практичну та дослідницьку роботу формувати усвідомлений вибір професії у відповідності зі своїми здібностями, психофізіологічними даними та потребами суспільства.

Заклад має потужну матеріально-технічну базу – обладнані кабінети, комп'ютерний клас, зоолого-тваринницьку базу, живий куточок, лабораторію квітництва та овочівництва, навчально-дослідні земельні ділянки, наявні технічні засоби навчання, необхідний господарський інвентар, транспортні засоби.

Яскравим об'єктом обласного екоцентру є живий куточок, що налічує 312 особин різноманітних тварин, які належать до 41 виду: риби, комахи, гризуни, птахи, а також цікаві представники екзотичної фауни, зокрема різні плазуни – змії, ящірки, черепахи. У цьому райському куточку діти та дорослі мають змогу отримати емоційну насолоду та психологічне розвантаження

від спілкування з мешканцями різних зоогеографічних зон нашої планети: Північної та Південної Америки, Центральної та Східної Африки, Індії, Австралії, Японії, Китаю. Це улюблене місце вихованців та відвідувачів закладу. Діти мають змогу спостерігати за ростом і розвитком тварин, проводити наукові дослідження, отримують практичні вміння і навички по догляду та утриманню своїх улюбленців.

Територія Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді є чудовим і затишним місцем для відпочинку, проведення пізнавальних екскурсій, релаксацій та зоотерапії. Другий рік поспіль у закладі діє інтерактивно-пізнавальний майданчик для дітей «Контактний двір». Кожен бажаючий може поспілкуватися з його мешканцями, погодувати їх, дізнатися про поведінку, спосіб життя та цікаві факти про тварин. На подвір'ї Центру мешкає близько 30 видів тварин, це 117 особин. Зоолого-тваринницьку базу ми використовуємо для занять із зоотерапії, психологічного розвантаження відвідувачів та вихованців.

В умовах воєнного стану та дистанційного навчання практичним психологом закладу постійно здійснюється психологічний супровід учасників освітнього процесу (вихованців, педагогів, батьків дітей), а також відвідувачів та внутрішньо переміщених осіб. Для забезпечення нормалізації психічного стану вихованців, педагогів та відвідувачів центру проводяться арт-терапевтичні практики, тренінгові заняття, релаксаційні вправи та бесіди. Робота спрямовується на зняття тривоги, емоційної напруги, вироблення навичок емоційної стійкості в умовах воєнного стану за допомогою тренінгів, казкотерапії, перегляду відеофільмів, ігор на розслаблення. Для батьків були розроблені рекомендації, які допомагають мінімізувати наслідки психологічної травми. Рекомендації містять алгоритм дій у тій чи іншій ситуації та як надати допомогу, яку потребують діти і підлітки.

Психологом розроблено відеоролики психологічних хвилинок як засіб емоційної стабілізації та розвантаження.

На навчально-дослідних земельних ділянках вихованці мають змогу проводити дослідди та вирощувати різноманітні овочі, традиційні та малопоширені екзотичні культури, коренеплоди для годівлі тварин.

Під час дії воєнного стану діти приходять до закладу у супроводі батьків. Кольоровим різнобарв'ям приваблюють та заворожують гостей закладу ділянки багаторічних, однорічних рослин та сухоцвітів. Щороку відділ плодово-ягідних культур радує нас своїми квітами та плодами. Базою для вирощування розсади, овочевих та квіткових рослин є лабораторія квітництва та овочівництва. Зараз робота в лабораторії спрямована на проведення індивідуальних занять та досліджень.

Цікавим рішенням, на наш погляд, було проведення обласної науково-дослідницької експедиції в онлайн форматі. Експедиція працювала під гаслом "Досліджуємо природу разом". До роботи долучилося 35 юних науковців Полтавщини, які цікавляться дослідженням у природі. Протягом двох тижнів юні натуралісти під керівництвом науковця екоцентру Ірини Беседіної віртуально побували в лабораторії квітництва та овочівництва ПОЕНЦУМ, вивчали агроценози, гриби та хвойні рослини, які трапляються у парках міста Полтави. Зокрема, ознайомились з рослинами-інтродуцентами ботанічного саду Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, екзотичними рослинами та природними екосистемами на прикладі дібров, які зростають у межах міста. Ми спостерігали активний зворотній зв'язок юних дослідників та науковців.

Отримати ґрунтовні знання, практичні вміння та навички діти можуть, подорожуючи екологічними стежками рідного краю. Науковцями Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка на основі проведених оригінальних комплексних геоботанічних та флористичних досліджень спільно з педагогами закладу розроблено маршрут екологічної стежки на території філії Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді в с. Терешки. Екологічна стежка використовується для екскурсійної діяльності та науково-дослідницької роботи. Під час таких

екскурсій діти мають змогу збирати необхідний фактичний матеріал, висувати гіпотези, робити висновки. Це сприяє реалізації завдань екологічної освіти й виховання, розширенню екологічного кругозору дітей.

Національно-патріотичне виховання у закладі завжди посідало важливе місце. Особливої ваги воно набуває в умовах сьогодення. Для успішної організації освітнього процесу у напрямі національно-патріотичного виховання у закладі напрацьована система заходів, яка реалізується завдяки налагодженому процесу партнерства з закладами загальної середньої та позашкільної освіти. Це проекти, акції, а також проведення різноманітних та цікавих за формою масових заходів: свят, зустрічей, змагань, конкурсів, майстер-класів.

З метою підтримки бойового духу українських воїнів, створення доброзичливої атмосфери у місцях їх перебування та реабілітації засобами дитячої творчості й розвитку у дітей відчуття соціальної активності та усвідомлення особистого внеску в перемогу над агресором, вихованці Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді разом з іншими позашкільниками започаткували обласну акцію «Ми РАЗОМ!» Вихованцями та педагогами центру створено стінгазети, малюнки, різноманітні поробки, підготовлені листівки з побажаннями українським воїнам, які доставлені в лікувальні заклади області.

Заклад позашкільної освіти – це складний механізм, від злагодженої роботи якого залежить комфортне перебування як вихованців, так і педагогічних працівників. Важливе місце у створенні належних умов для здійснення освітнього процесу в умовах дистанційного навчання та воєнного стану належить методичній роботі, яка включає організаційно-педагогічний, навчальний та науково-методичний напрями діяльності.

Головним завданням методичної служби є створення організаційних умов для безперервного вдосконалення фахової освіти і кваліфікації педагогічних працівників, можливостей щодо оволодіння ними передовими технологіями навчання і виховання.

Педагогічний колектив Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді працює над науково-методичною проблемою:

“Формування ціннісних компетентностей

у вихованців шляхом упровадження інноваційних технологій, нетрадиційних форм, методів навчання і виховання”.

Тому пріоритетними напрямками методичної роботи у закладі є: всебічне інформування педагогів про сучасні наукові педагогічні досягнення, сприяння підвищенню професійної майстерності педагогів через розвиток у них творчого потенціалу, бажання працювати по-новому, формування індивідуального стилю їх діяльності.

З метою покращення методичної роботи в обласному еколого-натуралістичному центрі були організовані та проведені такі заходи:

- Підвищення кваліфікації педагогів за курсом “Школа цифрових навичок”;

- Виїзний методичний день на базі регіонального ландшафтного парку “Диканський” на тему “Екологічне просвітництво шляхом застосування інтерактивних методів в природі” ;

- обласний онлайн семінар “Організація дослідницької діяльності з дітьми в умовах дистанційного навчання”;

- вебінар “Екологічний пост в дії”;

- тренінг для педагогів “Спочатку навчись сам”;

- презентація книги “Радіти весні, не зриваючи квітів: збережемо першоцвіти рідного краю”;

- воркшоп “Активно – значить дієво”;

- мітап “Професійна компетентність педагога-позашкільника”.

Педагогічні працівники закладу розробляють та впроваджують освітні програми, проводять навчання, майстер-класи та семінари для педагогів інших закладів освіти, розробляють та видають навчальні, методичні посібники, рекомендації тощо. Педагогами створені 3 навчальні програми з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку “Природа і фантазія”, початковий рівень, 1 рік навчання (автор: Васюк Є.А.), “Чарівні квіти”, 1 рік навчання. основний рівень (автор: Краснікова Н.І.), “Юні нутриціологи”, основний рівень, 1 рік навчання (Березова В.В.). Щороку педагоги беруть участь у методичних конкурсах “Цікава школа”, “Виставка видавничої продукції еколого-натуралістичного напрямку. Позашкільна педагогіка”, “Всеукраїнський конкурс науково-методичних розробок та віртуальних ресурсів”, де посідають призові місця. В обласному етапі

Всеукраїнського конкурсу педагогічної майстерності “Джерело творчості” керівник гуртка “Цікава зоологія” Костюк О.А. посіла перше місце. Задля якісного засвоєння навчального матеріалу вихованцями керівники гуртків використовують навчальні посібники та різні електронні засоби навчання: методичний посібник „Ігрові технології на заняттях гуртків зоологічного профілю з дидактичною грою” (Костюк О.А.), “Активно – значить дієво” (збірник виховних заходів еколого-натуралістичного напрямку), автор Чайка Т.В., електронний посібник “Розумне споживання” (автор Платко І.В.), збірка матеріалів для роботи з інклюзивними групами “Можливості обмежені – здібності безмежні”, автор (Лещенко І.В.), методичні розробки занять, сценарії виховних заходів тощо.

Колектив Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді щороку долучається до головної події освітньої галузі України – Міжнародної виставки “Сучасні заклади освіти”, організаторами якої є Національна академія педагогічних наук України, Міністерство освіти і науки України та компанія “Виставковий Світ”.

Для участі у 2021 році у XII Міжнародній виставці, яка проходила у Київському Палаці спорту, у номінації “Інноваційні технології профорієнтаційної роботи й кар’єрного консультування випускників закладів освіти” була надіслана робота “Позашкільна освіта – крок до вибору майбутньої професії”. Для номінації “Сучасна інклюзивна освіта: кращі практики, розробки і підготовка кадрів” підготовлена робота на тему “Можливості – обмежені, здібності – безмежні”. За результатами участі у виставці колектив закладу нагороджений дипломом Національної академії педагогічних наук України та золотою медаллю. На рахунку обласного еколого-натуралістичного центру це вже п’ята золота медаль, здобута на Міжнародній виставці, що свідчить про цілеспрямовану та творчу командну роботу педагогічного колективу закладу.

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Дмитрук Зоя Анатоліївна

*PhD (доктор філософії) у галузі Освіта/Педагогіка,
завідувач сектору позашкільної освіти, виховної роботи
та молодіжної політики Департаменту освіти і науки
Одеської обласної державної адміністрації,
м. Одеса Україна*

Одним з основних напрямів діяльності держави сьогодні – це удосконалення сфери освіти відповідно до демократичних цінностей, науково-технічних досягнень, ринкових економічних засад та умов, які диктує нам воєнний стан в Україні. Одним з ключових завдань закладу освіти як відкритої соціально-педагогічної системи, є своєчасне сприйняття зазначених вище факторів впливу, сучасних цивілізаційних процесів та узгодження власних напрямів діяльності з об'єктивними умовами та потребами суспільства.

Розглядаємо організацію системи партнерської взаємодії закладу освіти з громадською як елемент управлінської діяльності освітньої установи та дієвий чинник в її інноваційному розвитку та формуванні конкурентоспроможності.

Мета статті: теоретичне обґрунтування поняття «система партнерської взаємодії з громадською» та висвітлення практичного досвіду обласного закладу позашкільної освіти Одеської області щодо реалізації управлінських стратегій позиціонування в системі партнерської взаємодії з громадською.

Розглядаємо процес позиціонування закладу освіти в загальній системі як комплекс заходів довгострокової маркетингової стратегії, спрямованої на формування іміджу і підтримки репутації, реалізація якої дає змогу закладу освіти посісти у свідомості цільової аудиторії власне, відмінне від інших та вигідне для себе, місце, донести до споживача освітніх послуг ті вигоди і переваги, які він отримує від вибору запропонованих освітніх програм, показати партнерам шляхи співробітництва з закладом освіти. В умовах воєнного стану перед менеджерами освітньої сфери всіх рівнів постають нові виклики, які потребують негайного реагування, а деякі аспекти діяльності потребують особливої уваги і розвитку. Зокрема, актуалізовано в сучасних умовах такі сучасні дієві позиції

закладу освіти в управлінні процесом позиціонування як надання психологічної допомоги та просвіти, формування медіаграмотності всіх учасників освітнього процесу та національно-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді.

Звертаємо увагу на думку автора: «Під позиціонуванням закладу освіти розуміємо певні дії та зусилля щодо формування в свідомості цільових споживачів сильної, діючої, унікальної позиції закладу освіти, яка явно виділяє його від конкурентів та складає для споживачів високу цінність» [3].

Під громадською мається на увазі будь-яка група людей (можливо, навіть, й окремі індивіди), що так чи інакше пов'язана з життєдіяльністю організації або установи [1].

Існують інші тлумачення поняття «громадська», наприклад, – передова частина, передові кола суспільства [6].

Кожен заклад освіти має контактну громадську, яка умовно поділяється на три типи:

- сприятлива аудиторія, інтерес якої носить доброзичливий характер;
- бажана аудиторія, чию зацікавленість стимулюють і підтримують;
- небажана аудиторія, інтерес якої намагаються не привертати, але змушені рахуватися з ним, якщо він проявляється.

У Національній доктрині розвитку освіти України вказано, що сучасна система управління освітою має розвиватись як державно-громадська, вона повинна враховувати регіональні особливості, тенденції до зростання автономії навчальних закладів, конкурентоспроможність їх освітніх послуг. Діяльність освітян спрямовується на пошуки нових демократичних відкритих моделей управління освітою, що орієнтують освітні процеси не на відтворення, а на розвиток [5].

Звертаємось до психологічної науки, яка поняття «взаємодія» тлумачить як взаємний

вплив людей один на одного, який у результаті закономірного почергового впливу має наслідком взаємні зміни поведінки агентів взаємодії, їх діяльності, відносин та настанов [7].

Л.Гаєвська зазначає, соціальне партнерство є одним з основоположних елементів державно-громадського управління освітою, під яким розуміється управління, що ґрунтується на спільній, взаємодоповнювальній і взаємопідтримуючій діяльності державних органів та громадськості в галузі освіти, розподілі між суб'єктами повноважень, прав та відповідальності за їх реалізацію для забезпечення функціонування й розвитку системи освіти [2].

Таким чином, у результаті теоретичного аналізу формуємо поняття «система партнерської взаємодії з громадськістю» у сфері освіти як систему стратегій співпраці, яка розкривається у спільних узгоджених діях державних органів управління освітою, менеджерів закладів освіти та представників громадськості, спрямованих на спільне вирішення завдань та проблем освіти.

На думку доктора педагогічних наук Л.М.Калініної, сучасний заклад освіти як відкрита соціально-педагогічна система є міні-суспільством із своїми територією і населенням, цілями та духовними й матеріальними цінностями, фінансами й економікою, ієрархією й комунікацією. ... та потребує, як і держава не задекларованих, а реальних змін у всіх процесуальних складниках і формі управління [4].

Одним з прикладів не задекларованих, а реальних змін у процесуальних формах управління закладом освіти є досвід управлінської діяльності в системі партнерської взаємодії з громадськістю на Одещині. Учасниками зазначеної вище системи в умовах воєнного стану на регіональному ринку визначено: фахівці органу управління освітою обласного рівня – Департаменту освіти і науки обласної державної (військової) адміністрації, менеджери Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти та виховання і представники громадськості, а саме волонтери ГО «Молодіжна рада Одеської області», волонтери «СпівДія Хаб Одещина».

В Україні утворено офіційну платформу для об'єднання волонтерських та

державних ініціатив з гуманітарної допомоги в час війни – «СпівДія» (spivdiia.org.ua). Волонтерське об'єднання «СпівДія» координується за підтримки Офісу Президента України спільно з Міністерством розвитку громад та територій України, Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством молоді та спорту України. Створення платформи ініційовано волонтерами разом із Координаційним штабом з гуманітарних і соціальних питань Офісу Президента України для ефективної організації допомоги населенню.

Відповідно до листа Офісу Президента України від 26.03.2022 №47–01/113 «Про платформу «СпівДія» Одеською обласною військовою адміністрацією підтримано зазначену ініціативу та утворено «СпівДія Хаб Одещина» як регіональний осередок з надання гуманітарної допомоги цивільному населенню Одеської області.

За підтримки Департаменту освіти і науки обласної військової адміністрації, керівника закладу освіти «СпівДія хаб Одещина» розміщено на території та у приміщеннях Одеського гуманітарного центру позашкільної освіти та виховання. Визначено координатора напряму «СпівДія» в Одеській області від Одеської обласної державної (військової) адміністрації – завідувач сектору позашкільної освіти, виховної роботи та молодіжної політики Департаменту освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації.

Зазначена ініціатива Офісу Президента України утворена як екосистема допомоги за механізмом «людина – людині» та спрямована на надання гуманітарної допомоги цивільному населенню, розглядається зазначена ініціатива як волонтерський молодіжний центр з багатоаспектними напрямками допомоги: юридичної, психологічної, кар'єрного консультування, розвивальної, психолого-педагогічної роботи з дітьми та надання гуманітарної допомоги.

І саме залучення педагогічних працівників до питань щодо надання психологічно-педагогічної допомоги цивільному населенню Одеського регіону (з використанням різноманітних форм взаємодії), сприяння фахівців закладу позашкільної освіти психолого-педагогічній діяльності/виховній діяльності волонтерів «СпівДія Хаб Одещина» – стратегії спільних

узгоджених дій державних органів управління освітою, менеджерів закладу освіти та представників громадськості, формують сьогодні, у період воєнного стану, дієву сильну унікальну позицію зазначеного закладу позашкільної освіти. Дієву та унікальну позицію, побудовану на ціннісній основі та у системі партнерської взаємодії з громадськістю.

Слід зазначити, що управління процесом позиціонування закладу освіти в системі партнерської взаємодії з громадськістю характеризується використанням принципово нових інноваційних технологій, підходів, моделей, що й забезпечує успішність життєдіяльності та конкурентоспроможність організації.

Висновок: Сучасні процеси в освіті вимагають адаптації стратегій, тактичних дій та технологій, які застосовуються у період воєнного стану, до можливостей та запитів регіональних ринків освітніх послуг.

Таким чином, розуміння щодо утворення та реалізації новітніх стратегій процесу позиціонування закладу освіти, зокрема стратегій з формування дієвих та унікальних позицій, побудованих на ціннісній основі та у системі партнерської взаємодії з громадськістю, стає важливим аспектом управлінської діяльності освітніх установ у контексті їх розвитку та підвищення конкурентоспроможності. Зазначена проблематика управлінської теорії потребує додаткових досліджень та детального вивчення.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ілаш Наталія

*директор,
вчитель трудового навчання
Кам'янець-Подільське*

Позашкільне навчально-виховне об'єднання

Навчання з використанням інноваційних технологій якісно перевищує класичну освіту. Дієвим інструментом поліпшення якості освіти визначають застосування компетентнісного підходу до освіти, який на перше місце ставить не поінформованість учня, а вміння на основі знань розв'язувати проблеми, які виникають у різних ситуаціях.

Педагогічний колектив МНВК не стоїть осторонь інновацій освіти. Варто відзначити,

Література

1. Болотова В. Паблік рілейшен в ОВС Режим доступу: http://adhdportal.com/book_2620_chapter_10_1._Osnovpdkhodi_do_viznachennja_ponjattja_gromadskost_ta_tipv.html

2. Гаєвська Л.А. Розвиток державно-громадського управління загальною середньою освітою в Україні (друга половина XIX – початок XX століття) : автореф. докт. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Гаєвська Лариса Анатоліївна ; Національна академія держ. управління при Президенті України. — К., 2010. — 36 с.

3. Дмитрук З.А. Управління процесом позиціонування закладу загальної середньої освіти на регіональному ринку освітніх послуг засобами формування національно-патріотичних цінностей. Тенденції та проблеми управління закладами освіти: виклики XXI ст.: кол. монографія / за наук. ред. М.О. Кириченка. Київ : ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», 2021. С. 41–52.

4. Калініна Л.М. Фактори та проблеми державно-громадського управління загальноосвітнім навчальним закладом у змісті підручника для керівника школи/ режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/7750/1/28.pdf>

5. Національна доктрина розвитку освіти України // Освіта України. – 2002.

6. Словник української мови/ режим доступу: <https://cutt.ly/nZEY5x8>

7. Словарь практического психолога / [сост. С.Ю.Головин]. – Минск : Харвест, 2005. – 285 с.

що протягом останніх років триває інтенсивне переосмислення підходів до організації процесу учіння, колектив долає стереотипи педагогічного мислення, здійснює глибокі системні перетворення. Педагогічні працівники експериментують, апробують та успішно впроваджують нові ідеї, технології, методики. Усвідомлення того, що вчитель є організатором освітнього процесу, метою якого є пробудження й підтримання

прагнення дітей до пізнання, спонукає вчителів школи шукати шляхи підвищення інтересу учнів до навчання, урізноманітнюючи його зміст, форми та прийоми шляхом використання інновацій. Проте питання впровадження інноваційних технологій вимагає системності та серйозного науково-методичного підходу.

Педагогічний колектив МНВК працює над науково-методичною проблемною темою «Створення освітнього середовища та формування професійних компетентностей вчителя через цільове використання педагогічних інноваційних технологій». З упровадженням нових технологій було змінено й саму форму проведення уроків. У педагогічній практиці виникли нові форми уроків: урок-практикум, урок-пошук, урок-дискусія, урок-мандрівка, урок-панорама, урок-залік тощо. Експериментально-дослідницьку діяльність закладу регламентує програма інформатизації освітнього процесу, з метою реалізації якої в закладі вже проведено значну роботу: створено творчу групу вчителів, які безпосередньо впроваджують ІКТ у навчально-виховний процес, надають консультативну допомогу колегам, які здійснюють апробацію нових електронних засобів навчання, проводимо робочі семінари і тренінги з метою поширення досвіду з упровадження ІКТ у навчально-виховний процес;

Із метою підвищення якості навчання учнів вчителі використовують готові програмні педагогічні засоби, власні презентації, електронні проекти, забезпечуючи мультимедійний супровід на уроках. Використання електронних засобів навчання дає вчителям необмежену творчу свободу. Вони можуть самостійно обирати план проведення уроку, добирати додаткові матеріали до уроку, складати контрольні роботи, тести, розробляти завдання для здійснення як індивідуального, так і диференційованого підходів до учнів.

Застосовується метод проекту з використанням мультимедійних технологій, в основі якого лежить спільна навчально-пізнавальна творча діяльність учнів, організована на основі комп'ютерних технологій. Мультимедійні проекти дозволяють не тільки передавати учням суму знань, а й навчити здобувати ці знання самостійно за допомогою можливостей комп'ютерної мережі Інтернет. Учні в процесі роботи над проектом набувають комунікаційних навичок і вмінь, навчаються ставити цілі, досліджувати, порівнювати, робити висновки, узагальнювати. Вони вчать-ся інтегрувати знання з різних галузей для розв'язання проблематики вибраних ними проектів.

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ЗАНЯТЬ З ХІМІЇ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Ткаченко Наталія Михайлівна

*Охтирський міський центр позашкільної освіти –
Мала академія наук учнівської молоді
Керівник гуртка*

Українська освіта XXI століття стоїть перед необхідністю кардинальних змін у структурі, змісті та технологіях навчання з хімії. Сучасний етап розвитку суспільства в Україні висуває перед освітою нові завдання щодо її вдосконалення. Особливо гостро постало це питання в освітніх закладах України у 2019–2020 навчальному році, коли було запроваджено дистанційну форму навчання у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції.

Багато чому потрібно було навчитись педагогам і передати навички цієї роботи учням.

Тому саме вчитель може побудувати свою педагогічну діяльність з використанням дистанційних технологій так, щоб мета і завдання хімічної освіти були виконані. Цим пояснюється актуальність даної теми.

Мета роботи полягає у тому, щоб висвітлити форми, методи та новітні технології, що успішно можуть застосовуватись в умовах

дистанційного навчання для підвищення якості та результативності занять з хімії.

Завдання:

- ознайомитись із державними документами, новітніми публікаціями, щодо організації дистанційного навчання;
- дізнатись про особливості дистанційної форми навчання;
- дізнатись про комп'ютерні та інформаційно-комунікаційні технології;
- з'ясувати ефективність QR- кодів, проектних, інтерактивних, технологій графіки, використання тестів та дослідницького підходу в умовах дистанційного навчання.

У своїй роботі з даного питання, керуюсь державними документами щодо організації дистанційного навчання Лист МОН № 1/9–609 від 02.11.20 року [1]. Листи Міністерства освіти і науки України мають лише роз'яснювальний, інформаційний характер і не встановлюють правових норм. Тому на вчителя покладається велика відповідальність за якість та результативність занять з хімії під час дистанційного навчання. Мені на допомогу прийшли статті опубліковані на платформі НУШ: «Як технічно організувати дистанційне навчання — покрокова інструкція»[7]; «Практики та підходи до дистанційного навчання — рекомендації для вчителів»[5]; «35 інструментів для дистанційного навчання – добірка НУШ»[6]; «Навчання вдома: практичні поради для вчителів від психологині Світлани Ройз» [2]. Незамінним під час підготовки до занять став посібник А. Лотоцька, О. Пасічник «Організація дистанційного навчання в школі» [4]. У посібнику ви знайдете загальні принципи впорядкування дистанційної освіти, довідкову інформацію про інструменти та платформи, на яких можна вчити дистанційно.

Свої дистанційні заняття на гуртках «Неорганічна хімія» та «Юний хімік» намагаюсь робити цікавими, з використанням дослідницьких підходів, технологій графіки, проектів та інтерактивних технологій та перевірку знань вихованців перевіряти у вигляді тестів. У цьому мені допомагає сайт СОІППО мобільна сторінка методиста учителю хімії пілотний проєкт «Зручне навчання» створений методистами та творчими групами [3].

Дистанційне навчання — це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують

інтерактивну взаємодію педагогів та здобувачів освіти на різних етапах навчання, а також самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі. Процес дистанційного навчання орієнтує учнів на творчий пошук інформації, на вміння самостійно набувати необхідні знання і застосовувати їх у вирішенні практичних завдань із використанням сучасних технологій. Дуже важливим є тісний зв'язок між усіма учасниками освітнього процесу.

Одними із таких новітніх технологій є комп'ютерні та інформаційно-комунікаційні технології, що дозволяють передати в будь-які точки простору необхідну інформацію. Під час дистанційного навчання керівник гуртка може проводити лекції, співбесіди, відео конференції, практичні роботи, лабораторні дослідження, але при цьому дуже важлива організація зворотнього зв'язку. Наприклад за допомогою таких інструментів дистанційного навчання: електронна система-платформа «Єдина школа» (Єдина Школа — система, розроблена з метою налагодження взаємодії між батьками та навчальним закладом та моніторингу навчання дитини, це онлайн сервіс для учнів, батьків, вчителів.); платформи Zoom, Google-Meet; закриті групи на Фейсбуці, Messenge, Viber, електронна пошта. Важливе використання корисних функцій Microsoft Teams: відео конференції, спілкування та робота разом в реальному часі [7].

Мета керівника гуртка хімії у період дистанційного навчання полягає у : мотивуванні дітей на роботу; добиранні цікавих завдань; створенню проблемних ситуацій; виконанню творчих робіт. Процес навчання має бути простим, цікавим, поетапним, таким щоб робота приносила задоволення для вихованців і компенсувала вплив негативних психологічних і соціальних чинників [2].

Важливо використовувати різноманітні технології, впроваджувати різноманітні форми і методи навчальної діяльності [5]. Під час дистанційних занять з хімії широко використовую метод проєктів. Навчальне проєктування орієнтоване перш за все на самостійну діяльність учнів — індивідуальну, парну або групову, до якої учні залучені упродовж визначеного проміжку часу.

Під час викладання гурткових занять використовую різні типи проєктів: короткочасні (1–2 заняття) або довготривалі (1 місяць).

Теми проєктів пропоную відповідно до програмового матеріалу та рівня підготовки учнів, орієнтуючись на вимоги часу та інтереси вихованців. Вони потребують знань не лише з хімії, а й з інших предметів. Так, наприклад, на гуртку «Неогранічна хімія» вивчаючи тему «Початкові хімічні поняття», організовую проєкт — «Речовини й хімічні явища в літературних творах і народній творчості».

Отримані результати учні узагальнюють у вигляді мультимедійної презентації, електронної газети, буклета, стіннівки тощо.

Для узагальнення матеріалу на гуртку «Юний хімік» з теми «Основні класи неорганічних сполук», на мою думку, доцільно використати проєкт — «Вплив хімічних сполук на довкілля й здоров'я людини». Пропоную поділити вихованців на групи, у яких вони узагальнять знання про оксиди, кислоти, основи та солі, їх фізичні та хімічні властивості, складуть генетичний зв'язок між класами неорганічних сполук та ознайомляться з впливом їх на довкілля та здоров'я людини. Такий проєкт може бути як інформаційно-пошуковим, так і рольовим у вигляді науково-практичної конференції.

Важливе застосування дослідницького підходу у навчанні у дистанційному режимі. Це формує у вихованців досвід самостійного пошуку нових знань та їх використання в нових умовах, формування нових пізнавальних цінностей. Саме навчання в значній мірі стає таким, що ініціюється учнями, які засвоюють новий для них досвід — дослідницько-пізнавальний [4]. Наприклад, під час вивчення теми «Кристалічні ґратки» на гуртку «Неорганічна хімія» використовую науково-дослідницьку роботу по вирощуванню кристалів із солей які є завжди дома під рукою (кухонна сіль, цукор та лимонна кислота). Вихованці із задоволенням включаються у процес вирощування кристалів вдома і навіть знімають невеликі відео сюжети про способи вирощування кристалів (<https://youtu.be/gUPKwz5mxq0>).

Експериментальні роботи під час викладання хімії є обов'язковими, тому під час дистанційного навчання показ практичних робіт, лабораторних та демонстрацій проводжу за допомогою відео [7].

Невід'ємною частиною сучасного навчання є інтерактивні методи навчання, а серед них — фото-квест. Під час дистанційного навчання він став методом як обробки

нового матеріалу так і способом перевірки засвоєння знань вихованців з хімії. Під час перевірки знань вихованців на гуртку «Юний хімік» з теми вивчення води та її властивостей, використовую хімічний фото-квест під назвою «Вода». Структура фото-квесту полягає у тому, щоб отримати завдання з теми та відповісти на них, усі відповіді повинні бути сфотографовані та переслані. Керівник гуртка враховує правильність відповідей, оригінальність фотографій та швидкість роботи.

Використання QR-кодів на заняттях дає можливість організувати пошукову роботу. Це цікавий спосіб залучити учнів у навчальний дистанційний процес. Використовувати QR-коди можна як під час вивчення нового матеріалу так і під час узагальнення та систематизації знань вихованців з даної теми. Також можна запропонувати дітям самостійно створити QR-коди. Наприклад, на занятті гуртка «Неорганічна хімія», як елемент гри пропоную вихованцям самим створити завдання з теми «Хімічні елементи» у вигляді загадок. Діти із задоволенням самі створюють QR-коди із загадками хімічних елементів.

Щоб зробити дистанційне навчання більш цікавим для вихованців використовую відеоігри, мультфільми, навчальні фільми та відео з даних тем, що розміщені на сайті СОІППО (7).

На своїх заняттях пропоную схематизувати теоретичний контент з предмету та представляти його у вигляді власної (учнівської) схематичної наочності. Кожен вихованець має можливість скласти власний структурно-логічний конспект (основний зміст навчального матеріалу у вигляді текстових блоків та коротких тез, хімічних формул та рівнянь хімічних реакцій, а також встановлених логічних взаємозв'язків між змістовими блоками) або лист опорних сигналів (графічне зображення змісту навчального матеріалу, де його окремі частини позначені умовними малюнками, схемами хімічних процесів та ін., а також встановленими логічними зв'язками між основними елементами), опрацювавши теоретичну інформацію із запропонованої йому теми (7).

Узагальнення та перевірка вивченого вихованцями матеріалу важлива складова освітнього хімічного процесу. Це — зворотній зв'язок з учнями під час проведення он-лайн

консультацій, написання та звіт лабораторних досліджень, практичних та лабораторних робіт, виконання творчих робіт, відеозвітів, мультимедійних презентацій, створення відеороликів. На свої заняттях використовую тестові завдань за допомогою онлайн-школи «На Урок» або збірник тестів для поточного контролю знань з хімії 7–10 класи, розроблених членами творчої групи вчителів хімії Сумської області (7).

На мою думку під час дистанційного навчання можна використовувати усі вищезазначені методи та технології, але чітко продумані та виважені. Тільки при такій умові зможемо досягти результативності уроку та підвищити його якість шляхом дистанційного навчання. Словами Альберта Енштейна «Наука не являється і ніколи не буде являтися закінченою книгою», будь-які джерела інформації, які використовує учитель у своєму житті для розвитку власної компетентності щодо підвищення якості уроку і досягнення його результативності, завжди залишаються другом і порадиником.

Список використаних джерел:

1. Лист МОН № 1/9–609 від 02.11.20 року URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-distancijnogo-navchannya> (дата звернення: 25.11.2020).

2. Навчання вдома: практичні поради для вчителів від психологині Світлани Ройз

URL: <https://nus.org.ua/articles/navchannya-vdoma-praktychni-porady-dlya-vchyteliv-vid-psychologyni-svitlany-rojz/> (дата звернення: 24.03.2020).

3. Пілотний проєкт «Зручне навчання» URL: <https://cutt.ly/fng76UZ> (дата звернення: 20.03.2020).

4. Посібник. Організація дистанційного навчання в школі URL: https://nus.org.ua/wpcontent/uploads/2020/06/GRYF_Metodychni_rekomendatsii-_dystantsiy-na_osvita_razvoroty.pdf (дата звернення: 20.07.2020).

5. Практики та підходи до дистанційного навчання — рекомендації для вчителів URL: <https://nus.org.ua/articles/praktyku-ta-pidhody-do-dystantsijnogo-navchannya-rekomendatsiyi-dlya-vchyteliv/> (дата звернення: 29.04.2020).

6. 35 інструментів для дистанційного навчання – добірка НУШ URL: <https://nus.org.ua/articles/30-instrumentiv-dlya-dystantsijnogo-navchannya-dobirka-nush/> (дата звернення: 23.03.2020).

7. Як технічно організувати дистанційне навчання — покрокова інструкція URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-tehnicno-organizuvaty-dystantsijne-navchannya-pokrokovaya-instruktsiya/> (дата звернення: 20.04.2020).

ШКІЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ (інформаційний екскурс музеями ЗЗСО м. Кам'янець-Подільського)

Т.В. Негря

*культурорганізатор та керівник гуртка
Кам'янець-Подільське позашкільного
навчально-виховного об'єднання*

Події, що відбуваються в Україні, беззаперечно засвідчують, що найгостріше постає сьогодні питання, пов'язане з вихованням патріотизму та формуванням національної свідомості молодого покоління. Основним інститутом, що забезпечує організацію й функціонування всієї системи формування патріотичних якостей є держава, але важливу роль в цьому процесі відіграють й шкільні музеї.

Актуальність військово-патріотичної роботи серед учнів обумовлена в першу чергу історичними факторами: багатовіковим цілеспрямованим нищенням національної свідомості народу, самої ідеї державності й незалежності України, фальсифікацією її історії, приниженням культури та мови, які є фундаментом патріотизму кожного народу. Важливим чинником у патріотичному вихованні є використання місцевого

краєзнавчого матеріалу, що підводить учнів до глибшого розуміння навколишнього середовища і сприяє пробудженню поваги і любові до рідної вулиці, міста, району і загалом державі, де вони народилися і виросли.

У Кам'янці-Подільському діє шість музеїв, які перебувають у сфері Міністерства освіти і науки України. З них два – військово-історичні, в цих музеях наразі здійснюється істотне впорядкування музейних колекцій, звільнення музейних експозицій від стереотипів та політичних ідеологій; два – декоративно-ужиткові; один – історико-екологічний та один – літературний. Три з них отримали статус «Зразковий» за значні успіхи у покращенні навчально-виховного процесу, збереженні та пропаганді пам'яток історії, культури та побуту. Головні напрями роботи музеїв не залежно від профілю – це проведення дослідницької, пошукової та просвітницької діяльності. Усі три є послідовно головними в національно – патріотичному вихованні підростаючого покоління. Музеї при закладах загальної середньої освіти м. Кам'янця-Подільського демонструють, як, враховуючи інтереси дітей, підібрати матеріал для екскурсії в шкільному музеї, який буде цікавий насамперед сучасним дітям та молоді, на

скільки актуальною для суспільства може бути музейна колекція, як через експонат, через минуле можна обговорювати сучасні і вкрай болісні проблеми, залучаючи до осмислення значну кількість українців. Музеї різні за профілем, мають унікальні збірки експонатів, досвідчених екскурсіводів та великий досвід в проведенні цікавих та змістовних заходів.

Досвід музеїв при закладах освіти м. Кам'янця-Подільського стане у нагоді педагогічним працівникам закладів загальної середньої та позашкільної освіти, а також керівникам шкільних музеїв.

Використана література

1. Збірник методичних матеріалів керівникам музеїв при навчальних закладах; Упорядник Т.В.Недря. – Кам'янець – Подільський, 2007.

2. Методичні поради щодо організації роботи музеїв при навчальних закладах: На допомогу методистам з питань музейної справи та керівникам музеїв. – Хмельницький, 2012.

3. Положення про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України (Наказ МОН України від 04. 09. 2006 № 640).

АДАПТАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДО РЕАЛІЙ СЬОГОДЕННЯ

Ольга Кульчицька

*заступниця директора з навчально-виховної роботи
КЗ ЛОР «Львівський обласний центр
еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»*

24 лютого 2022 року життя в Україні розділилося на до і після. В умовах війни педагогічна спільнота закладів освіти, зокрема і педагоги закладів позашкільної освіти, зіштовхнулися з новими викликами під час організації освітнього процесу. Серед головних – напружений емоційно-психологічний стан учасників освітнього процесу, послаблення мотивації до навчання, здобуття освіти не за місцем проживання, повітряні тривоги.

Сьогодні здобувачі освіти опинилися у різних життєвих ситуаціях. Частина дітей перебуває у місцях свого постійного проживання (зокрема і на тимчасово окупованих

територіях), інші – переїхали в різні області України, частина – знаходяться за межами своєї країни.

Переважна більшість дітей перебуває під впливом стресу, який негативно впливає на їхню поведінку, здоров'я, взаємини з оточенням. В умовах воєнного стану важливим є емоційна підтримка дітей і всіх учасників освітнього процесу, абстрагування від жахливих реалій війни.

Реагуючи на виклики сьогодення, адаптував свою діяльність до нинішніх умов і педагогічний колектив КЗ ЛОР «Львівський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді». Пріоритетним у нашій

роботі було створення в закладі комфортного і безпечного освітнього середовища для дітей та педагогів, середовища, у якому панує атмосфера довіри, взаєморозуміння, психологічної допомоги у подоланні стресу і тривоги; середовища, у якому дитина має змогу спілкуватися, відволіктися від страшного повсякдення війни, переключити увагу на творчість та фізичну активність; стати добрішою, сильнішою особистістю, патріотом нашої країни.

З метою розвитку творчих здібностей дітей, забезпечення їх змістовного дозвілля та психологічної підтримки, у КЗ ЛОР «ЛОЦЕНТУМ» на базі еколого-освітньої виставки «Планета ЗОО» працює контактний зоокуточок «Дружній до дітей». Це дивовижне місце, де можна доторкнутися до справжнього світу живої природи. Багато позитивних емоцій юні відвідувачі та їх батьки отримують від безпосереднього «спілкування» з його мешканцями. Тут діти можуть погодувати тваринок, знайти для себе цікавого «співрозмовника», дізнатися багато цікавих фактів з життя цих тварин, розширити свій кругозір, зробити чудові світлини.

Для дітей тактильне спілкування особливо важливе та корисне, адже вони вчать відповідально, дбайливо, з повагою та з любов'ю відноситися до тварин, долають свої страхи та розвивають допитливість. Сповнені захоплення очі, радісні усмішки – ось такою є реакція дітей на спілкування з домашніми та екзотичними тваринками контактного зоокуточка.

У червні 2022 року на базі комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» для вихованців Центру та дітей з числа внутрішньо переміщених осіб працювала літня школа «Дивосвіт». Кожен день школи – це цікаві заняття з пізнання навколишнього світу, дослідження у STEM-лабораторії, майстер-класи на вибір, віртуальний кінозал, читацька студія, арт-майстерня, екскурсії еколого-освітньою виставкою «Планета ЗОО», на навчально-дослідну земельну ділянку, в теплицю-оранжерею ЛОЦЕНТУМ, Стрийський парк, рухливі ігри на свіжому повітрі...

Під час занять у школі діти мали можливість поринути у світ казки, презентували свої здібності й таланти – читали скоромовки, розповідали про свої захоплення,

декламували вірші, танцювали, демонстрували спортивні досягнення.

В умовах збройної агресії російської федерації пріоритетом у педагогічній діяльності закладу є національно-патріотичне виховання дітей та молоді. У Центрі запрацювала арт-майстерня «Подарунок воїну» (діти виготовляли листівки «Все буде Україна», обереги «Ангел-охоронець», браслети і сувеніри із бісеру для наших воїнів-захисників).

Визначальною цінністю українського народу є прагнення до свободи та самостійності, а державні символи та українська мова – невід'ємним елементом суверенної держави. Педагогічний та учнівський колективи ЛОЦЕНТУМ провели заходи, спрямовані на виховання у дітей поваги до державних символів України, її мови та культури:

- челендж «Солов'їна мова», де діти декламували вірші про Україну;
- челендж «Тримаймося» на підтримку людей на окупованих територіях;
- конкурс малюнку на асфальті «Моя Україна», учасники якого малювали державні символи;

– акцію «Хай Земля усміхається квітами». Вихованці Центру, а також діти з Донецької, Запорізької, Луганської областей, їх батьки висадили на центральній клумбі квітковий Тризуб та Прапор України. Відтепер символи української нації, в яких закодовані наша сила, дух і традиції, радують кожного відвідувача екологічного центру.

Не залишили без уваги педагоги і дітей, які в умовах війни опинилися далеко від рідного дому. Для них вони організують різноманітні заняття, майстер-класи із виготовлення виробів з природного матеріалу, оберегів для воїнів, екскурсії, екологічні ігри, вікторини. Діти знайомляться з таємницями рослинного і тваринного світу, дізнаються про звичаї та обряди українського народу.

Вихованці Центру та батьки з дітьми з числа внутрішньо переміщених родин долучилися до корисних справ – на території закладу посадили «Дерево перемоги» – тюльпанове дерево. Сподіваємося, що через роки висаджене дерево зачаровуватиме своєю красою відвідувачів, працівників і гостей закладу та стане символічним нагадуванням про героїчний період в історії нашої держави!

Хай Земля усміхається квітами, а кожна дитина буде щасливою під мирним небом!

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Спогарик С.О.,

завідувач відділу

інструктивно-методичної роботи

*Волинського обласного еколого-натуралістичного центру
Волинської обласної ради*

У сучасній системі виховання молодого громадянина України значне місце посідає позашкільна освіта, яка визначається законом про «Позашкільну освіту» як сукупність знань, умінь та навичок, що їх отримують вихованці, учні та слухачі у закладах позашкільної освіти у час вільний від навчання. Заклади позашкільної освіти покликані забезпечити потребу дитини у творчій самореалізації, інтелектуальному, духовному, фізичному розвитку, підготовці її до активної професійної та громадської діяльності, створити умови для соціального захисту та організації змістового дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань і стану здоров'я. Позашкільна освіта закладає фундамент для загальнокультурної, допрофесійної підготовки підростаючого покоління; вона виконує роль компенсаторного засобу для дітей, які не задоволені своїм становищем, взаєминами у класному, шкільному колективі чи відчувають дискомфорт у родині. Крім того на позашкільну освіту покладаються функції – формування лідера, успішної, конкурентоспроможної особистості.

В умовах ринкової економіки позашкільним навчальним закладам необхідний педагог, який здатний успішно здійснювати виховний процес, знаходити нові підходи для розв'язування проблем позашкільної освіти, який має бути соціально активною особистістю, високоосвіченою, ерудованою, висококультурною людиною, з чіткою громадянською і моральною позицією, це має бути педагог-дослідник, оратор, він повинен володіти найновішими виховними, інформаційними технологіями, знаннями з психології, вікових та індивідуальних особливостей школяра, теорії та методики виховання, практичними вміннями та навичками організації освітнього процесу.

Що ж маємо сьогодні? В Україні дуже мало закладів вищої освіти, які б готували педагогів-позашкільників. Відсутність протягом останніх десятиліть навчальних закладів, факультетів, спеціальностей, де здійснювалась би професійна підготовка майбутніх педагогів та систематична їх перепідготовка для роботи в позашкільних освітніх закладах призвели до зменшення наполовину цих установ в Україні.

Тому на сучасному етапі завдання закладів вищої освіти – готувати універсального педагога для роботи як у школах, так і у закладах позашкільної освіти. А для цього необхідно вдосконалювати теоретико-методичну, практичну підготовку студентів, що спрямована на досягнення належного рівня професійної підготовки майбутніх педагогів для роботи з дітьми; сприяти саморозвитку студентів, подоланню обмежень щодо професійного зростання, оволодінню більш ефективними методами, прийомами, інноваційними технологіями в педагогічній діяльності. Домагатися включення закладів позашкільної освіти у перелік установ, де студенти можуть проходити навчальну, виробничу та інші практики. Саме такі умови сприятимуть цілісній системі підготовки студентів до роботи в закладах позашкільної освіти.

Молоді педагоги, які приходять на роботу у Волинський обласний еколого-натуралістичний центр Волинської обласної ради вимагають значної уваги та перепідготовки. Вони підготовлені в галузі спеціальних дисциплін і методик їх викладання, але недостатньо володіють формами та методами позашкільної роботи.

Методичний кабінет Волинського обласного еколого-натуралістичного центру має цілу низку форм і методів для роботи із молоддю. З досвіду роботи можна зазначити

що система педагогічної перепідготовки молодих педагогів акцентує увагу на формуванні педагога-професіонала, здатного адаптуватись до сучасних умов життя, продуктивно реалізувати інноваційні педагогічні технології, здійснювати самоосвіту. З цією метою у Центрі функціонує «Школа педагогічного менеджменту». Річним планом роботи Школи передбачається: надання допомоги з організації процесу навчання та виховання, ведення навчальної документації; ознайомлення із нормативними документами, правилами техніки безпеки, санітарно-гігієнічними нормами. Для молодих спеціалістів проводяться майстер-класи з організації дослідницької роботи, озеленення, проведення ділових ігор. З початківцями працює психолог, допомагаючи їм подолати труднощі, які виникають у роботі.

Підвищенню професіоналізму педагогів сприяє проведення відкритих заходів із подальшим їх обговоренням, майстер-класів з педагогічної майстерності. В ході таких заходів вдається виявити певні недоліки у методиці викладання та вчасно їх усунути, ознайомитись із досвідом роботи досвідчених педагогів.

Тренінги, майстер-класи як одна із форм професійного навчання теж активно використовуються у методичній роботі із молодими спеціалістами.

Студенти – це завтрашні будівничі нашої держави. І кому, як не їм, виховувати молоде покоління, зорієнтувати його на розуміння гармонії світу, законів моралі, досягнення нового рівня інтелектуального розвитку, шляхом наполегливої роботи над собою, а також здатності критично мислити, розв'язувати нагальні екологічні проблеми, свідомо сприймати події, що відбуваються в суспільстві і впливати на їх перебіг. В розумному поєднанні теоретичного і практичного можливе оптимальне пізнання природи. Виходячи із цих міркувань, протягом багатьох років між викладачами Східноєвропейського Національного університету імені Лесі Українки, Луцького педагогічного коледжу та адміністрацією Волинського обласного еколого-натуралістичного центру укладена угода про проходження практики студентів. Разом з дітьми студенти працюють на навчально-дослідній ділянці, у дендропарку, проводять масові заходи, спільно із методистами обговорюють питання щодо своєї

педагогічної практичної діяльності.

Отже, педагоги-випускники закладів вищої освіти володіють достатньо високими теоретичними знаннями, але їх практична підготовка зводиться до оволодіння ситуативними рецептами і рекомендаціями. Система підготовки педагогічних працівників у вищих навчальних закладах не передбачає спеціальної підготовки педагогів-позашкільників. Тому до роботи у закладах позашкільної освіти студентів готують під час викладання програм з кожного курсу, звертаючи увагу на специфіку роботи у позашкільлі. Вищі заклади освіти Волині активно використовувати матеріально-технічну базу Центру у практичній підготовці майбутніх спеціалістів. Така практика соціального партнерства дає змогу підготувати педагога здатного виконувати важливі завдання щодо виховання молодшої людини, здатної до успіху у сучасному суспільстві.

Використані джерела

1. Вербицький В. Організаційно-методичні засади еколого-натуралістичної роботи позашкільних навчальних закладів // Рідна школа. – 2006. – №8.
2. Закон України “Про позашкільну освіту”.
3. Позашкільна освіта та виховання в Україні у векторах сучасного розвитку [Електронний ресурс] / Г.П. Пустовіт//Освіта та педагогічна наука. – 2013. – № 3.

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ – ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУЧАСНІЙ ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Сьома Світлана Олексіївна

*комунальний заклад Сумської обласної ради
– обласний центр позашкільної освіти
та роботи з талановитою молоддю,
канд. пед. наук, методист вищої категорії*

У статті розглядаються актуальні питання розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників системи позашкільної освіти, з'ясовано шляхи та особливості розвитку інформаційно-цифрової компетентності керівників гуртків засобами проектної та самоосвітньої діяльності як важливої складової підвищення рівня інноваційної діяльності закладу.

Ключові слова: позашкільна освіта, інформаційно-цифрова компетентність, інноваційна діяльність, проект.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану, карантинних обмежень в Україні потреба в нових підходах до освіти вихованців з обмеженням кількості аудиторних занять залишається проблемним питанням для значної частини позашкільної освітньої спільноти. Водночас лишаються вкрай актуальними такі вимоги до позашкільної освіти, як: доступність, якість, гнучкість, інтегрованість, індивідуальний підхід, розвиток здібностей у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та інших видів творчості, здобуття первинних професійних знань, умінь і навичок, інших складових компетентностей, необхідних для успішної соціалізації, подальшої самореалізації та професійного самовизначення.

Вирішення окреслених питань неможливе без широкомасштабного впровадження онлайн-технологій, ґрунтовних змін у підходах до організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти у кожному різнопрофільному гуртку зокрема. У свою чергу, це вимагає грамотного застосування онлайн-технологій з відповідними методичними підходами, що забезпечують ефективно поєднання безпосередньої та опосередкованої форми взаємодії вихованців і педагогів у вигляді дистанційного і змішаного навчання.

Онлайн-навчання це не вимушений крок на час карантинних або інших непередбачуваних

обставин. Це сучасний інноваційний додатковий складник позашкільного освітнього процесу, без якого подальший розвиток позашкільної освіти неможливий. Натомість, умови розвитку інноваційних процесів вимагають посилення методологічної та творчої підготовки педагогічних кадрів, що позначиться на їх педагогічній майстерності, зокрема, розвитку інформаційно-цифрової компетентності.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичну основу формування та розвитку професійної педагогічної компетентності становлять наукові праці О. Гури, С. Демченко, А. Маркової, Л. Хоружої, ін. Окремі аспекти проблеми формування інформаційної культури та цифрової грамотності педагогів досліджують Н. Апатова, Л. Бабенко, О. Буйницька, А. Гуржій, М. Жалдак, В. Лапінський, Н. Морзе, Ю. Дорошенко, А. Кільченко, Т. Крамаренко, Ю. Рамський, ін. Поняття інформаційно-цифрової компетентності та методика її формування в цілому широко розкрито в працях О. Трифанової, В. Сидоренко, О. Сисоєвої, Л. Каштанової, Н. Бахмат, І. Пліш, Ю. Запорожцевої, ін. У своїх дослідженнях науковці єдині у висновку, що використання цифрових технологій в освітньому процесі має перейти від стихійних і вимушених проектів у системний процес, який охоплює усі види освітньої діяльності. Адже цифрові технології значно оптимізують освітній процес і суттєво розширюють можливість кожного педагога [1–5].

Виклад основного матеріалу. Упровадження цифрових технологій у позашкільну освіту потребує систематичної і всебічної підтримки, що має бути спрямована на практику їх використання та на сучасні форми й методи навчання. Без застосування сучасних інструментів практично неможливо організувати освітній процес, оскільки потрібно навчитися працювати з інформацією, оцінювати інформаційні джерела, вміти

працювати в команді, аналізувати і представляти кінцевий продукт, використовуючи сучасні цифрові засоби представлення результатів. Відповідно, для вирішення таких завдань, необхідно володіти інструментами та застосовувати їх для досягнення педагогічної мети, що потребує підвищення рівня інформаційно-цифрової компетентності керівника гуртків.

Інформаційно-цифрова компетентність педагога, як одна з основних складових його професійної компетентності, передбачає здатність і вміння логічного і системного використання інформаційних технологій для розв'язання комунікативних завдань у професійній діяльності педагога і розглядається як вимога до всіх учасників освітнього процесу [5, с. 26]; базується на цифровій грамотності та означає готовність використання цифрових ресурсів, застосування мобільних пристроїв, планшетів, комп'ютерів і хмарних технологій в освітньому процесі, а також створення та впровадження в ньому можливостей цифрового освітнього середовища і всіх його складових [2, с. 41]. Цифрова компетентність дозволяє педагогу-позашкільнику бути успішним в сучасному інформаційному просторі, керувати інформацією, оперативно приймати рішення, формувати компетентності, що необхідні для реалізації освітньої діяльності.

З огляду на зазначене інформаційно-цифрова компетентність керівника гуртків має забезпечувати розвиток широкого спектра всіх складових інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема:

- медіаграмотність;
- опрацювання і критичне оцінювання інформаційних даних;
- безпека та співпраця в мережі Інтернет [1;2;4];
- знання про різноманітні цифрові технології і пристрої;
- вміння використовувати відкриті ресурси та технології для професійного розвитку [3;5]; ;
- формування у вихованців умінь і навичок ефективно використовувати цифрові технології і сервіси в навчальних і життєвих ситуаціях для розв'язування різноманітних проблем і завдань;
- застосування інноваційних технологій для оцінювання результатів навчально-творчої діяльності вихованців;

– розуміння поняття елементів штучного інтелекту, віртуальної та доповненої реальності [2, с 33];

– вирішення професійних проблем за допомогою використання цифрових технологій.

Рівень сформованості та розвитку інформаційно-цифрової компетентності керівників гуртків залишається одним із пріоритетних завдань на всіх етапах розвитку позашкільної освіти й успішно досягається шляхом підвищення рівня їх професійної майстерності та розвитку.

Серед найбільш поширених видів, форм і методів професійного розвитку педагогів-позашкільників можна виділити:

– у формальній освіті – курси підвищення кваліфікації (тематичні, спецкурси, лекції, дискусії, тренінги, практичні заняття, вебінари, семінари тощо);

– у неформальній освіті – міжкурсів науково-методичні заходи (тренінги, конференції, семінари, круглі столи, вебінари, майстер-класи, відкриті онлайн-курси, літні школи, хакатони, хаби, ворк-шопи, конкурси, проєкти, тощо);

– у сфері інформальної освіти – самоосвітня діяльність педагогів через соціальні мережі, творчі групи, коучинги, спілкування, обмін досвідом, мережеві професійні спільноти, здійснення дослідницької роботи та участь у реалізації методико-педагогічних проєктів).

Таке навчання організовується за очною, дистанційною та очно-дистанційною формами навчання з використанням цифрових та інформаційних технологій.

Загальновідомо, що однією з найбільш ефективних форм підвищення професійно-творчої компетентності педагогів є самоосвітня діяльність як системний процес, що забезпечує підвищення рівня фахової майстерності під час ознайомлення із сучасними психолого-педагогічними дослідженнями, виявлення й упровадження інноваційних педагогічних технологій у практику освітньої діяльності [3, с 40]. Разом з тим, заслуговує на увагу й така форма як участь у реалізації методико-педагогічних проєктів.

Розглянемо більш детально приклад одного із методико-педагогічних проєктів «Створення цифрового контенту онлайн-заняття гуртка закладу позашкільної освіти», що був успішно реалізований на теренах Сумської області у 2021 році.

Організаторами Проєкту виступили Департамент освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації і комунальний заклад Сумської обласної ради – обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

Його реалізація мала на меті:

- розвиток інформаційно-методичної роботи закладу позашкільної освіти в її сучасному розумінні, формах, з оновленим змістом і технологіями;

- розроблення та поширення авторських методико-педагогічних напрацювань, презентації інноваційних підходів щодо розроблення цифрового освітнього контенту онлайн-заняття гуртка закладу позашкільної освіти;

- розвиток інформаційно-цифрової компетентності педагогів, затребуваної позашкільною освітньою практикою, задоволення потреб педагогів у самоосвіті, створення передумов для професійного розвитку в інформаційному освітньому середовищі.

Проєкт реалізовувався в період з 1 квітня по 31 грудня 2021 року в закладах позашкільної, загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти області і здійснювався в три етапи:

I етап – підготовчий (з 01.04.2021 по 01.05.2021);

II етап – основний (з 01.05.2021 по 01.12.2021);

III етап – заключний (з 01.12.2021 по 31.12.2021).

Він передбачав розроблення учасниками цифрового контенту онлайн-заняття гуртка з подальшою його презентацією на офіційних сайтах закладів освіти області та соціальних мережах, а також опис досвіду роботи щодо використання такого контенту в освітньому процесі гуртків закладу позашкільної освіти.

Результатом реалізації Проєкту стало:

- створення цифрового освітнього середовища закладу позашкільної освіти;

- ознайомлення та розкриття дидактичного потенціалу цифрових ресурсів для організації якісного онлайн-освітнього процесу;

- розроблення цифрового контенту занять гуртків закладу позашкільної освіти;

- обмін досвідом роботи щодо застосування web-сервісів, інших цифрових інструментів і ресурсів у практичній діяльності педагога закладу позашкільної освіти;

- опис досвіду роботи щодо розроблення та впровадження цифрового контенту в освітньому процесі гуртків закладу позашкільної освіти;

- висвітлення на офіційних сайтах закладів освіти області, у соціальних мережах досвіду розроблення педагогами цифрового контенту занять гуртків.

- формування обласного методичного хабу з досвіду роботи педагогів закладів освіти щодо розроблення та використання цифрового контенту занять гуртків і масових заходів у освітньому процесі.

Заключним етапом реалізації Проєкту стало підготовлення збірника матеріалів з досвіду розроблення та застосування цифрового контенту онлайн-заняття гуртка закладу позашкільної освіти «Створення цифрового контенту онлайн-заняття гуртка закладу позашкільної освіти», в якому висвітлені теоретичні й практичні питання застосування цифрових технологій в освітньому процесі гуртків і творчих об'єднань закладу позашкільної освіти; пошук ефективних підходів і результативних рішень щодо розроблення цифрового освітнього контенту для проведення онлайн-занять.

Висновки. Отже, аналізуючи теперішню ситуацію освіти в державі стає зрозумілим, що онлайн-керівник гуртка – це не вигадана якась химера, а реальність, що вже має своє підґрунтя і в найближчому майбутньому лише сильніше закріпить свої позиції. Організувати якісне онлайн-навчання з використанням цифрових технологій, комунікувати з вихованцями на відстані, надихати та мотивувати їх до навчання, а також допомагати батькам – це ті навички, якими мають володіти сучасні педагоги закладів позашкільної освіти.

В умовах сьогодення саме онлайн-ресурси роблять позашкільний освітній процес більш ефективним і продуктивним, що відповідає світовим освітнім тенденціям. Використання ж сучасних інтернет-технологій і дистанційного навчання відкриває нові можливості для безперервного навчання вихованців, робить позашкільну освіту інноваційною, більш доступною, якісною і перспективною.

Список використаних джерел:

1. Гурак Р. Дистанційне навчання це виклик для української освіти під час пандемії. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ruslangurakdistancijne-navchannya-ce-viklik-dlya-ukrayinskoyi-osviti-pid-chaspandemiyi>

2. Гуцина Н.І. Нова українська школа: використання інформаційно-комунікаційних технологій у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посіб. К.: Видавничий дім «Освіта», 2020. 112 с.

3. Клокар Н. Методологічні основи запровадження дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації // Шлях освіти. 2012. № 4 (46). С. 38–41.

4. Онлайн-вчитель буде однією із найбільш затребуваних професій

майбутнього – Нацагентство кваліфікацій. URL: <https://nus.org.ua/news/onlajn-vchytel-bude-odniyeyuiz-najbilsh-zatrebuyanyh-profesij-majbutnogo-natsagentstvokvalifikatsij>

5. Розвиток інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти: колективна монографія / За заг. редакцією Л.Г Петрової. – Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2021. – 300 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНИХ ВІДЕОРЕСУРСІВ (ЕОВ) У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

М.Р. Маєвська

*викладач інформатики,
Кременчуцький педагогічний
коледж імені А.С. Макаренка
м. Кременчук*

В останні роки стрімкий розвиток електронних освітніх ресурсів (ЕОР) нового покоління, а також поява та активне використання технологій дистанційного навчання вимагають від педагогів створення нових засобів навчання, які дають змогу застосовувати не тільки текстово-графічні засоби (структуровані гіпертекстові електронні посібники і підручники, системи для тестувань, презентації з анімаційними ефектами тощо), але й візуальний спосіб подачі навчального матеріалу. Тому актуальною, і ефективною компонентою ЕОР стають відеоресурси. Аналізуючи використання сучасних засобів навчання у Кременчуцькому педагогічному коледжі імені А.С. Макаренка, можна зробити висновок, що у практику підготовки майбутніх учителів упровадження саме відеоматеріалів відбувається поки що повільно. Здебільшого це спричинено недостатнім теоретичним обґрунтуванням різновидів освітніх відеоресурсів та методики їх застосування в практиці підготовки майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах, технічним забезпеченням та підготовкою самих викладачів.

Мета цієї статті полягає у дослідженні класифікації електронних освітніх відеоресурсів і розкритті необхідності створення та використання відеоматеріалів у навчальному

процесі Кременчуцького педколеджу імені А.С. Макаренка. На основі отриманих результатів, описати досвід щодо особливостей створення відеоконтенту для дистанційного навчання і використання освітніх відеоресурсів у процесі підготовки майбутніх педагогів, який може бути корисним для педагогів, що долучаються до аналогічної педагогічної діяльності.

На жаль, на даний час не існує загальноприйнятого поняттєвого апарату, певних узагальнених стандартів та класифікацій щодо використання відеоконтенту в системі дистанційного та очного навчання у процесі підготовки фахівців. Зокрема, в науковій літературі можна зустріти такі терміни як навчальне відео, відеолекції, відеоуроки, відеозаняття, відеокурси, відеоконтент, відеоматеріали, електронні освітні відеоресурси тощо.

Останні дослідження в цьому напрямі (Я. Глинський, Д. Федасюк, В.Ряжська та ін.) розкривають загальні теоретичні засади використання електронних освітніх відеоресурсів (ЕОВ). У своїй роботі вони пропонують “використовувати термін електронний освітній відеоресурс (ЕОВ), виокремивши тим самим відеоресурс серед інших різновидів ЕОР і визначивши його як електронний ресурс,

який базується на використанні цифрових відеоданих та за характером використання ЕОВ – це дані (контент)” [1, с 79].

У своїй роботі Я. Глинський та його колеги пропонують класифікацію ЕОВ за функційністю, що пов'язана з видами занять та визначає тривалість його відтворення:

1) відеоелемент – короткий відеоресурс тривалістю 1–4 хвилини (рекламно-ознайомлювальний засіб, що може бути анотацією чи фрагментом деякого відеоресурсу);

2) відеоурок – відеоресурс тривалістю 4–20 хвилин, призначений для демонстрації окремих інформаційних матеріалів в рамках теми навчальної дисципліни;

3) відеолекція – відеоресурс тривалістю 20–80 хвилин, призначений для показу теми навчальної дисципліни.

Під відеолекцією, як різновидом педагогічної діяльності і формою проведення заняття, треба розуміти традиційну лекцію в системі очного навчання з переважним і принциповим використанням лектором ЕОВ, а під відеозаняттям взагалі як формою проведення заняття розуміти вид педагогічної діяльності з застосуванням технологій онлайн відеоконференцій на кшталт вебінарів, відеоконсультацій, відеосемінарів тощо, що зазвичай використовуються в системі дистанційного навчання;

4) відеокурс – засіб освітньої діяльності, який є сукупністю електронних освітніх ресурсів (містить колекцію відеоуроків та відеолекцій), які демонструють інформаційні матеріали деякої дисципліни і є складовою курсу для дистанційного навчання, електронного навчально-методичного комплексу.

На сучасному етапі в галузі розробки електронних освітніх ресурсів сформувалась певна технологія, яка передбачає вибір конкретного варіанту створення відеоконтенту і, в залежності від способу створення, ЕОВ можна поділити на три різновиди:

“1) натуральні – створені шляхом відеознімання і «оцифровані» (викладач– крейда-дошка, викладач-презентація-проектор, викладач-дослід, дослід чи експеримент, явище, подія тощо);

2) комп'ютерні – створені шляхом захоплення відео з екрана монітора з використанням спеціалізованих програмних засобів;

3) комбіновані – створені шляхом поєднання підходів 1 і 2” [1, с 81].

Деякі дослідження доводять, що застосування відеоматеріалів в очному та дистанційному навчанні дають змогу підвищити якість навчання, дозволяють не тільки урізноманітнити навчально-виховний процес, а й впровадити нові педагогічні технології навчання (наприклад, “перевернуте навчання”). Підтвердженням цього є дослідження, проведені американськими вченими Р. Карнікау та Ф. Макелроу, які підтверджують гіпотезу про те, що краще один раз побачити, аніж сто раз почути. Згідно з отриманими результатами, людина здатна запам'ятати 10 % від прочитаного, 20 % від почутого, 30 % – від побаченого. Однак, якщо людина одночасно бачить і чує – вона запам'ятає вже 50 %. З урахуванням поданих відсотків, варто зазначити, що саме відеоматеріали здійснюють емоційне, психологічне та педагогічне навантаження в порівнянні з традиційною подачею матеріалу [3, с. 246].

Зрозуміло, що використання електронних освітніх відеоресурсів у навчальному процесі вимагає від викладача не тільки навичок використання технічних та програмних засобів для створення і опрацювання відео, але й знання дидактичних можливостей, вміння застосовувати їх в залежності від мети навчального заняття і ефективно використовувати той чи інший матеріал на певному етапі навчального процесу (засвоєння, мотивація, узагальнення, контроль тощо) [8, с. 190].

В чому полягає процес створення відеоконтенту? Розробку навчального відео можна поділити на три основні етапи:

Етап розробки сценарію (планування). Даний етап є основним, що передбачає наявність педагогічного та технологічного сценарію. Педагогічний сценарій будується на основі плану лекції, а технологічний – описує засоби і технології, які потрібно застосувати автору для реалізації педагогічного сценарію, включаючи добір інформаційних технологій, програмних та інструментальних засобів, що необхідні для створення певного відеоматеріалу.

Етап знімання (збір матеріалів та знімання). Реалізація даного етапу залежить від способу створення ЕОВ (натуральний – знімання лектора в аудиторії чи комп'ютерний – захоплення відео з екрана монітора) і мети використання відео, що впливає на вибір технічних пристроїв запису: відеокамера,

вебкамера, монітор комп'ютера, камери мобільних пристроїв. Наприклад, якщо якість відеозображення не важлива, то можна використовувати веб-камеру або мобільний телефон, які в своїй більшості не володіють високою роздільною здатністю. Якщо потрібно деталізувати роботу певної програми, доцільно використовувати програми запису з екрана, щоб студент міг бачити інтерфейс програми і розуміти, що і як відбувається [8, с. 191].

Етап монтажу та редагування (монтаж). Даний етап найбільш часозатратний і вимагає від викладача певних знань та умінь використання інструментальних засобів (програм) для редагування відеоряду, захоплення відео з екрана монітора та створення інтерактиву. На сьогодні існує безліч програм для редагування та захоплення відео з екрана монітора. Серед відомих програм доцільно відзначити Windows Movie Maker (Кіностудія Live), Adobe Premiere, Pinnacle Studio, Camtasia Studio, CamStudio, Youtube Video Editor тощо. Проблемаю залишається той факт, що для використання більшості з них треба купувати ліцензію.

Отже, під час вибору програмного забезпечення для опрацювання відео вагомим критерієм для закладів освіти залишається вартість програмного продукту та наявність ліцензії на його використання. Найбільш очевидним рішенням, є використання безплатного і вільно поширеного програмного забезпечення.

Розглянемо функціональні можливості програми oCam Screen Recorder для створення відеолекцій, відеоінструкцій чи інших відеоматеріалів. Це безкоштовна спеціалізована програма для захоплення і запису відео з екрана монітора комп'ютера, що є головним критерієм для її використання. Вона проста у використанні, дозволяє легко, швидко і якісно проводити запис відео в реальному часі всього того, що відбувається на екрані монітору. Для запису можна визначити на вибір захоплення всього екрану або самому задати розмір області запису. Особливістю програми є безпроблемне захоплення звуків через мікрофон або динаміки без застосування стереомікшера.

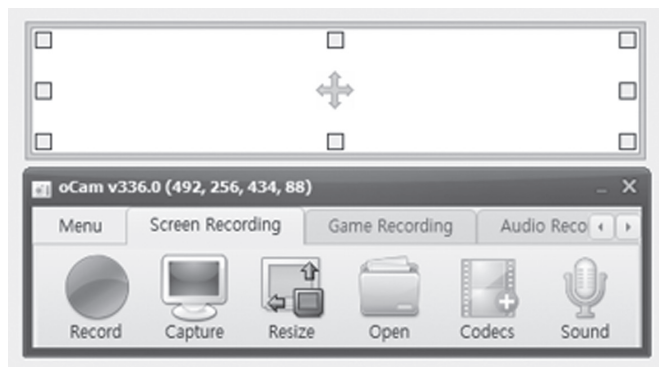

Рис. 1 Вікно програми oCam Screen Recorder

Завантажити файл установки програми oCam Screen Recorder можна на офіційному сайті <https://ohsoft.net/eng/ocam/download.php?cate=1002>. В процесі установки потрібно обрати мову встановлення програми та прийняти ліцензійну угоду. Після встановлення на Робочому столі буде розміщено ярлик програми, а після запуску програми з'явиться зелений прямокутник, який показує область запису екрану монітора та Робочу панель програми (див. Рис. 1).

Управління програмою просте і зрозуміле. Робоча панель програми має зручний інтерфейс, а перед записом відео потрібно відкрити пункт Меню, щоб здійснити основні налаштування (див. Рис. 2).

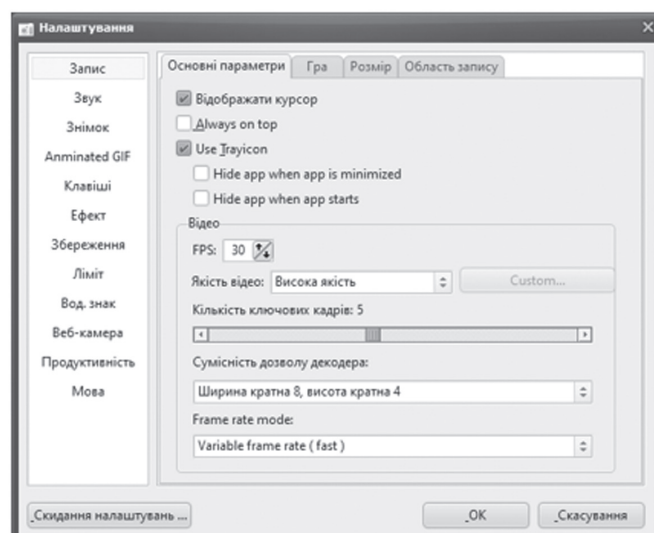

Рис. 2 Вікно налаштувань

Використання гарячих клавіш і різних ефектів значно полегшує процес запису і вдосконалення відео. У програмі oCam Screen Recorder є велика кількість необхідних інструментів і функцій, які допоможуть швидко зробити якісне захоплення відео або скриншот.

Перевагою є те, що скориставшись програмою oCam Screen Recorder, лектор може записувати відеоуроки із застосуванням водяного знаку для позначення авторства. Автор відеоресурсу може також додавати на відео зображення з вебкамери, що реалізує технологію «картинка у картинці», коли на екрані йде демонстрація навчального матеріалу, а у маленькому віконці відеолектор з вебкамери. В результаті глядач отримує не тільки візуальний зміст, а й емоційну складову від автора, яка завжди важлива для більш цілісного гармонійного сприйняття матеріалу.

Перевагами програми також є:

- набір корисних ефектів: ефект натискання кнопки миші, підсвічування, водяний знак;
- кодування в популярні формати: AVI, MKV, MP4, FLV, MOV, TS, VOB;
- підтримка запису з декількох комп'ютерних моніторів;
- точні налаштування (можливість змінювати бітрейт, FPS, потоки, продуктивність);
- всі відео файли зберігаються автоматично у папці oCam, що розташована у системній папці ДОКУМЕНТИ.

Не варто забувати і про важливість технології розповсюдження ЕОВ. Вони мають бути доступними для студентів на будь-якому етапі освітнього процесу, тобто придатними як для мережевого, так і для немережевого використання. В нашому навчальному закладі з цією метою використовується система дистанційного навчання Moodle та пакет Google Workspace спеціалізованого хмарного програмного забезпечення й інструментів для спільної роботи від компанії Google. Наші викладачі у своїй діяльності з метою розповсюдження відеоресурсів застосовують такі веб застосунки від Google як Диск, Classroom, хостінг YouTube для зберігання, передавання та опрацювання відеоконтенту.

Останнім часом ефективною формою демонстраційного навчального матеріалу з різних предметів і важливим елементом електронних освітніх ресурсів під час очного і дистанційного навчання стають відеоресурси. Розглянуті класифікації відеоресурсів дають змогу провести аналіз і опис існуючих ресурсів, а також можуть бути корисними для розробників ЕОВ з різних навчальних дисциплін.

Список використаних джерел

1. Глинський Я. До питання класифікації електронних освітніх відеоресурсів / Ярослав Глинський, Дмитро Федасюк, Вікторія Ряжська // Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі : матеріали 8-ої Науково-практичної конференції, 22–24 листопада 2016 року, Львів / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів : Видавництво Наукового товариства ім. Шевченка, 2016. – С. 78–84.
2. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1060 від 01.10.2012 «Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z1695-12>.
3. Глазунова О.Г. Теоретико-методичні засади проектування та застосування системи електронного навчання майбутніх фахівців з інформаційних технологій в університетах аграрного профілю: дис.... д-ра пед. наук : 13.00.10 / Глазунова О.Г. – К., 2015. – 545 с.
4. Манжула А.М. До питання класифікації ЕОР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/creativepedagogics/eor>.
5. Биков В.Ю. Проект положення про електронні освітні ресурси / В.Ю. Биков, М.П. Шишкіна, Г.П. Лаврентьева, В.М. Дем'яненко, В.В. Лапінський, Ю.Г. Запорожченко, М.В. Пірко // Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України., 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1041>.
6. Федасюк Д. Сертифікація електронних навчальних видань вищого навчального закладу / Д. Федасюк, Н. Гоц, М. Микийчук // Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі: матеріали 7-ої науково-практичної конференції, 17–19 листопада 2015 року, – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2015. – С. 48–54.
7. Литвинова С.Г. Технології навчання учнів у хмаро орієнтованому навчальному середовищі загальноосвітнього навчального закладу / С.Г.Литвинова // Інформаційні технології і засоби навчання, 2015, Том 47, No 3. – С. 49–66.
8. Ткачук Г.В. Особливості виготовлення відеоматеріалів з технічних дисциплін у процесі підготовки майбутніх учителів інформатики. Наукові записки. Серія : Проблеми методики фізико-математичної та технологічної освіти. 2017. Вип. 11. Ч. 4. С.189–192.

СТОРИТЕЛІНГ ЯК ІННОВАЦІЙНА МЕТОДИКА СПІВПРАЦІ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З БАТЬКАМИ ВИХОВАНЦІВ

Рого Ганна Іванівна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри дошкільної,
початкової та інклюзивної освіти
Закарпатського інституту
післядипломної педагогічної освіти
м.Ужгород, Україна*

Напевно, кожен задумувався над тим, чому люди так швидко і надовго запам'ятовують сюжети фільмів, різних телешоу, чутки та плітки, але при цьому вивчення лекції чи змісту підручника перетворюється для більшості людей на справжні тортури? Сьогодні, коли навколо нас вирує потік інформації, включаються багато різноманітних відволікаючих факторів, перед педагогами закладів дошкільної освіти постає актуальне питання: як залучити батьків до сприймання необхідних відомостей щодо навчання та виховання дітей дошкільного віку настільки, щоб вони отримали максимум корисного для себе? Як зацікавити і утримати їхню увагу?

Запорукою того, щоб поданий матеріал запам'ятовувався гарантовано і надовго, а потім був застосований на практиці, педагогу необхідно викликати у батьків емоції, подаючи матеріал через ситуації, які можуть відбуватися в реальному житті і, таким чином, підготувати їх до вирішення завдання, яке одного разу перед ними постане.

У межах нашої статті ми розкриємо сутність інноваційної технології сторітелінгу, яка забезпечує передачу необхідних смислів у формі історії, щоб завоювати увагу людини та забезпечити її необхідною мотивацією.

Метод сторітелінгу відомий ще з 90-х років ХХ століття. Теоретичні засади сторітелінгу обґрунтували К. Гопіус, Р. Йенсен, Н. Дуарте, Дж. Кемпбел, Р. Маккі, М. Сайкс. Проте, в Україні цей метод вважається інновацією в освіті. Окремі аспекти використання сторітелінгу відображено у працях Н. Бондаренко, Г. Гич, Н. Гущиної, Л. Зданевич, Т. Куш, К. Крутій, С. Немченко, З. Удич, І. Черешнюк.

Сторітелінг (story – історія; telling – розповідати) – це ефективний метод донесення інформації до аудиторії, шляхом розповідання смішних, зворушливих або повчальних

історій з реальними або вигаданими персонажами [2]. Дана технологія створення історії та передачі за її допомогою необхідної інформації має за мету впливати на емоційну, мотиваційну та когнітивну сфери слухача.

Сторітелінг тісно пов'язує різні напрямки, зокрема: психологію, педагогіку, дидактику та акторську майстерність.

Щоб долучити батьків дітей дошкільного віку, які відвідують їхній заклад до співпраці, педагогам необхідно змусити їх щось відчувати до запропонованої діяльності. Оскільки, те, що пов'язане з емоціями, людина запам'ятовує набагато краще, ніж факти і цифри. Використавши метод сторітелінгу, сказане педагогом залишається в пам'яті батьків без будь-яких зусиль з їх боку. Розказана життєва історія викликає довіру і знаходить відгук у душі слухачів, спонукає аудиторію міркувати: що було б, якби герой вчинив інакше, якщо він зміг – значить, і я зможу. За допомогою таких історій можна досягти вагомих цілей:

- презентувати себе та завоювати довіру батьків;
- подолати їх заперечення щодо певних переконань та схилити опонентів на свій бік;
- передати власний досвід;
- надихнути інших на нові звершення;
- допомогти батькам запам'ятати багато непов'язаних між собою речей [5; с.31–132].

У 90-х роках минулого століття сторітелінг розробив і успішно впровадив в управління міжнародною корпорацією американець Девід Армстронг – генеральний директор та президент Armstrong Global Holdings [1; с. 92]. Він звернув увагу на те, що розповіді з життя значно легше сприймаються, вони цікавіші, ніж логічні аргументи й сухі міркування, а тому здатні викликати в слухача довіру й мотивувати до певних дій. Урахувавши цей психологічний чинник, він успішно

застосував технології сторітеллінг у власній компанії.

У 1986 р. філософ-педагог К. Еган запропонував впроваджувати сторітеллінг як альтернативну стратегію для організації навчання у закладах початкової освіти [4].

Але насправді людство займалося сторітеллінгом завжди. Наші пращури передавали з покоління в покоління весь накопичений людством досвід і знання за допомогою розповідей. В основу міфів, легенд, казок бралися реальні факти, яким надавали містичного характеру, метафоричності, такі розповіді були виразні, цікаві, легко асоціювалися з особистим досвідом.

Вміння говорити, формулювати власні думки – необхідні життєві навички для кожної людини.

На сьогодні відомо такі різновиди сторітеллінгу: культурний, соціальний, міфи та легенди, jump story (страшні історії, коли неочікуваний кінець змушує підстрибнути на стільці від страху), сімейний, дружній та особистий [3].

У роботі педагога з батьками найбільш ефективним буде особистий вид сторітеллінгу, де педагог може розповісти особисті історії про власний досвід та переживання, таким чином наблизивши себе до батьків, показавши, що він така ж сама людина, яка теж помиляється та вчиться на своїх помилках. Подібні історії допоможуть батькам зрозуміти себе і почати розвиватися.

До основних функцій сторітеллінгу належать: мотиваційна, об'єднуюча, комунікативна, функція впливу, утилітарна.

Через використання сторітеллінгу педагог може переконати батьків, надихнути їх на прояв ініціативи у вихованні власної дитини, об'єднати їх у дружній колектив, підвищити ефективність спілкування між членами батьківського колективу та педагогічним колективом закладу дошкільної освіти. Через сторітеллінг педагог може не директивно впливати на батьків та формувати в них суспільно корисні переконання.

Від простого викладу фактів, сторітеллінг розрізняють кілька ключових принципів. А саме: наявність персонажа, наявність інтриги та наявність сюжету.

Необхідно врахувати, щоб персонаж був якомога ближчим до аудиторії, щоб слухачі

могли йому співпереживати та уявити себе на його місті. Через інтригу в історії педагог зможе утримати увагу аудиторії та ненав'язливо змусити послухати всю історію, з нетерпінням чекаючи, чим все скінчиться. Сюжет в історії має складатися із зав'язки, розвитку, кульмінації і розв'язки, таким чином допомагаючи інформувати, порівняти, візуалізувати, та деталізувати той матеріал, який подається.

Педагогу слід пам'ятати, що історії повинні бути змістовними, логічно послідовними, виразними, зрозумілими слухачам та невеликими за розмірами.

Висновок. Мистецтво сторітеллінгу – це один із найприродніших і водночас найефективніших способів надавати навчальному процесу особливої якості. Окрім роботи з батьками, вихователі можуть ефективно використовувати даний метод у роботі з дітьми дошкільного віку з метою урізноманітнення заняття або освітньої ситуації як індивідуальний підхід та під час групової роботи розвивати уяву, фантазію, креативність та мовлення дітей.

Література

1. Калюжна Н. С. Сторітеллінг як один із методів підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивного класу. Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць. Т. 1, Вип. 26 С. 92–98.

2. Маковецька-Гудзь Юлія. Сторітеллінг як один з найкращих прийомів впливу на аудиторію. URL: <https://kumlk.kpi.ua/node/2021> (дата звернення: 02.08.2022).

3. Сабада Ірина Володимирівна. Сторітеллінг – ефективний метод навчання та виховання. URL: <https://genezum.org/library/storiteling-efektyvnyy-metod-navchannya-ta-vyhovannya> (дата звернення: 02.08.2022).

4. Сидорова Олена Володимирівна. Сторітеллінг у роботі з дітьми дошкільного віку. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-vikoristannya-tehnologi-storitelling-u-robotiz-ditmi-doshkilnogo-viku-250462.html> (дата звернення: 02.08.2022).

5. Степура Андрій. Wow-виступ по-українськи. Ноу хау сучасного оратора / 2-е вид. Дніпро: Моноліт, 2019. 304с.

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВОГО SOFT SKILL В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

Бойко Анна Едуардівна

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії позашкільної освіти
Інституту проблем виховання НАПН України*

В статті розкривається проблема формування soft skills у вихованців закладів позашкільної освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа», а саме наводяться технології формування критичного мислення учнів під час гурткової роботи у закладах позашкільної освіти.

Ключові слова: критичне мислення, гнучкі навички, позашкільна освіта, Нова українська школа, soft skills.

Процес реалізації державної освітньої політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та зарубіжні дослідження зумовили зростання уваги вчених та практиків до питання формування гнучких навичок або soft skills в системі сучасної позашкільної освіти. Дослідження В. Вербицького, В. Мачуського, А. Корнієнко, О. Литовченко та інших фахівців у галузі позашкільної освіти свідчать, що ця проблема вирішується шляхом упровадження комплексу наукових підходів до навчання в позашкільній освіті (компетентнісного, аксіологічного, діяльнісного) та формування наскрізних умінь і навичок, які необхідні для успіху людини впродовж життя [1].

Такі сучасні підходи до організації освітнього процесу в закладі позашкільної освіти потребують створення інноваційного освітнього середовища, основним критерієм оцінки роботи якого має стати формування у підростаючої особистості формування soft skills, які включають когнітивні, комунікативні, особистісні та міжособистісні навички, а також навички навчання впродовж життя.

У контексті реалізації принципів Нової української школи, заклади позашкільної освіти у свій діяльності також орієнтуються на формування гнучких навичок, як-то: критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість та ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, уміння оцінювати ризики,

приймати рішення, вирішувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими [2].

У своїх наукових розвідках А. Химинець наголошує, що сформоване критичне мислення сприяє розвитку в учнів уміння шукати нестандартні способи вирішення суперечностей, аналіз через рефлексію результатів власної розумової діяльності та її наслідків, бути відкритими для нових ідей, поважати думку опонентів тощо [3].

Після проведеної діагностики виявлення сучасного стану сформованості м'яких навичок учнів (а саме, критичного мислення) в гуртках закладів позашкільної освіти за рівнями (високий, середній, достатній, низький).

Для правильної оцінки точності та правдивості висловлювання необхідно вміти критично мислити. Критичне мислення включає процес аналізу ситуації або проблеми. Учень, у якого сформоване критичне мислення вміє відокремлювати факти від вигадки, точну, чесну і логічну інформацію від фейків. І навпаки, низький рівень сформованості критичного мислення у вихованців показує, що їм важко аналізувати концепції, припущення, висновки, точки зору, і не відповідають показникам критичного мислення: ясність, точність, релевантність, логічність тощо.

На гурткових заняттях (з англійської мови) у закладах позашкільної освіти пропонують виконувати завдання, спрямовані на оцінку інформації. Серед технологій формування критичного мислення ефективною, на нашу думку, є таксономія введена Б. Блумом, яка поєднує шість ключових елементів: знання, розуміння, застосування, аналіз, оцінювання та синтез [5].

Іноземні мови дають с можливість читати різноманітні тексти та обговорювати їх. Вони можуть брати участь у дебатах, розвиваючи навички мислення, покращуючи спілкування та навчаючись взаємодіяти в команді. Таким

чином, такі заняття поєднують два типи освітніх цілей: вони розвивають соціальні навички, оскільки ці навички ґрунтуються на спілкуванні, та навички критичного мислення. Учні працюють у парах або групах, щоб досягти максимального успіху. Такий вид співпраці сприяє розвитку позитивної взаємозалежності, вміння брати на себе відповідальність та активно брати участь у вирішенні проблем. Взаємодія та співпраця між учасниками групи допомагають учням розуміти почуття своїх однолітків, розвивають емпатію, гнучкість, відповідальність та мотивацію

Отже, позашкільна освіта активно реагує на сучасні виклики та створює ефективні освітні технології для набуття здобувачами позашкільної освіти гнучких навичок в умовах реалізації концепції «Нова українська школа».

Література

1. Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти: методичний посібник / [А.Е. Бойко, В.В. Вербицький, А.В. Корнієнко, О.В. Литовченко; за ред. В.В. Мачуського].

Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 223 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723075>

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» 14 грудня 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>

3. Химинець А. Формування критичного мислення і творчих здібностей в учнів початкової школи: європейський вимір. Педагогічні інновації у фаховій освіті. Вип. 10. Ужгород, 2019.

4. Anderson L. W., Krathwohl, D. R. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. Allyn & Bacon. Boston, MA: Pearson Education Group. 2001.

5. Mamleeva, A. Developing Soft Skills And Critical Thinking. Professional Culture of the Specialist of the Future. Vol 51. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. P. 1914–1921). <https://doi.org/10.15405/epsbs.2018.12.02.202>.

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Мачуський Валерій Віталійович

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії позашкільної освіти
Інституту проблем виховання НАПН України*

У статті викладено результати аналітичного дослідження розвитку позашкільної освіти в Україні станом на кінець 2021 року. Виділено стратегічні напрями державної політики у сфері позашкільної освіти. Проаналізовано проблеми та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: система позашкільної освіти, якість позашкільної освіти, доступність позашкільної освіти, освітній процес у закладі позашкільної освіти, вихованець закладу позашкільної освіти, педагог-позашкільник.

Сучасний етап розвитку позашкільної освіти вирізняється динамізмом інноваційних перетворень. Водночас аналіз державної статистики у сфері позашкільної освіти

констатує й ряд проблем, як-то: недотримання місцевими органами влади й управлінням освітою Закону України «Про позашкільну освіту» щодо збереження і розширення мережі закладів позашкільної освіти державної, комунальної та приватної форм власності; скорочення кількості гуртків і творчих об'єднань, а відтак і дітей, які навчаються у закладах позашкільної освіти всіх регіонів України; нерівномірність доступу до позашкільної освіти в місті і в сільській місцевості; незадовільне матеріально-технічне забезпечення позашкільної освіти місцевих рівнів (особливо районних і сільських).

За даними державної статистики в Україні у сфері управління Міністерства освіти і науки України діє 1351 заклад позашкільної

освіти державної і комунальної форми власності), які відвідують 1138171 учнів.

Розподіл кількості закладів позашкільної освіти по областях характеризується певними пропорціями, зокрема у Дніпропетровській області функціонує найбільше закладів позашкільної освіти (115) порівняно з іншими областями. Найменша кількість закладів позашкільної освіти у Чернівецькій (25), Закарпатській (26) та Луганській областях (24). Така ситуація пов'язана з кількістю контингенту і реалізацією державної політики у сфері позашкільної освіти на місцевому рівні.

Питома вага дітей, охоплених різними формами позашкільної освіти в Україні становить 60,0% (відсоток від загальної кількості дітей шкільного віку у сфері управління МОН, без врахування закладів позашкільної освіти сфери культури і спорту та без ДЮСШ системи МОН). Найбільше дітей охоплено в Сумській області (83,9%), Харківській області (82,5%), Черкаській області (72,3%), Кіровоградській області (71,3%), Полтавській області (68,2%) і м. Київ (62,5%). Найменше в Тернопільській області (48,7%), Львівській області (47,9%), Чернівецькій області (46,7%), Дніпропетровській області (43,4%), Рівненській області (41,3%).

Найбільшою популярністю користуються гуртки, секції, групи та інші творчі об'єднання художньо-естетичного (32387 творчих об'єднань, в них 530292 учнів); науково-технічного (12068 творчих об'єднань, в них 180877 учнів), еколого-натуралістичного (5394 творчих об'єднань, в них 84940 учнів), туристсько-краєзнавчого (4556 творчих об'єднань, в них 73910 учнів) напрямів позашкільної освіти. Як свідчить статистика, найбільше в закладах позашкільної освіти дітей віком від 8 до 11 років включно (40%), найменше – 17–18 річних (3%).

Викликає занепокоєння ситуація, що склалася із позашкільною освітою в процесі впровадження адміністративно-територіальної реформи. Останніми роками відбувається трансформація мережі закладів позашкільної освіти шляхом злиття, об'єднання невеликих профільних центрів.

Спостерігається диспропорція в доступі до позашкільної освіти в містах і в сільській місцевості. Із загальної кількості дітей, що здобувають позашкільну освіту, 91 % у містах і лише 9 % у сільській місцевості.

Найбільш потерпають в умовах скорочення закладів позашкільної освіти діти малонаселених пунктів, органи місцевої влади не пропонують альтернативних варіантів здобуття позашкільної освіти. Однією з основних причин такої диспропорції в охопленні дітей позашкільною освітою в містах і сільській місцевості є реформа децентралізації, яка передбачає зміну фінансування позашкільної освіти, якою тепер опікуються місцеві бюджети. Це зумовлює нерівномірне фінансування позашкільля в різних регіонах та місцевостях. У той же час у об'єднаних територіальних громадах, де достатньо опікуються позашкільною освітою, за останній рік відкрито 15 таких закладів. У сільській місцевості стало на 9 закладів позашкільної освіти більше.

За даними Міністерства освіти і науки України, нині лише 82 заклади позашкільної освіти мають філії в інших освітніх закладах, у 2779 гуртках яких навчається 43045 учнів. Створення таких філій, перш за все на базі закладів загальної середньої і професійно-технічної освіти, є суттєвим резервом для збільшення охоплення учнів позашкільною освітою, наближенням позашкільної освіти до її здобувача.

Серед вихованців закладів позашкільної освіти більше 52 тисяч дітей соціально незахищених категорій. Із загальної чисельності 9442 – діти з особливими потребами; 7349 – діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування; більше, ніж 41,7 тис. 35654 – діти із малозабезпечених сімей.

Тож ці заклади є дієвим різнобічним прихистком для таких дітей. На сучасному етапі до Закону України «Про позашкільну освіту» від 16.10.2020 р. внесено зміни, які регулюють організацію інклюзивного навчання. Зокрема, організація навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти, яких від загальної чисельності налічується майже 9,5 тис., включає забезпечення: безперешкодного доступу до будівель, споруд і приміщень згідно з будівельними нормами, державними стандартами та правилами; принципів універсального дизайну в освітньому процесі; розумного пристосування (за потреби); відповідної матеріально-технічної та навчально-методичної бази, у тому числі інформаційно-комунікаційними технологіями, навчально-дидактичним обладнанням та матеріалами; допоміжними

засобами навчання (за потреби); доступності інформації в різних формах (шрифт Брайля, збільшений шрифт, електронний формат тощо); індивідуалізації освітнього процесу для вихованців, учнів, слухачів (далі — здобувачі позашкільної освіти) з особливими освітніми потребами, зокрема складення індивідуальної програми розвитку.

Таким чином, у закладах позашкільної освіти для дітей з особливими освітніми потребами створюються спеціальні та інклюзивні групи, а також клуби для батьків, реалізуються різноманітні проєкти.

Загалом можливо відзначити позитивну тенденцію створення інклюзивного середовища у значній кількості закладів позашкільної освіти України. Водночас, попри значний досвід, на сьогодні частина питань організації роботи з дітьми з особливими освітніми потребами у закладах позашкільної освіти залишається невирішеними (створення безбар'єрного середовища, забезпечення асистентами педагога та іншими фахівцями, створення сучасних навчальних програм тощо).

Проблемним залишається кадрове забезпечення у закладах позашкільної освіти. Освітній процес у закладах позашкільної освіти станом на 1 січня 2021 р. забезпечували 35000 педагогічних працівників, з них 21440 за основним місцем роботи. Серед педагогічного персоналу 77% жінки.

У сільській місцевості динаміка чисельності педагогічних працівників системи позашкільної освіти була інтенсивнішою, ніж у міських поселеннях: у сільській місцевості їх чисельність збільшилася на 30,3 %, а в міських поселеннях – на 10,3 %. Також спостерігалось зменшення складу педагогічних працівників мережі закладів позашкільної освіти: в сільській місцевості – на 32,2 %, в містах – на 7,8 %. Станом на 1 січня 2021 р. у таких закладах у сільській місцевості працює 1 527 педагогічних працівників, у міських поселеннях – 19913.

Аналіз вікового складу педагогічних працівників ПНЗ показує, що серед них за останні роки постійно скорочується кількість молодих педагогів віком до 30 та від 31 до 40 років, водночас збільшується педагогів пенсійного віку. Постійно скорочується кількість педагогічних працівників, які мають стаж педагогічної роботи від 3-х до 10-ти років, а суттєво збільшується кількість працівників,

які мають стаж педагогічної роботи більше 20 років

Головними причинами такого стану справ є недосконалість нормативно-правової бази, яка не дозволяє підняти статус керівників гуртків, секцій, творчих об'єднань до статусу педагога загальноосвітніх навчальних закладів, що в тому числі зумовлює низький рівень заробітної плати працівників закладів позашкільної освіти. Саме це є причиною недостатнього забезпечення галузі кваліфікованими спеціалістами (балетмейстери, художники, письменники, наукові працівники тощо).

В умовах війни значення позашкільної освіти виняткове. Вона у цьому сенсі має значні переваги, зважаючи на її специфіку як то: мобільність, варіативність, соціально-педагогічну спрямованість, добровільність, доступність та можливість здійснення у різноманітних формах (гурток, студія, клуб або інше творче об'єднання); орієнтацію на інклюзивність та безбар'єрність.

Із самого початку широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 – значна кількість закладів позашкільної освіти відчинили свої двері для переселенців, надали прихисток і підтримку тисячам дорослих і дітей.

Офіційно з 14 березня 2022 року позашкільна освіта України поновила освітній процес там, де це є можливим (на територіях, де не велися бойові дії, освітній процес тривав із використанням дистанційних форм). Відповідно до рекомендацій МОН України (від 06.03.2022 №1/3371–22) заклади позашкільної освіти розміщують відеоматеріали на порталі МОН («Позашкільна освіта онлайн: розклад»), за якими можна проводити заняття з дітьми, організувати їхнє змістовне дозвілля. До занять може долучитися будь-хто, незалежно від того, чи займається дитина в закладі позашкільної освіти.

Особливо на часі – численні освітні, методичні, просвітницькі проєкти, а також акції, заходи, волонтерські проєкти тощо, спрямовані на психологічну підтримку дітей та дорослих в умовах війни. Зокрема, психологічної підтримки потребують діти, які вимушено залишили свої домівки.

Відповідно до результатів опитування, проведеного співробітниками лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, в умовах воєнного стану освітній процес у більшості закладів

позашкільної освіти здійснюється у дистанційному (47,4%) та змішаному форматі (43,6%); у очному форматі – у 1,1% закладів; у 7,9% закладів оголошено простій, оскільки здійснення освітнього процесу наразі є неможливим в умовах війни. При цьому педагоги зазначають, що навіть за такої умови по можливості проводять заняття у дистанційній формі.

Серед головних завдань позашкільної освіти в умовах воєнного стану більшість учасників опитування обрали варіант «надання учням психологічної підтримки та адаптації до змін» (84,68%); на другій позиції – «формування гнучких навичок (критичне мислення, уміння конструктивно керувати емоціями, уміння оцінювати ризики та приймати рішення тощо)» (77,7%); 66,1% вважають, що важливим є «надання актуальної інформації щодо безпечної поведінки в надзвичайних ситуаціях тощо»; на четвертій позиції – «створення можливостей для творчої самореалізації» (63,4%); 50,9% – «надання знань, формування компетентностей», а також учасники запропонували власні варіанти: «неформальне спілкування, соціалізація дітей»; «намагатися відволікти дітей, переключити їх увагу від жахливих реалій» тощо.

У складний для країни час педагоги закладів позашкільної освіти проводять не лише освітню, але також просвітницьку, громадську діяльність, надають психологічну підтримку та організують цікаве дозвілля для дітей, які вимушено покинули свої домівки.

81,3% педагогічних працівників позашкільної освіти залучають до занять дітей ВПО (внутрішньо переміщені особи).

58,8% опитаних приділяють увагу розвитку інклюзивного освітнього середовища, зокрема із залученням дітей ВПО.

Серед проблем у здійсненні освітнього процесу, які виникають у педагогів закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану, – «недостатньо інформації щодо організації роботи закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану» (60,8%), а також педагоги зазначили про проблеми режиму роботи та оплати праці (оплата 2/3) (5,1%); неможливість налагодження комунікації з усіма учнями; психологічні проблеми, коли заняття переривалися повітряними тривогами та інші (21%).

Серед головних завдань позашкільної освіти в умовах воєнного стану більшість

учасників опитування обрали варіант «надання учням психологічної підтримки та адаптації до змін» (84,68%); на другій позиції – «формування гнучких навичок (критичне мислення, уміння конструктивно керувати емоціями, уміння оцінювати ризики та приймати рішення тощо)» (77,7%); 66,1% вважають, що важливим є «надання актуальної інформації щодо безпечної поведінки в надзвичайних ситуаціях тощо»; на четвертій позиції – «створення можливостей для творчої самореалізації» (63,4%); 50,9% – «надання знань, формування компетентностей», а також учасники запропонували власні варіанти: «неформальне спілкування, соціалізація дітей»; «намагатися відволікти дітей, переключити їхню увагу від жахливих реалій» тощо.

Серед проблем у здійсненні освітнього процесу, які виникають у педагогів закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану, – «недостатньо інформації щодо організації роботи закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану» (60,8%), а також педагоги зазначили про проблеми режиму роботи та оплати праці (оплата 2/3) (5,1%); неможливість налагодження комунікації з усіма учнями; психологічні проблеми, коли заняття переривалися повітряними тривогами та інші (21%).

Для ефективного розвитку позашкільної освіти на сучасному етапі необхідно:

- посилити відповідальність місцевих органів виконавчої влади за дотримання норм Закону України «Про позашкільну освіту», збереження інфраструктури позашкільної освіти, недопущення вилучення земельних ділянок, спортивних і спортивно-оздоровчих приміщень та передачі їх, наявного обладнання і техніки в оренду;

- сприяти вирішенню питання із забезпечення умов для здобуття позашкільної освіти через організацію філій закладів позашкільної освіти на базі закладів загальної середньої та професійно-технічної освіти; залучати на договірній основі заклади, що розташовані на території інших громад, особливо у сільській місцевості;

- створювати умови для повноцінного розвитку вихованців з особливими освітніми потребами;

- визначити нові економічні моделі для ресурсного забезпечення закладів позашкільної освіти, зокрема в межах

державно-приватного партнерства;

– удосконалити співпрацю з громадськими об'єднаннями;

– модернізувати науковий і методичний супровід позашкільної освіти, сприяти розробленню, публікації і впровадженню сучасного науково-теоретичного та якісного програмно-методичного її забезпечення;

– розвивати і підтримувати інноваційні педагогічні технології, дослідницько-експериментальну роботу, педагогічне проектування, спрямовані на розроблення сучасних моделей закладів позашкільної освіти;

– підвищувати кваліфікацію педагогічних працівників закладів позашкільної освіти у використанні інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі.

Використані джерела:

1. «Про організацію роботи закладів позашкільної освіти», МОН 1/4142–22 від 14.04.2022. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/04/27/lyst-mon-vid-14-04-2022-1-4142-22-pro-orhanizatsiiu-roboty-zakladiv-rozashkil-noi-osvity/>

2. Інформаційний бюлетень. Позашкільні навчальні заклади державної і комунальної форми власності Міністерства освіти і науки України та приватної форми власності (станом на 01.01.2019 та 01.01.2020). 294 с. URL: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/>

Pozashkilni-navchalni-zakladi-derzhavnoyi-i-komunalnoyi-vlasnosti-Ministerstva-osviti-i-nauki-Ukrayini-ta-privatnoyi-formi-vlasnosti-standom-na-01.01.2019-ta-01.01.20202019–2020.pdf

3. Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти: методичний посібник / [А.Е. Бойко, В.В. Вербицький, А.В. Корнієнко, О.В. Литовченко; за ред. В.В. Мачуського]. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 223 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723075>

4. Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність. Інформаційно-аналітичний збірник. МОН України. Київ. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2021/19.08/Inform.zbirnyk-Osv.v.nezalezhniy.Ukrayini/Inform.zbirnyk-Osv.v.nezalezhniy.Ukrayini.17.08-1.pdf>

5. Про забезпечення освітнього процесу в закладах позашкільної освіти під час дії воєнного стану. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Jb4h3mXOQWoQU8fCdqvRTn0rSZjOGxYP/view>

6. Статистичні данні. Позашкільна освіта в 2021 році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/statistichni-danni>

ПРОЕКТНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Панасюк Юлія Володимирівна

викладач іноземної мови

Відокремленого структурного підрозділу

«Волинський фаховий коледж

Національного університету харчових технологій»

Освіта XXI століття зумовлює необхідність докорінного переосмислення освітньої парадигми, актуалізації змісту, технологій становлення особистості студента як суб'єкта і проектувальника життя, створення проектно-життєвого простору, спрямованого на розвиток і саморозвиток компетентної, конкурентоспроможної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни.

Сьогодні головним виміром якості функціонування освітньої системи має бути здатність молодого покоління повноцінно жити й активно діяти у новому світі, постійно самовдосконалюватись, адекватно реагувати на зміни, особливо у періоди технологічних та цивілізаційних проривів. Щоб знайти своє місце в житті, ефективно освоїти життєві й соціальні ролі, випускник має володіти певними якостями, компетенціями:

- бути гнучким, мобільним, уміти інтегруватись у динамічне суспільство, презентувати себе на ринку праці;
- критично мислити;
- використовувати знання як інструмент для розв'язання життєвих проблем;
- генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення й відповідати за них;
- володіти комунікативною культурою, уміти працювати в команді;
- уміти виходити з будь-яких конфліктних ситуацій та уникати їх;
- цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації у професійному й особистісному плані, так і інтересах суспільства, держави;
- уміти здобувати, аналізувати інформацію, отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку й самовдосконалення;
- бережливо ставитися до свого здоров'я і здоров'я інших як найвищої цінності;
- бути здатним до вибору з численних альтернатив, що пропонує сучасне життя.

Таким чином, статус людини в суспільстві залежить від неї самої. Швидкоплинність суспільного прогресу, динамічних змін зумовлює потребу постійної роботи над собою, розвитку життєвої компетентності, посилення відповідальності молоді людини за своє майбутнє, можливість досягнення життєвого успіху.

Багатовимірний або інтегрований підхід, спрямований на органічне поєднання навчання з конкретної дисципліни з розвитком мислення студентів, а також з їх вихованням як громадян сучасної демократичної держави, набуває особливої ефективності під час застосування проектної технології. Цей підхід поєднує освіту з питань демократичного громадянства, прав людини, громадянську освіту, міжкультурну освіту, вивчення проблем миру з вивченням стандартних навчальних дисциплін, серед яких важливе місце посідають іноземні мови.

Метод проектів є однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає вимогам Національної доктрини розвитку освіти щодо переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, коли увага переноситься на процес набуття студентами знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, які трансформуються в компетенції. Доцільність запровадження інтегрованого

підходу обумовлена тим, що за своєю сутністю робота над проектом носить інноваційний характер: вимагає від студентів застосувати нові знання, спираючись на засвоєний раніше матеріал; виробляє вміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди та розв'язувати конфлікти; шукати, компонувати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, використовуючи інформаційно-комп'ютерні технології для виконання конкретних завдань; розвиває критичне мислення і прагнення до творчості та саморозвитку; формує бажання і здатність самостійно вчитися.

Виконання проектів на міждисциплінарній основі є раціональним і має добрі перспективи для розвитку інтегрованого або багатовимірного підходу. Виконуючи проекти, студенти набувають соціальної, громадянської, загальнокультурної та інших компетенцій, результатом яких має стати участь у формуванні демократичних засад суспільства, прагнення утверджувати взаєморозуміння, справедливості та повагу до прав людини й їх дотримання.

Метод проектів дозволяє здійснювати диференційований підхід у навчанні. Суть його можна окреслити словами Клодін Оріо: "Всі мають здібності", а використання проектної методики в значній мірі сприяє створенню мотивації до вивчення іноземної мови в коледжі.

Метод проектів може дозволити вирішити це дидактичне завдання і відповідно перетворити заняття англійської мови на дискусійний, дослідницький клуб, в якому вирішуються дійсно цікаві, практично значимі і доступні для студентів проблеми з врахуванням особливостей культури країни і по можливості на основі міжкультурної взаємодії.

На таких заняттях англійської мови завжди має бути присутнім предмет обговорення. Як вже говорилося, в основі проекту лежить якась проблема. Щоб її вирішити, вчиться потрібне не лише знання англійської мови, але і володіння великим обсягом всіляких наочних знань, необхідних і достатніх для вирішення даної проблеми.

Крім того, студенти повинні володіти певними інтелектуальними, творчими, комунікативними вміннями. До перших можна віднести вміння працювати з інформацією,

з текстом англійською мовою (виділяти головну думку, ввести пошук потрібної інформації в англійському тексті), аналізувати інформацію, робити узагальнення.

Таким чином, для використання методу проектів потрібна значна підготовча робота, яка здійснюється, зрозуміло, в цілісній системі вчення в коледжі, не лише у вченні англійській мові.

У цілому слід зазначити, що системне запровадження проектної технології в коледжі призводить до того, що студенти поступово опановують її не тільки як навчальну технологію, вміння самостійно вчитися, критично мислити, але також як метод організації та планування своєї подальшої життєдіяльності. Врешті це сприяє підготовці молоді, яка ґрунтує свою діяльність на основі демократичних цінностей, схильна до навчання впродовж життя, здатна бути конкурентоздатною на європейському і світовому освітніх просторах та на ринку праці.

Список використаної літератури

1. Браташ Н. Метод проектів у програмі сприяння науковій творчості учнів // Завуч. – 2004. – № 34. – С. 2–5.
2. Вчимося проектувати. Спецвипуск // Завуч.-2006.-№ 19.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н.П. Наволокова. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – С. 176.
4. Заліщук М. Метод проектування в закладах нового типу // Управління школою. – 2008. – № 3. – С. 2.
5. Кондратова Л.Г. Організація проектної діяльності учнів у позаурочній роботі школи. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – С.112.
6. Ксьондзик Є. Проектні технології у роботі з обдарованими дітьми // Директор школи. – 2007. – № 42. – С. 13.
7. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.,

ІНТЕГРАЦІЯ ОСВІТИ І НАУКИ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Інна Олександрівна Майборода

*Комунальний заклад освіти
“Обласний еколого-натуралістичний
центр дітей та учнівської молоді”
Дніпропетровської обласної ради*

Сучасні заклади позашкільної освіти спрямовують свою діяльність на максимальне охоплення дітей різними формами позашкільної освіти та створення комфортного соціально-культурного простору для різновекторного розвитку особистості. Для того щоб дитина отримала відповідний багаж знань, досягла успіху в житті і відбулася як особистість, в освітньому процесі закладів позашкільної освіти мають створюватися відповідні умови для розвитку її суб'єктної активності, що, у свою чергу, є однією з головних передумов формування пізнавальної та практичної компетентностей, набуття знань, вмінь та навичок. Особистісні ж якості, розвиток творчої та соціальної компетентності, розуміння морально-духовних цінностей формуються тільки в процесі соціальних відносин

у соціокультурному середовищі. І таким середовищем для дитини є творчий простір закладів позашкільної освіти.

Соціальне партнерство у роботі кожного сучасного закладу позашкільної освіти відкриває нові перспективи та створює умови для плідної співпраці, дозволяє швидше реагувати на суспільні зміни, шукати нові ресурси для просування вперед.

Створення оптимальних умов для виявлення, підтримки, розвитку, самореалізації та самовдосконалення обдарованої молоді було і залишається одним з пріоритетних напрямів діяльності комунального закладу освіти “Обласний еколого-натуралістичний центр дітей та учнівської молоді” Дніпропетровської обласної ради (КЗО “ОЕНЦДУМ”).

З цією метою понад 20 років під керівництвом КЗО “ОЕНЦДУМ” за 8 секціями працює обласна Природнична школа учнівської молоді для учнів вищого освітнього рівня, які мають бажання удосконалювати, поглибити, систематизувати свої знання з природничих наук.

Основними завданнями Школи є залучення учнів до поглибленого вивчення природничих наук і науково-дослідницької діяльності; оволодіння методиками та формами організації й проведення самостійних досліджень у галузі природничих наук; здійснення професійної орієнтації обдарованих учнів; пропаганда та популяризація наукових знань.

Навчання у Школі здійснюється в наукових відділеннях за напрямками:

- природничий (із секціями біології, екології, хімії, сучасних біотехнологій);
- аграрний (із секціями агрономії, лісознавства, ветеринарії та зоотехнії);
- людинознавчий (із секціями психології, соціології).

Додаткову освіту, яка сприяє якісній підготовці учнів до зовнішнього незалежного оцінювання та вступу до закладів вищої освіти, надають не тільки педагоги КЗО “ОЕНЦДУМ”, а й вчені провідних вишів міста (Дніпровського національного університету ім. О.Гончара, Дніпровського вищого навчального закладу “Український державний хіміко-технологічний університет”, Дніпровського державного аграрно-економічного університету), з якими закладом укладені довгострокові угоди про співробітництво.

Для КЗО “ОЕНЦДУМ” співпраця з закладами вищої освіти – не данина часу, а виробнича необхідність, яка формувалася роками. Без якісного наукового супроводу рухатися в напрямі проведення з дітьми та молоддю змістовної науково-дослідницької, експериментальної, пошукової діяльності відповідно до суспільних викликів та умов сьогодення просто неможливо.

Спільно з науковцями вишів протягом навчального року для учнів Школи щорічно проводяться сесії: установча осіння, зимова консультативна та весняна. Лекції та практичні заняття для слухачів Школи проводять науковці профільних кафедр та факультетів вишів. Також під час сесій для учнів проводяться: майстер-класи відповідно до профілю; індивідуальні консультації з науковими

керівниками щодо підготовки науково-дослідницьких робіт та оформлення наукових досліджень; тестові контрольні роботи з біології та хімії з метою виявлення рівня знань учнів; зустрічі з деканами факультетів, які надають інформацію про навчання за обраним фахом та перспективи працевлаштування майбутніх фахівців.

Результатом дворічного навчання для слухачів Школи є обласний конкурс-захист науково-дослідницьких робіт, який щорічно проводиться наприкінці навчального року. Переважна більшість НДР готується в лабораторіях і на кафедрах закладів вищої освіти під керівництвом вчених.

Свої роботи випускники Школи з успіхом представляють також у творчих та інтелектуальних конкурсах та проектах всеукраїнського рівня: “Юний селекціонер та генетик”, зоологів і тваринників, винахідницьких та раціоналізаторських проєктів, “Еко-Україна”, “Енергія і середовище”, форумі учнівської та студентської молоді “Дотик природи” та інших.

З 2000 року в Дніпропетровській області КЗО “ОЕНЦДУМ” започаткована та діє для кращих юнатів, переможців акцій, конкурсів, проєктів еколого-натуралістичного спрямування та педагогічного активу закладів освіти обласна програма організації літніх наукових практик та комплексних екологічних експедицій “Вивчаємо заповідні території України”.

Мета програми – збільшення обсягу знань у дітей, молоді, педагогів про основні об’єкти природно-заповідного фонду області та України, біологічне різноманіття різних природних біотопів, проведення конкретних практичних заходів по охороні та збереженню довкілля, широкої еколого – просвітницької діяльності серед різних верств населення щодо привернення уваги до проблем збереження і примноження природно-заповідного фонду.

Основою для реалізації програми став природно-заповідний фонд України. За роки її діяльності були укладені угоди про співпрацю між КЗО “ОЕНЦДУМ” та провідними заповідниками України: Дніпровсько-Орільським, Канівським, Казантипським природними заповідниками, біосферними заповідниками: Карпатським та “Асканія-Нова”, на базі яких для юних дослідників, натуралістів, пошуковців, які навчаються в системі закладів

позашкільної еколого-натуралістичної освіти області, проводилися польові та науково-просвітницькі практики, комплексні експедиції, а для педагогічного активу – виїзні наради-навчання.

До їх проведення активно залучалися наукові співробітники природно-заповідних установ, які допомагали організаторам в реалізації наукової складової заходів.

Наприклад, на базі Канівського природного заповідника під час експедицій, практик та нарад-навчань науковці проводять теоретичні заняття, лекції, на яких вони знайомлять учасників з історією заповідної справи в Україні від давнини до сучасності, структурою природно-заповідного фонду в світовому масштабі та на державному рівні, з основними категоріями та об'єктами ПЗФ України, проблемами та перспективами розвитку заповідної справи в цілому по державі та на регіональних рівнях.

Обов'язковим компонентом заходів є тематичні екскурсії по екологічним стежкам заповідника. Під керівництвом наукових співробітників учасники проходять маршрут навчальної екологічної стежини Канівського заповідника, знайомлячись з її основними зупинками.

В Дніпропетровській області для збереження типових степових екосистем функціонує єдиний природний заповідник “Дніпровсько-Орільський”, спільно з науковцями якого з ініціативи КЗО “ОЕНЦДУМ” педагогічними працівниками, співробітниками заповідника та юними натуралістами на територіях, які постраждали від пожеж, декілька років тому було започатковано проведення щорічної трудової екологічної акції “Юннатівський ліс”, а саме заходи з відновлення лісових масивів. За декілька років проведення акції під керівництвом науковців заповідника вихованцями профільних закладів позашкільної освіти м.м. Дніпра, Кам'янського, Дніпровського району було висаджено на місцях лісових згарищ кілька тисяч саджанців сосни звичайної, дубу звичайного, акації білої, проведені моніторингові спостереження і дослідження різних біоценозів, видів рослин і тварин, які мешкають на їх території. Результати, отримані в ході досліджень, презентуються учнями в конкурсах та акціях еколого-натуралістичного спрямування обласного та всеукраїнського рівня.

Серед заходів програми “Вивчаємо

заповідні території України” чільне місце посідають науково-просвітницькі та польові практики. Ці заходи, як правило, проходять не тільки на базі природно-заповідних структур, але й на природних територіях, які поки що не входять до складу ПЗФ, а також не територіях дендропарків, зоопарків, музейних комплексів. Вони проводяться з метою ознайомлення учасників з біологічним різноманіттям природи певних регіонів, з елементами музейної педагогіки, цікавими історичними та культурними об'єктами тощо.

Для юннатів та педагогів закладів освіти області вже були організовані КЗО “ОЕНЦДУМ” і проведені на змістовному науковому рівні практики на базі Никітського ботанічного саду та на базі Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського НАН України у м. Севастополі (АР Крим), на базі Миколаївського зоопарку (Миколаївська область), практика “Юннатам про Карпати” на базі Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді та Карпатського біосферного заповідника (Закарпатська область) та інші.

В останні роки КЗО “ОЕНЦДУМ” проводить науково-просвітницькі практики на базі Науково-навчального центру “Присамарський біосферний, біогеоценологічний стаціонар ім. О.Л.Бельгарда” ДНУ ім. О. Гончара, розташованому в серці Дніпропетровської області — Самарському борі. Це унікальний природний комплекс, де є різноманітні фітоценотичні комплекси з багатим видовим флористичним різноманіттям. Звичайно, найбільша цінність таких практик – науковий супровід фахівців ДНУ та інших провідних вишів, без якого їх можна було б вважати просто екскурсіями в природу. Завдяки змістовному науковому компоненту учасники практик ознайомлюються з:

- привододільно-балковими ландшафтами Присамар'я;

- пристінними лісовими масивами з різноманітним природним складом дендрофлори (ясеневі, пакленові, чернокленово-берестові діброви, біло акацієві насадження);

- степовими ділянками з великим видовим різноманіттям вищої судинної флори, з основними поширеними, ландшафтоутворюючими видами степової флори: шавлією дібровою, молочаєм степовим, шандрою ранньою, лядвенцем рогатим, в'язелем строкатим, люцерною романською, вишнею

степовою тощо.

– ділянками цілинного різнотравно-типчакково-ковилового степу.

На березі р. Самара учасники науково-просвітницької практики ознайомлюються з відповідним спорядженням для відбору проб води та бентосу та методикою проведення гідробіологічних досліджень.

Змістовний науковий супровід є обов'язковим при організації і проведенні обласного дитячого еколого-краєзнавчого табору-експедиції "Борівітер", який з успіхом проводиться на різних природних територіях регіону, які спільно вивчаються науковцями і юннатами для їх подальшого заповідання. Так, матеріали досліджень біологічного різноманіття краю, які були отримані в результаті роботи табору-експедиції "Борівітер", в певній мірі посприяли виданню спільно з науковими керівниками низки тематичних плакатів КЗО "ОЕНЦДУМ": "Регіональний природоохоронний проект "Дерево Життя", "Зробимо довкілля джерелом натхнення", "Скарби світу рослин Січеславського краю", "Балки Придніпров'я очима дітей", "Регіональні ландшафтні парки Степового Подніпров'я", "Збережемо первоцвіти Дніпропетровщини", "Рідкісні рослини Дніпропетровщини", "Диво Самарського лісу" та інших.

До речі, багаторічна сумісна праця науковців ДНУ ім. О.Гончара, Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Дніпропетровській області, педагогічного та учнівського екологічного активу щодо проведення моніторингових досліджень біологічного та ландшафтного різноманіття регіону дозволила кілька років тому видати довгоочікуване видання Червоної книги Дніпропетровської області (рослинний і тваринний світ), в якому наведені відомості про 451 вид рідкісних та зникаючих рослин (серед яких 16 занесені до Світового Червоного Списку, 27 – до Європейського Червоного Списку, 82 – до Червоної книги України) та 424 види рідкісних та зникаючих тварин. Крім того, багато видів і популяцій, які ще не занесені до Червоної книги, в сучасних умовах інтенсивно скорочують свою чисельність.

До створення цього видання в свою чергу залучилися і юні натуралісти області, які під керівництвом науковців закладів вищої освіти області під час проведення

еколого-краєзнавчих експедицій, екскурсій, польових практик рідно краєм збирали та узагальнювали інформацію про стан видового рослинного та тваринного різноманіття Дніпропетровської області, проводили картографування ареалів місцезнаходження рідкісних та зникаючих представників флори та фауни регіону.

Необхідність відповідності сучасному рівню розвитку освіти вимагає від кожного закладу позашкільної освіти, зокрема обласного рівня, як регіонального організатора і координатора позашкільної еколого-натуралістичної діяльності, впровадження в його роботу не тільки інноваційних форм і методів, перспективних педагогічних, інформаційно-комунікаційних технологій, а й постійне оновлення навчально-методичного та науково-методичного забезпечення, яке допомагає підняти рівень позашкільної освіти на новий, більш вищий освітній щабель.

Методична служба КЗО "ОЕНЦДУМ" приділяє значну увагу забезпеченню закладів освіти на місцях методичними матеріалами, необхідними для організації позашкільного освітнього процесу, оновлення навчально-методичного забезпечення за напрямками еколого-натуралістичної діяльності, вивчення, узагальнення та поширення досвіду роботи творчо працюючих працівників освіти, підвищення іміджу позашкільної екологічної освіти і виховання.

Ця робота проводиться відповідно до плану створення навчально-методичної продукції на поточний рік. В план закладається створення навчально-методичних видань, які методична служба КЗО "ОЕНЦДУМ" не тільки готує сама, а й на договірній основі залучає науковців закладів вищої освіти, фахівців природно-заповідної справи, громадських діячів, художників, діячів мистецтва. На сьогодні завдяки такій плідній співпраці заклад видає: посібники, збірники, плакати, довідники, буклети, альбоми, розмальовки та іншу продукцію за еколого-натуралістичним напрямом позашкільної освіти.

В контексті даної статті наведемо тільки один результат творчої взаємодії КЗО "ОЕНЦДУМ" та закладів вищої освіти у виданні навчально-методичних посібників серії "Еколого-натуралістичний вісник Придніпров'я". Збірники, які видаються в рамках цієї серії, охоплюють всі напрями позашкільної еколого-натуралістичної

діяльності: організацію роботи з творчо обдарованими дітьми та молоддю, проведення науково-дослідницької діяльності з квітництва, озеленення та ландшафтного дизайну, аграрних наук та лісового господарства за завданнями вчених, організацію практичної природоохоронної та екологічної роботи, збереження та розвиток декоративно-ужиткового мистецтва, також в них висвітлюється передовий досвід роботи педагогів області в галузі позашкільної екологічної освіти.

На сьогодні видано майже 40 випусків цієї серії. Половину з них складають збірники, укладачами або авторами яких є науковці профільних закладів вищої освіти, більшість з яких є керівниками секцій обласної Природничої школи учнівської молоді, зокрема випуски: "Вивчаємо птахів" (методичний посібник для керівників орнітологічних гуртків); "Методичні рекомендації з озеленення території шкільних та позашкільних освітніх закладів Дніпропетровської області"; "Організація роботи з творчо обдарованою молоддю"; "Розв'язування задач з хімії"; "Методичні рекомендації по вивченню основ іхтіології та організації іхтіологічних досліджень на водоймах Дніпропетровської області"; "Основи органічної хімії"; "Рідкісні твердокрилі надродина Caraboidea (Coleoptera, Aderphaga) Дніпропетровської області"; "Робочий зошит юного зоолога (біологічна індикація чтану навколишнього середовища з використанням безхребетних тварин: методи польових досліджень)"; "Сучасний стан та багаторічна динаміка флори природного заповідника "Дніпровсько-Орільський"; "Робочий зошит юного ботаніка та еколога"; "Школа юних ветеринарів"; "Основи промислової біотехнології".

Цінність такого наукового підґрунтя у створенні видавничої продукції за еколого-натуралістичним напрямом позашкільної освіти важко переоцінити. Збірники, підготовлені науковцями, користуються великим попитом у педагогів різних освітніх ланок при проведенні гурткових занять, уроків, екскурсій, походів, експедицій, організації дослідницької та пошукової діяльності з дітьми різних вікових категорій, а також у слухачів обласної Природничої школи учнівської молоді при підготовці до написання науково-дослідницьких робіт та вступу до обраних вишів.

Орієнтування системи позашкільної освіти на потреби та інтереси здобувачів освіти

та їх батьків здійснюється, зокрема, шляхом забезпечення наявності освітніх послуг відповідно до виявлених інтересів та потреб; пошуку кадрів, що здатні задовольнити наявний попит на освітню послугу в сфері позашкільної освіти відповідно до інтересів та потреб, забезпечення їх підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Інтеграція освіти і науки в позашкільному освітньому просторі дозволяє забезпечити цю освітню ланку якісними педагогічними кадрами, науково ємними навчальними програмами відповідно до потреб та інтересів здобувачів освіти, стимулює суб'єктів освітньої діяльності до покращення якості освітніх послуг та дозволяє бути конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг.

ПІДГОТОВКА ДО ЗНО З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ЕЛЕКТРОННОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Альона Кордонська

*учитель української мови та літератури
Ліцей №3 міста Могилева-Подільського,
Могилів-Подільської міської ради Вінницької області
спеціаліст вищої категорії, учитель-методист м. Могилів-Подільський*

Автор піднімає питання щодо застосування ефективних форм та методів підготовки до ЗНО з української літератури в умовах електронного освітнього середовища, що сприяють формуванню в учнів ключових та предметних компетентностей.

Ключові слова: електронне освітнє середовище, інноваційне педагогічне середовище, професійна компетентність, буктрейлер, соціальні мережі, хмари слів, QR-коди, крос-сенси, флешкартки, блог учителя.

Кожен із нас, перш за все, – новатор, носій освітніх змін, яких очікує сучасне українське суспільство.

Освіта – найпотужніша та найпотрібніша ланка повноцінного життя людини. Кинула в минуле архаїчна формула «Я – вчитель, ти – учень». На противагу їй зайняла тверді позиції формула успіху «Учитель + учні = партнери».

У контексті освітніх, педагогічних процесів і систем середовище розглядається як спеціально створена система умов організації освіти, життєдіяльності дітей, спрямованих на формування якісних змін у освіті, педагогічному процесі, навчанні та вихованні школярів.

Всі зміни починаються саме з учителя, з його особистого ставлення до себе, до професії та до того, як зацікавити здобувачів освіти з метою поліпшення якості знань, бо наскільки інноваційним, креативним є учитель, настільки інноваційним, творчим і буде учень у майбутньому!

Той, хто формує творче інноваційне педагогічне середовище, а вектором обирає розвиток творчих здібностей учнів, гарантує успішну реалізацію здобувачів освіти в житті.

Підвищення професійної компетентності педагога та удосконалення його майстерності особливого значення набуває в умовах розвитку сучасної системи освіти. Діяльність творчо працюючого вчителя є запорукою ефективного упровадження нових стандартів

освіти загалом та інноваційних освітніх технологій зокрема.

Сучасна система освіти вимагає від учителів-філологів використання новітніх технологій для підвищення якості навчання та підготовки учнів до складання зовнішнього незалежного оцінювання відповідно до європейських стандартів.

За період своєї педагогічної діяльності переконалася, що справжній учитель вчить все життя. Думаю, що найважливішим на сьогоднішній день є пошук технологій, спрямованих на формування в учнів умінь і навичок, їх застосування у практичних ситуаціях.

Із власного досвіду роботи знаю, як важко виділити час на уроці для роботи над завданнями ЗНО, коли є конкретна тема. Тому без застосування електронних освітніх ресурсів не обійтись. Так було створено блог вчителя та спільноту у фейсбуці «Філологічні смаколики», де розміщую завдання для учнів та ділюся власними педагогічними наробками з колегами.

В.Сухомлинський стверджував, що за маленькою шкільною партою твориться народ. А творять його насамперед вчителі, «наставники думки, волі, духу людини», бо наука літератури – наука про найголовніше: про Україну, рідну землю, її силу й красу, її минуле й майбутнє.

Якими ж інноваціями я залучаю здобувачів освіти до живого, цілісного сприйняття художнього слова на уроках української літератури?

Буктрейлер

Це короткий відеоролик, що відтворює у довільній формі розповідь про певну книгу. Створюється за аналогією до трейлерів у кіно. Як правило, такий метод роботи використовують для підвищення зацікавленості до прочитання книги. Важливо, що буктрейлер може робити і вчитель, і учні, залежно від того, що є метою роботи. Найбільш цікава його особливість – у специфічній подачі інформації, здатної інтригувати.

Соціальні мережі

Оригінальний засіб осучаснення образів класиків української літератури. Ви можете створити профіль письменника у соцмережі. Це зовсім просто та водночас дуже цікаво. Проведення уроків у такому форматі дозволить школярам під час навчання використовувати зручні онлайн-інструменти, а також виявити власні творчі здібності та зробити видатних особистостей з підручника трошки ближчими!

Хмари слів

Хмара слів – це візуальне відтворення списку слів, категорій чи міток на єдиному спільному зображенні. За допомогою хмар слів можна візуалізувати термінологію з певної теми. Це сприяє швидкому запам'ятовуванню інформації. Хмару слів можна легко згенерувати власноруч, використавши спеціальні програми.

QR-коди

Мабуть, вам неодноразово на очі потрапляли графічні піксельні коди, які розміщують на рекламних буклетах, у транспорті, на вітринах магазинів. А чи знаєте, що такі зображення надають безліч можливостей, у тому числі у навчальному процесі?

Якщо ви цікавитесь сучасними технологіями та намагаєтесь максимально залучати їх у освітній процес, то QR-коди можуть бути змістовним доповненням ваших уроків!

QR-код (з англійської Quick Response Code «швидкий відгук») – це графічне зображення, в якому зашифрована певна інформація, посилання на сайт чи окрему його сторінку.

Сучасні учні практично не уявляють життя без смартфона. Адже з його використанням сучасними підлітками здійснюються більшість повсякденних дій: спілкування у соціальних мережах, переглядання фільмів, розваги, пошук потрібної інформації, прослуховування музики тощо. Тому залучення технологій з використанням мобільного телефону на уроках додатково заохотить школярів до вивчення вашого предмету!

За допомогою QR-кодів можна урізноманітнити навчальний процес.

Кроссенси

Слово «кроссенс» англійського походження: крос – пересічення, сенс – смисл, тож кроссенс – пересічення смислів. Це стандартне поле з 9 квадратів, кожному з яких відповідає певне зображення.

Створення флешкарт

Флешкартки (О. Чемрат) – це набір карток невеликого розміру, на яких розміщена інформація у вигляді слів, чисел, зображень. На одній стороні картки розміщене питання, а на зворотному боці – відповідь.

Види флеш-карток:

- паперові;
- електронні.

Флешкартки використовуються як навчально-тренувальна техніка з метою запам'ятовування інформації шляхом кількаразового інтенсивного повторення.

Розроблено три тренажери з української літератури для підготовки до ЗНО:

- 20 карток у формі тестових завдань на встановлення відповідності (цитата з поезії, твору усної народної творчості – автор, назва твору);
- 10 карток у формі тестових завдань на встановлення відповідності (цитата з прозового або драматичного твору – автор, назва);

- 15 карток (автор – назва твору, назва твору – жанр, автор – назва твору – жанр).

Кожна картка складається з 12 завдань.

Запропоновані методи та прийоми сприяють формуванню в дітей ключових та предметних компетентностей, які стануть у пригоді молоді під час вирішення життєвих проблем.

Отже, майстерне застосування електронних освітніх ресурсів – умова досягнення нової якості літературної освіти. Усе залежить від бажання педагога, його творчої ініціативи, форм і методів роботи, а результат – успішна реалізація учнів у житті!

Література

1. Андрєєва О.В. Використання комп'ютерних технологій на уроках і у позакласній роботі // Зарубіжна література в школі. – 2009. – № 18. – С. 32–34.

2. Єргіна О.В. Сучасний урок і мультимедійні технології: досвід і перспектива // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2008. – №2. – С. 12–14.

3. Кондратюк В.Л., Волос М.М., Бабин І.І. Основні тенденції розвитку систем освіти та освітніх технологій у світовій педагогічній практиці. // Відкритий урок. – 2002. – №5–6.

4. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології. К, 2000.

Освітні технології. / За ред. О.М.Пехоти. – К. – 2002.

КОМПЛЕКСНА ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЛЬВІВСЬКОМУ ОЦЕНТУМ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК І КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ STEM-ЛАБОРАТОРІЇ

Корнацька О.В. (методистка)

Бойко Л.Ф. (завідувачка методичного вісигілу)

*Комунальний заклад
Львівської обласної ради
«Львівський обласний центр
еколого-натуралістичної творчості
учнівської молоді (КЗ ЛОР «ЛОЦЕНТУМ»)*

Kornatska O., Boyko L.

COMPREHENSIVE RESEARCH ACTIVITIES AS AN INNOVATIVE APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF PRACTICAL SKILLS AND CREATIVITY OF STUDENTS USING THE POSSIBILITIES OF THE STEM-LABORATORY

Мета роботи полягає у розробленні засад використання можливостей STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics)-лабораторій на принципах трандисциплінарності, які передбачають стратегію дослідження на основі цілісного навчально-дослідницького підходу.

Екстремальні зміни традиційного способу життя породжують нові вимоги, які спонукають молоду людину використовувати альтернативні джерела знань, краще розуміти світ у всій його складності, ефективно використовувати свої знання про природу для розвитку корисних практичних навичок, удосконалюючи свій адаптаційний потенціал.

У ЛОЦЕНТУМ такі завдання ефективно виконуються із залученням можливостей сучасної STEM-лабораторії. Впровадження STEM-освіти здійснюється за принципами особистісного підходу та наступності. Перший з них зорієнтований на індивідуальні та вікові особливості учнів. Наступність полягає у формуванні природничої грамотності та STEM-компетентності у базових природничих дисциплінах для забезпечення засад трандисциплінарності та цілісного світосприйняття.

На базі STEM-лабораторії нашого центру, в якості інноваційного експерименту, реалізуються профільні освітні проекти, зокрема по дослідженню якості питної води з різних джерел на території Львівщини та вирощування екологічно чистої овочевої продукції на теплих грядках Розума. Матеріально-технічна

база лабораторії дає можливість вимірювати кислотність ґрунту, за допомогою нітратоміру визначати концентрацію нітратів в овочевій продукції, в лабораторних умовах спостерігати за розвитком кореневої системи, тощо.

Основним завданням проєктів є поглиблене оволодіння системою знань і умінь з предметів загальної середньої освіти (біології, екології, хімії, фізики) та використання їх у дослідницьких проєктах для оволодіння базовими методами наукових досліджень. Запровадження дослідницького підходу та проєктних технологій в освітньому процесі є важливим інструментом формування екологічної компетентності. За умов глобальних пандемій та воєнного стану виникає гостра потреба в спрямуванні роботи гуртків природничого профілю на вирощування екологічно чистої овочевої продукції для забезпечення продуктами харчування себе і своєї родини.

Гуртківці ЛОЦЕНТУМ ознайомлюються з методами біологічного захисту рослин від хвороб, шкідників та бур'янів. Вони досліджують значення використання сівозмін за переходу до органічного та екологічного землеробства, яка сприяє відновленню родючості ґрунтів та вирощуванню екологічно чистої овочевої продукції. У дослідницькій роботі використовують біопрепарати, що нормалізують мікрофлору ґрунту, зміцнюють імунітет рослин та покращують засвоєння рослинами корисних

речовин, зокрема макро- та мікроелементів. Обробка насіння біологічними препаратами стимулює розвиток корисної мікрофлори ґрунту, що покращує ріст і розвиток здорової рослини та збільшення врожайності в майбутньому.

На нашу думку для підвищення якості STEM-освіти потрібно:

Систематично оновлювати матеріально-технічну базу лабораторії.

Посилити відповідальність за надання неякісних послуг постачальників за формування STEM-лабораторій.

Підвищити рівень професійної компетентності вчителів та їх соціально-матеріального статусу.

НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНА РЕВОЛЮЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДРИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ РДГУ

Марія Ігорівна Шульгач

Здобувачка Рівненського державного гуманітарного університету

Оксана Борисівна Петренко

*науковий керівник
доктор педагогічних наук,
професор, завідувачка кафедри
теорії і методики виховання*

Науково-технічний прогрес, який відбувається на сучасному етапі розвитку суспільства, що визначив якісні зміни у засобах, умовах, формах, правилах, предметах праці, моральний аспект ставлення до особистісного й професійного розвитку, спілкування та взаємозв'язку, наразі є актуальним. Як зазначається у книзі Клауса Шваба «Четверта промислова революція», технологічна революція, яка є уже в активному розвитку, кардинально змінює наш спосіб життя, роботу та відносини один з одним [3].

У цьому контексті вагоме значення мають дослідження явища четвертої промислової революції засновників «Ініціативи по цифровій економіці», науковців Школи менеджменту Слоуна та авторів праці «Друга епоха машин: Робота, прогрес та процвітання в часи надзвичайних технологій» Е. Брін'юлфссона та Е. Макафі [1]. Вчені зосереджують свою увагу на тому, що хоча технологічні перетворення та глобалізація зможуть покращити рівень розвитку країни та її добробут, але внаслідок цього буде зростати нерівність та невизначеність у соціальних сферах буття.

Концепція четвертої промислової революції (індустріальної) стосується не тільки сфер суспільного життя, тобто політики,

економіки, бізнесу, освіти, релігії, культури, права, екології, моралі, а й міжособистісних відносин. Впровадження новітніх технологій дають змогу йти в ногу з часом, використання гаджетів спрощують отримання інформації. Відтак, саме цінності є фундаментом освіти та умовою формування людини та суспільства, які у своїй як професійній, так і повсякденній діяльності зважають морально-етичний та публічний інтереси [1].

Перспективні, основні завдання та мета закладу вищої освіти в умовах промислової індустріальної революції спрямовані на забезпечення цілей навчання загалом, визначення головного, розв'язання питань, проблем, поставати перед ризиками та викликами, зважаючи на можливості і розробки нового розвитку освіти. На це спрямована діяльність кафедр педагогічного спрямування Рівненського державного гуманітарного університету, зокрема й кафедри теорії і методики виховання.

Цифрова компетентність педагогічного працівника має забезпечувати розвиток широкого спектру усіх її складових: від медіаграмотності до опрацювання та критичного оцінювання інформаційних даних, безпеки та співпраці в мережі Інтернет до знань про

різноманітні цифрові технології та пристрої, вміння використовувати відкриті ресурси та технології для професійного розвитку, формування в здобувачів освіти умінь ефективно користуватися цифровими технологіями та сервісами у навчальних та життєвих ситуаціях для вирішення різноманітних проблем та завдань, застосовувати інноваційні технології для оцінювання результатів їхньої навчальної діяльності, розуміння поняття кодування, елементів штучного інтелекту, віртуальної та доповненої реальності й вирішення професійних проблем за допомогою використання цифрових технологій [5; 2, с.37–38].

Соціально-економічні та технологічні зміни в Україні передбачають активний пошук нових напрямів підвищення ефективності виховання дітей та молоді. Зростання темпів розвитку й застосування цифрових технологій актуалізує необхідність підвищення якості підготовки педагогів до їхнього використання в освітньо-виховному процесі [4, с.7].

Враховуючи практико орієнтований характер діяльності соціальних інститутів, задіяних у вихованні дітей та молоді (заклади освіти, громадські дитячі та молодіжні об'єднання), цілком доцільним вважаємо створення можливості для виховання успішної особистості, яка здатна відповідати на виклики цифрового суспільства та конструктивно діяти в умовах діджиталізації.

Аналіз діяльності соціальних інститутів (закладів освіти, громадських дитячих і молодіжних організацій та об'єднань) у нових умовах (зокрема, у період пандемії) засвідчив їхню активізацію в пошуках нових можливостей (проведення онлайн лекцій, курсів, постійний зв'язок зі своїми вихованцями, організація та реалізація проєктів) [4, 39–40].

Звісно, нині можна спостерігати, що вища освіта та й освіта загалом намагається не відставати від цифровізації, але потрібні зусилля, щоб вільно користуватися інструментами, засобами комп'ютеризації, новими технологіями. Одночасно постає низка проблем, що існують у кіберпросторі: зловживання доступом до даних, конфіденційність і таке інше. Викладаючи дисципліни, працюючи з персоналом, враховуючи вимоги сьогодення, викладачі, вчителі та здобувачі освіти повинні все краще і більше засвоювати ІТ-технології, тому цифрова грамотність є однією з ключових потреб сьогодення не

тільки для освітян та молодих людей, але й для людей старшого віку.

Фахівці Міжнародної платформи Studyportals, до якої залучені 3750 університетів світу та низка національних інститутів, окрім старіння населення світу, формулюють такі мегатренди, що впливатимуть на вищу освіту упродовж найближчих десяти років:

- зміни на ринку праці: зростання автоматизації впливає на глобальну робочу силу;
- невідповідність навичок: розрив між тим, чого потребує роботодавець, та тим, що пропонує освіта;

- суворіша імміграційна політика: більше бар'єрів для мобільності до країн з високим рівнем доходів;

- економічні зміни: залежність економічного зростання від ринків, що розвиваються;

- дисбаланс потужності: попит в економіках, що розвиваються, проти пропозиції в розвинених економіках;

- бюджетний тиск: вища освіта стикається зі скороченням державного фінансування.

Перелічені вище мегатренди здійснюють такі впливи на сферу вищої освіти:

- зростання кількості людей, залучених до вищої освіти (332 млн студентів до 2030 р. або на 56 % порівняно з 2015 р.);

- якісні зміни в характері попиту: просування освіти упродовж життя;

- впровадження онлайн/змішаного навчання;

- подібнення освітніх програм;

- орієнтація на результати в кар'єрі;

- спеціалізація / консолідація інституцій [5 с.27–28].

Враховуючи важливі та глобальні завдання цифрової революції та науково-технологічні тенденції, одним з головних напрямів розвитку країн світу вказано STEM-освіту (наука, технології, інженерія і математика). Отже, взаємодія соціальних інститутів та технологізації в освітньому процесі в цифровому освітньому просторі повинна бути спрямована на формування модернізації потреб та вимог суспільства та молоді загалом. Розвиток креативного мислення, цифрової грамотності, логічне вирішення проблемних ситуацій, оптимізація освітніх процесів та самореалізація в умовах цифрового суспільства – поняття, які є важливими та становлять невід'ємну складову частину процесу формування зрілої особистості в діяльності колективу кафедри теорії і методики виховання РДГУ.

Список використаних джерел

1. Бріньолфссон Е., Макафі Е. (2016). Друга епоха машин: робота, прогрес та процвітання в часи надзвичайних технологій. Київ: FUND, 236 с.

2. Івашев Є., Сахно О., Грядуща В., Денисова А., Лукіянчук А., Удовик С. (2021) Розвиток цифрової компетентності педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій: навчальний посібник. Біла Церква: БІНПО. 258 с.

3. Клаус Шваб (2019). Четверта промислова революція. Формуючи четверту

промислову революцію. пер. з англ. Харків. КСД, 416 с.

4. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / Національна академія педагогічних наук України. (2021). 52 с. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Kontseptsiia-vykhovannia-ditey-ta-molodi-v-tsyfrovomu-prostori.pdf> (дата звернення 21.04.2022).

5. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення 20.04.2022).

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Дубяга Ангрій

*завідувач відділу національного виховання
та позашкільної освіти
Донецького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти*

Золотар Олена

*методист відділу національного виховання
та позашкільної освіти
Донецького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти*

Розвиток освітньої системи – це ключовий аспект розвитку держави в цілому, адже від рівня освіченості населення залежить не тільки науково-технічний прогрес у країні, але й розвиток демократичного та правового суспільства в цілому. Тому забезпечення якості освіти є першочерговим завданням на всіх рівнях. Якість освітнього процесу безпосередньо залежить від декількох чинників. Умовно їх можна поділити на матеріальні та кадрові. До матеріальних ресурсів доцільно віднести матеріально-технічне, програмне та методичне забезпечення. До кадрових – рівень теоретичної підготовки педагогів, їхню мотивацію, системність самоосвіти та підвищення кваліфікації. Якщо матеріальні чинники здебільшого залежать від безпосереднього фінансування закладів або фінансування установ, які надають свої послуги, то кадрові чинники багато в чому залежать від системи

роботи з педагогами. Для існування освітнього процесу необхідна наявність двох елементів – педагог і учень. Решта елементів, до яких звикли сьогодні, є все одно другорядними. Звідси витікає, що кадровий чинник якості освітнього процесу є головним.

Переважає більшість педагогічних працівників мають профільну вищу освіту, проте педагогічна наука не стоїть на місці та для забезпечення якісного освітнього процесу необхідно постійно підвищувати кваліфікацію. З цього випливає пряма залежність: чим більш якісно здійснено підвищення кваліфікації, тим більш якісно здійснюється освітній процес. Не маючи на меті здійснювати детальний аналіз стану підвищення кваліфікації, на деякі аспекти слід відреагувати.

Тривалий час у країні існувала централізована система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. І вона давала системний

результат. Педагоги проходили підвищення кваліфікації при обласних інститутах підвищення кваліфікації (сертифікованих і ліцензованих), які або виступали авторами новацій у педагогіці, або транслювали набутий досвід в інших науково-методичних установах. Децентралізація процесу підвищення кваліфікації призвела до неконтрольованих наслідків, адже втручання в цей процес агентів у вигляді громадських організацій, які доволі часто жодного відношення не мали до педагогічної науки, може призвести до зниження якості підвищення кваліфікації. Тому на цю ситуацію треба впливати вже зараз, а саме – розробити чіткі критерії (наявність ресурсів, кадрове забезпечення тощо), здійснення сертифікації та ліцензування громадських організацій щодо здійснення підвищення кваліфікації. Новація у вигляді поступового підвищення кваліфікації обсягом 1 кредиту щорічно виглядає цілком логічно, адже педагогіка – наука надзвичайно динамічна і поступове та систематичне підвищення кваліфікації дає змогу рухатись в ногу із часом і набувати необхідних знань та навичок для здійснення своєї професійної діяльності. Особливої актуальності «поступовість» набуває в умовах стрімких змін, у яких перебуває країна й освітня система зокрема (пандемія та перехід на дистанційну освіту, активна фаза російсько-української війни тощо). Але фінансова децентралізація, коли педагогічні працівники проходять підвищення кваліфікації не за рахунок обласного бюджету за замовленням, а за бюджетні кошти громад, які доволі часто заощаджують кошти і не покривають всі витрати в необхідних обсягах, призвела до певних труднощів. Окреслені проблеми вимагають негайного реагування на загальнодержавному рівні.

Наступним надважливим питанням підвищення кваліфікації педагогічних кадрів є актуалізовані вектори його здійснення. На сьогоднішній день таких векторів декілька.

Вектор 1. «Забезпечення реалізації концепції НУШ». Нова українська школа – це не тільки створення мережі опорних закладів освіти та їхніх філій, нове устаткування, глобальний ремонт і нові підручники (матеріальні чинники якісного освітнього процесу), а перш за все концептуальні зміни у підходах здійснення освітнього процесу. Доволі довго у якості головної мети системи освіти було надання знань, умінь і навичок (пасивна

модель, за якою діти мали засвоїти певну інформацію та могли її відтворити), але головною новацією Нової української школи є здійснення освітнього процесу таким чином, щоб сформувати навички самостійно здобувати необхідні знання, підходити до справи творчо, самостійно робити висновки і робити оцінку. Перехід на цей новий якісний рівень можливий лише за умови впровадження технологій активного й інтерактивного навчання. Тому першочерговим завданням підвищення кваліфікації сьогоднішніх педагогів є навчання здійснювати освітній процес за допомогою дискусій, евристичних бесід, проєктів, тренінгів та інших технологій навчання, які дозволять вирішувати завдання НУШ.

Вектор 2. «Тріада НУШ». Концепцією Нова українська школа передбачено доволі гармонійну модель майбутнього випускника, яка набула вигляду своєрідної тріади «Особистість. Інноватор. Патріот». З огляду на поставлені задачі необхідно цілеспрямовано здійснювати підготовку вчителів для її реалізації. Перш за все підвищення кваліфікації має бути спрямоване на опанування засобами реалізації особистісно орієнтованого навчання, яке має ґрунтуватись на принципах дитиноцентризму. Формування особистості – дуже складний процес, тому він має реалізуватись і під час урочної діяльності, і під час позаурочній. У цьому контексті провідна роль відводиться класному керівнику, який виступає в якості куратора та наставника. Фактично маємо ситуацію, коли кожна дитина повинна мати індивідуальну траєкторію особистісного зростання з постійним супроводом педагога. Інноваційність мислення можна сформувати лише систематичною роботою над зоною найближчого розвитку. Коли ставляться завдання, які потребують стимуляції подальшого розвитку та творчого підходу, «народжується» потреба і в інноватиці. Виховання патріотизму – це не дискретне завдання, це постійна та цілеспрямована робота всіх суб'єктів освітнього процесу. Актуальність цього компоненту тріади НУШ не потребує додаткової аргументації актуальності. Проте вже зараз очевидно, що в ракурсі патріотичного виховання необхідно здійснити перегляд підходів. Воно не може зводитись до прослуховування інформації як на партійних зборах радянської доби, воно має ґрунтуватись на засадах

дієвості. З одного боку необхідно формувати дієвий патріотизм, коли людина прагне діяти і діє в інтересах своєї держави, з іншого боку формувати такий патріотизм можна лише через дію. Тому виховання патріотизму в закладі освіти має відбуватись виключно через дію, через постійне включення дітей у процес, де вони зможуть відчувати свою важливість, самостійно зробити оцінку свого внеску та бачити результат.

Для втілення в життя визначеної тріади необхідна змістовна підготовка педагогічних працівників, яку ми спостерігали по відношенню до вчителів початкових класів. Така позитивна практика, на жаль, згорнулася, і вчителі-предметники отримали рівень підготовки набагато гірший насамперед через переважно дистанційну форму підготовки. Для вирішення цього питання доцільно запустити проєкт літніх таборів для вчителів, де вони безпосередньо зможуть опанувати необхідні навички.

Вектор 3. «Дистанційне навчання». Останнім часом ця форма стала переважаючою над класичною, адже освітній процес довелось організовувати в умовах пандемії, а потім в умовах військових дій. Дистанційне навчання також може давати гарні результати, проте для його якісного здійснення необхідно якісне опанування педагогами відповідних технологій. Вони мають уміти здійснювати дистанційне навчання як в синхронному, так і в асинхронному режимах, використовувати всі можливості доступних мережевих платформ і сервісів, постійно підтримувати зв'язок з учнями й утримувати зацікавленість у вивченні предмету. Також треба акцентувати увагу на необхідності витримувати інтерактивну форму роботи і в дистанційному форматі. Пасивне слухання та виконання поставлених задач може звести нанівець усі досягнення НУШ. Здійснення освітнього процесу в інтерактивній формі у дистанційному режимі доволі специфічна робота, яка потребує відповідних умінь і навичок. Це також має бути завданням підвищення кваліфікації для забезпечення високої якості освітнього процесу за будь-яких умов.

Вектор 4. «Позашкільна освіта». Позашкільна освіта потребує особливої уваги, адже саме в цьому секторі є наявні системні проблеми. Першою проблемою є те, що певна частка працівників взагалі не має педагогічної освіти. Вони безперечно

є майстрами своєї справи та можуть досягти значних успіхів зі своїми вихованцями, але для цієї категорії вкрай необхідно організувати сертифіковані курси (можливо, навіть тривалі), де б вони опанували основи педагогіки, дитячої психології, конфліктології, дидактики та методології. Проте для вирішення поставленої задачі необхідна активізація роботи на загальнодержавному рівні. Другою проблемою є те, що дуже часто в закладі позашкільної освіти значна частка педагогів є сумісниками. Збільшення частки постійних працівників можлива лише за умови збільшення привабливості роботи в ЗПО, але й це питання може бути вирішено державним регулюванням, у тому числі моральним заохоченням і фінансовою мотивацією працівників. Третя проблема полягає в тому, що система позашкільної освіти виявилась найвразливішою при переході на дистанційну форму. Багато напрямків роботи гуртків безпосередньо вимагають постійного контакту з наставником. Тому для працівників цих закладів мають бути створенні особливі технічні умови та поглиблене опанування дистанційними освітніми технологіями.

Вектор 5. «Виховна робота». Виховання є невід'ємною частиною освітнього процесу. Відразу звернемо увагу на три аспекти, які є ключовими у здійсненні виховного процесу. По-перше, це наскрізний процес виховання, який передбачає перехід від окремих заходів із моралі до постійного процесу виховання під час освітнього процесу. Для відповідної роботи необхідно здійснити цілеспрямовану підготовку педагогів за предметною складовою, адже кожна дисципліна має свої особливості імплементації виховного компоненту. Не треба розуміти перехід до наскрізного виховання як абсолютну відмову від окремих виховних заходів. Вони мають бути приурочені до визначних подій і важливих урочистих та пам'ятних дат. Такі заходи повинні проводитись в оновленій, цікавій для дітей формі. Наступним аспектом є створення відповідного виховного середовища, а це означає розміщення відповідних зображень та інших матеріалів, малюнків, візерунків, які покликані формувати відповідні цінності у молодого покоління. Звичайно, мають бути повністю витримані вимоги до розміщення та використання державної символіки. Також особливої актуальності набуває створення шкільних музеїв, музейних

кімнат і куточків як особливого виховного простору та необхідності активного використання музейної педагогіки в освітньому процесі. Виховні заходи доцільно проводити в активних формах. Це можуть бути квести, вікторини, геокешинг, симуляції й інші форми, які дозволяють створити умови для максимального активного включення молодого покоління до процесу. Наразі є дуже позитивний досвід упровадження тренінгових технологій у виховний процес. Проте, як показала практика, значна частина педагогічної спільноти має доволі обмежені уявлення про методологію проведення тренінгу, адже бути його учасником і тренером різні речі. Підготовку тренерів з національно-патріотичного виховання було започатковано Національним еколого-натуралістичним центром спільно з Інститутом проблем виховання. Це безумовно позитивний досвід, який

вимагає продовження та збільшення масштабів. Ініціатива була підхоплена Донецьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, у якому поряд з тренінговою програмою київських колег уже впроваджуються 3 авторські тренінгові програми з національно-патріотичного виховання. На жаль, про тотальне охоплення педагогів цією підготовкою говорити зарано.

Якість освіти в Україні залежить від якості кадрового забезпечення. Отже, маємо ситуацію, коли від якісного підвищення кваліфікації кожного окремого педагогічного працівника залежить стійкість усієї освітньої системи. Для забезпечення якісного підвищення кваліфікації в нових умовах необхідно сформуванню принципово нову багаторівневу систему, яка забезпечить якість та контроль і створить підґрунтя для подальшого професійного зростання педагогічних працівників.

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ВИШНЕВОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ СЕРВІСІВ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Жайворонок Лідія Володимирівна

кандидат економічних наук

Вишнівський ліцей «ІДЕАЛ»

*Вишневої міської ради Бучанського району
Київської області*

Ключовими серед інших навичок є цифрові навички (компетенції). Стрімке використання «цифрових» технологій робить ці навички невід'ємними в сучасному суспільстві, адже завдяки їм громадяни можуть більш ефективно набувати компетенцій в багатьох інших сферах.

Україна впевнено просувається вперед із сучасною національною програмою навчання загальним та професійним цифровим компетенціям та навичкам як ключовим компонентам «цифрової» економіки.

«Цифрова» грамотність (або «цифрова» компетентність) визнана ЄС однією з 8 ключових компетенцій для повноцінного життя та діяльності людей.

Існує 5 основних блоків компетенцій та усього 21 компетенції, що до них входить, а саме:

1. Інформаційна грамотність та грамотність щодо роботи з даними. 1.1 Вміння шукати, фільтрувати дані, інформацію та цифровий контент. 1.2 Вміння оцінювати дані, інформацію та цифровий контент. 1.3 Вміння використовувати та управляти даними, інформацією та цифровим контентом.

2. Комунікація та взаємодія. 2.1 Вміння спілкуватися через використання цифрових технологій. 2.2 Вміння ділитися інформацією завдяки використанню цифрових технологій. 2.3 Вміння контактувати із суспільством, користуватися державними та приватними послугами завдяки використанню цифрових технологій. 2.4 Вміння взаємодіяти завдяки використанню цифрових технологій. 2.5 Знання «нетикету» (від англ. network та etiquette), тобто володіння правилами поведінки та етикету в цифровому середовищі.

2.6 Управління цифровою ідентичністю, тобто вміння створювати та управляти акаунтами.

3. Цифровий контент. 3.1 Створення цифрового контенту. 3.2 Вміння змінювати, покращувати, використовувати цифровий контент задля створення нового контенту. 3.3 Обізнаність щодо авторських прав та політики ліцензування відносно даних, інформації та цифрового контенту. 3.4 Програмування, тобто вміння писати програмний код.

4. Безпека. 4.1 Вміння захистити пристрої та контент, знання заходів безпеки, розуміння ризиків та загроз. 4.2 Захист персональних даних та приватності. 4.3 Охорона здоров'я, тобто знання та навички для збереження свого здоров'я та інших з точки зору як екології використання цифрових технологій, так і ризиків, загроз безпеці громадян. 4.4 Захист навколишнього середовища, тобто розуміння впливу цифрових технологій на екологію, навколишнє середовище, з точки зору їх утилізації, а також їх використання, що може нанести шкоду, наприклад, об'єктам критичної інфраструктури і т.д.

5. Вирішення проблем. 5.1 Вміння вирішувати технічні проблеми, що виникають із комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням, мережами. 5.2 Вміння визначати потреби та знаходити відповідні технічні рішення. 5.3 Креативне користування, або вміння завдяки цифровим технологіям створювати знання, процеси та продукти, індивідуально або колективно, з метою вирішення повсякденних життєвих та професійних проблем. 5.4 Вміння самостійно визначати потребу в отриманні додаткових нових цифрових навичок.

Цифровізація освіти та розвиток можливостей дистанційного навчання є одним із пріоритетів Міністерства освіти і науки України. Тому Міністерство розробило Концепцію цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року, яка спрямована на забезпечення закладів освіти цифровою інфраструктурою, розвиток Всеукраїнської школи онлайн, модернізація державного електронного журналу та підвищення рівня цифрової компетентності педагогічних працівників.

Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року представляє комплексне системне стратегічне бачення цифрової трансформації цих сфер та відповідає засадам реалізації органами

виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 р. №56, а також пріоритетним напрямом та завданням (проектам) цифрової трансформації на період до 2023 року, схваленим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 року № 365-р.

На сьогодні дедалі більше професій потребують набуття високого рівня цифрових компетентностей і володіння новітніми технологіями. Ця потреба також поглиблена наслідками пандемії коронавірусу, яка загострила проблему розвитку та опанування технологіями в системі освіти задля забезпечення прав людей на якісну освіту

Відтак, цифровізація вітчизняної освіти є безальтернативною вимогою сьогодення.

В закладах загальної середньої освіти Вишневої ТГ активно впроваджуються технології дистанційного навчання. Освітній процес за дистанційною формою навчання здійснюється у таких формах: навчальні заняття, самостійна робота; контрольні заходи.

Заняття можуть проводитись у синхронному та асинхронному режимах:

- синхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої всі учасники одночасно перебувають у вебсередовищі дистанційного навчання (чат, аудіо-, відеоконференції, соціальні мережі тощо);

- асинхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники взаємодіють між собою із затримкою у часі, застосовуючи при цьому електронну пошту, форум, соціальні мережі тощо. Основними видами навчальних занять за дистанційною формою навчання є: урок, практичні заняття, лабораторні заняття, консультації та інші.

Кожен з навчальних закладів Вишневої ТГ має свою розвинену систему організації дистанційного навчання, яка включає такі елементи:

Платформу дистанційного навчання, яка є корпоративною та унеможлиблює доступ до інформації сторонніх осіб.

Розклад уроків навчання з дотриманням санітарного регламенту.

Внутрішню систему забезпечення якості освіти (перевірка знань і умінь здобувачів освіти, контроль за викладанням предметів, контроль за оцінюванням здобувачів освіти,

аналіз, коригування, вдосконалення поточного перебігу освітнього процесу).

У Вишнівському ліцеї «ІДЕАЛ» було проведено опитування серед педагогічних працівників, метою якого було виявити сильні та слабкі сторони дистанційного навчання як явища та самої системи організації.

100% опитаних вважають, що володіння технологіями дистанційного навчання сьогодні є обов'язковою кваліфікаційною вимогою до професії вчителя, 99% визначають, що в умовах пандемії, воєнного стану дистанційне навчання є єдиною альтернативною формою освіти для абсолютної більшості учнів.

В ході проведено аналізу виявлено, що до імовірних загроз дистанційної освіти слід віднести можливе перенавантаження учнів через ненормований обсяг інформації що пропонується.

Також опитані усвідомлюють необхідність і виявляють готовність до підвищення кваліфікації з питань організації дистанційного навчання. 45,3% визнають не достатній власний рівень володіння засобами ІКТ. При цьому 11,3% опитаних висловлюють думку, що перешкодою на шляху впровадження

технологій дистанційного навчання є консерватизм педагогічних працівників.

Попри певне скептичне ставлення суспільства до дистанційного навчання, як форми здобуття освіти, 32,1% респондентів впевнено заявляють, що дистанційне навчання може бути таким самим ефективним, як і очне, але варто зосередити увагу на внутрішній системі забезпечення якості дистанційної освіти.

Отже, в закладах загальної середньої освіти Вишневої ТГ існує розвинена система дистанційного навчання, яка сприяє розвитку цифрових компетентностей усіх учасників освітнього процесу і забезпечує надання якісних освітніх послуг відповідно до вимог часу.

Перетворення — це завжди виклик, це праця та віра в одну спільну мету. Лише синергія політиків, урядовців, громадськості та бізнесу зможе підтримати такі структурні зміни й трансформації, що дозволять нам усім жити, вчитися, працювати, відпочивати та вести бізнес в умовах «цифрового» світу, беручи безпосередню участь у його створенні та використанні.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ І ПРОФЕСІЯ» – МОТИВАЦІЯ ДО ОСОБИСТОЇ ЕКОЕТИЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Шубчинський В.Д.

*завідувач відділу екології та природоохоронної роботи
Донецького обласного еколого-натуралістичного центру*

Мєнафова Ю.В.

*методист Донецького обласного еколого-натуралістичного центру,
к.х.н, доцент, Донбаської державної машинобудівної академії*

Економічний потенціал будь-якої країни багато в чому залежить від стану її енергетичних ресурсів і умов їх використання. Серед світових проблем за останні роки однією із найважливіших є енергетична проблема. Для збалансованого економічного розвитку всіх країн світу людству не вистачає приблизно 5–6 кратної кількості енергії, що виробляється на даний момент. Стає очевидним, що для економічного зростання необхідно форсовано розвивати використання

відновлюваних джерел енергії та енергоефективність.

Підвищення енергоефективності – спільне завдання. Воно рівно важливе як для держави, галузей, виробничих програм енергозбереження, так і для зменшення енергоспоживання на кожному навчальному і робочому місцях, усіх куточках людської життєдіяльності. Тенденції розвитку суспільної практики все сильніше вимагають інтеграції питань енергозбереження та

енергоефективності у позашкільну освіту. Компетентність в енергетичних питаннях стала необхідною умовою інтелектуального та професійного розвитку.

У 21 столітті проблема взаємодії людського суспільства з навколишнім природним середовищем є однією з найважливіших і найгостріших. Людина опинилася на межі остаточної руйнації довкілля і самознищення. Тому неабиякого значення набуває просвітницька робота серед молоді, формування екологічного стилю мислення здобувачів освіти, мотивації до економії енергії, сприяння залученню підростаючого покоління до участі в енергозберігаючих проєктах, привертання уваги до проблем змін клімату, раціонального використання ресурсів.

Ефективне використання енергії та ресурсів – ключ до успішного розв'язання глобальних екологічних проблем. Здобувачі освіти повинні бути обізнаними з дієвими практичними заходами для пом'якшення змін клімату, зокрема енергозбереження та енергоефективності. Кожен має усвідомити свою відповідальність за майбутнє планети і бачити можливості своєї участі у виконанні першочергових завдань.

Навчальна програма «Енергоефективність і професія» дає знання не тільки про енергію та її взаємозв'язки з довкіллям, але й створює мотивацію для збереження ресурсів, енергоефективної свідомості, виховує навички екологічно стійкого та безпечного стилю життя, долучає до корисної діяльності з енерго – та ресурсозбереження.

Актуальність навчальної програми є необхідною складовою формування самовизначення особистісної професійної підготовки учнівської молоді в гуртках позашкільної освіти для всіх галузей економіки нашої держави, одержання вихованцями як теоретичних, так і практичних знань, необхідних для компетентного вирішення питань енергозбереження, зменшення антропогенного впливу на навколишнє середовище та розвиток екологічної етики особистості.

Метою навчальної програми є вивчення основних понять і шляхів вирішення завдань, які виникають перед суспільством і кожною людиною щодо раціонального використання енергетичних ресурсів та мінімізованого впливу на довкілля при збереженні комфортних умов життєдіяльності.

Програма розрахована на гуртки (8–12 осіб) вищого рівня з учнівською молоддю віком від 16 до 23 років.

На опрацювання навчального матеріалу відводиться 216 годин (6 годин на тиждень).

Основні форми і методи проведення гурткової роботи: STEM, STEAM, STREAM і проєктне навчання, нетворкінг, лекції, семінари, конференції, екскурсії.

Програма враховує переваги STEM-освіти в гуртках, а саме наукового, експериментального та пошукового спрямування, шляхом реалізації як традиційних, так і нових ефективних форм роботи, які, в свою чергу, привертають увагу до STEM-професій. Тематика розділів спрямована на формування і розвиток навичок науково-дослідницької та інженерної діяльності, винахідництва, підприємництва, ранньої професійної самовизначеності та готовності до усвідомленого вибору майбутньої професії, популяризацію науково-технічних та інженерних професій, поширенням інновацій у сфері освіти.

Застосовуються різноманітні засоби навчання:

- друковані методичні засоби: підручники, електронні підручники, навчальні посібники, картки-завдання, навчальні інструкції, навчальні алгоритми;

- наочне приладдя: «натуральне» – обладнання, прилади, інструменти, матеріали, зразки тощо; «образне» (зображувальне) – фотографії, постери, плакати; «знакові» моделі, графіки, схеми, таблиці;

- технічні засоби навчання: «інформаційні» – відеоапаратура (комп'ютери, мультимедійні технології, проєкційні екрани; оверхед-проєктори; слайдпроєктори; копії-дошки, інтерактивні дошки, документ-камери, відео-конференційні системи, маркерні дошки, проєкційні столики тощо) та «контролюючі» тренажери, прилади для діагностики процесів.

Використання засобів STEM-освіти дає можливість вихованцям здійснювати проєктну та дослідницьку діяльність, засвоювати науково-технічні знання, розвивати навички критичного мислення.

Практичні заняття проводять відповідно до накопичених теоретичних знань. Досягнення вихованців у навчально-пізнавальній діяльності перевіряються у процесі розв'язування пошукових завдань, написання

науково-дослідницьких робіт, виступів на науково-практичних конференціях.

Програма також передбачає конкурси, інтелектуально творчі марафони, турніри, оскільки у процесі виконання різноманітних завдань вихованці розвивають гнучкість, образність, креативність мислення, логіку, уяву, а головне – вміння самостійно вибирати й ухвалювати рішення. Як результат – учнівська молодь отримує потужний стимул до самоідентичності, творчого розвитку та підвищення особистого IQ.

Суттєвою частиною навчальної програми є можливість організації роботи гуртків (ураховуючи отриманий досвід проведення

занять в умовах епідеміологічної ситуації, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2) дистанційно на основі різних цифрових систем управління навчанням, яка є особливо необхідною в умовах воєнного та повоєнного стану.

Навчальну програму можливо коригувати відносно безпекової ситуації в регіоні. Керівник вносить зміни й доповнення до змісту програми, визначає, скільки годин потрібно на опанування тієї чи іншої теми, і змінює відповідні корективи щодо планування своєї роботи на основі можливостей матеріальної бази освітнього закладу.

Вищий рівень, один рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ГУРТКА «ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ І ПРОФЕСІЯ»

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
2	3	4	5
Вступ	3	-	3
Проблеми раціонального використання енергетичних ресурсів	12	6	18
2	3	4	5
Природа, техніка, життєдіяльність – енергоефективні колооберти речовин та енергетичних потоків	6	3	9
Схеми потоку енергії, енергетичний баланс та енергетичні параметри – основи енергоефективної діяльності	6	3	9
Енергія і енергоефективність у суспільстві та кожної людини	24	12	36
Галузь, підприємство, робоче місце – аналіз та розкриття потенціалу енергоефективності	12	6	18
Розкриття потенціалу енергозбереження та енергоефективності – комплексне завдання	6	3	9
Особистий енергетичний та екологічний баланс	6	3	9
Європейська модель енергоефективного розвитку	24	12	36
Майбутні виклики енергоефективності в Україні та ЄС	12	6	18
Організаційно-технологічні та інвестиційні складові стратегії енергоефективності	6	3	9
Європейська практика формування енергоефективної свідомості	6	3	9
Діджиталізація та декарбонізація як основа кліматичної нейтральності екосистеми	18	12	30

Освітня концепція «розумного» сталого міста	9	6	15
Штучний інтелект і кібербезпека «розумної» енергетичної інфраструктури	9	6	15
Основи науково-дослідницької діяльності	48	27	75
Поняття про науково-технічне дослідження та методи його проведення	6	3	9
Основні засади роботи з науковою інформацією	15	6	21
Написання й оформлення науково-дослідницької роботи	18	12	30
Представлення і захист науково-дослідницької роботи	9	6	15
Освітня та презентаційна діяльність	6	9	15
Освітня діяльність	6	3	9
Презентаційна діяльність	-	6	6
Підсумок	3		3
Разом	138	78	216

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шубчинський В.Д. Проблеми апробації та впровадження курсу «Основи енергоефективності» у ПТНЗ/ М.С Бережний, В.Д. Шубчинський// VII Международная конференция «Стратегия качества в промышленности и образовании», (3–10 июня 2011 г., г. Варна, Болгария) : материалы в 3-х т. / [сост.: Т.С. Хохлова, В.А. Хохлов, Ю.А. Ступак]. – Д.; Варна, 2011. – Т. 1.– С. 375–378. (спеціальний випуск міжнародного наукового журналу «Acta Universitatis Pontica Euxinus»).

2. Шубчинський В.Д. Методичні рекомендації що до забезпечення професійної компетентності учителя та учня у процесі вивчення курсу «Основи енергоефективності» у ПТНЗ /В.Д.Шубчинський, Ю.В. Менафова// Інноваційні технології управління компетентнісно-світоглядним становленням учителя: фізика, технології, астрономія: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський: 2011. – Вип.№ 17, 330, с.183–186.

3. Шубчинський В.Д. Організація лекційно-семінарських занять з предмета «Основи енергоефективності»/В.Д.Шубчинський//Науково-методичний журнал «Професійно-технічна освіта», №2, м. Київ. – 2012р., – С. 29–31.

4. Шубчинський В.Д. Формування професійної компетентності викладача курсу «Основи енергоефективності» у ПТНЗ

за допомогою системи дистанційної освіти / В.Д. Шубчинський, Ю.В. Менафова// Інновації в навчанні фізики: національний та міжнародний досвід: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна – Кам'янець-Подільський: 2012. – Вип.№ 18, 330 – с.240–243.

5. Шубчинський В.Д. Формування професійного світогляду учнів у процесі викладання курсу «Основи енергоефективності» / В.Д. Шубчинський // Науково – методичне забезпечення професійної освіти і навчання: тези звіт. наук.-практ. конф., 29 березня 2012р. / НАПН, Ін-т проф.-техн. освіти ; [за заг. ред. В. О. Радкевич]. – ipito_info@ukr.net

6. Шубчинський В.Д. Дистанційне навчання при апробації та впровадженні курсу «Основи енергоефективності» у ПТНЗ / В.Д. Шубчинський, Ю.В. Менафова // Інноваційна професійно-технічна освіта: пошуки шляхів оновлення: матеріали III Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. 26–30 березня 2012. – Донецьк, 2012. – С. 316–318

7. Шубчинський В.Д. «Основи енергоефективності» Результати апробації та впровадження/ В.Д. Шубчинський// Журнал Профтехосвіта, №12 (60), грудень 2013, – С. 13–15

8. Шубчинський В.Д. Можливості особистісного розвитку учнів/ В.Д. Шубчинський //Управління якістю

підготовки майбутнього вчителя фізико-технологічного профілю: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (редкол.: П.С. Атаманчук та ін.), Кам'янець-Подільський, 2014. – С.154–155

9. Шубчинський В.Д. Додаткова професійна освіта у розвинутих країнах // В.Д. Шубчинський // Безперервна освіта в умовах інформаційного суспільства: досвід, проблеми, шляхи реалізації: матеріали VII Міжнародних наукових читань, присвячених пам'яті академіка С.Я. Батишева, Жовтень 2014, ІПТО, Київ – 2014

10. Шубчинський В.Д. Розвиток технологічної компетентності викладача курсу «Основи енергоефективності» у ПТНЗ за допомогою системи дистанційної освіти // В.Д. Шубчинський // Климат. Природа. Энергия Международной образовательной проект SPARE. Международная школа педагогического мастерства: тезисы докладов (3–5 апреля 2015г., п.г.т. Верхнячка. – К.: Институт одаренного ребенка, 2015 – С.65–67.

11. Шубчинський В.Д. Значення соціальних мереж для розвитку і самореалізації молоді у своїй еколого-натуралістичній діяльності // В.Д. Шубчинський // Розвиток науково-пізнавальної активності дітей та учнівської молоді засобами еколого-натуралістичної роботи: збірник статей [В. В. Вербицький, А.О. Адамович, Н.П. Александрова та ін.]. Всеукраїнського семінару заступників директорів центрів еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді (20–22 травня 2015 р.), Чернівці: «Місто», 2015 – С.136–141.

12. Шубчинський В.Д. Електронні ресурси у позашкільній освіті // В.Д. Шубчинський // Освіта для збалансованого розвитку: перспективи в Україні: матеріали II Всеукраїнського форуму «Освіта для збалансованого розвитку» (Київ, 13–14 квітня 2016 р.). – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2016. – 188 с., – С.178–181.

ЯКІСНА ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА ТА ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Лазаркевич Лариса

*методист,
керівник гуртка.*

Позашкільного навчально-виховного об'єднання

Якісна позашкільна освіта відповідає сучасним життєвим потребам розвитку країни. Науково-методичне забезпечення та методична діяльність позашкільного педагогічного процесу в ПНВО це ефективний засіб оптимізації навчально-виховної та методичної роботи навчального закладу. В умовах впровадження нової української школи в систему освіти позашкільні заклади стають невід'ємним компонентом освітньої структури, який сприяє всебічному, гармонійному розвитку особистості учня, його соціальній адаптації та самореалізації в суспільства.

Педагогічна компетентність виступає необхідною умовою ефективної взаємодії всіх учасників виховного процесу, професійної самореалізації педагога і досягнення навчально-виховних цілей, спрямованих на розвиток особистості учня.

Оновлення системи позашкільної освіти передбачає вирішення ряду системних завдань: нормативно-правових, економічних, змістових тощо. Першочерговим з них є досягнення нової сучасної якості освіти.

Під якістю освіти в загальному плані ми розуміємо відповідність її сучасним життєвим потребам розвитку країни. В педагогічному плані, для позашкільних навчальних закладів, орієнтацію не тільки на засвоєння вихованцями певних знань, умінь та навичок, а головне, на розвиток та соціалізацію особистості. Тобто, позашкільний заклад має формувати систему універсальних знань, умінь і навичок, а також досвід самостійної діяльності, особистої відповідальності, творчої праці вихованців.

Розвиток творчого потенціалу педагога вимагає формування у нього мотивів

пошукової діяльності через усвідомлення власної та єдиної науково-методичної проблеми закладу, стимулювання розвитку тих потреб, які сприяють його самореалізації через інноваційну та самоосвітню діяльність. Адже, творче ставлення до педагогічної діяльності – це один з найважливіших якостей фахівця.

На етапі реформування системи освіти, позашкільної зокрема, особливу роль відіграє професійний потенціал педагогів, здатних до системного й конструктивного мислення, швидкої орієнтації в інформаційному просторі, ефективно професійної діяльності. У сучасних умовах розвитку позашкільної освіти важливими і необхідними є розробка і впровадження нових підходів, що сприяють підвищенню її якості і забезпечення доступності. Серед них важлива роль належить компетентнісному підходу. Компетентнісний підхід в позашкільній освіті – це підхід, що базується на застосуванні в меті, завданнях, змісті, формах та методах позашкільної освіти компетентностей особистості.

Основними шляхами розвитку професійної компетентності педагога є: робота в методичних об'єднаннях, творчих групах, інноваційній діяльності, освоєння нових педагогічних технологій, передача власного педагогічного досвіду та інші. Жоден

з перерахованих шляхів не буде ефективним, якщо педагог не усвідомлює необхідності підвищення професійної компетентності. Звідси випливає необхідність мотивації і створення сприятливих умов для педагогічного росту.

Забезпечення належного розвитку зазначених вмінь, навичок, здібностей педагогів неможливе без об'єктивної інформації про рівень розвитку їх професійної компетентності. Таку можливість надає педагогічний моніторинг.

Позашкільна діяльність в умовах нової української школи розглядається як важливий фактор найповнішого розкриття здібностей та розв'язання різноманітних освітніх проблем, створення цілісної системи пошуку та виховання творчо обдарованої особистості. Тобто, позашкільні заклади освіти найдієвіше впливають на безперервне і свідоме духовне вдосконалення і самовизначення дітей.

Одним із завдань нової української школи є створення ефективного професійного простору, який допоможе підвищити професійний рівень педагогічних кадрів, оволодіти всім багатством ідей з проблеми формування професійної компетентності педагога, глибоко усвідомити суть накреслених змін і завдань.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Ольга Пухтіцька

*кандидат педагогічних наук
КЗВО «Вінницька академія
безперервної освіти»*

Сучасність диктує нам умови, прийнявши які, змушені розуміти наслідки наших дій. Першочергово це стосується сфери освіти, напрямів її розвитку, адаптації у світовому і європейському освітньому і науковому середовищі, а головне – рівня і якості знань наших дітей.

Провідні думки щодо тенденцій підвищення якості освіти прослідковуємо у спільному співіснуванні та інтеграції у просторі, що не обмежить свободу вибору особистості щодо країни проживання чи працевлаштування, ствердженні демократичних та загальнолюдських цінностей [1, с. 5] з одночасним збереженням власних (українських) традицій

педагогічного і науково-педагогічного спадку.

Освіта будь-якої з провідних економічно-стрімких країн переживала свій надлом. Про це говорять дослідження Андрущенко Н. (становлення дистанційної освіти у США), Апкарової Є. (політична криза в освіті Франції), Бутової В. (освітня політика Фінляндії), Рибської О. (традиції польської освіти), Сулими О. (інтернаціоналізація як провідна тенденція розвитку освіти Німеччини) тощо. Уже кілька років поспіль на такому складному етапі перетворення і трансформації знаходиться і освіта України. Цей процес ускладнений через появу коронавірусної хвороби

і довгого періоду карантину, а тепер і через військові дії. Проте будемо сподіватися, що саме ці фактори стануть дієвими для прискорення ефективних змін, а ми навчимося оптимально отримувати, накопичувати, перетворювати і використовувати знання, уміння, практичні навички, а головне, змінюватися і трансформуватися, адаптуватися до вимог часу, що є головним у сучасному світі.

Окреслимо, на нашу думку, основні тенденції розвитку сучасної української освіти.

1. Навчання за новим стандартом НУШ у 5-их класах. Можемо стверджувати, що до такої роботи вчительство України готове, оскільки знання та навички щодо цього напряму накопичувалися упродовж 2021 року під час навчання освітян.

2. Дискусійне питання роботи закладів дошкільної освіти.

3. Робота над модельними навчальними програмами для середньої школи (5–6 класи) та можливість друку підручників, а також продовження розробки необхідних методичних рекомендацій, матеріалів для вчителів, які впроваджуватимуть реформу НУШ у 5-их класах.

Основними завданнями тут є: збереження ефективності дистанційної освіти, рівний доступ до дистанційного навчання, налагодження зв'язку з учнями, які поза межами України.

4. Розширення можливостей, а головне, збереження позашкільної освіти. Погодьмося, сьогодні позашкільна освіта державного рівня, гурткова робота приватних закладів позашкілля є чи основою розвитку наших дітей, їх можливості до спілкування з однолітками, відпочинку після шкільних занять, вияву власних талантів та амбіцій. На жаль, коли заклади позашкільної освіти перейшли в управління місцевими громадами, їх кількість суттєво зменшилася в Україні.

5. Робота з дітьми з особливими освітніми потребами та їх оптимальне включення в освітній процес.

6. Розширення завдань закладів вищої освіти, забезпечення якісних змін щодо вимог і завдань для викладачів вищої школи, інтеграція студентів, молодих вчених та науковців в європейський освітній процес, але забезпечити зменшення ризику втрати молодих науковців, покращення якості вищої освіти.

Звісно, сучасна українська освіта має багато тенденцій для розвитку, змін і якісних перетворень. Головне, що ми повинні зробити сьогодні – це зберегти її традиції та якісно наповнити інноваційними вкрапленнями, сприяти її постійному розвитку, навчити дітей, студентів, вчителів розумінню необхідності постійного навчання протягом усього життя.

Певно, що більшість дітей сьогодні не мають бажання навчатися офлайн, тобто у стінах закладу освіти, воліючи до навчання, що стало для нас вже звичним – в онлайн-форматі. Чи свідчить це про лінощі наших дітей, а чи навпаки – про їх кращу пристосованість до сучасних умов і реалій, де вони не хочуть втрачати дорогоцінний час, швидко приймають виклики інформаційного поля і уже вміють визначати для себе пріоритетні завдання та завдання менш важливі, це питання, що слід вивчати. Проте підкреслимо, що зосередження на освіті формату онлайн є найважливішим сучасним напрямом української шкільної, позашкільної, вищої освіти та освіти дорослих. І тут варто загострити увагу на підготовці учителів, вихователів, керівників гуртків, навіть тренерів і шкільних психологів та соціальних педагогів, вдосконаленні їх інформаційної компетентності, перезавантаженні їх ролі як одних з основних учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Сучасні традиції виховання та освіти: досвід країн світу / Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка / Науково-допоміжний бібліографічний покажчик, 308 с.

2. Реформа НУШ і війна: які зміни чекають школу з 1 вересня? / Шиян Р., електронний доступ: <https://osvitoria.media/experience/reforma-nush-i-vijna-yaki-zminy-chekayut-serednyu-shkolu-z-1-veresnya/>

3. Лабунець Ю. Тенденції та особливості глобалізації інтернаціоналізації вищої освіти у вимірі третього тисячоліття / Молодий вчений, № 10, жовтень, 2018, С. 599–603.

4. Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи. Монографія / за заг. ред. Н.Г.Ничкало, І.Ф.Прокопенка. Київ, Харків. Інститут освіти дорослих імені І.Зязюна НАПН України, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, 2020. 544 с.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ З ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ЗА РАХУНОК КОРЕЛЯЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ ШКОЛИ ТА ПОЗАШКІЛЛЯ

Шаповалова Тетяна

Львівський міський дитячий еколого-натуралістичний центр, м. Львів

Нині в Україні, як і в усьому світовому освітньому просторі, помітного поширення набули дистанційні технології навчання. Особливо актуальною ця форма освіти стала після запровадження карантину та початком війни у державі. Це змусило заклади освіти пристосовуватися до нових реалій та шукати нові шляхи надання освітніх послуг, дало привід переглянути співпрацю традиційної школи та позашкільця, і долучитись до спільного освітнього процесу, доповнюючи один одного на базі інтернет платформ різного формату.

Львівський міський дитячий еколого-натуралістичний центр (ЛМДЕНЦ) багато років співпрацює із загальноосвітніми школами Львова, а у останні 2 роки проводить онлайн навчання гуртка «Природа рідного краю», календарний навчальний план якого співпадає з розділами календарного плану предмету «Я досліджую світ» для учнів 4-х класів. Таким чином ми доповнюємо роботу шкільного педагога, поглиблюємо знання учнів, маємо можливість опрацювати складні питання навчальної програми індивідуально з кожним вихованцем.

Важливу роль для якісного проведення онлайн навчання займає технічна підготовка закладу (наявність сучасних комп'ютерів, стабільне підключення до мережі Інтернет). Для проведення онлайн занять нами була обрана інтернет-платформа Zoom. Це дозволило використовувати у навчанні презентації, які активізують зорову пам'ять учнів, проводити різноманітні вікторини для закріплення вивченого матеріалу, залучати дітей до віртуальних екскурсій. Також заняття можна записувати, що дає можливість повторно їх прослухати для тих учасників навчання, які з певних причин не долучились до уроку, або повторити пройдений матеріал. Із початком війни, багатьом родинам довелося виїхати закордон, а дітям залишити звичний формат навчання. Проте, завдяки технології дистанційного навчання, напрацьованої під час карантину, учні змогли продовжити

освітній процес зі своїми однокласниками і педагогами, перебуваючи у інших країнах. При традиційному навчанні вчителю досить важко приділити необхідну кількість уваги всім учням групи, прилаштуватися під темп роботи кожного. Використання дистанційних технологій підходить для організації індивідуального підходу, адже учень може швидко отримати у вчителя відповіді на виникаючі питання, що є одним із позитивних моментів онлайн навчання.

Одна з головних ідей дистанційного навчання полягає в тому, що взаємодія учасників навчально-виховного процесу забезпечує виконання завдань навчання, виховання та гармонійного розвитку особистості. Тому, однією з розповсюджених форм дистанційного навчання є проведення відеоконференцій в онлайн режимі. Такі конференції проводяться у визначений день і в призначений час. Для якісного проведення відеоконференцій необхідна їх чітка підготовка: розробка програми, своєчасна інформація про проведення з використанням різних каналів зв'язку, підготовка активних учасників заходу, а також чітка координація дій модератором. Нами була організована і проведена конференція із доктором зоологічних наук, дворазовим учасником Антарктичної експедиції І. Диким, який ознайомив дітей із тваринним світом найхолоднішого континенту планети і дав відповіді на запитання учнів про побут, погодні умови та особливості свого перебування на станції «Академік Вернадський».

Передові технології Інтернет-навчання впевнено інтегруються в освітній процес, суттєво доповнюють і дають змогу істотно підвищити якість і продуктивність засвоєння матеріалу.

БАТЬКІВСЬКІ ЗБОРИ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ОСВІТНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ

Гаврилюк Сергій Володимирович
вчитель Дубенського ліцею №7
Дубенської міської ради Рівненської області

Освітні процеси сьогодення позначені численними змінами та інноваціями у різних напрямках. Не минули вони і цього важливого способу зв'язку педагогічного колективу з батьками. Саме батьківські збори дають змогу обговорити питання навчальної, виховної, методичної, господарської діяльності закладу освіти; встановити партнерські взаємини між педагогами та батьками; розглянути різні погляди на виховання, навчання і розвиток дітей; активізувати та розвинути виховні навички батьків, підтримати їхню впевненість у власних педагогічних можливостях; а також узгодити дії учасників освітнього процесу й уникнути непорозумінь.

Якщо озирнутися на інші країни, традиція батьківських зборів у більшій частині світу абсолютно відсутня. Найчастіше, родини збирають перед початком навчального року на загальні шкільні зустрічі, де адміністрація закладів освіти розповідає про всі нововведення або програми занять. Згодом, протягом року, відбуваються індивідуальні зустрічі батьків і педагогів у довільному форматі.

Щодо України, то класичні батьківські збори досі проходять в наших навчальних закладах. Нещодавно, освітня агенція Києва провела у цьому напрямку опитування педагогів та батьків. У результаті виявилось, що батьківські збори в звичній формі визнають малоефективними майже 76% директорів шкіл та 78% батьків. Однак, понад 46% класних керівників вважають їх продуктивними.

За даними дослідження, батьків найбільше цікавлять індивідуальні зустрічі з вчителями і тренінги, де вони могли б знайти відповіді на свої питання. Потрібно відзначити, що найкращою сучасною формою освітньої комунікації батьки, вчителі та директори називають Viber.

Для багатьох батьків традиційні збори – це повинність, витрачений час і конфліктні ситуації. Педагоги теж зазначали, що така комунікація часто є неефективною і викликає негативні емоції у всіх учасників освітнього процесу.

Загалом, батьківські збори поділяються на загальношкільні (організовані адміністрацією закладу двічі на рік: на початку першого та в кінці другого семестру) та класні (збори батьків класу), організовані класним керівником (куратором). Оптимальною тривалістю батьківських зборів є 1–1,5 години.

За змістом розрізняють організаційні, тематичні, підсумкові та комбіновані батьківські збори.

Безперечно, що батьківські збори попереднього формату мають безліч недоліків: монолог педагога у вигляді звітування й інформування без пошуку реальних шляхів вирішення проблем; неможливість вирішити питання, що стосуються конкретної дитини; пасивність і невдоволеність батьків; слабка взаємодія між учасниками даної комунікації та фіксований час проведення. Тобто, для залучення батьків до співпраці й активної участі в житті закладу освіти, традиційний спосіб зв'язку з батьками не досить підходить. Які ж кроки варто зробити у цьому напрямку у сучасний період?!

По-перше, педагогу, якщо цього вимагають обставини, варто організувати індивідуальні зустрічі з батьками. Не слід чекати та виносити на загальні усі особисті проблеми дітей та родин. Краще прояснити ситуацію тет-а-тет та знайти спільні шляхи вирішення проблем. Батьки будуть поважати вчителя за такий підхід.

По-друге, потрібно перетворювати загальні зустрічі на інтерактивні та корисні. Батькам не потрібні лекції про алкоголь, тютюн чи проблеми поведінки в школі, вони дорослі люди та добре все це розуміють. Краще влаштувати міні-сесії в колах по 5–6 осіб та запропонувати їм розглянути конфліктні ситуації і винести їх на спільне обговорення, наприклад: що робити, якщо ваша дитина ображає когось в класі чи групі? а якщо вона сама є жертвою булінгу? або як краще вплинути на дитячу успішність?

Обмін думками, різні погляди будуть корисніші для батьків, тим паче, що це без

конкретних персональних випадків.

По-третє, педагогам слід там, де це можливо, користуватися електронним зв'язком. Організаційні питання, питання успішності, дисципліни учнів можна вирішувати в чатах або особистих повідомленнях.

Загалом, враховуючи сучасні освітні реалії, педагоги-практики пропонують наступні моделі зустрічей з батьками: 1) настановча та підсумкова батьківські конференції, тобто – загальношкільні збори. На настановчій презентуються навчальні плани, влаштовуються екскурсії школою, а на підсумковій – адміністрація звітує за рік.

Друга модель – це особиста комунікація з вчителями-предметниками, батьками та учнями.

Третя модель – довільні сучасні, інтерактивні види батьківських зустрічей. Коли, як

і де проводити, вирішують батьки і класні керівники. Це цікава модель і дуже корисна, що може бути представлена у форматі: ігри-сесії, майстер-класи, тренінги, класні чаювання, батьківські уроки, фестивалі партнерства, сімейні свята, дні відкритих дверей, школа свідомого батьківства, тощо. Причому, час від часу, варто проводити анкетування, онлайн-опитування батьків, щоб дізнатись їхню думку з приводу форми зборів. Можливо, вони хочуть отримати певну інформацію, обговорити деякі питання та методики виховання.

У підсумку зазначаємо, що батьківські збори в оновленому вигляді можуть стати корисним каналом зв'язку між усіма учасниками освітнього процесу і дати позитивні результати.

СУЧАСНИЙ ВЧИТЕЛЬ

Гаврилюк Сергій Володимирович

*вчитель Дубенського ліцею №7
Дубенської міської ради Рівненської області*

Світ не стоїть на місці, він постійно рухається, змінюючи свої закони та правила. З кожним роком вимоги до вчителя змінюються, не залежно від того, який предмет він викладає, але сьогодні хочу зосередити вашу увагу саме на вчителеві початкових класів, адже найбільше змін у сучасній системі освіти здійснено у цій галузі повної загальної середньої освіти. Чим це зумовлене?

На мій погляд, основною причиною таких глобальних змін є прагнення створити «будинок», на якому дитина зможе себе реалізувати та розвивати, а щоб ця «будівля», була міцною, потрібно, щоб фундамент, був сильний та добре насичений великою кількістю потрібних речовин. Виникає питання, що має стати тим фундаментом на якому збудує себе учень? Звичайно, що початкова освіта, адже той багаж знань, та соціальний досвід, який здобувається дитиною у початковій ланці служить надійною базою, для подальшого опанування різних предметів та курсів. Важливе місце у цій складній системі відводиться вчителю початкових класів, як основному постачальнику соціального досвіду, та

рушійній силі на шляху всебічного та гармонійного розвитку особистості школяра. Тому не дивно, що питанням «Яким же має бути вчитель початкових класів» задавалася велика кількість відомих філософів, педагогів, гуманістів. Це легко можна простежити аналізуючи та опрацьовуючи праці таких відомих світочів, як Ушинський, Макаренко, Жан-Жак Руссо, Сухомлинський тощо. Це питання я намагатимуся вирішити в ході творчої роботи.

Вся суть змін у системі освіти полягає в процесі Євроінтеграції, адже, ми аналізуємо, та поступово впроваджуємо європейський досвід у різних галузях суспільного життя, це напряду залежить від нашого нестримного бажання стати частиною Європи. Тому впроваджуючи реформи, не лише в освіті, і в інших галузях ми прагнемо підняти свій суспільно – політичний рівень на вищий щабель, тим самим маючи можливість наслідувати нашу альма матір.

Образ вчителя початкових класів протягом багатьох років уособлює собою, неоцінений багаж знань, та надзвичайне терпіння, адже

він постійно підбирає все нові та нові методи, прийоми для успішної взаємодії з учнями, адже найціннішим результатом праці буде – всебічно розвинена дитина, яка здатна набувати уміння, знання, а також формувати навички взаємодії з соціумом. Цей образ був усталений протягом багатьох років, однак зараз цей образ дещо видозмінився, набуваючи все нових та нових рис.

Найголовнішим критерієм справжнього вчителя початкової школи була і залишається любов до дітей, дбайливе ставлення до кожного учня, який вирізняється своїм внутрішнім світом, таким насиченим, неповторним, тому вчитель має закласти в своїх учнях зерно любові та взаємоповаги, а найкращим способом це буде проявляти їх у навчальній та поза навчальній діяльності. Сучасний вчитель початкових класів, за реформою української школи, постає як друг, вірний товариш для дитини, якому можна довірити найпотемніші секрети та переживання, а в дітей молодшої ланки це звичне явище. Він повинен володіти великим багажем знань, для того щоб навчати учнів, але навчати у доступній, ігровій формі, з великою кількістю методів та засобів, роблячи процес навчання наймовірним, та доступним інтегруючи різні предмети між собою, тим самим забезпечуючи

всебічний та повноцінний розвиток дитини.

Сучасний тип дітей неможливо порівняти з дітьми навіть мого покоління, адже ввійшовши в еру цифрових технологій учні молодшої ланки стають активними користувачами цього світового надбання, і це не змушує не замислитися над тим, що чекає дітей у подальшому, тому вчителю, а загалом і всьому педагогічному колективу потрібно робити все для того, щоб учні могли раціонально поєднувати різні надбання людства: художні, технічні, для того, щоб в кінцевому результаті праці отримати дитину, яка буде не лише цікавитися технічними благами людства, але і надбаннями світової художньої спадщини з її багатими напрацюваннями, творами світових і українських митців.

В підсумку варто зазначити, що процес навчання, з кожним часом видозмінюється, але незважаючи на це дитина стоїть у центрі всього освітнього процесу, і наше завдання як вчителів. і майбутніх вчителів, щоб ця дитина була пристосована для життя в суспільстві, а для цього потрібно сприяти у своїй щоденній праці її розвитку, і лише за цієї умови ми отримуємо справжнього громадянина своєї країни.

STEM-ОСВІТА – ПЕРСПЕКТИВА ПОЗАШКІЛЛЯ
(з досвіду упровадження STEM– та STEAM-технологій
у навчальний процес у Чернівецькому ОЦЕНТУМ)

В.В. Кузьмінська

*КЗ «Чернівецький обласний центр
еколого-натуралістичної творчості
учнівської молоді», методист природничого відділу*

Л.М. Хлус

*кандидат біологічних наук, доцент
КЗ «Чернівецький обласний центр
еколого-натуралістичної творчості
учнівської молоді», методист відділу
екологічного виховання*

Зараз, можливо, як ніколи, освіта повинна бути випереджувальною, що зобов'язує вгадувати тенденції розвитку суспільства в майбутньому. Інноваційна науково-технічна система навчання STEM здобуває свою популярність у всьому світі. Діти навчаються вирішувати проблеми, стають новаторами,

винахідниками, розвивають логічне мислення та технічну грамотність.

Освітній процес спрямований на допомогу в опануванні учасниками освітнього процесу навичок XXI століття: командної роботи, комунікації, управління проектами, генерації ідей. STEM-освіта визначає стратегічний

розвиток. STEM-навчання дозволить зміцнити та вирішити найбільш актуальні проблеми майбутнього. STEM навчальний план заснований на ідеї навчання учнів із застосуванням міждисциплінарного та прикладного підходу. Замість того щоб вивчати окремо кожен дисципліну, STEM інтегрує їх в єдину схему навчання (Шулікін, 2015). Використання провідного принципу STEM-освіти – інтеграції дозволяє здійснювати модернізацію методологічних засад, змісту, обсягу навчального матеріалу предметів природничо-математичного циклу, технологізацію процесу навчання та формування навчальних компетентностей якісно нового рівня (Збірник..., 2021, с. 10).

Широкий спектр освітніх послуг, задовольняючи зростаючі індивідуальні освітні потреби, надає позашкільна освіта, яка сьогодні є потужним чинником не лише особистісного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час. Вона допомагає набутти вихованцям життєвої компетентності – ключових компетенцій, які нададуть їм змогу успішно інтегруватися в суспільство, бути конкурентоспроможними і мобільними, здатними до самореалізації, розкрити свій творчий потенціал, здійснити свідомий життєвий вибір та навчитися приймати відповідальні рішення.

Об'єктивно менш заформалізований освітній процес у закладі позашкільної освіти створює більш сприятливі умови для впровадження в ньому STEM-навчання. Керівник гуртка має ширші можливості щодо вибору навчальних програм, форм навчання, місць і часу проведення занять у порівнянні із педагогом ЗЗСО. Активізація STEM-освіти в позашкільній має велике стратегічне значення для розвитку всієї інноваційної освіти в країні. Позашкільна STEM-освіта сьогодні демонструє потужний науковий потенціал, для ефективного реалізації якого потрібно створити національну політику STEM-освіти, запровадити пошуково-дослідницькі підходи і розробити стандарти STEM-орієнтованого освітнього контенту, особливо в позашкільній (Методичні..., 2020). Переваги та актуальність STEM-освіти сьогодні незаперечні. Саме тому педагогічний колектив Чернівецького обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді зробив STEM-освіту невід'ємною складовою навчально-виховного процесу в закладі.

Реалізація STEM-навчання наших вихованців здійснюється з використанням «Екологічної STEM –лабораторії», відкритої у 2020 році. Лабораторія створена з метою впровадження інноваційних методів позашкільної освіти і виховання зростаючого покоління та популяризації завдань STEM-освіти. Ідея створення такого підрозділу була підтримана Департаментом освіти і науки, управлінням екології та природних ресурсів Чернівецької обласної державної адміністрації та частково профінансована обласним фондом охорони навколишнього природного середовища.

Для успішної діяльності підрозділу придбано сучасне обладнання: цифровий та біологічний мікроскопи, шумомір, нітратомір, документ-сканер, люміноскоп та мультисенсорний модуль «Панда». За допомогою наявних приладів на гурткових заняттях педагоги разом з вихованцями проводять експрес-дослідження якості продуктів харчування методом люмінесцентного аналізу, виявлення нітратів, дослідження явища цвітіння водоростей, виявлення транс-жирів у продуктах харчування, впливу шуму на емоційний стан людини, збирають дані про навколишнє природне середовище (температура, точка роси, магнітне поле, атмосферний тиск, вологість та ін.). Обладнання STEM-лабораторії допомагає вихованцям різних вікових категорій проводити науково-дослідну роботу відповідного рівня складності.

Використання технологій STEM-освіти у навчальному процесі розпочинається вже з дошкільного віку – вихованців з творчого об'єднання раннього розвитку дитини «Пізнайко». Раннє залучення в STEM може підтримати не лише розвиток креативного мислення та формування компетентності дослідника, а й сприяти кращій соціалізації особистості, тому що розвиває такі навички, як співробітництво, комунікативність, творчість. Програма об'єднання передбачає розкриття перед дітьми багатогранної цінності природи через засвоєння міждисциплінарних курсів з використанням STEM (STEAM)-технологій: «Природознавство крізь призму англійської мови», «Кмітливі малюнки», «Основи здоров'я», «Умілі ручки», «Світ навколо тебе», «Веселий букварик», «Логічні ігри».

Для реалізації поставлених завдань у Центрі створено оптимальні умови: куточок

живої природи, контактний зоомайданчик, міні-птахоферма, навчально-дослідна земельна ділянка, «Садочок запахів», «Стежина відчуттів» тощо. У кабінеті для занять обладнано міні-STEM-лабораторію експериментування з матеріалами та обладнанням для дослідів (мультисенсорний модуль PANDA з 9-ма датчиками для визначення показників довкілля, набори LEGO, пластиковий хімічний посуд різної форми, величини, прозорості, чашки, ложки, лопатки, лійки, губки, магніти, промивалки, різноманітні палички, трубочки, дощечки, лупи, компас; тверді речовини (камінці, крейда, мило, цеглинки); сипкі речовини (цукор, сіль, борошно, пісок тощо); рідини (вода та її розчини). Тобто, є все необхідне для набуття дітьми власного пізнавального досвіду. Під час проведення дослідів, педагоги творчого об'єднання застосовують різноманітні прийоми з використанням STEM(STEAM)-технологій: обстеження, практичні дії з предметами, запитання пошукового характеру, розповіді свої і дітей, пояснення і демонстрацію, художнє слово, розглядання ілюстративного матеріалу, замальовування спостережуваних об'єктів і явищ. Усе це не лише привчає вихованців виконувати вказівки, а й спонукає їх самостійно аналізувати явища, віднаходячи причини і зв'язки, робити певні висновки, проявляти творчі здібності. Наприклад, коли діти вивчають тему «Тваринний світ» на заняттях «Природознавство крізь призму англійської мови», то мають можливість вивчити назви окремих птахів англійською мовою, виготовити модель пташки з пластиліну, з LEGO-конструктора, намалювати фарбами, вивчити вірш, загадку, поділитися цікавою розповіддю про птахів (власно створеною чи переказом), відвідати контактний зоомайданчик та міні-птахоферму. А також, взяти участь у природоохоронних акціях «Птах року», «День зустрічі птахів». На заняттях «Умілі ручки» – виготовити годівничку з вторинного матеріалу та взяти участь у конкурсі «Годівничка».

Освітній процес вихованців молодшого та середнього віку включає застосування STEM-технологій з виконанням складніших навчальних проєктів та передбачає інтегровану дослідницьку, творчу діяльність, спрямовану на отримання самостійних результатів під керівництвом педагога. Вихованці еколекторію «Природа – наш дім»,

гуртків «Юні друзі природи», «Любування природою», «Екологічний Hand Made» брали участь у різноманітних проєктах, серед яких: «Досліджуємо оточуючий світ», «Здоровий спосіб життя», ЕкоЧеленджах «Писанка», «Сортуй сміття», «Мій ековчинок», «Посади своє дерево», «Наш вибір – екосумки».

Освітній процес старших вихованців побудований на застосуванні складніших навчальних проєктів під керівництвом педагога. Дослідницька робота в галузі біології та екології з необхідністю пов'язана з використанням обладнання і приладів як в лабораторних, так і у польових умовах, а також володінням основами біологічної статистики. Наші вихованці в процесі виконання дослідницьких робіт широко використовують різноманітне обладнання як при виконанні проєктів, так і при підготовці до Всеукраїнських змагань. Частина такої роботи проводиться на базі кафедр, Ботанічного саду та Зоологічного відділу природничого музею Інституту біології, хімії та біоресурсів ЧНУ ім. Ю. Федьковича, а також на базі кафедри біоорганічної і біологічної хімії та клінічної біохімії БДМУ. Значна увага приділяється фенологічним спостереженням, серед яких – участь у Європейській фенологічній кампанії, робота за протоколом «Фенологічні спостереження за бузком (звичайним і гібридним)» в рамках міжнародної науково-освітньої програми GLOBE. Ці дослідження передбачають оволодіння навичками виготовлення простих приладів для визначення висоти дерев (клинометрів, екліметрів-висотомірів тощо) та роботи з ними у польових умовах, оцінки морфологічних параметрів рослин підручними засобами, а також роботи з мобільним додатком GrowApp. Навесні 2020 року ми адаптували протокол спостережень за бузком до карантинних реалій, а також розробили протокол спостережень за каштаном кінським.

Педагоги закладу взяли активну участь у Всеукраїнських фестивалях «STEM-весна 2021» та «STEM-весна 2022»; свій досвід застосування технологій STEM-освіти та створення STEM-простору в закладі позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, використання засобів STEM-освіти для проєктно-дослідницької діяльності об'єднали як спікери літньої сесії «STEM-школи 2021» та зимової сесії «STEM-школи 2022», організованої

Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти».

З метою впровадження STEM-технологій у навчальний процес на базі Центру було створено творчий простір дитини (MakerSpace), де розкриваються здібності вихованців, проявляється талант або обдарованість у певній специфічній діяльності, реалізовується власний творчий потенціал у гуртках «Екологічний Hand Made», «Природа, фантазія, творчість», «Народні ремесла», «Лозоплетіння», «Екологічна майстерня» та інші. Тут діти працюють з натуральними та вторинними матеріалами, виготовляють поробки, сувеніри, подарунки, які демонструють та продають на організованих експозиціях, влаштовують майстер-класи. Такі майстер-класи також проводились протягом червня поточного року для учасників табору денного перебування, який відвідували не тільки юннати центру, а також діти вимушених переселенців.

У 2021 році в Чернівецькому ОЦЕНТУМ започатковано STEM-проект «Симетрія в природі». Його мета – показати, що краса в природі є зовнішньою ознакою симетрії і, насамперед, має математичну основу. Реалізуючи проект, вихованці гуртків мають нагоду дізнатись як виникла симетрія, ознайомитись з елементами та типами симетрії, дослідити явище симетрії в розрізі біології, хімії, фізики, історії, техніки, архітектури, мистецтва, створити власні моделі симетрії в живій та неживій природі. Такий формат навчання передбачає залучення вихованців до систематизації та набування знань, створення власних продуктів. Він розвиває навички критичного мислення, співпраці, спілкування, міркування, синтезу та стійкості в умовах обмеженого часу та визначеної мети. Результати проекту вихованці гуртків представляли на STEM-тижні в рамках згаданого вище Всеукраїнського фестивалю «STEM-весна 2022», який проходив 26–29 квітня. Нагородою для малечі стали персональні сертифікати учасників.

Сфера освіти, як і всі сфери життя суспільства, зазнала сильних змін в умовах воєнного стану. Усі ми вчилися та продовжуємо вчитися жити в цих нових умовах: хтось – продовжувати здобувати освіту, а хтось – працювати. Традиційно педагогічний колектив та вихованці Чернівецького ОЦЕНТУМ стали ініціаторами, організаторами та активними

учасниками різноманітних еколого-натуралістичних заходів упродовж воєнної весни та літа. Зокрема, за підтримки Департаменту освіти і науки Чернівецької ОВА, юннати ініціювали проведення на теренах Буковини акції «Сади Перемоги» для закладів освіти краю, закликаючи учнів та вихованців, їх батьків, педагогів, посадити Сад Перемоги у себе у дворі, на балконі, на навчально-дослідницькій земельній ділянці, на пустирі біля школи. Долучитись до реалізації акції «Сад Перемоги» на території ЧОЦЕНТУМ запропонували також внутрішньо переміщеним особам.

Юннати Центру розпочали посадки на початку квітня, висіявши, під керівництвом фахівців ботанічного саду Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, насіння магнолій в ящики. Наші наймолодші юннати – вихованці творчого об'єднання раннього розвитку «Пізнайко» заклали «Садочок цитрусових» для вирощування на підвіконні. Діти висадили насіння лимонів, апельсинів, мандаринів, грейпфрута, лайма та продовжують доглядати за сіянцями під час канікул. Вихованці гуртків і творчих об'єднань Центру – учні молодших класів посадили на підвіконнях кімнатні огірки, а в контейнерах куточка “садової терапії” – кущики суніць. У квітниках посіяли кріп і петрушку, а на грядках навчально-дослідницької земельної ділянки висадили овочі. Традиційно у відділку овочевих культур юннати закладають досліди із сорто-випробування нових перспективних сортів і гібридів. У поточному році юні дослідники вирощують пасленові (баклажани, перець, помідори), коренеплоди та зелені культури. Цей відділок – хороша база для проведення майстер-класів з основ дослідницької роботи агроекологічного спрямування. На ділянці кормових культур юннати гуртків «Любителі домашніх тварин» вирощують кормовий буряк, кукурудзу, гарбузи для годівлі мешканців куточка живої природи.

14 квітня, на 50-й день війни, на території КЗ ЧОЦЕНТУМ вихованці та педагоги заклали, представники Департаменту освіти і науки, волонтери, переселенці з територій, що перебували під окупацією ворога, вшанували подвиг, масовий героїзм та стійкість громадян 10-ти міст-героїв України, висадивши алею колониформних туй під символічною назвою «Алея МІСТ-ГЕРОЇВ». Кожне

посаджене деревце є символом міста, якому присвоєно почесне звання «Місто-Герой»: Буча, Ірпінь, Гостомель, Миколаїв, Охтирка, Волноваха, Маріуполь, Харків, Херсон, Чернігів. Посадковий матеріал був безкоштовно наданий Державним підприємством «Сокирянський лісгосп» за підтримки обласного управління лісового та мисливського господарства. Упродовж наступних тижнів Алею доповнили напівкарликовими ірисами та великоквітковими каннами. Учасники акції «Алея МІСТ-ГЕРОЇВ» разом з юннатами висадили також саджанці яблунь, волоського горіха, гінко дволопатевого, спірей, гібіскусів та інших декоративних рослин. Посадковий матеріал наші гості-одномумці придбали за власні кошти, а сіянці гінко дбайливо виростили вихованці гуртка «Юні квітникарі» Чернівецького ОЦЕНТУМ, що працює на базі ботанічного саду ЧНУ імені Юрія Федьковича. Висаджена алея уже стала для учасників частинкою серця, пам'яті, проявом глибокої скорботи та любові до тих, хто боровся і загинув як герой за Україну і її перемогу. Ці «зелені свічечки» своїм корінням закріпляться в землі, а загиблі – в нашій пам'яті, нагадуючи підростаючому поколінню історію незламної України.

У 2021 році закладено новий майданчик для компостування органічних відходів. Тут на практичних заняттях і майстер-класах юннати вчаться сортувати сміття, опановують основи поводження з органічними відходами, виробництва компосту в побутових та

виробничих умовах тощо.

Отже, досвід упровадження STEM- та STEAM-технологій у навчальний процес у Чернівецькому ОЦЕНТУМ дозволяє стверджувати, що STEAM-підхід виховає гнучкість та критичне, практично орієнтоване мислення не лише в дітей, а й у педагогів; на перший план виходить здатність вчитись та сприймати зміни, а не самі знання, які нині стають застарілими з неймовірною швидкістю.

Список використаних джерел:

1. Шулікін Д. STEM-освіта: готувати до інновацій / Дмитро Шулікін // Освіта України (офіційне видання МОН України). – № 26 (1437). – 29 червня 2015 року. – С. 8–9.

2. Збірник матеріалів «STEM-тиждень – 2021»/укладачі: Патрикеева О.О., Василяшко І.П., Коваленко М.В., Черноморець В.В. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2021. – 575 с.

3. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2020–2021 навчальному році (Лист ІМЗО від 19.08.2020 № 22.1/10–1646) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/2020/08/20/lyst-imzo-vid-19-08-2020-22-1-10-1646-metodychni-rekomendatsii-shchodo-rozvytku-stem-osvity-v-zakladakh-zahal-noi-seredn-oi-ta-pozashkil-noi-osvity-u-2020-2021-navchal-nomu-rotsi/>

ПРАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ВІДЕОЛЕКЦІЙ ЯК ФОРМИ НАВЧАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Бірюкова Світлана Олександрівна

*викладач української філології
Кременчуцького педагогічного коледжу
імені А.С. Макаренка*

На сучасному етапі розвитку суспільства й науково-технічного прогресу, з урахуванням посилення ролі навчання з використанням дистанційних технологій неможливо уявити навчальний процес без мультимедійних й інформаційно-комунікаційних технологій: систем передачі навчальної інформації,

методів інтерактивної взаємодії студентів і викладачів, засобів дистанційного контролю знань і форм методологічної підтримки самостійної роботи.

Важливим стає використання програмних продуктів, які дають можливість для обміну текстовими, голосовими й візуальними

повідомленнями між викладачем і здобувачами освіти, трансляції відеосюжетів і мультимедійних презентацій.

Використання дистанційних методів дозволяє зменшити матеріальні й часові витрати на здійснення навчання, задіяти більшу кількість учасників, підвищити якість навчального процесу за рахунок використання сучасних засобів навчання. Але застосування традиційних форм проведення занять, зокрема лекційних, неможливе через віддаленість викладачів і студентів. Завдання лекції – забезпечити теоретичну основу навчання, розвинути інтерес до навчальної діяльності й конкретної навчальної дисципліни, а також сформувати у здобувачів освіти орієнтири для самостійної роботи над курсом. Ці напрямки залишаються пріоритетними й для дистанційних форм навчання.

Використання онлайн-інструментів і сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дає можливість дотримуватися основних аспектів проведення лекційного заняття, наприклад, у формі відеолекцій.

Відеолекція – це систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу викладачем, що не вимагає його особистої присутності перед студентами, за допомогою використання можливостей обробки, зберігання та передачі відео- та аудіоінформації. Важливим плюсом такого способу викладу теоретичного матеріалу є можливість прослуховування лекції в будь-який зручний час, повертаючись до найбільш складних моментів.

Використання відеолекцій дає можливість викладачеві підвищити ефективність навчального процесу, застосовуючи широкий набір засобів керування пізнавальною діяльністю, реалізуючи багаті можливості ілюстрації змісту навчального курсу. Формат відеолекції дозволяє викладачу синтезувати практично всі необхідні види подачі інформації: графічну, аудіальну, текстово-символьну.

Але відеолекції мають і значний недолік: вони не дозволяють здійснювати двосторонній обмін інформацією між викладачем і студентами. Для вирішення цієї проблеми й створюються інтерактивні відеолекції, які дають можливість організувати діалог учасників, включити в роботу всіх студентів, мотивувати їх до самостійного виконання завдань, забезпечити ігрову й тренінгову форми роботи.

Під час проведення навчальних занять з української мови, методики навчання української мови в початкових класах, а також занять факультативу з культури мовлення використовують програмні продукти, які дають можливість ознайомити учнів і студентів із теоретичним матеріалом в аудіовізуальній формі, а також запропонувати запитання й завдання, які можна виконати на інтерактивній онлайн-дошці й у формі опитування, тестування, змагання, вікторини, заповнення таблиць тощо.

Будь-яке заняття розпочинаю з цілепокладання та мотивації. З цією метою використовую інтерактивну дошку (сервіси Nearpod, Jamboard тощо).

Лекцію можна вести як у синхронному, так і в асинхронному режимі, викладаючи теоретичний матеріал аудіовізуально з використанням сервісу Nearpod, відеохостингу YouTube, програм для створення презентацій PowerPoint, Canva, Prezi.

Застосовуючи модель змішаного навчання «перевернутий клас», виклад навчального матеріалу поєдную з паралельним заповненням таблиць (у них частково пропущено інформацію або необхідно узагальнити й систематизувати матеріал, попередньо опрацьований удома), відновленням логічних ланцюжків, визначенням ключових понять теми за їх ознаками. Наприклад:

1. Заповніть таблицю «Види читання»
  2. Доповніть таблицю «Якості читання»
  3. Заповніть порівняльну таблицю «Жанрові особливості творів дитячого читання»
  4. Розставте етапи роботи над новим твором у правильній послідовності:
  5. Аналіз
    - Вправи для розвитку техніки читання
    - Перевірка первинного сприйняття
    - Переказування
    - Перше читання
    - Підготовча робота до сприймання твору
  - Повторне читання
  - Робота над виразним читанням
  - Складання плану
  - Словникова робота
  - Творча робота на основі прочитаного
  - Узагальнююча бесіда
- Відновіть засоби міжфразної єдності за прикладами.

Інтерактивна лекція дає можливість не

лише ознайомити з теоретичним матеріалом, а й проконтролювати усвідомлення інформації, здійснити закріплення та перевірку знань після завершення опрацювання мікротем або всієї теми чи розділу шляхом виконання завдань з використанням сервісів Nearpod, LearningApps, Kahoot!, Quizziz, WordArt, MindMeister©, visme, Webpen, Moodle, Google Форми, Mentimeter тощо. Наводжу деякі форми завдань:

- голосування;
- заповнення пропусків;
- вибір правильного варіанта відповіді;
- розподіл мовного матеріалу;
- запис відповіді на інтерактивній дошці;
- створення хмари слів (асоціативного куща, ментальної карти);
- пазли.

Підсумок навчального заняття може містити як систематизацію навчального матеріалу шляхом виконання тестів на різних платформах, так і самоаналіз/ взаємоаналіз/ рефлексію з використанням технологій критичного мислення.

Отже, використання нестандартних лекцій, а саме інтерактивних, сприяє усвідомленому,

активному, глибокому, системному засвоєнню навчального матеріалу й відповідає вимогам сучасної освіти.

Використані джерела:

1. Блог Центру навчальних та інноваційних технологій УКУ: Інтерактивна лекція, або Як перетворити виклад матеріалу на досвід навчання. 12.03.2021: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ceit-blog.ucu.edu.ua/vykladannya/interaktyvna-lektsiya-abo-yak-peretvoryty-vyklad-materialu-na-dosvid-navchannya/>. 05.08.2022

2. Сайт Міністерства освіти і науки України: Дистанційні та онлайн-сервіси в освіті. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/distancijni-ta-onlajn-servisi-v-osviti>. 05.08.2022

3. Сайт НУШ: Як зробити хорошу презентацію і використовувати онлайн-інструменти для уроків української. 30.11.2020: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/yak-zrobyty-horoshu-prezentatsiyu-i-vykorystovuvaty-onlajn-instrumenty-dlya-urokiv-ukrayinskoyi/>. 05.08.2022

ЦИФРОВИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Горбатюк В.М.

*Заступник директора з НМР
Навчально-виховного комплексу*

*«Школа I-II ступенів –
Коцюбинський гуманітарний лицей»*

Реформування освіти України розпочалося в 1991 році та не припиняється й досі. Кожен крок реформи направлений на досягнення конкретних цілей. До 1993 року відбувалося перейменування закладів освіти, зокрема з'явилися заклади середньої освіти, ліцеї, гімназії та вищі навчальні заклади (пізніше «заклади вищої освіти»). До 1997 року відбувалася оптимізація мережі навчальних закладів, що пов'язано з браком грошей та впливу кадрів. У 2000 році була запроваджена 12-ти бальна система оцінювання та перша спроба ввести 12-ти річний термін

навчання. У 2008 році практичною частиною реформування навчального процесу стало впровадження ЗНО, як обов'язкова умова для вступу у ВНЗ. Постійні пошуки покращення та вдосконалення освітнього процесу сприяли впровадженню навчальної реформи НУШ – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті.

У вересні 2017 року було ухвалено новий Закон «Про освіту», який регулює основні

засади нової освітньої системи, а вже у лютому 2018 року Кабінет Міністрів затвердив новий Державний стандарт початкової освіти. У січні 2020 року – ухвалено новий закон «Про загальну середню освіту», який більш детально розкриває зміни закладені реформою.

В Законі «Про освіту» чітко визначено, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку держави та суспільства, об'єднаного спільними культурними цінностями.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь інших людей і суспільства, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян, задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей. Одне з головних завдань – стимулювати та розвивати інноваційні процеси, що зумовлено сучасною соціально-економічною ситуацією в країні.

Інноваційність є одним з напрямків розвитку людства. Нова освітня парадигма вибудовується на засадах збереження і розвитку творчого потенціалу людини, її спрямованості на самовизначення, стабільно активної життєдіяльності у змінних соціальних умовах, готовності до сприймання і розв'язання нових завдань.

Уреформі НУШ ключовими засадами є орієнтація на учня та педагогіка партнерства. Адже мета НУШ – виховати інноватора та громадянина, який вмiє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини.

Для реалізації принципів особистісно-орієнтованої освіти використовуються наступні технології:

1. Групова технологія;
2. Технологія індивідуалізації навчання;
3. Ігрові технології;

4. Інтерактивне навчання;
5. Мультимедійні технології;
6. Мережеві технології.

Якщо перші п'ять технології активно впроваджувались в освітній процес, то «Мережеві технології» майже не використовувались.

Пандемія Covid-19 внесла свої корективи в організацію навчання. Освіта повинна бути доступною. Вирішенням даної мети стала цифровізація освіти. Впровадження дистанційного навчання посприяло активному використанню інформаційно-комунікаційних та мережевих технологій, дозволило не лише зробити навчання доступним, а й якісним.

З початком воєнної агресії російської федерації в Україні, цифровізація освітнього процесу дала можливість доступу до освіти, де б діти не знаходились. Таким чином, цифрові технології навчання дозволяють збільшити віртуальну мобільність учнів.

Цифровізація освіти дає змогу педагогам оволодіти інформаційно-навчальні інтернет платформи, онлайн-курси. Стимулює створювати нову методичну базу та підвищувати цифрову грамотність, що сприяє покращенню якості надання освітніх послуг. Використання різних цифрових інструментів підвищує якість самостійної роботи учня. Таким чином покращується відкритість та гнучкість освіти, забезпечується доступність, якість та неперервність освіти.

Різноманітні освітні платформи забезпечили можливість проводити онлайн-уроки, створювати завдання різних типів, доступ до матеріалів уроку в будь-який час; інтерактивні вправи онлайн дозволили учням перевірити та вдосконалити свої знання в ігровій формі, а використання онлайн-тестів дає можливість швидко перевірити засвоєння матеріалу.

Підключення електронного журналу та щоденника забезпечує триєдиний зв'язок: учні – батьки – вчителі, дозволяє організувати ефективну комунікацію з усіма учасниками освітнього процесу.

Важливо підкреслити необхідність цифровізації у адміністративній роботі. Проведення педагогічних рад, нарад, швидко передати термінову інформацію можна організувати використовуючи мережеві технології. В хмарному середовищі, створивши електронну базу документів, доступ до якої має адміністрація закладу, легко знайти інформацію, що стосується певного питання

в короткі терміни, в будь-якому місці.

Цифровізація освітнього процесу не замінить очного навчання, адже соціалізація, живе спілкування – незамінна частина розвитку особистості, проте забезпечує неперервність освіти та індивідуалізацію освітнього процесу у випадках надзвичайних обставин.

Висновки. Цифрові технології змінюють галузь освіти в напрямі організації освітнього процесу. Цифровізація освіти сприяє активному впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій, а саме як засіб візуалізації навчальної інформації. Цифрова трансформація галузі освіти направлена не лише на процес здобуття знань та управління закладом освіти, ай на формування цифрової компетентності майбутніх випускників. Сучасний заклад освіти має пройти шлях цифрової трансформації, в іншому випадку він не відповідатиме ринковим запитам.

Список використаних джерел:

1. Толмач, М. (2021). Цифрові технології в освіті: можливості й тенденції застосування. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері, 4(2).<https://doi.org/10.31866/2617-796X.4.2.2021.247474>

2. Дубасенюк О.А. Інновації в сучасній освіті // Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014.

3. І.М. Дичківська Інноваційні педагогічні технології – Київ Академвидав 2004.

4. Вікіпедія [Електронний ресурс]: веб-сайт. – Електрон. текст.– <https://cutt.ly/DZF52aW>– Дата перегляду: 05.08.2022.

5. Вікіпедія [Електронний ресурс]: веб-сайт. – Електрон. текст <https://cutt.ly/cZF53Ao> – Дата перегляду: 05.08.2022.

6. [Електронний ресурс]:

7. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> – Дата перегляду: 05.08.2022.

8. [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20/ed20220701#Text>– Дата перегляду: 05.08.2022.

9. [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20220705#Text>– Дата перегляду: 05.08.2022.

МОДЕЛЬ ВИПУСНИКА ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОГО НАПРЯМУ НА ОСНОВІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

Віталій Шелегеда

*заступник директора з навчально-методичної роботи
КЗ «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства,
спорту та екскурсій учнівської молоді» Запорізької обласної ради*

Однією з актуальних проблем сучасної освітньої галузі в Україні є підвищення якості позашкільної освіти, що зумовлюється її внутрішніми потребами як системи, що розвивається, так і зовнішніми вимогами сучасного світу. Нова парадигма освіти спрямована на формування соціально активної, творчої особистості, яка вміє адаптуватися до якісно нових умов життєдіяльності. Розв'язання зазначеної проблеми передбачає розробку й практичне впровадження новітніх освітніх технологій для переорієнтації діяльності позашкільних закладів освіти на компетентнісний підхід, що зорієнтований на

цілеспрямований розвиток базових (ключових) і формування предметних (профільних, допрофесійних) компетентностей вихованців – їх готовність використовувати засвоєні знання та способи діяльності в реальному житті для розв'язання практичних проблем, надання досвіду самостійної діяльності й особистої відповідальності [4,12].

Розробка нової, компетентносної, парадигми освітнього процесу в закладах позашкільної освіти (далі – ЗПО), на нашу думку, повинна опиратися на визначення моделі компетентного випускника, як орієнтира діяльності ЗПО, певного образу, еталону,

ОСОБИСТІТЬ

Цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення

ПАТРІОТ

Патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення

ІННОВАТОР

Інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя

Схема 1. Модель випускника нової Української школи

ідеалу особистості, який має бути реалізованим у педагогічному процесі.

Мета статті: визначення багаторівневої моделі випускника закладу позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого спрямування як орієнтира діяльності закладу з впровадження компетентнісного підходу.

Модель компетентного випускника ЗПО – це складна прогностична модель (модель бажаного майбутнього), яка повинна системно узагальнити та відтворити категоріями освітніх технологій систему життєвих і профільних (допрофесійних) компетенцій майбутнього випускника, необхідних йому для досягнення життєвої компетентності та успіху в умовах вимог XXI століття. Така модель, на нашу думку, повинна відповідати ряду вимог:

– вона повинна бути зрозумілою широкому загалу педагогів ЗПО, бути зручною у процесі реалізації і контролю за її дотриманням;

– відповідати як потребам сучасної особистості (допомогти досягти життєвої компетентності та життєвого успіху), так і вимогам сучасного суспільства (неперервній освіті, вимогам виробництва, суспільно-політичного, культурного життя);

мати високу інформативність (давати конкретну інформацію про очікувані результати, вказувати на шляхи їх досягнення);

бути достатньо абстрактною (мати високий рівень узагальнення), щоб допускати варіювання великою кількістю змінних, які пов'язані як з індивідуальністю кожного вихованця (потреб, інтересів, здібностей тощо), так і з особливостями суспільних умов його життєдіяльності, вимог до нього;

носити діяльнісний характер, тобто відображати, в першу чергу, ті особистісні якості, які важливі для життєдіяльності випускника,

і робити це так, щоб максимально ефективно організувати спільну діяльність педагогів та вихованців з їх розвитку в ЗПО;

передбачати можливість перевірки її істинності в формуючому психолого-педагогічному експерименті.

Узагальнивши, ми приходимо до висновку, що в основу компетентної моделі випускника ЗПО має бути покладено характеристику особистості, яка б відображала її можливість щодо успішної організації власної життєдіяльності, навчально-пізнавальної, трудової та громадсько-політичної активності.

Модель випускника нової Української школи

Тривала системна робота Міністерства освіти і науки України, наукової і педагогічної громадськості з реформування середньої освіти призвела до створення на основі компетентнісного підходу моделі випускника Нової Української школи, образ якого складається з трьох складових: особистість, патріот, інноватор (схема 1).

Для реалізації цієї моделі Законом України «Про освіту» (2017) визначений перелік з одинадцяти ключових компетентностей, які мають бути сформованими під час навчання в школі й отримання повної загальної середньої освіти:

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;

- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- культурна компетентність;
- підприємливість та фінансова грамотність.

Ключові компетентності пов'язують воєдино особистісне і соціальне в освіті, відображають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльності. Їх формування і розвиток здійснюється системно і поступово на різних рівнях середньої освіти (початкова, базова, профільна), кожен з яких використовує відповідні освітні галузі (предмети або інтегровані курси), а освітні програми, навчальні плани, результати навчання і рівень якості освіти визначається Державним стандартом відповідного рівня середньої освіти. [2,8,9].

Крім цього визначений перелік вмінь, які спільні для всіх ключових компетентностей і мають бути реалізовані наскрізно у процесі навчання кожного предмета або курсу:

- висловлювати власну думку усно і письмово;
- критично та системно мислити;
- діяти творчо;
- виявляти ініціативність;
- здатність логічно обґрунтовувати свою позицію;
- конструктивно керувати своїми емоціями;
- оцінювати ризики;
- приймати рішення;
- розв'язувати проблеми;
- працювати у команді.

Кінцевою метою реалізації концепції Нової Української школи є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. [4].

Відмінності шкільної і позашкільної освіти

Позашкільна освіта може здобуватися одночасно із здобуттям інших видів освіти, але на відміну від повної загальної середньої освіти, яка є обов'язковою,

здійснюється на добровільних засадах. Тобто людина сама ставить перед собою певну мету та прагне її досягнення. Ця різниця передбачає принципові відмінності у визначенні освітніх галузей, програм, результатів навчання і рівня якості освіти ЗПО, які визначаються не Державними стандартами, а особистими потребами і природними здібностями здобувачів позашкільної освіти, а також особливостями сфери вільного часу (схема 2).

Таким чином, на відміну від школи, головною місією якої є підготовка високоосвічених, життєво компетентних випускників, здатних до соціальної та професійної мобільності, місією позашкільної освіти є розвиток здібностей здобувачів освіти в обраній сфері освіти (науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості), здобуття ними первинних професійних компетентностей, необхідних для їх конструктивної соціальної активності, подальшої творчої самореалізації та/або професійної діяльності. [4].

Модель випускника закладу позашкільної освіти

У нормативних освітянських документах України відсутній перелік ключових (базових) компетентностей, які мають бути сформованими під час навчання у ЗПО і, відповідно, бути основою для створення моделі випускника [4,5]. У 2018 році Міжнародною асоціацією позашкільної освіти розроблена Стратегія розвитку позашкільної освіти України, яка ключовими компетентностями позашкільної освіти визначає 4, запропоновані О. Биковською:

1) пізнавальна – це компетентність, що забезпечує оволодіння поняттями, знаннями, розширення наукового світогляду про культуру, природу, техніку, суспільство;

2) практична – формування вмінь і навичок особистості застосовувати здобуті поняття, знання на практиці;

3) творча – розвиток творчої діяльності, майстерності, здібностей, нахилів та уяви особистості;

4) соціальна – виховання та розвиток загальної культури особистості, здатності до співпраці, соціальної взаємодії, самореалізації та самовизначення [1,11].

У 2015 році групою авторів був запропонований більш розширений перелік із семи базових компетентностей (або їх блоків) позашкільної освіти:

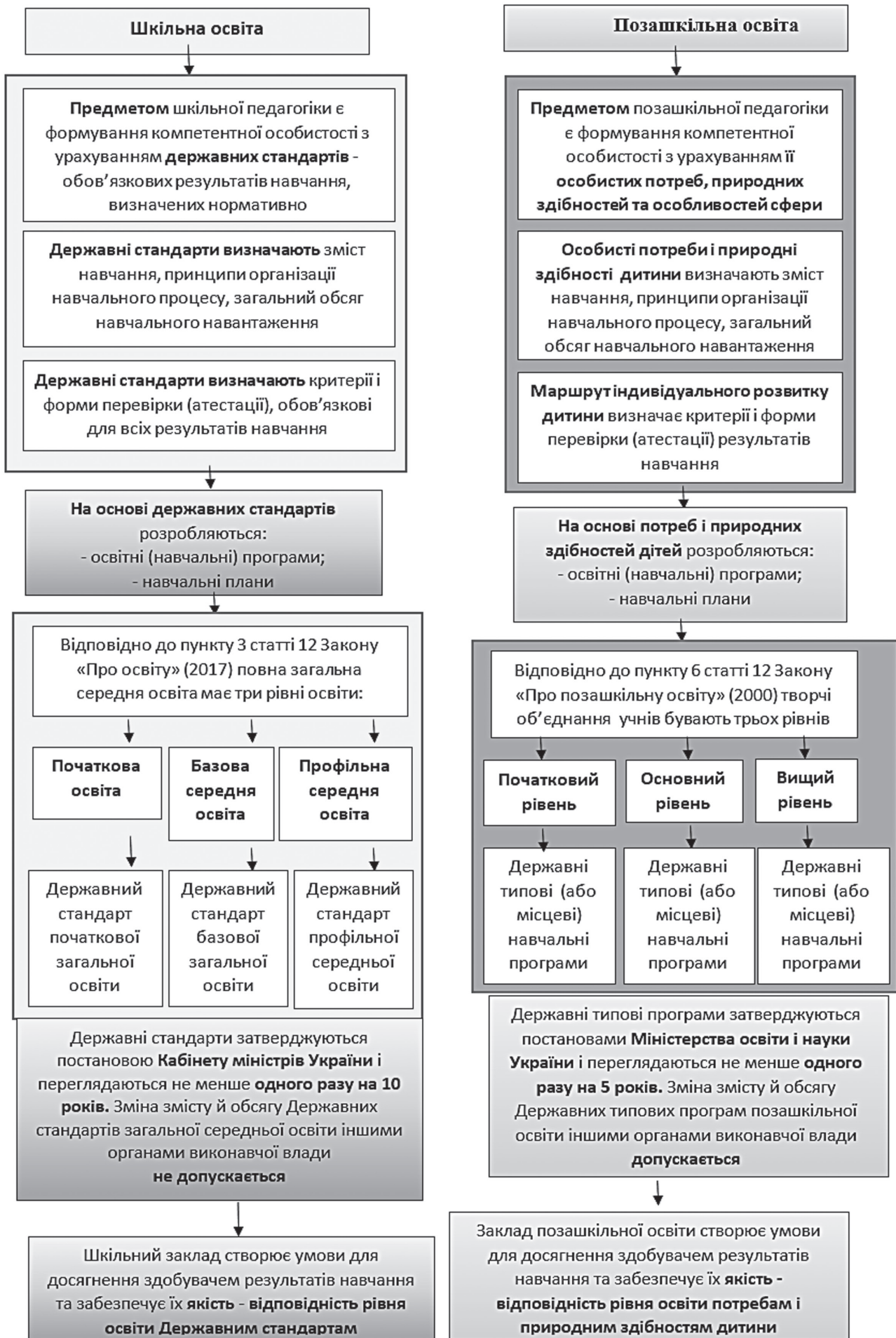

Схема 2. Відмінності шкільної і позашкільної освіти

1) ціннісно-смыслові компетентності – розуміння природного і соціального середовища, уміння орієнтуватися в ньому, усвідомлювати своє призначення і роль, уміти правильно вибирати варіанти розв'язання проблемних ситуацій;

2) загальнокультурні компетентності – володіння знаннями та досвідом діяльності у сфері національної та загальнолюдської культури; духовних, культурологічних основ життя людства; основ сімейних, соціальних, суспільних традицій;

3) навчально-пізнавальні компетентності – володіння знаннями, уміннями та навичками самостійної пізнавальної діяльності з елементами логічної, методологічної, загальнонавчальної діяльності (знання й уміння організації, планування, аналізу, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності);

4) інформаційні компетентності – уміння самостійно шукати, відбирати, аналізувати, опрацьовувати, зберігати, передавати необхідну інформацію за допомогою інформаційно-комунікативних технологій;

5) комунікативні компетентності – знання, уміння та навички роботи в групі, уміння виконувати різні соціальні ролі в колективі;

6) соціально-трудова компетентності – володіння знаннями та досвідом родинних стосунків, діяльності в громадянсько-суспільній, соціалотрудовій сферах; уміннями користуватися правами та виконувати обов'язки; професійне самовизначення;

7) компетентності особистісного самовдосконалення – володіння способами фізичного, духовного та інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції та самопідтримки, дотримання правил особистої гігієни; піклування про власне здоров'я, статеву грамотність, внутрішня екологічна культура, безпечна життєдіяльність особистості [13].

На нашу думку, вказаний перелік базових компетентностей у значній мірі дублює ключові компетентності і наскрізні вміння шкільної освіти, але при цьому не враховує можливості і ресурси ЗПО. Так, наприклад, для формування 11 ключових компетентностей базової середньої освіти в школах передбачається 9 освітніх галузей: мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформативна, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична, мистецька, фізична культура, кожна

з яких забезпечена відповідними предметами (або інтегрованими курсами) і викладачами, а учні займаються за системою змінних груп (класів). На відміну від шкільної освіти, позашкільна освіта орієнтується на гурткову систему роботи – група здобувачів освіти займається в межах однієї (іноді кількох) освітньої галузі, спрямованої на розвиток здібностей здобувачів освіти в обраній сфері інтересів, і під керівництвом одного педагога.

У зв'язку з цим, оскільки позашкільна освіта здобувається одночасно із здобуттям загальної середньої освіти, модель випускника ЗПО, на нашу думку, має, з одного боку, враховувати, доповнювати і розвивати визначені школою 11 ключових компетентностей і 10 наскрізних вмінь, на яких базується модель випускника школи (тобто реалізовувати їх наскрізне у процесі навчання обраної сфери діяльності). А з іншого боку, мати свої особливості і відмінності, спрямовані на оволодіння, перш за все, предметними (профільними, фаховими, або спеціальними) компетентностями вибраної здобувачем освіти сфери діяльності (схема 3).

Схема 3. Модель випускника закладу позашкільної освіти

У запропонованій моделі акцент ставиться на розвиток особистості саме в обраній сфері діяльності (інтегровані предметні компетентності), а також пропонується додаткова складова – Лідер – людина, що здатна не тільки приймати відповідальні рішення, робити свідомий вибір свого подальшого життєвого шляху та самореалізації, а й вести за собою інших людей, брати на себе відповідальність у вирішенні важливих проблем на рівні різних соціальних груп (родини, вікової або професійної групи, закладу, населеного пункту, країни).

Модель випускника закладу позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку

Відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту» (2000) туристсько-краєзнавчий

напрямок спрямовується на залучення вихованців, учнів і слухачів до активної діяльності з вивчення історії рідного краю та довкілля, світової цивілізації, географічних, етнографічних, історичних об'єктів і явищ соціального життя, оволодіння практичними вміннями та навичками (компетентностями – автор) з туризму та краєзнавства [5]. Виходячи з цього, головною профільною інтегрованою компетентністю вихованця туристсько-краєзнавчого напряму є туристсько-краєзнавча компетентність, а модель випускника ЗПО туристсько-краєзнавчого спрямування може виглядати наступним чином (схема 4).

Схема 4. Модель випускника закладу позашкільної освіти туристсько-краєзнавчої спрямованості

Створення моделі випускника, на нашу думку, повинно відбуватися не лише на останньому етапі навчання й розвитку, а в кожній окремій ланці позашкільного життя (початковий, основний і вищий рівні), відображати системний, поступовий характер формування компетентної особистості впродовж усього періоду навчання у ЗПО, а також враховувати провідні положення компетентнісного підходу:

1. Спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є загальні (базові, ключові) і спеціальні (предметні, фахові) компетентності тих, хто навчається.

2. Залежність системи компетентностей від рівня позашкільної освіти, її поступове ускладнення, оновлення і збагачення.

3. Зорієнтованість на соціалізацію і профільну (допрофесійну) підготовку особистості, постійне поглиблення (вдосконалення) компетентностей в умовах неперервної освіти. [3].

Відповідно до рівнів навчання (початковий, основний і вищий), позашкільна освіта передбачає і три рівні життєвих результатів отримувачів позашкільної освіти:

1) Тактичний рівень – рівень найближчих

життєвих результатів (допрофільна підготовка).

2) Інтегрований – рівень середньотривалих життєвих результатів (профільна підготовка).

3) Стратегічний – рівень довготривалих життєвих результатів (допрофесійна підготовка).

Кожен рівень має враховувати вікові психофізіологічні особливості дитини, які проявляються в позиціях, соціальних ролях, значущих проблемах; відповідати ключовим характеристикам освітнього процесу ЗПО і суспільному замовленню. Крім того, для ефективного впливу на розвиток особистості позашкільна освіта на кожному рівні навчання має бути:

- позитивно вмотивована;
- високоорганізована;
- змістовна;
- емоційно забарвлена.

Початковий рівень позашкільної освіти

Це рівень допрофільного загальнорозвиваючого спрямування, який сприяє виявленню здібностей, обдарувань вихованців, учнів і слухачів або розвитку їх інтересу до творчої діяльності в обраній сфері освіти [5]. Цей рівень розглядається також як адаптаційний період до системи роботи та особливостей ЗПО на емоційному, інтелектуальному та соціальному рівнях розвитку дитини і відповідає, в нашому випадку, дітям віком 11–13 років (5–7 класи школи). Для дітей цього віку характерні допитливість, висока активність, початкова розвиненість навичок самообслуговування, стомлюваність від одноманітності, невміння зосередитися на одному об'єкті і відволікання на будь-який зовнішній подразник, наслідування дорослих (перш за все свого педагога-наставника), емоційна неврівноваженість [10]. Тому майже вся освітня діяльність на цьому рівні має проходити через гру, спостереження (дослідження) та особистий досвід, роботу в групі, через підготовку та участь у короткочасних спільних творчих справах, заходах і програмах (акціях, екскурсіях, туристсько-краєзнавчих зборах, зльотах, пізнавально-спортивних походах тощо).

Складається початковий рівень з двох циклів, які можуть тривати від 1 до 3 років:

- перший цикл початкової освіти – адаптаційне-профільне навчання (1 або 2 роки навчання);

- другий цикл початкової освіти – початкове профільне навчання (1 або 2 роки навчання).

Головними аспектами освітнього процесу на цьому рівні навчання є предметний і діяльнісний аспекти, а життєвими результатами для особистості є конкретні (тактичні) життєві результати: знання (змістовий компонент), думки (аксіологічний), уміння (процесуальний), досвід (креативний), вчинки (самореалізаційний), що є складовими будь-якої компетентності. І хоча на кожному етапі становлення особистості цей рівень зберігається, але, стосовно освітнього процесу, він більш за все відповідає першому ступеню навчання, тобто навчанню в гуртках початкового рівня [6, 14, 15].

На початковому рівні навчання отримані компетентності спрямовані (дозволяють) на розв'язання таких конкретних життєвих задач:

- знати і вміти розрізняти окремі краєзнавчі об'єкти, ознаки, властивості;
- проводити прості краєзнавчі спостереження і дослідження за вказаним алгоритмом або інструкцією, аналізувати і пояснювати причини і наслідки короточасних подій, вчинків, явищ;
- володіти навичками початкової туристської підготовки, особистої гігієни і здорового способу життя;
- опанувати початкові навички самообслуговування під час заходів на природі, самоконтролю навчальних дій, культури поведінки і мови;
- висловлювати морально-етичне ставлення до подій у країні, суспільстві, довірлі, до вчинків своїх та інших;
- оволодіти початковими навичками шукати, відбирати, опрацьовувати, зберігати, передавати необхідну інформацію, в тому числі за допомогою інформаційно-комунікативних технологій;
- створювати фотозвіти, невеликі за обсягом тексти, прості мультимедійні продукти за допомогою педагога;
- брати участь в короткотривалих колективних і групових справах; у розв'язанні навчальних завдань;
- користуватись певними приладами, спорядженням та інше.

Оскільки компетентність — це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших

особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність (стаття 1 Закону України «Про освіту», 2017), схематично узагальнену туристсько-краєзнавчу компетентність вихованців початкового рівня можна визначити словами Умілий і Здоровий і представити у вигляді схеми 5.

Знання – загальні уявлення про історію, культуру, природний світ рідного краю

Навички – початкові допрофільні вміння з туризму і краєзнавства

Досвід – участі у колективних і групових туристсько-пізнавальних проєктах

Думки – пізнавай свій рідний край, свій народ, свій рід – і ти навчишся його любити

Традиції – емблема, кодекс поведінки туриста-краєзнавця, гімн закладу (гуртка)

Вчинки – дотримання правил та норм кодексу поведінки туриста-краєзнавця

Схема 5. Узагальнена туристсько-краєзнавча компетентність вихованців початкового рівня – Умілий і Здоровий (предметний і діяльнісний аспекти)

По закінченню I – початкового рівня навчання, вихованець отримує статус «Турист-краєзнавець I рівня» або «Юний турист-краєзнавець» («Юний турист-еколог», «Юний турист-історик» тощо) і відповідні знаки відмінності – значок (або галстук, нашивку тощо).

Основний рівень позашкільної освіти

Цей рівень спрямований на розвиток стійких інтересів вихованців, учнів і слухачів в обраній сфері діяльності, на формування у них профільних знань, практичних умінь і навичок (компетентностей — автор), що задовольняють потреби у професійній орієнтації [5]. Тривалість навчання від 1 до 3 років (учні 7–9 класів). Діти цього віку, 13–15 років — середній шкільний вік, характеризуються великим нервовим збудженням, бурхливими проявами почуттів та частою зміною

настрою. Вони занадто чутливі до оцінки дорослими їхньої особистості та діяльності, гостро реагують на будь-яке обмеження власної гідності та не терплять повчань, їх провідною діяльністю є спілкування. Тому під час освітнього процесу підлітки потребують обов'язкового додержання дисципліни, виконання правил задля успішного формування вольових та моральних якостей [10].

На основному рівні навчання головними є функціональний і ціннісний аспекти освітньої діяльності — тактичні життєві результати накопичуються, структуруються, осмислюються як певні здатності, функціональні компетентності. Вони стають основою для подальшого розвитку життєвої компетентності особистості. Найсуттєвішим результатом цього рівня є перетворення знань у переконання, формування базових профільних компетентностей, ціннісних орієнтацій і цілей особистості, тобто створення здобувачем освіти власного проекту, який має систему цілей, цінностей, траєкторію майбутнього. Освітня діяльність на цьому рівні має бути побудована таким чином, щоб процес навчання був відчутним для вихованця, сприяв росту його гідності, впевненості у своїх здібностях, усвідомленню дитиною, що вона не стоїть на місці, а успішно рухається вперед (багатоденні походи і експедиції, персональні виставки, участь і перемоги у змаганнях, конкурсах, колективні і групові творчі справи тощо).

На другому, основному, рівні навчання отримані компетентності спрямовані (дозволяють) на розв'язання таких життєвих задач:

- знати і вміти розрізняти структурні ознаки, властивості, функціональні зв'язки між частинами цілого об'єктів, угруповань або співтовариств;
- самостійно розв'язувати прості пошуково-дослідницькі завдання за визначеними алгоритмами та встановленими нормами якості;
- опанувати систему розумових навичок (порівняння, узагальнення, аналіз, синтез, класифікація, визначення головного);
- володіти навичками базової туристської підготовки, вести здоровий спосіб життя;
- створювати тематичні презентації, творчі туристсько-краєзнавчі і наукові звіти, групові проекти;
- дотримуватися правил культури поведінки і спілкування, оцінювати свою діяльність

з погляду моральності та етичних цінностей;

- брати участь у групових і колективних справах;
- володіти інформаційно-комп'ютерними технологіями;
- користуватись спеціальними приладами, спорядженням та інше.

Узагальнену модель вихованця основного рівня навчання можна назвати Дослідник (функціональний аспект) і Знавець (ціннісний аспект), а узагальнену туристсько-краєзнавчу компетентність вихованців основного рівня представити у вигляді схеми 6.

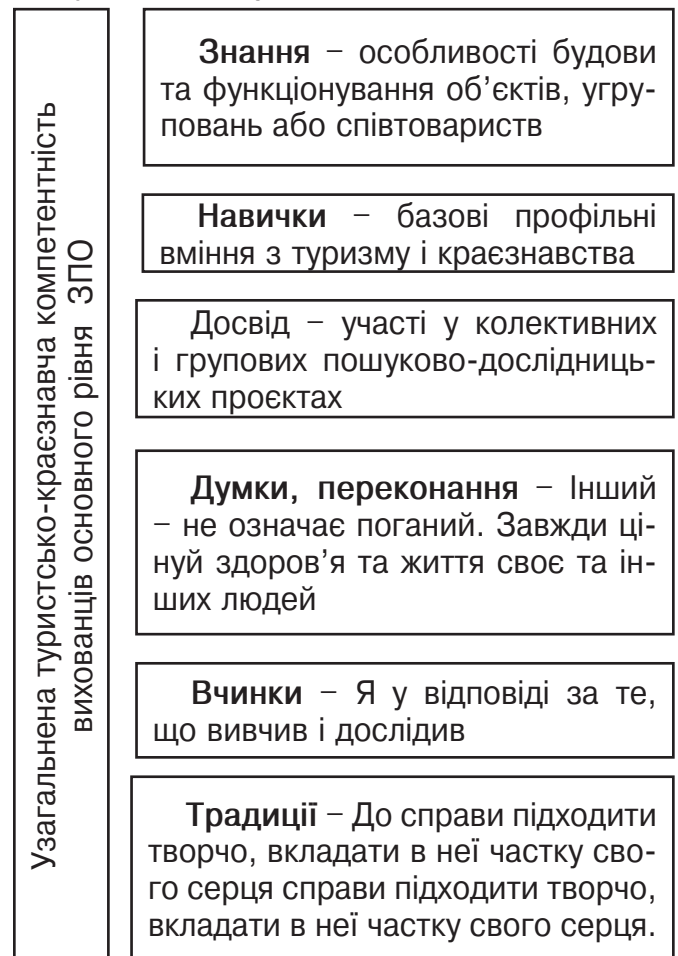

Схема 6. Узагальнена туристсько-краєзнавча компетентність вихованців основного рівня – Дослідник і Знавець (функціональний і ціннісний аспекти)

По закінченню II – основного, рівня навчання вихованець отримує статус «Туристсько-краєзнавець II рівня» або «Краєзнавець-дослідник» тощо і відповідні знаки відмінності – значок (або галстук, нашивку тощо).

Вищий рівень позашкільної освіти

Цей рівень передбачає роботу творчих об'єднань за інтересами для здібних

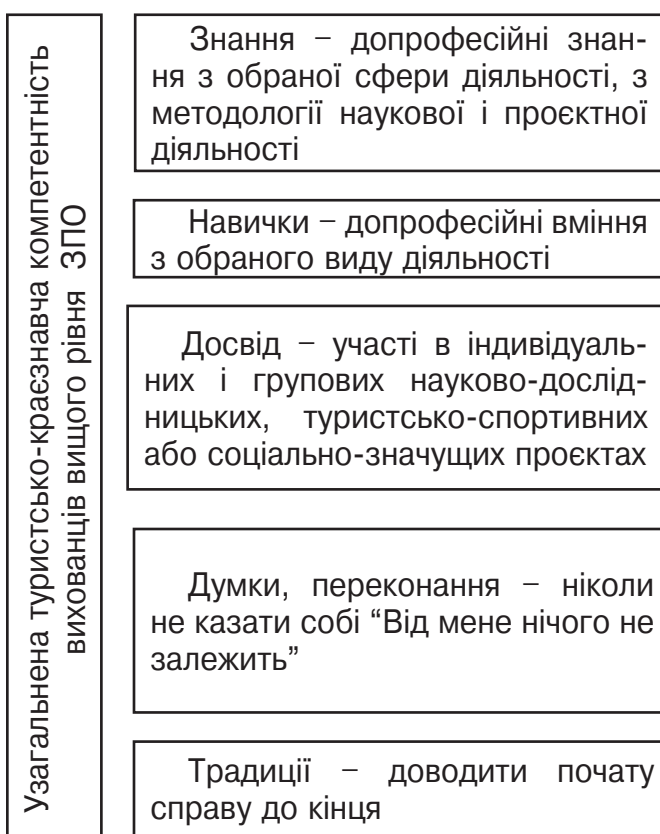
і обдарованих вихованців, учнів і слухачів, формування у них початкових професійних компетентностей, що задовольняють їх потреби для конструктивної соціальної активності, подальшої творчої самореалізації та/або професійної діяльності [4,5].

Тривалість навчання від 1 до 3 років (учні 10–12 класів). Це старший шкільний вік, 16–18 років – час активного формування особистості, становлення свого «Я», де провідна діяльність має професійну спрямованість. В цей віковий період активно формуються почуття дорослості, розвивається самосвідомість. Цей період є дуже відповідальним, бо він часто визначає подальше життя людини. Утвердження незалежності, формування особистості, вироблення планів на майбутнє – все це формується саме в цьому віці.

На вищому (стратегічному) рівні відбувається завершальний етап індивідуально-особистісного та соціально-психологічного становлення. Вихованці вищого рівня позашкільної освіти на «виході» з ЗПО мають бути гармонійними, розвинутими, задоволеними життям особистостями, соціально-активними, готовими робити свідомий вибір, дотримуватися етики громадських стосунків, спроможними до конструктивної взаємодії з іншими людьми, здатними організувати власну трудову (наукову або підприємницьку) діяльність, оцінювати власні професійні і життєві можливості, співвідносити їх із потребами сучасного суспільно-політичного життя і ринку праці.

Освітня діяльність на цьому рівні має бути спрямована на створення умов для мотивації вихованця на морально-етичний, соціально-політичний і предметно-професійний саморозвиток своєї особистості в обраній сфері діяльності, застосуванні набутих компетентностей в нестандартних навчальних та життєвих ситуаціях (соціально-значущі проекти і програми, конкурси і конференції науково-дослідницьких робіт, туристсько-краєзнавчі експедиції, подорожі і змагання високої складності тощо).

Узагальнену модель вихованця вищого рівня навчання можна назвати Успішний і Спроможний або Лідер (соціально-психологічний аспект), а узагальнену туристсько-краєзнавчу компетентність вихованців вищого рівня представити у вигляді схеми 7.

Схема 7. Узагальнена туристсько-краєзнавча компетентність вихованців вищого рівня – Успішний і Спроможний Лідер (соціально-психологічний аспект)

По закінченню III – вищого, рівня навчання вихованець отримує статус «Турист-краєзнавець III рівня» («Турист-Лідер» або «Краєзнавець-Лідер») і відповідні знаки відмінності – значок (або галстук, нашивку тощо).

Узагальнена динамічна модель вихованця (випускника) закладу позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого спрямування виглядає наступним чином (схема 8).

Модель компетентного випускника закладу позашкільної освіти створена. Що далі?

На відміну від сучасної середньої освіти позашкільна освіта побудована на принципах діяльнісного підходу: передбачає значний відхід від класно-урочної системи, перевагу практичних занять над теоретичними, виконання індивідуальних завдань, увагу до особистого розвитку вихованця тощо і тому легше, ніж інші напрями освіти, може бути оптимізована відповідно до принципів компетентнісного підходу [4,5,10]. Але комплексне впровадження компетентнісного підходу, як сукупності загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту

освіти, організації освітнього процесу й оцінки освітніх результатів у системі позашкільної освіти має поки що низький рівень реалізації. Причина цього полягає в тому, що педагогіка (наука і практика) намагається асимілювати ідеї компетентнісного підходу і подати як різновид традиційної педагогіки. Це призводить до того, що компетентнісний підхід не працює. За своїм психологічним змістом, цей підхід покликаний не доповнити або поліпшити сформовану педагогічну практику, а передбачає її зміну [7, 15].

Початковий рівень навчання
УМІЛИЙ І ЗДОРОВИЙ
(предметний і діяльнісний
аспект)

Основний рівень навчання
ДОСЛІДНИК
(функціональний аспект)

Основний рівень навчання
ЗНАВЕЦЬ
(ціннісний аспект)

ВИПУСКНИК
ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОГО НАПРЯМУ

Вищий рівень навчання
УСПІШНИЙ І СПРОМОЖНИЙ ЛІДЕР
(соціально-психологічний аспект)

Схема 8. Багаторівнева модель становлення особистості вихованця (випускника) закладу позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого спрямування на різних рівнях навчання

Розробка, обґрунтування та затвердження моделі компетентного випускника ЗПО, на нашу думку, має сприяти визначенню на основі компетентнісного підходу:

системи стратегічних цілей та завдань освітнього процесу в ЗПО;

переліку базових компетентностей і профільних компетенцій особистості як результату позашкільної освіти;

визначенню та обґрунтуванню змісту позашкільної освіти, адекватному як потребам особистості вихованця, так і соціальному

замовленню (сукупності об'єктивних вимог, які суспільство висуває до вихованця та випускника як майбутнього повноправного учасника економічного, політичного, соціального, культурного життя, носія відповідної діяльності);

визначенню та розробці відповідних методів та прийомів, форм, засобів навчання та виховання, застосування яких забезпечить досягнення поставлених цілей та завдань, реалізацію визначеного змісту освіти;

системи мотивації та контролю навчальної діяльності, яка сприятиме найбільш ефективному здійсненню освітнього процесу;

шляхів диференціації та індивідуалізації навчання, забезпечення профільного характеру позашкільної освіти;

оптимального співвідношення інваріантної та варіативної складових змісту позашкільної освіти, принципів формування останньої;

шляхів підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти до використання компетентнісного підходу в освітній процес.

Таким чином, успішно розроблена модель випускника має суттєво сприяти вирішенню основних проблем модернізації сучасної позашкільної освіти.

Джерела

1. Биковська О.В. Реалізація компетентнісного підходу в позашкільній освіті // Позашкільна освіта і виховання.— 2007.— №2.— С. 7–16.

2. Державний стандарт початкової освіти. – Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). [Електронне джерело]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>

3. Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. Життєтворче моделювання та моделі компетентного випускника 12-річної школи. // Матеріали Всеукраїнської науково-пошукової конференції, 16–17 травня 2007 року. – Донецьк 2007. – с. 11–29.

4. Закон України «Про освіту» [Електронне джерело]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. Закон про освіту

5. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 № 1841-III. – Відомості

Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 46, ст. 393. [Електронне джерело]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>

6. Коваль В.О. Модель компетентного випускника загальноосвітнього навчального закладу. // Моделі компетентного випускника 12-річної школи: сутність, пріоритети, пошук відповідей на виклики XXI століття. / Матеріали Всеукраїнської науково-пошукової конференції. – Том 1. – Київ-Донецьк: Донецький облІППО, 2007. – с. 372–378.

7. Маринич В.Л. Компетентнісний підхід як ресурс оновлення програмного забезпечення позашкільних навчальних закладів. / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць, випуск 16, книга 2 – с. 269–276 [Електронне джерело]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/19905879.pdf>

8. Нова українська школа. Порадник для вчителя. Розділ 1. Огляд концепції Нової української школи. [Електронне джерело]. – Режим доступу: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/razdel_1_Oglyad.pdf

9. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти. – Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 року № 898. [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/

10. Рогатина Я.О. Компетентнісний підхід до оцінки ефективності реалізації програм позашкільної освіти. // Вісник КЗ «Центр туризму» ЗОР «Горизонти туристсько-краєзнавчої освіти Запорозжя. – №1, 2020. – 9 с. [Електронне джерело]. – Режим доступу:

http://zoctkum.ucoz.ua/index/gorizonti_turistsko_kraeznavchoji_roboti_zaporozhzhja/0-240

11. Стратегія розвитку позашкільної освіти / за ред. проф. О.В. Биковської. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2018. – 96 с. [Електронне джерело]. – Режим доступу: https://cev-shostka.com.ua/2019/Dokumentaciya/strategija_rozvitku_pozashkil_noi_osviti_2018.pdf

12. Тихенко Л.В. Перспективи розвитку позашкільної освіти. // Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект. Інформаційно-методичний збірник. – Суми: Нота-бене. – 2014. – №1. – с. 4–6.

13. Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів

базових компетентностей. Монографія. / В.В. Вербицький, Л.М. Бондар, А.Е. Бойко, А.В. Корнієнко та інші. – Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. – 330 с.

14. Шелегеда В.І., Крижановська Т.Є. Польова наметова школа-експедиція «Степові лісництва рідного краю» як засіб формування еколого-краєзнавчої компетентності учнів загальної середньої та позашкільної освіти (з досвіду роботи КЗ «Центр туризму» ЗОР) // Вісник КЗ «Центр туризму» ЗОР «Горизонти туристсько-краєзнавчої освіти Запорозжя. – №1, 2020. – 14 с. [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://zoctkum.ucoz.ua/index/gorizonti_turistsko_kraeznavchoji_roboti_zaporozhzhja/0-240

15. Швабл Ю. Психологічні аспекти компетентнісного підходу в освіті. // Вища школа. – 2010. – №1. – С. 31–36.

ЛІТНІ ТВОРЧІ МАЙДАНЧИКИ (ЛІТНЄ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ В РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО ЧАСУ)

Галина Гевко

керівник гуртків
Тернопільського обласного центру
еколого-натуралістичної творчості
учнівської молоді

Літо – це найкращий та найсприятливіший час для дітей, щоб відпочити, оздоровитись, поспілкуватись з друзями, максимально побути у природі, гратись, веселитись тощо.

Цього року страшна жорстока війна ввірвалася в життя кожного українця. У одних вона забрала найцінніше – життя, рідних, у когось – дім, друзів, школу, у інших – стабільність, спокій, мрії... Ми усі вже не такі, як були 7 місяців тому... Змінилось усе – від поглядів, мрій, бажань до місця проживання, цінностей тощо.

У такий неспокійний воєнний час найбільш уразливими зараз є діти, тому Тернопільський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді для літнього відпочинку дітей області та вимушено переселених дітей з інших областей організував роботу Літніх творчих майданчиків для проведення безпечного творчого і веселого дозвілля.

Спілкування дітей одне з одним, з тваринами, природою, творчі майстер-класи, цікаві заняття, дослідницькі практикуми, ігри – це, мабуть, сьогодні єдина сила, яка здатна відволікти дітей від поганих новин, стресу, щоденного негативу.

Навчання у таких майданчиках відбувалося в ігровому форматі за програмою Нової української школи з використанням STREAM-освіти, щоб це було для дітей цікаво, щоб вони відчували позитив, відчували, що це їхній простір. На першому місці під час навчання була безпека дітей, адже безпека це найголовніше!

Творчих майданчиків у нас було 5, а саме: «Я – еколог», «Я – народознавець», «Я – флорист», «Я – любитель домашніх тварин» та «Я – дослідник».

ТВОРЧИЙ МАЙДАНЧИК «Я – ЕКОЛОГ»

Необхідність пошуку відновлення гармонійної взаємодії суспільства з природою

є життєво необхідною для людей внаслідок екологічних проблем, що були породжені у ХХ ст. та продовжують спричинювати негаразди у ХХІ ст.

Майданчик «Я – еколог» сприяє вихованню екологічно свідомого покоління дітей.

Метою цього майданчика є:

- надати знання з питань екології;
  - формувати низку основоположних екологічних понять;
  - навчити дітей правильної екологічної поведінки;
  - сприяти усвідомленню дітей функцій природи в житті людини та її самоцінності;
  - пропагувати здоровий спосіб життя та відповідальне ставлення до свого здоров'я і навколишнього природного середовища;
  - формувати всебічно розвинену особистість;
  - навчити використовувати натуральні матеріали у поєднанні з сучасними техніками і технологіями;
  - ознайомити з напрямком у дизайні, що сприяє утилізації використаних матеріалів;
  - виховувати бережливе ставлення до природи, бажання про неї піклуватись, почуття особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них, здатність особистості гармонійно співіснувати з природою, поводитися компетентно, екологічно безпечно;
  - створити умови для самореалізації, творчого розвитку дітей.
- Теми занять у майданчику «Я – еколог»:
- Екскурсії екологічною стежкою, у природу тощо;
  - Тренінгове заняття «Клімат змінюється. Час діяти»;
  - Інсценізації екологічних казок, екологічних ситуацій;

– Віртуальні екскурсії «Неймовірні дива природи» та ін.;

– Ознайомлення з основами екологічного дизайну, його значенням.

– Майстер-класи з виготовлення екологічних картин, панно, різноманітних виробів з вторинних матеріалів;

– Екологічні проекти «Очищення водойм», «Збереження світла» тощо;

– Екологічні вікторини, ігри.

ТВОРЧИЙ МАЙДАНЧИК «Я – ФЛОРИСТ»

Природа завжди була стимулом творчого натхнення для усіх видів мистецтва. Мистецтво флористики та фітодизайну тісно пов'язане зі світом природи. Вивчаючи рослинний світ, відкриваючи закони природи, дитина не лише збагачується знаннями, але виховує в собі почуття любові та бережливого ставлення до природи, розкриває свої художні здібності, багатогранні таланти. Такий зв'язок мистецтва і природи відіграє важливу роль у вихованні і сприяє формуванню гармонійно розвиненої творчої особистості.

На творчому майданчику «Я – флорист» діти вчаться виготовляти букети, композиції, вінки з живих та сухих квітів, вчаться самі виготовляти квіти, застосовувати елементи фітодизайну для оформлення інтер'єру, вирощувати квіти та кімнатні рослини, дізнаються про особливості їх вирощування тощо.

Метою цього творчого майданчика є:

– поглиблення знань з флористики та фітодизайну;

– опанування практичних умінь та навичок з флористики та фітодизайну, технік створення флористичних об'єктів;

– формування естетичних смаків;

– розвиток пізнавальних інтересів, творчих здібностей;

– виховання екологічної культури, бережливого ставлення до природи.

Теми занять у майданчику «Я – флорист»:

– Пізнавальні екскурсії Зимовим садом, відділом квітництва НДЗД, де діти ознайомляться з цікавими розповідями, легендами про квіти та кімнатні рослини, умовами догляду за різними видами квітів тощо;

– Творчі майстер-класи з виготовлення композицій, букетів, вінків, флораріумів тощо;

– Створення проектів «Квіткові килими», «Домашнє озеленення» та ін.;

– Проведення цікавих дослідів з квітами;

– Виготовлення флористичних листівок, аксесуарів, малювання квітів на асфальті тощо.

– Цікаві вікторини, квести, ігри.

ТВОРЧИЙ МАЙДАНЧИК «Я – НАРОДОЗНАВЕЦЬ»

В сучасних умовах в нашій країні виховання і навчання свідомого українця є найціннішим. Закон України «Про освіту» наголошує про виховання у дітей любові до України, патріотизму, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля.

Відповідно до програми Концепції виховання передбачається розвиток у дітей національної культури, яка є внеском у загальнолюдські надбання демократичності, гуманізму, совісті, честі, гідності, громадянськості; виховання дітей на історичному минулому, яке формує у них національну свідомість.

Отже, аналізуючи нормативно-правові акти в галузі освіти, можна відмітити, що вони визначають мету освіти: всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, а також формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі потенціалу народу.

Сьогодні Україна бореться мужньо за свою незалежність. Нам є що захищати, ким пишатися, на кого рівнятися.

Перемога України неможлива без національної свідомості українського народу, насамперед дітей та молоді.

Метою цього творчого майданчика є:

– ознайомити дітей із традиціями та звичаями нашого народу, їх значенням; багатством декоративно-ужиткового мистецтва; видатними людьми, їх внеском у культуру;

– сприяти розвитку творчості, свідомості, самостійності дітей;

– вчити бачити красу навколишнього світу, своєї землі, робити свій побут кращим;

– формувати повноцінну, національно-свідому особистість громадянина;

– виховувати патріота України.

Теми занять у майданчику «Я – народознавець»:

– тренінгове заняття «З Україною в серці»;

- віртуальна екскурсія «Сторінками народного календаря», «Україна у різні епохи»;
- перегляд цікавих історичних та сучасних українських фільмів;
- екскурсії у краєзнавчий музей, пам'ятниками міста Тернопіль, парками Тернополя тощо.

- майстер-класи з виготовлення ґердана, ляльки-мотанки, аплікацій з соломи, плетіння дідухів, павуків, з писанкарства, плетіння з рогами, петриківський розпис, виготовлення оберегів та ін.

ТВОРЧИЙ МАЙДАНЧИК «Я – ЛЮБИТЕЛЬ ДОМАШНІХ ТВАРИН»

Домашні тварини утримують люди різного віку та професій. Одним це приносить радість пізнання природи, інші вбачають у своїй підопічці друзів, які потребують любові та піклування, віддаючи у свою чергу тепло, відданість, любов.

Утримання тварин у домашніх умовах потребує зусиль, часу та знань.

Необхідно знати про особливості поведінки, умов утримання, розведення тварин. Не випадково із сотень видів тварин лише незначна кількість може жити у домашніх умовах.

Майданчик «Я – любитель домашніх тварин» призначений для того, щоб відкрити світ тварин дітям.

Головною метою даного майданчика є:

- поглиблення та систематизація знань дітей із зоології;
- ознайомлення із умовами утримання та розведення домашніх тварин;
- виховання любові до тваринного світу, бажання піклуватись про «друзів наших менших»;
- терапія тваринами.

Теми занять у майданчику «Я – любитель домашніх тварин»:

Заняття у поєднанні з практикою: «Ми відповідаємо за тих, кого приручили», «Собака – вірний друг людини», «Кіт – власник дому», «Папуги, канарейки та інші співаючі птахи – окраса дому», «Рибки – мовчазні друзі», «Кролики – м'якенька радість вдома», «Хом'ячки та морські свинки – антидепресанти» тощо;

Практичні роботи з догляду за тваринами;

Майстер-класи з виготовлення тваринок з фетру, ниток, полімерної глини, малювання тварин фарбами, олівцями, крейдою;

Екскурсії у крільчатник, живий куток та ін.;

Фотосесії з тваринами живого кутка, терапія та спілкування з тваринами.

ТВОРЧИЙ МАЙДАНЧИК «Я – ДОСЛІДНИК»

Пізнання усього невідомого, дослідження навколишнього світу є складовою частиною людини. Головною метою даного майданчика є:

- формувати у дітей пізнавальні інтереси;
- вчити дослідництва, отримати елементарні навички з проведення спостережень, дослідів;
- ознайомити із актуальними темами дослідництва, вчити оформлювати дослідницькі роботи;
- розвивати допитливість, здатність відкривати щось нове, незвідане;
- виховувати працелюбність, старанність, бажання бути корисним оточуючим.

Теми занять у майданчику «Я – дослідник»:

- дослідництво, його значення;
- методика проведення дослідів;
- закладання дослідів «Мікрозелень на підвіконні», «Вплив освітлення на кімнатні рослини» і багато ін.;
- перегляд відео найцікавіших дослідів з рослинами, тваринами, у природі тощо.

Отже, навчання у таких майданчиках під час літніх канікул дає дітям можливість одержати додаткові знання з біології, екології, зоології, флористики, народознавства та реалізувати їх на практиці. У безпеці весело проводити своє дозвілля, знаходити нових друзів, спілкуватись, гратись, відпочивати.

КРЕАТИВНІ ТЕСТИ, ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ДИДАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ, НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОГО ЦИКЛУ

Березовська Руслана Леонідівна

*Комунальний заклад «Трибусівська гімназія
Студенянської сільської ради»
в Вінницькій області,
вчителька хімії та біології*

*«Діти мислять образами, формами, фар-
бами, звуками, відчуттями взагалі...»*

Ушинський К.Д.

На процес створення біологічних розмальовок наштовхнула проблема якісної перевірки знань під час дистанційного навчання. Даючи учням звичайні тести для перевірки знань, де потрібно вибрати з-поміж декількох відповідей одну або ж дві, одразу ж помітила байдужість учнів, адже однотипні завдання спонукають дітей писати відповіді навмання, на кшталт 1.а; 2.б,в,г; 3.-. Таким чином, мета тестів – перевірка знань – залишається недосяжною. Запозичивши в іноземних колег ідею – тестові завдання з розмальовками, так звані «color-by-number» [4], адаптувала їх для шкільної програми. Виконання незвичних завдань, стимулює виникнення наочних асоціацій, і дозволяє легше опанувати складний матеріал, та заодно перевірити достовірність отриманих знань.

Розмальовки можуть бути не лише розважальними, але й навчальними. Щоб створити розмальовку, вчителю необхідно лише трішки фантазії, доступ до інтернету, графічний планшет і, за потреби, принтер.

Під час виконання даних завдань учні створюють візуальні асоціації з ключовою термінологією, просто розфарбовуючи розмальовки. В інтернеті, можна знайти безліч картинок-розмальовок на біологічну тематику, або ж самому їх створити, адаптувавши під розмальовки за номерами, для власне тестових завдань, які дуже зручні для самостійного опрацювання. Так як, це унікальні тести, відповіді до яких є лише у вчителя, доведеться плідно працювати, аби розв'язати завдання.

Наприклад, хімічна розмальовка за номерами до теми «Прості та складні речовини. Метали та неметали» побудована наступним чином:

12 запитань, що стосуються власне теми, три варіанти відповідей, з яких лише одна

правильна. Кожному варіанту відповіді відповідає певний колір, а правильна відповідь, допоможуть розфарбувати малюнок. Загальний вигляд креативних тестів зображено на рисунку 1; Найголовніше те, що запитання та відповіді можна підлаштовувати (тести в форматі .pptx можна редагувати) до рівня знань учнів. Як ніколи доречними та зручними такі завдання стають під час дистанційної форми навчання не лише для вчителів, а для учнів;

Тести намагаюся оформляти, аби вони мали естетичний вигляд. Доцільно обираю шрифти та малюнки, які створюю власноруч на графічному планшеті (дивіться рисунок 1);

Кожен тест передбачає і відповіді для вчителя (ключ-сторінка), приклад якого зображено на рисунку 2;

**ПРОСТІ ТА СКЛАДНІ РЕЧОВИНИ.
МЕТАЛИ І НЕМЕТАЛИ**

ПИТАННЯ	ВІДПОВІДЬ		
	СІМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)
1. Речовина, утворена одним елементом	СІМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)
2. Вибери формулу простого речовини	СІМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)
3. Вибери формулу складної речовини	СІМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)
4. Вибери формулу речовини, яка не належить до органічних	СІМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)
5. Вибери формулу речовини, яка належить до органічних	СІМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)
6. Вибери формулу речовини, яка належить до органічних	СІМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)
7. Вибери формулу речовини, яка належить до органічних	СІМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)
8. Вибери формулу речовини, яка належить до органічних	СІМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)
9. Вибери формулу речовини, яка належить до органічних	СІМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)
10. Вибери формулу речовини, яка належить до органічних	СІМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)
11. Вибери формулу речовини, яка належить до органічних	СІМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)
12. Вибери формулу речовини, яка належить до органічних	СІМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)	СИМЕАН (СИМЕАН)

Рисунок 2 - Приклад готового вигляду ключ-сторінки розмальовки за номерами

Всі розмальовки під час дистанційного навчання можна пересилати учням в pdf-форматі, за допомогою Google Classroom, або інших безпечних програм. Потім учні можуть їх самостійно роздрукувати чи виконувати завдання на мобільному пристрої/комп'ютері (це розвиває й еко-свідомість у дітей/ турботу про довкілля).

Отже, одна така розмальовка включає в себе:

– Сторінку із запитаннями для учнів та власне малюнок (див. рисунок 1);

- Ключ-сторінка для вчителя (див. рисунок 2);
- Шаблон запитання, який можна редагувати.

Переваги креативних тестів-розмальовок на уроках:

1. Учні більш зацікавлені у вирішенні поставленої цілі;
2. З'являється більший інтерес до навчання, вивчення теми;
3. Зручно використовувати під час дистанційного навчання. Учням роздаю pdf-формат, а вони надсилають відповіді і готову розмальовку в електронному варіанті, є безліч програм, де можна малювати в телефоні чи на ноутбучі (часто мої учні використовують наступні програми PaperOne, Draw Something, Paint Free, Paint);
4. Легко та приємно перевіряти, адже бачиш старання кожного учня;
5. Можна змінювати колір у відповідях, у кожного вийде свій малюнок, не ідентичний кожному, що підкреслює індивідуальність;

Можна залучати учнів до створення подібних міні-проектів.

Недоліки розмальовок, на уроках біології: Займає багато часу на виготовлення однієї розмальовки, але це того варте;

На роздруківку йде багато паперу, що не економічно. В умовах дистанційного

навчання можна використовувати програми для малювання, на телефоні чи на ноутбучі.

Рекомендації із застосування розмальовок за номерами:

- Пам'ятайте, що розмальовок не повинно бути забагато, вони в жодному разі не можуть повністю замінити уроки, а мають бути лише додатковим інструментом!

- Слід використовувати, в якості домашнього завдання, для перевірки знань з певної теми, додаткове завдання, під час дистанційного навчання, на відкритих уроках, гуртках природничого циклу або ж в кінці навчального року як повторення.

Список використаних джерел

1. Акімова О.В. Формування творчого мислення майбутнього вчителя у процесі вирішення педагогічних задач. Збірник наукових праць № 26 · 2016 р. УДК 37.013.21:378
2. Лазарев М.О. Основи педагогічної творчості : навч. посіб. для пед. ін-тів / М.О. Лазарев. — Суми : ВВП «Мрія-1»-ЛТД, 1995. — 212 с.
3. Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія / укл. Н.В. Гузій. — К. : ІЗМН, 2000. — 168 с.
4. <https://www.teacherspayteachers.com/Store/Morpho-Science>, 2022

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ МЕТОДАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Сарамотіна Ірина Миколаївна

Вчитель початкових класів

Вища категорія

Старший вчитель Міжлиманський ЗЗСО I – III ст

Практичний психолог

Арт-терапевт

Член міжнародної федерації арт-терапевтів

Одеська обл Одеський р-н Усатівська ОТГ

Не так давно термін «skills» увійшов у список вимог спеціалістів. Його розуміють як «професійні компетенції».

Виникає питання, які ж саме навички сьогодні є найбільш затребуваними і допоможуть досягти успіху у професійному житті? Як їх розвивати? І коли починати це робити?

Усі навички поділяються на три групи. «Жорсткі» і «м'які». І нещодавно з'явилися «цифрові» навички у зв'язку з тотальною комп'ютеризацією і цифровізацією.

«Жорсткі» навички — це такі, які можна довести до автоматизму у будь-якій сфері. Наприклад для водія — це вміння водити машину. Для пілота — керувати літаком. Для молодших здобувачів освіти — це, наприклад, навички володіння мовою, або навички усного рахунку тощо. Ці навички можна продемонструвати і виміряти.

«М'які» навички – це надпрофесійні навички. Вони необхідні у будь-якій професії. Вони дозволяють бути не тільки професіоналом

у своїй сфері, а ще бути гарним співпрацівником, презентувати себе, мислити критично і вільно від стереотипів, брати на себе відповідальність, розв'язувати проблеми. Вони універсальні.

Домінуючими в цій трійці навичок завжди вважали «жорсткі». І саме під них заточували освіту.

Але не так давно вченими Стенфорда і Гарварда була відкрита «жорстка правда про “м'які” навички. Професійний успіх залежить на 75–85% саме від «м'яких» навичок. І лише на 15–25% від «жорстких».

За дослідженнями LinkedIn (Соціальна мережа для пошуку і встановлення ділових контактів. Засновник – Рід Хоффман, 2002 рік, грудень. Нараховує більш за 500 млн. користувачів за станом на кінець 2017 року. Презентує 150 галузей бізнесу з 200 країн.) 57% роботодавців зорієнтовані на “м'які” навички і саме їх вважають компетенцією майбутнього.

А це означає, що для того, щоб не відставати від вимог часу, освіті треба сфокусуватися на розвитку “м'яких” навичок. І це можна починати робити з першого класу.

Саме тому пропоную декілька арт-терапевтичних вправ, адаптованих для освіти і молодших школярів, з метою розвитку м'яких навичок (креативність, критичне мислення, комунікативність, командна робота, презентування себе, асоціативне мислення, уява, здатність розв'язувати проблеми, приймати рішення, брати відповідальність на себе, здатність до рефлексії тощо) і підвищення якості освіти.

Вправи для «розминки»

Для «розминки» пропоную вправи для розвитку мовленнєвої креативності.

Мовленнєва креативність – це один з напрямків арт-терапії, під яким розуміють вміння за короткий час знаходити точні ефективні мовні засоби для результативного спілкування з людиною будь-якого віку, інтелектуального рівня, матеріального і соціального статусу. Це направлення розробляється у творчій лабораторії ОО «Східно-українська асоціація арт-терапії». Запропоновані методики були опробовані більш ніж на 1 000 випробуваних.

Авторкою запропонованих методик є О. Тараріна – мій шановний вчитель. І модифіковані мною для освіти і для молодших школярів.

15 слів

Вправа виконується парами. Кожному в парі пропонується буква алфавіту, щоб назвати 15 слів (почати можна з меншої кількості слів), які починаються з цієї букви. Пауза між словами не більше 2 секунд. Якщо пауза затягується, учень починає присідати поки не добере слово.

Норма для дорослого – вміння назвати 15 слів майже на кожну букву алфавіту без пауз.

Трійки слів

Вправа виконується парами. Кожен учень за 1 хвилину повинен назвати якомога більше трійок слів іменник – прикметник – дієслово. Важливо уникати трійок, у яких слова об'єднуються. Наприклад: мама – улюблена – посміхається. Правильно: мама – колючий – продавати.

Іменник – прикметник – дієслово

Вправа виконується парами. Кожен учень за 1 хвилину називає якомога більше іменників, потім за 1 хвилину – прикметників, потім – дієслів.

Іменники є показником вміння мислити базовими категоріями і висловлювати свої думки. Прикметники – це вміння проявляти емоції і відчуття. Дієслова – діяти, переконувати, мотивувати, досягати.

Вправи такого плану збагачують словниковий запас, стимулюють розвиток мовлення, зменшують страхи публічних виступів, надають впевненості, роблять навчання азартним, різноманітним і цікавим.

Казка як інструмент навчання, виховання і розвитку дітей

Коллективне складання казок за поданим сюжетом, з кубиками Pori і метафоричними картами ЕККО

Кубики історій Pori – захоплива гра на імпровізацію, придумування історій і творче самовираження. Rory's Story Cubes – гра, в якій гравці будуть придумувати історії, відштовхуючись від зображень, що випали на кубіку історій. Це відмінний інструмент для розвитку креативності та прокачування навички вирішення проблем.

Метафоричні асоціативні карти (МАК) ЕККО – це 99 абстрактних зображень. Кожна карта пробуджує уяву і є стартом для фантазування і пошуку. ЕККО – це італійське слово, яке перекладається приблизно так «Подивись на це! Все саме так!» Кожен в одній і тій самій карті бачить щось своє,

сприймає по-своєму. МАК ЕККО – це двері у світ абстрактного мистецтва і простір для розвитку асоціативного мислення.

Казковий сюжет за Р. Ткач:

Жили-були...

На цьому етапі розвитку сюжету, за допомогою кубиків Рорі, діти обирають героя або героїв майбутньої чарівної казки. За допомогою МАК ЕККО наділяють його різними характеристиками, витягуючи 3 карти, і складають кілька речень про героя і про його звичайне життя.

І раптом одного разу...

На цьому етапі учні знов кидають кубики і за зображенням, вмикаючи асоціативне мислення, дізнаються, які проблеми і перешкоди виникли у житті героя.

Через це...

Можна знову скористатись кубиками, щоб розказати, як змінилося життя героя через це.

Кульмінація

На цьому етапі звертаємось до досвіду дітей, щоб допомогти герою подолати перешкоди і проблеми. Або починаємо колективний пошук нового шляху, якого ще не існувало.

Розв'язка

«+» герой подолав усі перешкоди і проблеми і винагороджений

«-» герой вчинив щось недобре і покараний

Мораль

Герой зробив висновки і тепер його життя змінюється назавжди.

Казка вчить, як на світі жить. Складаючи казки, дитина не тільки розвивається, навчається, набуває «м'які навички», а ще часто асоціює себе з героєм, іде шляхом героя і стає переможцем.

Після казки пропоную скласти синквейн, але цього разу використовуючи МАК ЕККО.

Синквейн + МАК ЕККО

Синквейн (від фр. *cinquains*, англ. *cinquain*) – п'ятирядкова віршована форма, яка виникла в США на початку ХХ сторіччя під впливом японської поезії. Надалі його почали використовувати в дидактичних цілях.

Перший рядок – це тема синквейну. Це одне слово, найчастіше іменник.

Другий рядок – це два слова – прикметники, які описують перше слово.

Третій рядок – це три слова – дієслова, які характерні для першого слова.

Четвертий рядок – це фраза з 4 слів, які висловлюють власне ставлення.

П'ятий рядок – одне слово, підсумок, суть.

Писати синквейни можна починаючи із першого класу? – Так!

Як навчити першачка писати синквейни:

Розкажіть дитині, що синквейн – це прагнення коротко висловити свої думки, відчуття, емоції, асоціації стосовно будь-якого питання.

Потім роз'ясніть правила.

Надайте кілька прикладів.

І все, можна починати.

А щоб було цікавіше, додайте МАК ЕККО, про які розповідалося вище. До кожного рядку синквейну дістаємо карти за кількістю слів в рядку 1–2 – 3 – «-» – 1.

І пам'ятаємо, правила порушувати іноді МОЖНА! Творіть!

Для рефлексії пропоную вправу, також модифіковану мною, «Каракулі».

Рефлексія «Каракулі»

Вхід: Дихальна вправа – налаштування. Заплющте очі. Зробіть декілька глибоких вдихів-видохів носом. Заспокойтеся. Розслабтеся. Відчуйте підлогу під ногами. Дихайте і спостерігайте за собою, за своїми думками, емоціями, відчуттями, тілом.

Інтеріоризація: Візьміть у руки олівець і намалюйте на аркуші у вигляді каракулі все, що відчули, почули, помітили. Малюйте до тих пір, поки все не вималюєте.

Пошук: Подивіться на те, що вийшло, як на закодовану інформацію про роботу, підсумки, думки, знання, емоції, враження, стан, ресурси і знайдіть образи. Наведіть їх чітко. Поділіться, якщо хочете.

Перетворення: Візьміть гумку і заберіть все, що, на вашу думку, зайве. Якщо хочеться щось додати, додайте. Наповніть кольором те, що вийшло. Поділіться, якщо хочете.

Від розвитку м'яких навичок змінюється людина, стає іншою – прогресивною, творчою, відповідальною, інтелектуальною. А разом з людиною починає змінюватись суспільство в цілому. Ставати цивілізованим, розвиненим, передовим, гуманним, зрілим.